BIJBELVERKLARING.

IV. DEEL.

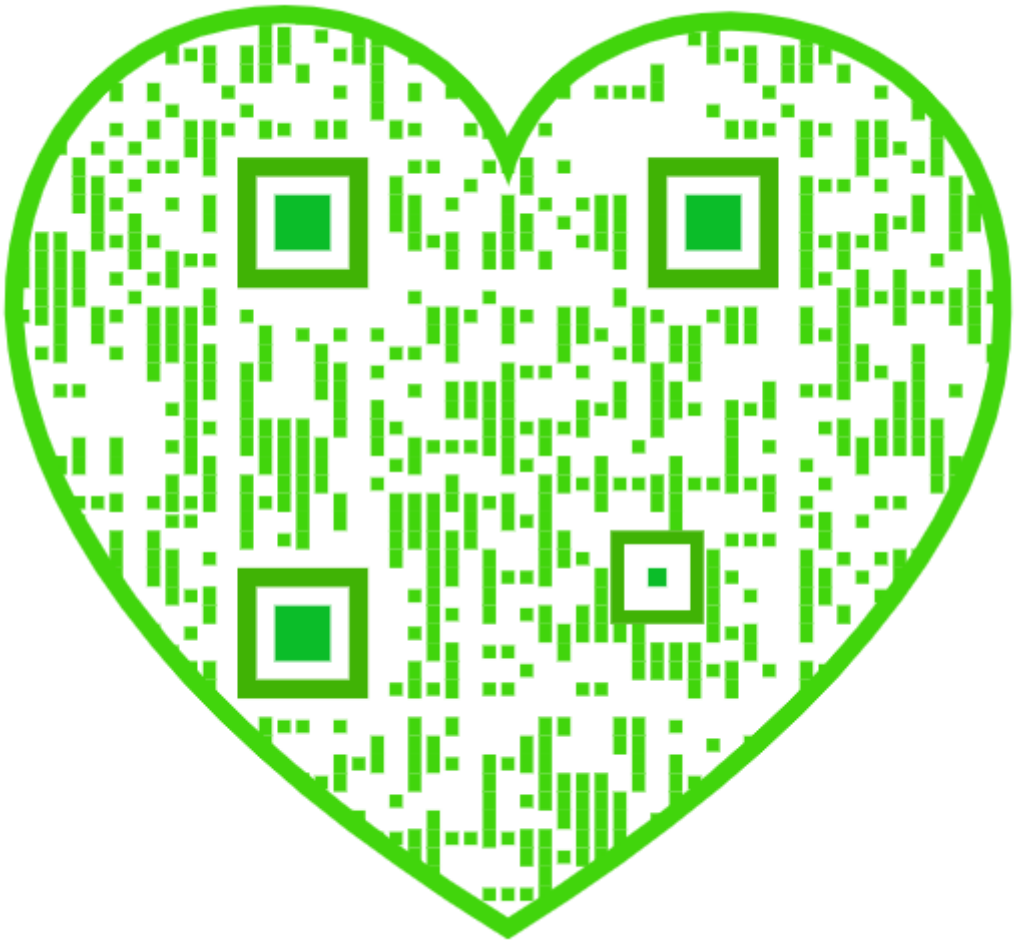

DE

BIJBEL,

DOOR BEKNOPTE

UITBREIDINGEN,

EN OPHELDERENDE

AENMERKINGEN,

VERKLAERD;

DOOR

J. VAN NUYS KLINKENBERG.

A. L. M. PHIL. DOCTOR EN PREDIKANT
TE AMSTERDAM.

VIERDE DEEL.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCLXXXII.

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

Met Adprobatie van de Eerw. Klasſis van Amſterdam.

den 2de April, 1782.

VOORBERICHT

AEN DEN

BESCHEIDEN LEZER.

Zie hier het VIERDE *Deel van dit ons Bijbelwerk.*

Het koomt alleen op mijnen naem te voorſchijn. —— *De uitmuntende Man, met welken ik dit uitvoerig werk ondernomen heb, is der Hoogeſchool, der Kerke, en ook my ontrukt.* —— *Hy was my een yverig en oordeelkundig medewerker.* —— *Menigmalen herinner ik my, met een gansch byzonder genoegen, 's mans aengename en leerzame verkeering; de juiste aenmerkingen, welke hy over mijne opſtellen maekte; de beſcheidenheid, met welke hy dezelve aen mijne overweging overlict; zijne rekkelyke toegevendheid, in zaken, over welke wy meer of min verſchillen mogten; zijne gereedheid, om mijne bedenkingen, over het gene hy zelvs geſteld had, in aenmerking te nemen, en er gebruik van te maken, wanneer zy gegrond bevonden werden.* —— *Met hoeveel meerder nauwkeurigheid zou dit Bijbelwerk*

te voorſchijn gekomen hebben, en hoe beter zou het, in alle opzichten, geweest zijn, zoo ten aenzien der zaken zelve, als met opzicht tot de wys van uitvoering, wanneer de groote NAHUYS *had mogen blijven medewerken! —— Dan dit heeft den wijzen Albeſtuurer, wiens doen Majeſteit en Heerlykheid is, niet behaegd. —— Elk Chriſten leere hier met my, Gode te zwijgen, en ook, ten aenzien van dezen weg der aenbiddelyke Voorzienigheid, die voor ons zoo duister is, geloov te oeffenen. ——*

Evenwel dit VIERDE *Deel is niet geheel en alleen myn werk. —— Myn zalige Vriend had de* VIII *eerste Kapittelen nog bewerkt. De geëerde Familie heeft het handſchrivt, uit de papieren van den Overleedenen, uitgezocht, en my dezelve, op eene zeer vriendelyke wys, ter hand geſteld. Ook heb ik dezelve byna woordelyk laten drukken, immers zonder er eenige wezenlyke verandering in te maken.*

De overige Kapittelen heb ik, zoo ſpoedig my immer mogelyk was, bearbeidt, en ter drukpersſe gelegd. —— Zoo drae ik my bepaeld had, om dit werk, nae mijn beste vermogen, te vervolgen, oordeelde ik dat er alle ſpoed moeſt gemaekt worden, om der waereld, by de eerst

mo-

mogelyke gelegenheid, een proeve te geven van het gene men, ſpaert God my het leven en de krachten, vervolgens te wachten heeft.

Dit is één der redenen, dat dit Boekdeel, alleen de uitbreidende verklaring *behelst over* DEUTERONOMIUM. *Ware er die over* JOSUA *bygevoegd, zou de uitgave merkelyk vertraegd zijn.* — *Hier koomt ook nog dit by, dat de* VIER *eerste Deelen van dit Bybelwerk dan nu den* PENTATEUCHUS, *of de vijf Boeken van* MOSE, *behelzen.*

In het volgende Deel hoop ik de verklaring over de Boeken van JOSUA, *de* RICHTEREN *en* RUTH *te geven, en het zelve nog voor het einde van dit loopende jaer uittegeven.* — *Op deze wys zal ik voortgaen, met telken jaer, immers zo het eenigzins doenlyk is, twee Deelen te geven, en dezen arbeid, onder afbidding van Gods hulp en zegen, voorttezetten, zoo lang het den Weldadigen Opperheer, die alle onze lotgevallen beſtuurt, behagen zal mijne dagen te rekken, en mijne vermogens te zegenen.*

De taek, welke ik op my genomen heb, is groot en moeilyk. Misſchien is zy al te zwaer voor éénen mensch, vooral voor iemand, die er geenen anderen tijd toe beſtee-

den kan, dan die, van het werk der bediening, in zulk eene groote Gemeinte, als die van het volkrijk AMSTERDAM *is, kan overſchieten.* — *De dienst toch van het Euangelium der verzoening, is mijn hoofdwerk, en zal het altoos blijven; en nimmer zal ik aen die aengename en bloejende Gemeinte, over welke my het mede-opzienerſchap is toevertrouwd, en over welke mijn hart is uitgebreid, eenige ſchijnbare aenleiding geven, om te kunnen klagen, dat de groote omſlag van mijn Bywerk inbreuk make op myne openbare Bediening.* — *Misſchien is zy boven mijne krachten.* — *De uitkomst zal het moeten leeren.*

Ik onderneem de taek evenwel met genoegen en met blijdſchap. Zoo ver is het er van daen, dat my de keus berouwen zoude. — *Ook hebbe ik alle redenen ter aenmoediging.*

De eerste is gelegen, in het nut, het welk ik, onder den Godlyken zegen, zoude kunnen doen, voor al voor de huisgezinnen der Christenen, om den Bijbel, voor ongeoeffende verſtanden, meer verſtaenbaer te maken. En waertoe kan ik den tijd, die my van het werk der bediening overſchiet, beter beſteeden, en mijne krachten met meerder voordeel verſpillen, dan door dat Boek, het welk

een-e

eene Godlyke verklaring behelst, omtrent den weg der verzoening, ten behoeve van ongeletterden, op te helderen?

Lieden van allerlei rang hebben mijne onderneming gepreezen, en my, by monde en geſchrivte, hun genoegen verklaerd, dat dit werk zijnen voortgang hebben zoude. —— Dit is de tweede reden.

Daerenboven meen ik den aenmerkelyken aftrek te kunnen beſchouwen, als een bewijs van goedkeuring, met welke dit werk ontvangen wordt. —— Deze aftrek is, nog zelfs nadat ik by het DERDE *Deel mijn voornemen had bekendgemaekt, om deze Bijbelverklaring voort te zetten, zoo blijkbaer toegenomen! dat ik my verbeelde, hier uit te mogen beſluiten, dat mijne onderneming by veelen geſmaekt zy.*

Hier koomt nog by, dat verſcheiden geleerde Mannen my hunne hulp beloovd hebben, door het mededeelen van hunne aenmerkingen over ſommige moeilyke Bijbelplaetſen. —— Ook heb ik reeds werkelyk zoodanige ſtukken ontvangen, van welke ik my ook in het opſtellen van dit Deel, zooveel de hoedanigheid van dit werk toeliet, met zeer veel vrucht, bediend heb. —— In dit geval kan ik niet voorby, de verplichting openlyk te erken-

nen, welke ik heb aen de Wel Eerw. Heeren A. 's GRAVEZANDE *en* J. HINLOPEN, *Predikanten te* Middelburg *en* Utrecht, *den eersten wegens verſcheidene aenmerkingen, over Kap. XI en XXII, den anderen wegens zijne bedenkingen over Kap. XX, en beide wegens hunne opheldering over Kap. XXXIII.*

By deze gelegenheid neem ik nog eens de vryheid, van te verklaren, dat my dergelijke bydragen altoos zonderling aengenaem wezen zullen; —— zelvs dan, wanneer zy my van geen nut in het geheel wezen kunnen, zal ik my evenwel, over de goedwilligheid, verplicht rekenen. —— In alle gevallen behoude ik aen my zelven de volkomen vryheid, om, van de medegedeelde ſtukken, zulk een gebruik te maken, als ik, volgens mijn plan en oogmerk, zal meenen te behooren.

Heeft iemand iets wezenlyks op mijn werk aentemerken, hy hebbe de goedheid den misſlag met beſcheidenheid aen te wyzen, en altoos zal men my gereed vinden, om mijne feilen te herroepen en te verbeteren. —— Het is toch onmogelyk, dat in een werk van deze uitgebreidheid, in het welk zoo veele en veelerlei zaken moeten behandeld worden, geene mis-

ſla-

ſlagen zouden inſluipen; en ik vrees dat dit maer al te dikwijls gebeuren zal, nu het nauwkeurig oog, het welk mijne opſtellen, met zulk een welwikkend oordeel plagt na te zien, geſloten is.

Eindelyk heb ik er nog iets by te voegen, omtrent den ſtijl en de ſpelling.

Deze Bijbelverklaring was, in de drie eerſte deelen, een gemeenſchappelyk werk. Tot dus ver waren wy, mijn zalige Vriend en ik, met ons beide gezamenlyke Autheurs, zoo van het geheele werk, als van de byzondere deelen. ——— Maer opdat niemand zoude kunnen nagaen, wie van ons beiden dit, en wie dat Kapittel, bearbeidt hadde, werden wy te rade, elk van zijnen gewoonen ſtijl, en van de by hem gebruikelyke ſpelling aftezien, beide den ſtijl en de ſpelling als van eenen derden aen te nemen, welke noch de een noch de ander, voor zich zelven, in alles gebruikte. ——— Maer nu dit werk geheel en alleen het mijne wordt, valt de gemelde reden ten eenemael uit. —— Om derhalven de gelijkvormigheid, met mijne andere werken, te bewaren, zal ik my voortaen van mijnen eigen ſtijl, en mijne gewoone ſpelling, bedienen.

De

De Vader der lichten verwaerdige my met zijne hulp, en doe ook dezen arbeid, door zijnen zegen, dienstbaer zijn, aen de bevordering van kennis en Godzaligheid.

J. VAN NUYS KLINKENBERG.

Amſterdam.
den 12de Maart. 1782.

INLEIDING.

Om dit vijfde Boek van Moſe, met wezenlyk nut, te lezen, dient men vooraf eenige algemeene dingen te weten. —— Het gene men, tot nader verſtand van het zelve, heeft in het oog te houden, zal ik tot de volgende hoofdzaken brengen:

I. De *benaming.*
II. Den *hoofdzakelyken inhoud.*
III. Het *groot belang en de nuttigheid.*
IV. De *geloovwaerdigheid en het Godlyk gezach.*
V. Een *nadere ſchets der byzonderheden.*
VI. De *Tijdrekening.*
VII. Eene opgave van *Nederduitſche Uitleggeren over dit Boek.*

I. *De Benaming van dit Boek.*

Dit *vijfde* Boek van MOSE wordt, by de Hebreërs אלה הדברים, ELLE HADDEBARIM, *dit zijn de woorden*, omdat het zelve, met deze uitdrukkingen, eenen aenvang neemt, gelijk zy doorgaends gewoon zijn een geſchrivt te noemen, nae de eerste woorden, met welke het zelve begint. — Zy noemen het ook wel משנה MISNA, dat is VERDUBBELING, zijnde deze benaming ontleend uit Kap. 17: 18, alwaer bevolen wordt, dat de Koning een *dubbeld der Wet* moest affchrijven, het welk men, byzonder tot dit Boek, betrekkelyk maekt.

Wy zijn gewoon het zelve DEUTERONOMIUM te noemen, in naevolging van de LXX Griekſche Overzetteren, het welk een *tweede voorſtelling* of herhaling van reeds gegeven *Wetten* te kennen geevt. ——

Deze benaming is ook zeer geſchikt nae den

II. *Hoofdzakelyken Inhoud.*

Het behelst namelyk eene korte herhaling van de meest wezenlyke Wetten, welke de HEER aen Sinai, door den dienst van Moſe, aen Israël had voorgeſchreeven. —— Vooraf gaet een beknopt verhael van het gene Israël, ſedert het vertrek van Sinai, tot op dien tijd, was overgekomen, in de drie

drie eerste Kapittelen. —— De herhaling van de Wetten zelve beſtaet, in eenige zeer plechtige redevoeringen, welke Moſe, kort voor zijnen dood, in de velden van Moab, tot de vergaderde menigte der Israëliten, openlyk heeft uitgeſproken. —— Tuſschen beide worden 'er verſcheiden herinneringen van merkwaerdige gebeurtenisſen ingelascht, als mede voorzeggingen, vermaningen, drangredenen enz. —— Ten ſlotte is 'er een aenhangſel bygevoegd, behelzende de laetſte woorden van MOSE, met de geſchiedenis van zijnen dood en begravenis.

Te weten, men moest dit Boek niet beſchouwen, als eene enkele *herhaling* van reeds te vooren gegeven *Wetten*. In zeer vele plaetſen verklaert Moſe zich over zaken, welke hy nog in het geheel niet had aengeroerd; hier toe behooren, by voorbeeld, de Wetten, tegen eene Stad, welke zich aen afval had ſchuldig gemaekt Kap. 13; rakende de plichten, welke de Koning moest waernemen, in geval de Israëliten, in volgende tijden, eenen Alleen-Heerſcher begeeren mogten Kap. 17; de bepaling der ſtraffen, van valſche getuigen Kap. 19: 16; de Krijgswetten Kap. 20; de verordening omtrent eenen doodſlag, wanneer de moordenaer niet kon uitgevorscht worden; aengaende eenen wederſpannigen zoon; betreffende eenen opgehangenen; en vele andere wetten Kap. 21: 22, 23, 24. —— Deze nieuwe Wetten, of na-

dere uitbreidingen en bepalingen van zulke verordeningen, welke reeds te vooren waren vastgeſteld, had de HEER naderhand, door onmiddelyke Openbaringen, bekend gemaekt.

Zoodat dit Boek moet worden aengemerkt, als het laetſte geſchrivt van MOSE, in het welk de Wetten, in de voorige Boeken aen Israël gegeven, niet alleen herhaeld worden, maer ook nader verklaerd, uitgebreid en vermeerderd, zoo met opheldernde aenmerkingen, als met byzondere bevelen, toegepast op bepaelde omſtandigheden, gelijk ook met nadrukkelyke redeneeringen, ter bekrachtiging van die Wetten, en met veel vermogende drangredenen, om Israël, tot eene nauwkeurige onderhouding van dezelve, gemoedelyk aen te ſpooren.

Trouwens, dat deze herhalingen van zeer veel gewicht zijn, zal ons nader blijken, wanneer wy in overweging nemen:

III. *Het groot belang en de nuttigheid van dit Boek.*

Het onderwerp was van zeer veel belang; zoo voor de Israëliten, die MOSE deze redenvoeringen hebben hooren uitſpreken, en hunne volgende geſlachten, als voor ons Christenen.

A. Dit Boek, zeg ik, was van zeer veel belang en nuttigheid voor de Israëliten.

Het

Het oogmerk, het welk MOSE bedoelde, was, volgens Kap. 31: 12, 13, om Israël te leeren *vreezen den* HEER *hunnen God, en waarneemen te doen alle de woorden der Wet, opdat hunne kinders, die het niet geweten hadden, hooren en leeren zouden te vreezen den* HEER *hunnen God, alle de dagen huunes levens.*

MOSE had drie voorname redenen, om zijne Wetten voor Israël te herhalen, en op derzelver gehoorzaemheid krachtig aen te dringen.

1. Omdat hy nu een gansch nieuw volk voor zich had. Die Israëliten, die boven de 20 jaren oud waren, toen de Wet op Sinai gegeven werd, waren nu, geduurende de 40 jarige omzwerving door de woestijne, op JOSUA en CALEB na, geheel uitgestorven. Aen dit nieuwe geslacht, wilde de HEER, dat MOSE de Wet als op nieuws geven zoude, opdat dit eenen altoosduurenden indruk op hunne gemoederen maken zoude.
2. Israël stond nu gereed, om Canaan in bezitting te nemen, en hunne voorspoed in dit gezegend land, zou van de gehoorzaemheid aen Gods geboden afhangen. Daerom wilde de HEER, dat MOSE het volk, zijns namens, het verdrag en de voorwaerden op nieuws zoude voorlezen, op welke zy de ervenis van Canaan aenvaerden en bezitten zouden.
3. MOSE kende de hardigheid van dit volk, en

hy voorzag, dat zy het ſpoedig verderven zouden Derhalven was een nieuwe inſcherping van deze Wetten, en een ernſtige aendrang, op derzelver gehoorzaming, allernuttigst en noodzakelykst.

Om dit nuttig oogmerk te bereiken, wilde de HEER, dat de Israëliten, in deze herhaling, een kort begrip hebben zouden van de meest wezenlyke Wetten, welke van eene altoosduurende verplichting zijn. —— De Wetten, aengaende de Priesteren, en de Leviten, en derzelver verrichtingen, in den dienst van het Heiligdom, worden niet herhaeld. Het was genoeg, dat die Wetten eenmael gegeven waren. —— Maer, om de zwakheden van het volk te hulp te komen, werden zulke Wetten, welke Israël in het gemeen betroffen, nog eens, by wys van herhaling, op nieuws ingeſcherpt.

Het is waer, ſommige Deisten, zijn op dit Boek zeer laeg gevallen, om de herhalingen, welke in het zelve voorkomen, als of het zelve, uit eene onvernuftige t'zamenſtelling van verſcheiden ſtukken, beſtaen zoude — Laet ik deze bedenking wat nader beantwoorden.

a Het voorgeven, dat dit ganſche Boek niets anders behelzen zoude, dan herhalingen van zaken, welke reeds te vooren waren opge-

ge-

geven; dit voorgeven is volſtrektelyk valsch. Wy hebben, reeds zoo even gezien, dat MOSE zich hier, op verſchillende plaetſen, over zaken verklare, van welke hy te vooren in het geheel niet geſproken had.

b. De herhalingen waren, in ſommige gevallen, hoogst noodzakelyk.

Wat de *gebeurenisſen* aengaet; MOSE begint dit Boek zeer wijsſelyk, met een zeer beknopt bericht van het gene Israël, ſedert het vertrek van Sinai, tot op zijnen laetſten tijd, was overgekomen, opdat dit nieuwe geſlacht, alle de weldaden, welke de HEER hun beweezen, alle de wonderen, welke Hy ten hunnen behoeve gewrocht, en alle de overwinningen op de vyanden, welke Hy hun verleend had, zoude aenmerken, als zoo vele drangredenen, tot gehoorzaemheid aen des HEEREN Wetten.

En wat deze *Wetten* zelve aengaet; deze zijn hier herhaeld, tot verſchillende eindens. Dit geſchiedt ſomtijds, om eene voorige Wet nader te verklaren, en 'er een nieuw licht over te verſpreiden. —— Somtijds, om door eenig byvoegſel voor te komen, dat men, aen eene Wet, geene verkeerde uitlegging geve, of 'er eenig misbruik van make. De Wet der vrijlating, by voorbeeld, was Lev. 25. uitvoe-

rig voorgeſteld, maer in dit Boek Kap. 15: 9. wordt 'er nog eene aenmerkelyke byzonderheid bygevoegd. — Somtijds geſchiedt het, om eene zekere Wet, met een nieuwe drangreden te bekrachtigen; men vergelijke by voorbeeld Kap. 5: 15, Exod. 20: 10, 11, en men zal bevinden, dat het gebod van den Sabbath, door eene geheel nieuwe beweegreden, worde aengedrongen, welke ontleend is, van de harde dienstbaerheid, aen welke de Israëliten, in Egypte, waren onderworpen geweest. By gelegenheid der herhaling van de Wet omtrent het Paeschlam koomt Kap. 16: 1, 2. een byvoegſel, rakende de Paesch-offeren. — Somtijds worden 'er, by voorheen bekende Wetten, noodige uitzonderingen gevoegd, om te leeren, dat dezelve niet altoos en in alle omſtandigheden werken moeten. zie Kap. 12: 15-22. alwaer aen Israël de vrijheid gegeven wordt, om alle reine dieren, wanneer zy in Canaan zouden gekomen zijn, tot dagelyksch voedſel, te ſlagten en te eten.

Uit al het gezegde, blijkt het ten duidelykſten, dat dit Boek voor Israël van zeer groot belang en nuttigheid ware.

B. Wy Christenen kunnen 'er ook wezenlyke voordeelen uittrekken. — Wy kunnen 'er niet al-

alleen uit leeren, met welk eene uitnemende Wijsheid, de Wetten van MOSE waren ingericht, en alleszins overëenſtemden, met het belang en den toeſtand der oude Israëliten. Wanneer wy dit ſtuk met de vereischte aendacht beſchouwen, zullen wy ons, over de Godlyke Wijsheid, in het verordenen van Iraëls Gemeenebest en Kerkeſtaet, met diepen eerbied, verwonderen moeten. —— Maer wy vinden hier ook een t'zamenſtel van Zedenkundige lesſen, welke de betrachting van Godsvrucht, rechtvaerdigheid, matigheid, lievde, zachtmoedigheid, beſcheidenheid, en andere beminnelyke deugden, ernſtig aenprijzen, en, door de meest vermogende drangredenen, aenbinden. Allerwegen legt MOSE zich 'er op toe, en nimmer laet hy zich eene gelegenheid ontglippen, om de harten van zijn volk te buigen tot gehoorzaemheid aen den HEER. —— Het een en ander word op zulk eene wys voorgeſteld, dat de beweegredenen, nu op het einde der eeuwen, niet minder toepaſselyk zijn, dan op den leevtijd van MOSE.

IV. *De geloovwaerdigheid en het Godlyk gezach van dit Boek.*

In onze *Inleiding*, voor het I *Deel*, hebben wy reeds met opzet betoogd, dat MOSE de Schrijver

zy van den ganſchen *Pentateuchus*. Het heeft gevolgelyk geen nader bewijs noodig, dat dit Boek, het welk een gedeelte van den *Pentateuchus* uitmaekt, ook een werk zy van MOSE. —— Uit het gene wy nu, ter gemelder plaets, omtrent de *geloovwaerdigheid* van MOSE en zijne ſchrivten, beredeneerd hebben, moet de geloovwaerdigheid dezes Boeks, by wettigen gevolge, van zelvs voortvloejen.

Op dezelve wys is het gelegen met het *Godlyk gezach* van dit Boek. Daer wy, in de gemelde *Inleiding*, den Godlyken oorſprong van den geheelen *Pentateuchus* betoogd hebben, wijst het zich zelvs, dat MOSE OOK dit Boek, op aendrijving van den Godlyken Geest, geſchreeven hebbe. —— Ten overvloede zullen wy 'er nog deze vier aenmerkingen byvoegen. (1). Dat dit Boek, als een kort begrip van de geheele Wet, in de overige gedeeltens van de Heilige Schrivt, onder den tijtel van MOSES *Wetboek*, zeer gemeenzaem worde aengehaeld. zie Joſ. 8: 30, 31. 24: 16. 2 Kon. 14: 6. 2 Chron. 25: 4. — (2). dat PAULUS, in verſchillende plaetſen van zijne Brieven, zich op dit Boek beroepe, op dezelvde wys als hy getuigenisſen aenhaelt, uit andere Boeken, welker ſchrijvers door Gods Geest gedreeven zijn. Rom. 12: 19. Gal. 3: 10. Hebr. 10: 30. — (3). dat de blijkbare voorzegging, omtrent den grooten Propheet Kap. 18: 19, in den Heer JESUS ten duidelykſten ver-

vervuld zy. — (4). dat de voorzeggingen, nopens de toekomende lotgevallen der Israëliten, Kap. 32. welke nog tot op den huidigen dag zoo zichtbaer vervuld zijn, zoo vele onlochenbare bewijzen zijn, voor den Godlyken oorſprong van dit Boek.

HOBBES, SPINOSA, en dergelijk ſlag van lieden, hebben beweerd, dat MOSE de ſchrijver niet zy van DEUTERONOMIUM, omdat Kap. 34. zijn dood verhaeld, en van hem zulk een loffelyk getuigenis gegeven wordt, dat het hem in het geheel niet voegen zoude; behalven andere voetſtappen van later tijd, welke zy elders meenen te vinden, vooral Kap III.

Dan niemand kan of wil ontkennen, dat het aenhangſel Kap 34. van eene andere hand zy. Maer, zal men met reden vragen; wie heeft 'er dit aenhangſel bygevoegd, en is het van het zelvde Godlyk gezach, als het Boek zelvs?

Laten wy deze tweeledige vraeg kortelyk beantwoorden.

A. JOSEPHUS is van oordeel, dat MOSE, met eene buitengewoone voorkennis verwaerdigd zijnde van zijnen dood, en de omſtandigheden, welke denzelven verzellen zouden, dit alles, uit kracht van een Prophetisch vooruitzicht, beſchreeven hebbe; *Antiq. Jud* l. 4. c 7. Maer dit alles wordt gezegd, zonder eenigen ſchijn van bewijs; behalven dat ook dan nog de zwa-

righeid, uit de gemelde lovſpraek ontleend, geheel overblijve.

Wy voor ons zouden het lievst zoo begrijpen, dat het laetſte Kapittel van DEUTERONOMIUM, behelzende de geſchiedenis van MOSES dood, oorſprongelyk het begin geweest zy, van het volgende Boek, het welk nae den naem van JOSUA genaemd is. Het is toch algemeen bekend, dat de afdeeling in Hoofdſtukken van latere uitvinding zy. Het gebeurde oudtijds meermalen, dat onderſcheiden Boeken, vooral wanneer het één het vervolg was van het ander, aenëengeſchakeld wierden, en op een en dezelvde rol achter elkander volgden, offchoon zy, door verſchillende Schrijveren, waren opgeſteld. Uit dezen hoofde is het ligtelyk te begrijpen, hoe het bygekomen zy, dat men naderhand het begin of de inleiding van JOSUAS Boek, voor het ſlot van DEUTERONOMIUM hebbe aengezien.

B. Hier uit volgt het antwoord, op de tweede vraeg, van zelve voort, dat namelyk ook dit aenhangſel van een Godlyk gezach zy: want, is de Opſteller van het volgende Boek, het welk den naem van JOSUA draegt, niet alleen een geloovwaerdig ſchrijver, maer heeft hy ook, door eene Godlyke ingeving, geſchreeven, dan moest het ook vast ſtaen, dat het zoogenaemde ſlot van DEUTERONOMIUM mede geloovwaerdig

dig zy, en van eenen Godlyken oorſprong. —— Dat nu de Opſteller van het volgend boek, door eene Godlyke ingeving, geſchreeven hebbe, zal ik, in het vervolg, nader betogen.

V. *Nadere ſchets der byzonderheden.*

Men kan dit ganſche Boek zeer gevoegzaem, in *vier* Hoofddeelen, onderſcheiden.

I. Het *eerste* is GESCHIEDKUNDIG, behelzende een kort verhaal van het gene Israël bejegend was, ſedert het vertrek van Sinai, tot op dien tijd, op welken MOSE, zijne plechtige redenvoeringen, tot de vergaderde menigte des volks, begon, op de grenzen van Canaan, Kap. I-III.

II. Het *tweede* Deel is ZEDENKUNDIG, en behelst twee onderſcheiden Leerredenen, in welke MOSE de Godlyke Wetten, aen het nieuw geſlacht zijner hooreren, niet alleen, by wys van herhaling, voorſtelt, maer ook nader opheldert, vermeerdert, en het volk, tot gehoorzaemheid aen dezelve, met veel vermogende drangredenen, aenſpoort, Kap. IV-XXVI.

III. In het *derde* Deel vinden wy eene zeer nadrukkelyke bevestiging van alles, het welk, in dit en de voorige Boeken van MOSE, beſchreeven is, Kap. XXVII-XXX.

IV. In het *vierde* Deel worden de laetſte verrichtingen, en de dood van MOSE beſchreeven, Kap. XXXI-XXXIV.

I. In het *eerste* Deel vinden wy.

A. Het opſchrivt van dit Boek, beſtaende in de aenwijzing van den tijd en de plaets, wanneer het volgende geſproken en verricht is, Kap. I: 1-5.

B. Hierop volgt de eerste Redevoering van MOSE, in welke hy het volk de lotgevallen van hunne Vaderen voorſtelt.

1. Het gene voorgevallen is, in de twee eerste jaren, na den uittocht uit Egypte, Kap. I: 6. — Kap. II: 1.

A. Aen Horeb Kap. I: 6-18.

B. Sedert het vertrek van Horeb, tot aen de murmureering te Kades-Barnea, Kap. I: 19. — Kap. II: 1.

2. Het gene, in het veertigſte of laetſte jaer, van Israëls omzwerving door de Woeſtijne, gebeurd is, Kap. II: 2. — Kap. III: 29. Hier vinden wy eene beſchrijving.

A. Van Israëls reis, en byzonder van den oorlog tegen den Koning van de Amoriten en van Bazan, Kap II: 2. — Kap. III: 11.

B. Van het voorgevallene in de vlakke velden van Moab, Kap. III: 12-29.

a. De verdeeling van het veroverde land,

aen

aen de Oostzijde van de Jordaen, onder de ſtammen Ruben, Gad en de helvt van Manasſe, Kap. III: 12-20.

b. De aenſtelling van JOSUA, tot opvolger van MOSE, Kap. III: 21-29.

II. Het ZEDENKUNDIG Deel behelst twee volgende redevoeringen, welke MOSE tot het volk gehouden heeft, Kap. IV-XXVI.

A. De *tweede* Redevoering is eigenlyk de toepaſſing van de eerste, in welke MOSE, uit het gemelde verhael, de verplichting der Israëliten, afleidt, dezelve tevens door belovten en bedreigingen, aendringende, om den HEERE te dienen en te gehoorzamen, Kap. IV: 1-40.

Na het uitſpreken van deze redevoering, zonderde MOSE drie vrijſteden af, beoosten de Jordaen, Kap. IV: 41-49.

B. De andere Redevoering is zeer uitvoerig, en ingericht, om Israël tot gehoorzaemheid aen den HEER op te wekken, Kap. V-XXVI.

1. Eerst legt de Redenaer tot een grondſlag de zeer byzondere betrekking, welke de Israëliten tot den HEER hadden, uit kracht van het Sinaitisch Verbond, ten dien einde verhaelt hy, hoe de Wet aen Horeb gegeven was, Kap. V.

2. Op dezen grondſlag vestigt hy de ver-

plichting der Israëliten, om die Wet te gehoorzamen, welke tevens nader verklaerd wordt, Kap. VI-XXVI.

A. Ten aenzien der *Zedelyke* geboden, Kap. VI-XI.

a. Leerende:

†. Dat de Israëliten alleen den eenigen en waren God dienen moesten, Kap. VI.

††. Dat zy zich zorgvuldig moesten wachten van allerlei afgodery, Kap. VII.

b. Hunne verplichting tot deze zedelyke geboden word nader betoogd, Kap. VIII-XI.

†. De drangredenen zijn ontleend:

§. Uit de groote en veelvuldige weldaden, welke de HEER aen Israël, geduurende hunne reizen door de woeſtijne, beweezen had, Kap. VIII.

§§. Uit de voortreffelyke zegeningen, welke zy nu, in Canaan, genieten zouden, Kap. IX, X: 1-11.

††. Deze drangredenen moesten hen bewegen tot dankbaerheid en gehoorzaemheid, Kap. X: 12 — Kap. XI: 32.

B. Met opzicht tot de *ſchaduwachtige* ge-

bo-

boden, welke betrekking hadden tot den openbaren Godsdienst, Kap. XII-XVI.

a. De Israëliten moesten, in Canaan gekomen zijnde, den HEER plechtig dienen, op die plaets alleen, welke hy zoude aenwijzen, Kap. XII.

b. Zy moesten zich wachten van de valſche Propheten, Kap. XIII.

c. Zy moesten het onderſcheid tusſchen reine en onreine dieren, nauwkeurig in acht nemen, Kap. XIV.

d. Zy moesten de Wet van het Sabbathjaer, en van de vrijlating der ſlaven, zorgvuldig onderhouden, Kap. XV. en

e. de hooge Feesten jaerlyksch gezettelyk waernemen, Kap. XVI.

C. Betrekkelyk de *Burgerlyke* Wetten, Kap. XVII-XXVI. Deze zien:

a. zoo op de Overheid, Kap. XVII, XVIII. als

b. op de onderdanen, Kap. XIX — Kap. XXVI.

α. Ten aenzien der Overheden ſpreekt MOSE:

†. Over het ambt der Rechteren, en de hoedanigheden van den Koning, Kap. XVII.

††. Over de rechten en inkomsten der Priesteren, Kap. XVIII.

b. Ten opzichte der onderdanen, ſchrijvt MOSE zulke verordeningen voor, welke geſchikt waren.

†. Ter bewaring van de verkregen ervenis in Canaan, Kap. XIX: 1. — Kap. XXI: 5.

§. Opdat zy daer in veilig zouden zijn:

*. van binnen, Kap. XIX.

**. van buiten, Kap. XX.

§§. Opdat zy van het verkregen land, een gelukkig gebruik maken zouden, Kap. XXI: 1. — Kap. XXII: 5.

*. ten aenzien der onroerende goederen, Kap. XXI.

**. ten aenzien der roerende goederen, Kap. XXII: 1-5.

††. Ter bevordering van Israëls luister, Kap. XXII: 6. — Kap. XXVI. Deze luister moest zich openbaren.

§. zoo in de uitwendige gedragingen, Kap. XXII: 6. — Kap. XXIII: 20.

§§. als in alle gevallen van billykheid en beſcheidenheid, Kap. XXIII: 21. — Kap. XXVI.

§. Ten aenzien der uitwendige gedragingen, moeten de Israëliten ver-

verſcheiden plichten betrachten.

*. met betrekking tot zich zelve, Kap. XXII: 6-12.

**. met betrekking tot elks huisgezin, rakende byzonder Huwelyks-zaken, Kap. XXII: 13. — Kap. XXIII: 20.

§§. In alle gevallen moest de billykheid en beſcheidenheid in acht genomen worden, Kap. XXIII: 21. — XXVI.

*. Hiervan worden verſcheiden byzonderheden opgegeven, Kap. XXIII: 21. — Kap. XXIV: 22.

**. Wijders worden 'er nadere verordeningen bygevoegd:

— omtrent de twistzaken, Kap. XXV.

—— omtrent de eerstelingen en tienden, Kap. XXVI.

Anderzins zou men, in de laeſte redenvoering, drie Leerredenen onderſcheiden kunnen, gelijk wy aen het hoofd van Kap. V, IX en XII hebben aengeweezen.

III. In het *derde* deel vinden wy eene zeer nadrukkelyke bevestiging van alles, het welk, in dit en de voorige Boeken van MOSE, beſchreeven is,

Kap. XXVII. — Kap. XXX. —— Deze bevestiging beſtond hierin:

A. Dat MOSE een merkwaerdig bevel gav, tot eene plechtige vernieuwing van het Verbond, met den HEER, wanneer Israël in Canaan zoude gekomen zijn, Kap. XXVII: 1. — Kap. XXIX: 1. —— By de vernieuwing van dit Verbond.

1. moesten 'er gedenkſteenen opgericht en offeranden geſlagt worden, Kap. XXVII: 1-8 ook

2. moesten 'er, by die gelegenheid, zegeningen en vloeken worden uitgeſproken, Kap. XXVII: 9. — Kap. XXIX: 1.

A. Deze plechtigheid verordent MOSE Kap. XXVII: 9-26. en

B. daerop verklaert hy nader, waerin deze zegeningen en vloeken beſtaen zouden, Kap. XXVIII: 1. — Kap. XXIX: 1.

B. Dat Moſe eene zeer nadrukkelyke Redevoering deed, om Israël, door belovten en bedreigingen, tot het onderhouden van dit Verbond, aen te ſpooren, Kap. XXX.

IV. In het *vierde* Deel worden de laetſte verrichtingen en de dood van Moſe beſchreeven, Kap. XXXI. — Kap. XXXIV.

A. MOSE bevestigt JOSUA in zijn ambt, om Israël in Canaan in te voeren, Kap. XXXI.

B. Hy

B. Hy ſpreekt twee Prophetiſche Redevoeringen uit, Kap. XXXII, XXXIII. behelzende.

1. de eene, een lied, het welk God hem bevolen had te ſchryven, tot een getuigenis tegen Israël, Kap. XXXII.
2. de andere, de Prophetiſche zegeningen, welke hy over elk der byzondere ſtammen heeft uitgeſproken, Kap. XXXIII.

C. Het laetſte Hoofdſtuk behelst het verhael van MOSES dood en begravenis, Kap. XXXIV.

VI. *De Tijdrekening.*

Uit het ſlot van die tijdtafel, welke wy by onze Inleiding tot het IIIde Deel gevoegd hebben, zal het, met een opſlag van het oog blijken, dat al het gene in DEUTERONOMIUM voorkomt, binnen de twee laetſte maenden des laetſten jaers van Israëls verblijv in de Woeſtijne, zy voorgevallen. Trouwens de eerste redevoering van MOSE is gehouden, op den eersten dag der elvde maend, van het veertigſte jaer, na Israëls uittocht uit Egypte Kap. 1: 3; en JOSUA trok met Israël reeds door de Jordaen, op den tienden dag der eerste maend van het XLIſte jaer, Joſ. 4: 19. Gevolgelyk zijn 'er op zijn meest twee maenden verloopen voor al het gene hier beſchreeven is.

VII. *Uitlegkundige Nederduitſche Schrijvers over* DEUTERONOMIUM.

De voornaemſte, behalven de algemeene Werken over den Bijbel, van HARTMAN, HENRY, en *de Engelſche Godgeleerden*, zijn de volgende:

F. BURMANNUS, *Wet en getuigenis.*

H. AINSWORTH, *over de vijf Boeken van Moſe.*

S. VAN TIL, *Voorhof der Heidenen.*

DEUTERONOMIUM.

HET VIJFDE BOEK

VAN

MOSE,

GENAEMD

DEUTERONOMIUM.

HET I. KAPITTEL.

De aenvang van Moſes eerſte redenvoering tot Iſraël, in 't laetſte van zijn leven, dienende om hen tot Geloove en gehoorzaemheid aen den Heere, ter genieting van een gezegend bezit van Canaän, op te ſpooren; afgeleid uit de weldaden door den Heere aen hun beweezen, doch welke hunne vaders, door hunne ongehoorzaemheid, verzondigd hadden.

1. Dit, wat nu zal volgen, zijn de woorden, of redenen, die, dat is, van welke Moſe, des Heeren getrouwe knecht, in ſtatelijke redenvoeringen, tot welke hy (die anders zich tot het ſpreken onbekwaem achtte, als zijnde zwaer van monde en tonge) door de Gaven van Gods Geest zal zijn bekwaem gemaekt, Ex. 4: 10, 11; en dus magtig was in woorden, Hand. 7: 22, tot gantſch Iſraël geſproken heeft, in eene openbare volksvergaderinge. 't Zy, dat hy tot allen in eens, of by beurtwisſeling, geſproken hebbe, of door Joſua en de hoofden der ſtammen, zijn gezegde verder hebbe doen verkondigen, en vervolgens hier geboekt. Hy ſprak nu aen deſe zijde der Jordane, dat is aen den oostoever dier Riviere, daer de

vlakke velden van Moäb waren. Doch het gene hy ſprak was het gene gebeurd was, en door Moſe reeds geſproken, toen Iſraël nog was in de woeſtijne van Arabiën, op het vlacke velt, de uitgebreidde landengte of vlakte de noordzijde tegen over Suph, de Roode Zee, of de Woestijn, welke nae die Zee wordt genoemd de Woestijn van Suph, tuſſchen Paran, eene Woestijn die noordwaerts op, tot tegen het Zuiden van Canaän, of 't Gebergte der Amoriten, ſtrekte, daer Iſraël legerde, Num. 12; 16. ende tuſſchen Tophel, dat onbekend is, doch door ſommige Jooden voor de plaetſe der murmureeringe over het Manna wordt gehouden; althans eene plaets, die zuidelyk zal gelegen zijn, naer den kant der Roode Zee; welke plaetſen, zoo wel als de volgende, aen Iſraël zullen zijn bekend geweest, ende Laban, mogelyk Libna, Num. 33: 20. ende Hazeroth, daer Iſraël legerde, Num. 11: 35-12: 6. en zoo lang ſtil lag, tot dat Mirjam van hare melaetsheid was gereinigd, Num. 12. ende Di-zahab, eene plaets die haren naem heeft van Goud, en door ſommigen gehouden wordt voor Ezion Geber, aen den Elamitiſchen Zeeboezem van 't Roode Meir, welke Stad men nu *Meënah el Dſahab* noemt; en welke drie plaetſen mogelyk middenplaetſen waren tusſchen Paran en Tophel, en wel zulke plaetſen, daer Moſe nadrukkelyke redenen tot Iſraël had geſproken, in hunne reize naer Canaän.

2. Op welke reize, zy, door Gods oordeel wegens hunne zonden, veertig jaren doorbragten, maer anders, wat den afſtand betreft als men den naesten weg nam, Elf dagh[*reyſen*] zijn 't van Horeb of Sinaï, ten noorden van Suph, dat is der Roode Zee, als men reist [*door*] den wegh des gebergtes Seïr, daer de Edomiten woonden, en dus in 't Noordoosten optrok tot aen Kades Barnea; eene plaets in 't Noordelykſte gedeelte der Woeſtijne Paran, op de Grenzen van 't Land Canaän, waer van Moſe de verſpieders uitzond, waer van Num. 13: 36. en 32: 8 reeds is geſproken.

3. Ende 't is geſchiet in 't veertigſte jaer, ſedert dat Iſraël uit Egypten was getrokkken, en het tijdperk ten ein-

einde liep, dat de Heere Num. 14: 33 voor hun had geſteld, om in de Woeſtijne te weiden, daer hunne Lichamen zouden vergaen; in de elfde maent, van dat jaer, 't welk met de Maend Niſan was begonnen, op den eerſten der maent; dat Moſe ſprak tot de kinderen Iſraëls, welke daer toe waren te zamen geroepen, nae alles, dat hem de HEERE aen hen bevolen hadde:

Dus bragt hy nu geene nieuwe, maer oude en reeds bekende zaken aen de aendacht van het volk; zoo echter, dat hy zich allezins gedroeg als een getrouw dienstknecht des Heeren, die al wat hy ſprak richtte, niet naer den zin van zijn eigen hart, maer naer het bevel des Heeren.

4. Dit geſchiedde (*a*) Na dat hy, Moſe met Iſraël, geſlagen hadde Sihon, den Koningh der Amoriten, die te Hesbon woonde: ende Og, den Koningh van Baſan, dewelcke woonde te Aſtaroth, te Edreï.

5. Zijnde de plaets, zoo als reeds is gezegd, Aen deſe zijde, dat is aen de Oostzijde der Jordane, in den lande Moabs, anders genoemd de vlakke velden Moabs, daer Iſraël was gelegerd Num. 22: 1. en eenen geruimen tijd gebleeven Num. 36: 13. Aldaer hief Moſe aen, of maekte een begin, van deſe wet, zijnde alles wat in dit boek wordt bevat van Kap. 1-30 uyt te leggen, zoo dat Moſes nu aen Iſraël geen nieuwe wetten gaf in 's Heeren naem, maer de reeds gegeven wetten, zoo ver zulks tot zijn oogwit diende, herhaelde, duidelyk voorſtelde, en verklaerde, met byvoeginge nu en dan van de beweegredenen en oorzaken dier wetten Deut. 5: 13. met aenſpooring tot derzelver betrachting. *Begon* hy nu daer mede, dan blijkt daer uit, dat Moſe, niet in ééne, maer in verſcheiden reizen, Iſraël daer mede zal hebben onderhouden, als eene voorbereiding tot zijn aenſtaende vertrek; waer toe hy begon met een verhael van die dingen, welke wel eer in de Woeſtijne waren voorgevallen, om dus de zaken als uit den eerſten grond op te halen, ſeggende:

6. De HEERE onſe Godt ſprack tot ons aen

(*a*) Num. 21: 24, 33.

den Berg Horeb, daer wy gelegerd waren na onzen uittogt uit Egypten, door de Roode Zee, in de Woeſtijne, waerſchijnlyk in 't 2e jaer, de 2e maend, op den 20e dag der maend, Num. 10: 11. ſeggende tot my Moſe, uit de Schechinah boven de Verbondsarke, en door my tot ulieden, die een geheel jaer aen dien Berg hadt ſtil gelegen, in welken tijd wy 's Heeren wetten hadden ontvangen, en volgens 't Godlyk bevel, den Tabernakel der Getuigenisſe, met al deszelfs ſieraden en gereedſchappen, hadden vervaerdigd: Gy-lieden, mijn volk Iſraël, zijt langh genoegh by deſen bergh gebleven, Deut. 1: 7.

7. Keert u, niet langer zoo als gy gedaen hebt uit Egypten, trekkende zuidwaerds af in de Woeſtijne Sinaï, maer rukt uwe tenten los, breekt op, ende vertreckt van deze plaetſe, ende gaet of reist in 't gebergte der Amoriten, ende tot alle hare gebueren, welke Amoriten afſtamden van Emori, den vierden Zoon van Canaän, Chams Zoon, Gen. 10: 15. 1 Chr. 1: 14. onder welke alle de overige volken van 't beloovde Land worden begreepen, dewijl zy de voornaemſte waren en de magtigſte onder deze Heidenſche volken, niet alleen in 't eigenlyke Canaan, maer ook buiten het zelve, naer den kant van Syriën en Meſopotamiën; zijnde het Gebergte der Amoriten de ſcheiding tusſchen Canaan en de Woeſtijne Paran, uitmakende de Grenspael van des Lands zuidelyk gedeelte, welk land terſtond wordt bepaeld in 't vlacke velt, of de geheele ſtreek van 't Zuiderdeel des Lands, doorgaends onderſcheiden in het gene daer van lag op 't gebergte, Joſ. 15: 48. ende in de leegte vs. 33. ende in 't zuyden vs. 21. ende aen de haven der zee: vs. 11. voorts binnenwaerds in het lant der Canaaniten, beſpoeld ten Weſten door de Middellandſche Zee, ten Oosten door de Jordaen; ende vervolgens verder Noordwaerds, den Libanon, een beroemd gebergte aen de Noordzijde tegen Syriën, en Oostwaerds op tot aen die groote riviere, de riviere Phrath; zoo uitgebreid trouwens had de Heere zijne belofte reeds van ouds aen Abraham gedaen, Gen. 15: 18.

8. Siet, zoo vervolgde de Heere tot hunne aenmoediging, ick

ick hebbe dat lant, 't geen ik uwen vaderen beloovd had gegeven, dat is als opengeſteld voor uw aengeſichte, ten einde daer van gereedelyk gebruik te maken: gaet daer in vrymoedig, zonder iemand te vreezen, ende beſittet erflick dat lant, dat de HEERE uwen vaderen, (*b*) Abraham, Iſaac, ende Jacob geſworen heeft, dat hy 't hen, ende haren zade na hen geven ſoude, Gen. 15: 18. 17: 7, 8. na dat de ongerechtigheid der Amoriten zoude zijn vervuld; welk tijdſtip nu was gekomen; weshalven de Heere deze volken nu voor Iſraëls aengezigte zoude uitdrijven, Exod. 23: 27-30.

9. Ende, 't zy ten tijde van dit Godlyk bevel, of reeds te vooren, eer Moſe met Iſraël nog aen Horeb gelegerd was, en hy, door zijnen Schoonvader Jethro, verſtandigen raed had bekomen, Exod. 18: 18. welkers opvolging hy nu ook aen 't volk zoo herinnert, dat hy meldt hoe hy dienvolgens tot hen had geſproken: ick ſpraek ter ſelver tijt tot u, ſeggende: (*c*) Ick alleen en ſal u niet konnen dragen. Mijne ſchouders zijn te zwak om, zonder de hulp en onderſteuninge van anderen, alleen den last te kunnen dragen, die dagelyks op my gelegd wordt, dewijl gy alle uwe bijzondere zaken tot my brengt ter ſchikking en beſliſſing uwer geſchillen; mijne krachten zijn daer toe te klein, voor al daer ik, met de algemeene beſtuuring en bezorging uwer belangen, door den Heere ben belast.

10. De HEERE uwe Godt heeft u vruchtbaer gemaekt en zeer vermenigvuldigt: ende ſiet, gy zijt heden als de ſterren des hemels in menigte; even zoo als de Heer aen Abraham had toegezegd, Gen. 15: 5.

11. De HEERE, uwer vaderen Godt, heeft dus begonnen zijne belovten te vervullen, en hy zal buiten twijffel daer mede voortgaen; derhalven doe Hy tot u, door verdere vermenigvuldiging, alſoo gy [*nu*] zijt, duyſentmael meer; ende hy, die de Algenoegzame is, en als Jehova, alle zijne belovten vervult, ſegene u, gelijck als hy tot u geſproken heeft.

(*b*) Gen. 15: 18. ende 17: 7, 8. (*c*) Exod. 18: 18.

12. Daer gy nu alreeds zoo zeer vermenigvuldigd zijt, en 'er, volgens mijnen wensch en gelovig vertrouwen, een gegrond uitzigt is, dat gy nog duizendmael meerder by trappen zult worden, Hoe ſoud' ick, die een zwak mensch ben, alleen, zonder andere hulp en onderſteuninge van wakkere mannen, uwe moeyte, door de uitgeſtrekte bezigheden, die het opzigt over zoo groot een volk verſchaffen, ende uwen laſt, de gewigtige zorgen om u met raed en daed in alle gevallen te konnen dienen, ende boven dien de beſlisſing van uwe twiſtſaken, met eenige mogelykheid op den duur konnen dragen, zonder daer onder te bezwijken, of zonder dat gy nadeel zoudt lijden?

13. Derhalven beveel ik, en rade u, opdat ik in een gedeelte van mijn werk, te weten het Richterambt, worde verligt: Neemt u uit uwe Broederen wijſe mannen, die een vast begrip des haiten hebben, bekwaem om, naer de uitgebreidheid uwer belangen, te kunnen handelen, ende verſtandige, die in ſtaet zijn, om met een oordeel des onderſcheids in de voorkomende zaken in te dringen, en te zien wat 'er te doen vereiſcht worde, ende ervarene, die by dat vast begrip, en tot in het binnenſte der zaken indringend oordeel, ook kundigheden hebben, niet alleen van de beſchouwende wetenſchap des Rechts, maer ook, door oefening in de behandelinge van zaken, ondervinding hebben bekomen, van 't gene te doen en te ontmoeten is, nae de geſteldheid van tijd en zaken. Verkiest u zulke mannen van uwe ſtammen, zoo dat zy die tot elke Stam van Iſraël behooren, omzien naer zoodanige, die onder hen, op de proef bekend ſtaen, deze hoedanigheden te bezitten, en die geſteldheid hunner ſtamgenooten en bijzondere geäartheid het beste kennende en beminnende, ook de meeste zorg voor derzelver onderſcheiden belangen zullen dragen. Met dat oogmerk, dat ick, uwe keuze goedkeurende, ſe tot uwe Hoofden ſtelle.

14. Mijn voorſlag was u niet onaengenaem, want doe antwoorddet gy my, ende ſeydet; Dit woort, deze voorſlag, is goet, dat gy geſproken hebt behaegt ons, als wijs en nuttig, en wy zijn gereed om al

wat

wat gy ons hebt voorgeſteld, ook dadelyk te doen.

Gelyk zy ook het zelve hebben ter uitvoer gebragt, zoo als uit het vervolg is af te nemen. En dat konden zy te gereeder doen, dewijl hier uit bleek, dat Moſe ver was van over hen heerſchappy te willen voeren, dewijl hy de Hoofden des volks gaerne wilde laten deelen in 't beſtuur der gemeene belangen.

15. Want wanneer zy naer zodanige mannen had omgezien, en dezelve tot hem gebragt, handelde hy, gelyk hy nu verder opgeeft: So nam ick de Hoofden uwer ſtammen, welke gy tot my bragt als wijſe en ervarene mannen, waer voor ik hen ook gereedelyk op uwe aenbevelinge en benoeminge wilde erkennen, ende ſteldeſe tot eerſte aenvoerders, beſtuurders en leidslieden als Hoofden over u; nogthans in onderſcheiden rang en ſtand. Sommigen als Vorſten en bevelhebbers, die uwe Richters zullen zijn, doch van verſchillende waerdigheid en aenzien; maer anderen meer ondergeſchikt, als aenkondigers en uitvoerders van derzelver uitſpraken en bevelen; dus ſtelde ik in meerder rang Overſte van duyſenden, waer toe ik elke Stam in zijne duizenden verdeelde, dat is in groote onderſcheidingen, (ſchoon 'er in zulk eene onderſcheiding by tijdvervolg meer of minder dan 1000 menſchen, door geboorte of ſterven zijn mogten, Richt. 6: 15. Micha 5: 1.) ende Overſte van honderden, die dus elk ſtonden over een tiende deel der duizenden, ende Overſte van vijftigen, waer van 'er twee waren in elke honderd, ende Overſte van tienen, zoo dat onder elke vijftig nog weer vijf mindere Overſten waren; die te zamen voor elke 1000 uitleverden 131 Overſten; en voor de 600,000 Iſraëliten 78,600 Overſten; ende boven dien Amptlieden, die den Overſten ten dienst zouden ſtaen ter aenkonding en uitvoering der vonnisſen en bevelen, voor uwe ſtammen, zoo dat elke Stam de zijnen had, die voor de ſpoedige bekendmaking en te werkſtelling van 't gene hun gelast zoude worden, konden zorgen, Joſ. 1: 10. 3: 2.

16. Ende ick liet het niet by deze aenſtelling, maer ik gaf hun ook den noodigen last, opdat een iegelyk van hun zijnen post zoude kennen: want ik geboodt uwen Over-

ſten, die ik tot Richteren over u geſteld had, ter ſelver tijt, dat ik hen aenſtelde, ſeggende: Hoort, neemt kennis, door u opzettelyk daer toe te verledigen, van [*de verſchillen*] die 'er rijzen mogten tuſſchen uwe broederen en Stamgenooten, elk in zijne verdeelinge, zoo dat gy niet alleen den aenklager, maer ook den verweerder hoort; Joh. 7: 24. (*d*) ende beſlist het geſchil, onzijdig en op eene rechte wyze, en richtet dus recht tuſſchen den man ende tuſſchen ſijnen broederen, indien zy beide Iſraëliten zijn, ende tuſſchen deſſelven vreemdelingh, ingevalle een Iſraëliet met eenen vreemdeling, die onder hen woonde of verkeerde, geſchil had.

17. En op dat zy ook weten zouden, op welk eene wyze zich elk van hun, in hunnen aenbetrouwden post, zoude hebben te gedragen, voegde ik 'er by: (*e*) Gy Richters! en ſult het aengeſicht, dat is den perſoon die voor u verſchijnt met zijne geſchillen, in 't gerichte niet kennen, om door achting, liefde of betrekking tot den eenen of anderen gunst te betoonen, maer gy zult de zaek zelve, zonder aenzien der perſonen, nauwkeurig en onpartydig wikken en wegen; derhalven gy ſult den kleynen, die gering is van aenzien en vermogen, ſoo wel als den grooten, die aenzienlyk is en rijk, met geduld en opmerkinge hooren, in 't voorſtellen zijner belangen: Ziet toe, dat geen laeghartigheid of bedeesdheid u aengrijpe, want gy ſult niet vreeſen voor yemants aengeſichte, door bekommering voor derzelver engunst of haet, u zelven en het recht buigen, of u van den rechten weg afwenden, en uwe uitſpraek doen als waert gy vreemdelingen in de kennisſe van het recht; want het gerichte, tot welks uitoeffening gy wordt geſteld, dat is Godes: Gylieden ſtaet in de plaetſe van God, den Opperrichter; 2 Chron. 19: 6. gy houdt het gerichte niet den menſchen, ſchoon ik u aenſtelle, maer Gode; en hy is met zijn alwetend opzicht tegenwoordig in uwe handelingen; nae zijne rechten moet gy vonnisſen. Hy zal voor u waken, en aen hem zult gy van alles verantwoor-

ding

(*d*) Joh. 7: 24. (*e*) Lev. 19: 15. 1 Sam. 16: 7. Spr. 24: 23. Jac. 2: 1.

ding verſchuldigd zijn. Doch 't konde echter gebeuren, dat gy u zelven verlegen vond, derhalven de ſake, die voor u te ſwaer ſal zijn, om dat de geſchillen te twijffelachtig en duister voorkomen, of de gevolgen der uitſpraken, die gy zoudt meenen te moeten doen, van te verre uitzichten; zulk eene zaek ſult gy tot my doen komen, door mijnen mond raed te vragen, ende ick ſalſe hooren, en daer van kennis nemen, ten einde de beſlisſing te doen.

18. Alſo, gelijk ik u daer omſtandig hebbe herinnerd, geboodt ick u te dier tijt alle ſaken, die gy ſoudet doen.

Deze Gebeurtenis is reeds voorgekomen Exod. 18: 13-26. maer evenwel is het geene bloote herhaling. Wy vinden hier verſcheiden byzonderheden, van welke, ter gemelde plaets, niet geſproken wordt. Want daer wordt verhaald dat Jethro, Moſe ſchoonvader, hem bezocht, in de Woeſtijne Raphidim, eer zy aen Horeb of Sinai kwamen; Exod. 19: 1. en hem raedde, om met de Godlyke goedkeuringe „ onder al het „ volk om te zien, naer kloeke mannen, Godvreezende „ waerachtige mannen, de gierigheid hatende, en die tot „ overſten te ſtellen om 't volk tot aller tijd te richten" vs. 19-22. En dat Moſe dit deed, en kloeke mannen uit gansch Israël tot dat einde verkoos. Ondertuſſchen komt de rede van Moſe vs. 9-18. zoo voor, als geſproken by den optogt van Horeb; van den Raad van Jethro maekt hy geen gewag, en geeft de hoedanigheden dezer overſten op met geheel andere woorden. Dan de vereffening van 't ſchijnſtrijdige is niet moeijelyk Schoon Moſe andere woorden gebruikt, hy bedoelt dezelvde hoedanigheden: want een recht wijs, verſtandig, en ervaren man onder Israël moest zijn *kloek*, dat is vast van geest of begrip, *Goavruchtig*, om dat de wetenſchap der heiligen verſtand is, en *waerachtig*, waer van men konde vermoeden dat hy de gierigheid zoude haten. En hy konde reden hebben, waerom hy aen Israël de hoedanigheden, die gevorderd werden, met algemeener bewoordingen uitdrukte, terwijl hy voor zich hield, om in 't doen der aenſtellinge, het meer bepaelde in 't oog te houden. De Godsknecht had wel dezen raed van Jethro ontvangen, maer daerom behoefde hy zulks

niet aen 't volk te zeggen, 't was genoeg, als hy hun de zaek verkondigde. En of wel de Raed in Raphidim is gegeeven, volgt daerom nog niet, dat dezelve reeds in Raphidim is opgevolgd en uitgevoerd; dit kon geſchied zijn, terwijl zy aen Horeb lagen; of zelfs toen de Heer belaſtte om van daer op te trekken. 't Is waer Exod. 18: 26. wordt te gelijk de uitvoering aengeteekend, toen de raed is gegeven en Israël nog in de woeſtijne van Raphidim was. Doch daer uit volgt alleen, dat by gelegenheid dat de Raed gemeld wordt, ook de uitvoering is geboekt, maer niet dat zulks op dat zelfde tijdpunt zy geſchied.

Het is toch eene opmerking van belang, in de verklaringen van gelijkluidende verhalen, dat wanneer een zaek begonnen is op den eenen- en voortgezet op eenen anderen tijd, in 't beſchrijven derzelve, de geheele zaek, op de eene plaets zal voorkomen daer ze begon, en op eene andere plaets geheel verhaeld wordt daer ze eindigde. Dit komt ook te pas in 't opmaken van de overeenſtemminge der Euängelisten, men zie een voorbeeld Matth. 9: 10, vergeleeken met Marc. 2: 15. en Luc. 5: 29. — Hier uit ziet men tevens, dat dit Boek DEUTERONOMIUM van zeer veel belang zy, omdat gene, in de drie voorige boeken, vervat is, door vergelijking van het geen Moſe, in dit boek, heeft zamengetrokken, nader optehelderen. Zulk een groot aental menſchen bekwaem tot het Richtambt, die met de Ambtlieden, niet minder dan 80000 waren, was geen werk van een oogenblik. Voorts moet men, zoo 'er nog bedenking overig blijvt, nopens de verſcheidenheid in 't voorſtel, zich herinneren, dat Moſe, Exod. 18. als Geſchiedſchrijver, doch hier als Redenaar te werk gaet. Eindelyk kan men in 't voorbygaen opmerken, dat deze aenſtelling van *Richters* ten getale van ten minſten 78600. behalven de ambtlieden, geheel onderſcheiden is van 't geval Num. 11: 14-17, 24-30. want dit geſchiedde, toen zy by Horeb lagen, of ten langſten eer zy optrokken: maer dat, na den optogt, die reeds Num. 10: 11. was geboekt. Hier worden geſteld meer duizenden, dan daer enkele perſonen, als zijnde ſlegts 70 in getal. En de afzondering Num. 11. onderſtelde reeds deze verkiezing, aengezien die 70, uit de overſten en ambtlieden, moesten gekoo-

kooren worden. Num. 11: 16. daer nog by komt, dat de overſten in de plaetſe van Moſe waren, in de zaken van 't gericht, maer deze 70 ſchijnen als Raden van Moſe, 't zy in 't beſlisſen van zware zaken, of in 't beſtuur van de gemeene belangen des volks, aen hem te zijn toegevoegd, wanneer hy onder den last, die nog op hem rustte gebukt ging. Num. 11: 11-15. waer toe dan ook de Heere beloovde vs. 17. dat hy van den geest, die op Moſe was, zoude afzonderen en op hen leggen; zoo dat zy met Moſe den last des volks zouden dragen, en hy dien niet alleen zoude behoeven te dragen.

19. Doe, wanneer de Heere ons gelast had vs. 6, 7. op te trekken, en de wolke zich ophiev van boven den Tabernakel Num. 10: 11. vertogen wy, braken ons Leger op, en vertrokken van Horeb, ende doorwandelden op het geleide van den Heere, als een Herder zijne Schapen, die gantſche groote ende vreeſlicke woeſtijne, die gy, welke nu leeft, geſien hebt, geduurende 38 jaeren. Doch de rigting van onze wandelinge was toen op den wegh van 't gebergte der Amoriten, gelijk de HEERE onſe Godt ons vs. 7. geboden hadde: ende wy quamen tot Kades Barnea, liggende maer elf dagreizen van Horeb. vs. 2. doch met welke reis wy meer tijd doorbragten, dewijl wy in alle onze togten voortgingen nae 's Heeren mond. Num. 33.

20. Doe ſeyd' ick tot ulieden: Gy zijt gekomen tot het gebergte der Amoriten, en zoo op de grenzen van het Land, dat de HEERE onſe Godt ons geven ſal.

21. Siet, en merkt 'er toch aendachtig op, de HEERE uwe Godt heeft dat lant gegeven voor uw aengeſichte, het ligt voor u open ter aenvaerding en beërving: treckt of liever klimt dan nu op, uit de laegte der woeſtijne op dat gebergte, en daelt zoo af in 't Land; maekt 'er u eigenaers van, en beſitt het erflick, gelijck als de HEERE, uwer vaderen Godt, volgens zijne belovte van ouds aen de vaderen gedaen, tot u geſproken heeft: aerzelt en vreeſt niet, dewijl de Heere met u is; ende ontſett u niet, want niets zal u deeren.

Tot verſtand van 't volgende verhael, ſtaet voor af aentemerken:

I. Dat, ſchoon het volk met blijdſchap had behooren vervuld te worden, toen Moſe hun aenkondigde, dat zy de reis hadden afgelegd, en door zijne opwekking aengemoedigd, om volvaerdig bezit van 't Land te nemen, bleek het, dat het met hun geheel anders was geſteld

II. Dus deeden zy aen Moſe een voorſtel, om alvorens het Land te laten bezien, ten einde den weg te weeten, die zy hadden te trekken, en onderricht te zijn van de geſteldheid der Steden, daer zy komen zouden. Dit ſcheen een ſtuk te zijn van groote voorzigtigheid, doch in den grond was 't ongeloof en ongehoorzaemheid in hun geval. Het was hier zeer ontijdig, om dat zy den Heere zelven, met de Vuurwolk, tot hun leidsman hadden, en hy beloovd had zijnen ſchrik voor hun aengezigte te zenden. Exod. 23: 27.

III. Moſe ſchijnt op dien tijd het rechte doorzigt niet te hebben gehad in hun ſchoonſchijnend voorſtel, zoo dat hy gereedelyk, wat hem betrof, zulks goedkeurde.

IV. Echter zal Hy 's Heeren mond hebben raed gevraegd, terwijl de Heere door eene zonderlinge te gemoetkoming en ontfermende behandeling van dit volk, hun zal zijn te wille geweest, en niet ſlegts hebben toegelaten, dat zy verſpieders zonden, maer zelfs uitdrukkelyk bevel daer toe gegeven. Num. 13: 1-20.

V. En of ſchoon in weerwil der verſpieders, die even ongelovig en kleinmoedig waren als de menigte, Joſua en Caleb een goed getuigenis, met kragtige aenmoediging gaven, nogthans weigerde Israël op te trekken.

VI. Het geen veroorzaekte het Godlyke vonnis over hen, uit krachte van 't welke zy nog 38 jaren in de woestijne verpligt waren te wandelen.

VII. 't Geen Moſe niet zoo zeer tot verwijt, als wel om den raed der Geſchiedenisſe in orde te herinneren, aen hun onder 't oog brengt.

22. Doe ik u dit bevel, om Canaans ervenis te aenvaerden,

van

van 's Heeren wege had gegeven, naederdet gy alle, uwe geheele menigte, eenparig en volksgewijze tot my, om my eenen voorſlag te doen, die wel zeer voorzigtig ſcheen, doch in den grond ſproot uit een beginſel van ongeloov en weerſpannigheid tegen den Heere, waer op ik toen geen kwaed vermoeden had; Gy kwaemt dan ende ſeydet; Laet ons toe, dat wy mannen, bekwame en oplettende luiden uit het midden van ons, voor ons aengeſichte henen ſenden, die ons het lant uytſpeuren, en het zelve op het allernauwkeurigſte bezien; ende, wanneer zy alles wel en van naby hebben opgenomen, ons beſcheyt en uitvoerig bericht wederbrengen, om te weten, wat wegh wy daer in optrecken ſullen, ende tot wat ſteden wy komen ſullen, dewijl de tegenwoordige geſteldheid van dat land ons geheel onbekend is.

23. Deſe ſake nu was goet in mijne oogen: Dit voorſtel beviel my zeer wel, doch ik liet niet na den Heere daerin te kennen, die my daertoe bevel gaf, ſo nam ick uyt u twaelf mannen, van (*f*) elcken ſtam éénen man, vs. 3-16. en ik gaf hun onderſcheiden en bepaelden last, hoedanig zy moesten trekken, wat zy ten opzigte van het land, volk, ſteden, vruchtbaerheid en voortbrengſels moesten in acht nemen, en dat zy ook eenige proeven van 's Lands vruchten moesten medebrengen. vs. 17-20.

24. (*g*) Die mannen, keerden ſich ook aenſtonds van my af, ende togen op nae 't gebergte der Amoriten: waer na zy afdalende het gantſche Land van de woestijne Zin af, in het Zuiden, doortrokken, en verſpiedden tot het noorden tot Rehob toe, daer men gaet na Hamath in Syrien, vs. 21, 22. waer na zy te rug kwamen in 't Zuiden, ende quamen tot het dal Eſcol, dat is *Druivendal*, ende verſpiedden ook dat ſelve.

25. Ende ſy namen van de vrucht des lants in hare hant, want ſy ſneeden van daer eene ranke af, met eenen tros wijndruiven, dien zy droegen met tweën, op eenen draegſtok, ook van de Granaetappelen, en van de vij-

(*f*) Num. 13: 2, 3, &c. (*g*) Num. 13: 23.

gen, vs. 23. ende brachtenſe tot ons af, toen zy ten einde van veertig dagen tot ons wederkeerden van het verſpieden des Lands. vs. 25. ende ſeyden ons beſcheyt weder, ende ſeyden; Het lant, dat de HEERE onſe Godt ons geven ſal, is goet. Tot bewijs daer van lieten zy de vruchten des Lands aen ons zien, en vertelden hoe de geſteldheid was van 't Land en deszelfs inkomſten; de gedaente der inwoonderen, en de geſteldheid der Steden, met de ligginge der onderſcheiden volken in dit land: 't welk alles in de plaetſe van u aen te moedigen u bevreesd maekte; dies wat poogingen Caleb in mijne tegenwoordigheid aenwendde, om u te doen bedaren, en aen te ſpooren om vrymoedig op te trekken en 't Land erffelyk te bezitten, als 't geen gy zekerlyk zoudt overweldigen, 't mogt niet baten; dewijl gy meer geloov gaevt aen 't gezelſchap, dat met Caleb was op reize geweest, en die, even zoo ongelovig als alle de overigen, zeiden; *wy zullen tot dat volk niet konnen optrekken, om het zelve te overweldigen, want zy zijn ſterker dan wy*; niet denkende, dat God in ons midden was, maer door veelerlei vergrootende verhaelen, nopens 't geſtel van Land, Volk en Steden, een kwaed gerucht over dat Land brengende.

26. (*h*) Doch gy en wildet niet optrecken nae Canaan: maer gy waert den monde of het bevel des HEEREN uwes Godts, wiens bevel boven vs. 21. ik u had aengekondigd, wederſpannigh.

27. Ende gy murmureerdet in uwe tenten, elk met zijn huisgezin, zonder uwe oogen zelvs rust te gunnen, bragt gy dus den nacht over, ende gy ontzaegt u niet, de allerſnoodſte oogmerken aen uwen God toe te dichten, dewijl gy ſeydet; Om dat de HEERE ons haet, daer gy nogthans zoo veele proeven van zijne liefde en genade had ondervonden, heeft hy ons uit Egyptenlant uytgevoert, niet met oogwit om ons te verlosſen, of in een beter Land te brengen, dat aen onze vaderen was beloovd, maer op dat hy ons levere in de hant der Amoriten, om ons te verdelgen.

Ver-

(*h*) Num. 14: 1.

Verſchrikkelyke taal! het geen Moſe Kap. 9: 28. onverdraeglyk vondt, in den mond der vyanden van Gods Volk, durvden hier de Israëliten zelve uitſlaen! welk eene verbazende kracht der menſchelyke verdorvenheid? welk eene gruwelyke boosheid, den goedertierenen God te beſchuldigen van hatelyke beginſelen, in zaken, welke louter, uit gadelooze liefde, voortvloeiden!

Deze herinnering was zeer vernederende voor de Natie der Israëliten, maer niet minder geſchikt tot hunne verootmoediging, en de afwending van allen vleeſchlyken roem, waertoe Moſe alle zijne verhalen, in dit boek, met zoo veel wijsheid, inricht, willende hun ſteeds doen gevoelen, dat alle hunne groote voorrechten hun geenszins toekwamen om hunne waerdigheid, maer uit louter gunst van den Opperzegenaer, en uit kracht van zijn onberouwelyk Verbond met hunne Vaderen.

Voorts vindt men hier een aenmerkelyk bewijs van Moſe oprechtheid en geloofwaerdigheid, dat hy de meest afzichtelyke gebreken zijner natie noch verbergt, noch verſchoont.

28. Intusſchen deze oproerige Natie, opdat het haer aen geen ſchijn van reden ontbreken mogt, bediende zich van dit voorwendzel, zeggende verder: Waer henen ſouden wy optrecken? onſe broeders, altans de meesten der genen, die dat Land verſpied hebben, hebben ons herte door verzaegdheid, even als wasch voor het vuur, doen ſmelten, ſeggende: Het is over 't gemeen genomen een ontzaglyk volck op het aenzien, grooter of kloeker van geſtel ende langer van ſtatuur dan wy; de ſteden zijn doorgaens groot, ende geſterckt door muuren en toorens die als het ware tot in den hemel toe reiken: en of dit nog niet genoeg ware, zy voegden 'er by: oock hebben wy daer kinderen der (*i*) Enakim, mannen als reuzen, geſien.

De *Enakim* ſtamden af van *Enak*, 't welk de eigen naem was van eenen man, wiens Vader *Arba* heette, woonende te Hebron, in 't Zuiden van Canaan, waer van die ſtad *Kirjath Arba*, of

(*i*) Num. 13: 28.

Arba's Stad genoemd was. Joſ. 15: 13. Hy ſchijnt van eene groote geſtalte te zijn geweest; want Joſ. 14: 15. ſtaet, dat hy een groot mensch is geweest onder de Enakim; welke geſtalte ook zijn zoon en zijne kinders hadden, waer van 'er drie genoemd zijn. Num. 13: 22. Ahiman, Seſai en Talmai, die ook vs. 33. Reuzen genoemd worden, by welke de Israëliten zich vergelijkende, zich als ſpringhanen beſchouwden; en welker kroost zich verder in 't land, en zelfs aen den zeekant in 't Land der Philiſtijnen, had uitgebreid Joſ. 11: 21, 22. doch door Caleb is uitgeroeid Job 14: 12. 15: 14. Richt. 1: 20. zijnde alle Enaks nakomelingen, met den gemeenen naem van *Enakim*, bekend gebleeven, en andere groote menſchen, hoedanig de *Enim* waren. Deut. 2: 10, 11. by hen vergeleeken. Terwijl nu deze Reusachtige menſchen in 't Zuiden des Lands woonden, en dus de eerste volken waren, tegen welke Israël den ſtrijd moest aenvangen, is 't niet te verwonderen, dat zy, als menſchen, daer tegen opzagen. —— Nogthans hadden zy geen de minste redenen van vreeze, dewijl de Heer onder hen was, en aen de ſpitſe. Doch ongeloov en verharding des harten, onder alle Gods tekenen en wonderen, ſloot hun oog, en deed hen alles in een valsch licht beſchouwen.

29. Doe ſeyd' ick tot u, om u zoo veel in my was te bedaren en tot reden te brengen: Verſchrickt niet, wegens die groote gedaenten, nochte en vreeſt niet voor hen, hoe ontzaglyk zy u mogen toeſchijnen.

30. De HEERE uwe Godt, die voor uw aengeſichte wandelt, zoo als de ondervinding u in deze woestijne heeft geleerd, is uwe veldheer, in den optogt is hy aan 't hoofd van uw Leger, die ſal voor u ſtrijden, even gelijk hy tegen Pharao en zijn Heir heeft gedaan, toen gy maer had vast te ſtaen, en het heil des Heeren te zien. Exod. 14: 13, 14. Hy heeft dit immers beloofd, Kap. 23: 27 31. en gy kunt ſtaet maken op zijn woord, waar van gy reeds zoo veel vervullende blijken hebt, nae alles, dat hy by u voor uwe oogen gedaen heeft in Egypten,

31. Ende in de woeſtijne, daer gy geſien hebt, dat de HEERE uwe Godt, wel verre van u te haten, alle blijken van liefde jegens u heeft gegeven, zoo dat hy u,

die

die hy had opgenomen in zijn verbond, en als zijn eigendom tot een Prieſterlyk Koningrijk, daer in die Woeſtijne gedragen heeft, als een man ſijnen ſone draegt; op al den wegh, dien gy gewandelt hebt, tot dat gy quaemt aen deſe plaetſe, in Kades Barnea.

32. Maer wat ik mogt aenvoeren, 't was al te vergeefsch, door dit woort, en geloofdet gy niet aen den HEERE uwen Godt, gy vertrouwdet u niet op hem, dat hy zijne belovten volbrengen zoude.

33. Die voor uw aengeſichte op den wegh wandelde in de Woeſtijne, van Egypten af tot hier toe, en zich door verheffing van de Vuurwolk, ook nu in dezen nacht, als gereed maekt om u voor te lichten, en zoo de Amoriten op 't onverwachtst te overvallen, en dus reeds optrekt, (*k*) om u de plaetſe uyt te ſien, daer gy ſoudet legeren; zoo deed de Heere op onzen gantſchen tocht; des 's nachts voor ons gaende in 't vyer, op dat hy u den wegh wees, daer in of waerop gy ſoudet gaen, ende 's daegs in de wolcke. Maer ook dit alles konde niet baten; in tegendeel maektet gy ontwerpen, om een hoofd te verkiezen ten einde naer Egypten weer te keeren. Zelfs hoe zeer Joſua en Caleb hun best deden om u aen te moedigen tot den optogt, het zette uwe boosheid maer te meer aen, zoo dat gy, had het de Heere door zijne heerlyke tusſchenkomst niet verhoed, hen volgens 't eenparig oordeel der vergaderinge, zoud hebben geſteenigd. Num. 14: 6-10.

34. Als nu de HEERE de ſtemme uwer woorden hoorde, ſo wert hy ſeer toornigh, en dreigde u met de pestilentie te ſlaen, u te verſtooten, en my tot een groot volk te maken: doch ik trad voor u by den Heere in, en ſmeekte om vergevinge, met dat gevolg, dat de Heere ook deze misdaed vergaf Kap. 14: 11-20. echter, ſchoon hy zich toonde aen de Natie een vergevend God, deed hy wrake over de misdaden van hen, die zich tegen den Heere hadden vergrepen, ende ſwoer. —

(*k*) Exod. 13: 21.

MOSE doet, hier en elders, gelijk wy meermalen opmerkten, God voorkomen en ſpreken, nae de wys der menſchen, om zich te ſchikken nae onze vatbaerheden. Het volmaekte Opperwezen is niet vatbaer voor aendoeningen van toorn of andere gemoedsdrivten. Wanneer de Heilige Schrift ſpreekt van Gods toorn, wil zy ons doen begrijpen, hoe zeer God het kwaed verfoeit. Wanneer God als zweerende voorkomt, geſchiedt dit, om de aendacht der menſchen des te ſterker op te wekken, hun hart te meer te treffen, aen zijne woorden eene meer dan gemeene kracht by te zetten, en de volſtrekte onveranderlykheid derzelver aen te duiden. — In dezer zin zwoer ook de HEER by deze gelegenheid, ſeggende:

35. So yemant van deſe mannen van Israël, die tot jaren van onderſcheid zijn gekomen, [*van*] dit quaet geſlachte, dat haer boos en ongeloovig beſtaen zoo ſtout ontdekt, (*l*) ſal ſien en genieten dat goede lant, 't welck ick geſworen hebbe uwen vaderen Abraham, Iſaac en Jacob, het zelve aen hun zaed te ſullen geven, zo zal ik geen God zijn.

36. Behalven Caleb, de ſoon van Jephunne; die ſal het ſien: Hy zal in 't leven blijven, tot den tijd, dat ik het volk daer in brenge; ende hem ſal ick het lant geven, daer hy, toen hy met de verſpieders het zelve doorwandelde, op getreden heeft; eerst aen hem ende ſijnen kinderen na hem: Dus zal ik een openbaer blijk geven van mijne goedkeuringe op zijne ſtandvastigheid in 't Geloof aen mijne belovte, en de getrouwe vervulling van zijnen pligt, in 't geven van getuigenis der waerheid, in weerwil van de ontmoedigende tael van zijne medgezellen, en ik zal hem boven anderen zegenen, om dat hy volhardt heeft den HEERE te volgen, zelvs met gevaer van zijn leven.

Het geen vs. 37, 38 volgt, is eene tusſchenreden, welke hier alleen door Moſe wordt aengevoerd, om Iſraël te doen zien, op eene openhartige wyze, dat Hy zelf, door aenleiding,

(*l*) Num. 14: 22, 23. Pſ. 95: 11.

ding, die 's volks murmureeringen verſchaften, ook onder het zelve vonnis kwam, dat hem ontzette van het ingaen in Canaan; doch wegens een ander geval, dat later gebeurde, en verhaeld wordt Num. 20: 1-13. daer in beſtaende, dat het volk, in de eerste maend van het 40ſte jaer, in de Woeſtijne Zin zijnde om water riep, tegen Moſe en Aaron vergaderende en twistende, weshalven deze zich tot den Heere wendden, waerop de Heer verſchijnende met zijne Heerlykheid, Moſe beval, den wonderſtaf te nemen en nevens Aaron het volk te verzamelen, met last dat zy *ſpreken zouden tot de ſteenrotze voor hunne oogen*, dat is de ſteenrots in Gods naem gebieden, zoo zoude zy haer water geven. Doch Moſe niet gelovende dat, op zijn enkel gebod, die uitkomst volgen zoude, heiligde den Heere niet voor de oogen der kinderen van Israël, door ſtiptelyk den ontvangen last ten uitvoer te brengen. In tegendeel, welligt gedachtig aen 't geen de Heer in een ander geval, Exod. 17: 6. had geboden, hief Moſe zijne hand op, en ſloeg twee malen met zijnen ſtaf den Rotsſteen. Mogelyk zich verbeeldende, dat God aen die wyze van handelen was gebonden, en daer toe den ſtaf bevolen had te nemen, waer mede in 't voorige geval was geſlagen. Dit nu vlocht Moſe in zijne redenen tot Israël, niet als Geſchiedſchrijver, maer als Redenaer handelende.

37. Oock vertoornde ſich de HEERE op my, zoo wel als op mynen Broeder Aaron, om uwent wille, toen gy in uwe Murmureeringen over gebrek aen water tegen my twisttet, ſeggende: (*m*) Gy Moſe en ſult daer in dat goede lant oock niet inkomen, zoo weinig als Israël; want ik zal u van uw ambt, dat gy tot hier toe als leidsman van dit volk bekleed hebt, ontſlaen, en eenen anderen in uwe plaets ſtellen.

38. Joſua de ſone van Nun, een van de twaelf verſpieders, doch die nevens Caleb een goed gerucht van het Land heeft gebragt, en die voor uw aengeſichte ſtaet, als uw dienaer, die ſal daer inkomen: ſterckt den-

(*m*) Num. 20: 12. ende 27: 14. ond. 3: 26. ende 4: 21. ende 34: 4.

ſelven, door hem van alles te onderwijzen, en hem aen te moedigen: want hy ſal het beloovde land, als uw Opvolger, Iſraël doen erven, door 't volk daer in te brengen, en aen elk hunne erfdeelen te verzorgen.

Na deze tusſchenrede, vervolgt Moſe de tael des Heeren tot het weerbarſtige volk, ten tijde hunner weigeringe, om op 't gebergte der Amoriten te klimmen.

39. Ende, zoo vervolgde de Heere zijne redenen tot uwe weërſpannige vaders, uwe kinderkens, daer gy van ſeydet, immers als een voorwendſel uwer vreeze, waerom gy niet wildet optrekken: ſy ſullen tot eenen roof voor de Amoriten zijn, ende zelfs uwe kleine kinderen, die heden, wegens hunne jongheid, nog buiten onderſcheiden redens gebruik zijn, en dus noch goet noch quaet en weten, die zoo weinig beſef hebben van- of dadelyke medeſtemming in uwe murmureeringen, als zy wetenſchap hebben van de voordeelen, die gy verwaerloost, en de rampen, waer in gy u zelven ſtort, die ſullen daer inkomen: ende dien ſal ick het goede Land, dat ik uwen vaderen beloovde, met de daed geven, ende die kinderen ſullen 't erflick beſitten.

40. Gy daerentegen, die mijnen monde wederſpannig zijt, keert u, wendt u om, en neemt nu voorts eenen anderen weg, u verwijderende van 't gebergte der Amoriten, ende van Canaan, ende reyſt nae de woeſtijne, waer uit gy gekomen zijt, te rug, den wegh van de ſchelfzee.

41. Doe ſcheen het als of gy uwen misſlag zaegt en daerover berouw had, want toen antwoorddet gy, op deze bedreiginge en 't bevel des Heeren, ende ſeydet tot my; Wy hebben aen den HEERE geſondigt, wy hadden zijn bevel moeten gehoorzamen. Ziet daer, wy zijn nu gereed om het begane te verbeteren, en den onwil te herſtellen: wy ſullen optrecken ende ſtrijden, en nu handelen nae alles dat de HEERE onſe Godt ons geboden heeft: Het bleev ook by geen woorden, elk, zonder mijn antwoord, of Gods goedkeuring af te wachten, ſchikte zich, om, by het zeggen, het doen te voegen, en zich ter op-

togt

togt en tot den ſtrijd toe te rusten. Als gy nu een yegelick ſijn krijgsgereetſchap zijn zweerd aengorddet, en de verdere wapenen aengreept, waer van gy u wildet bedienen, ende willens waert met eenen ontijdigen, en in den grond weerſtrevenden, yver, tegen Gods ontvangen bevel, om nae 't gebergte der Amoriten henen op te trecken;

42. So ſeyde de HEERE tot my; Segt hen; waerſchouw en verbied hen: En treckt niet op, naer het gebergte, noch ſtrijdet niet tegen de Amoriten, want ſchoon ik, toen ik u last gav om op te trekken, uwe Leidsman zoude geweest zijn, zal dit nu geen plaets hebben; gy hebt dat voorrecht verbeurd; laet daerom af van uw onbezonnen voornemen, want ick en ben niet in 't midden van u: Luiſtert toch naer mijne waerſchouwing, op dat gy niet, zo gy in uw ontwerp volhardt, voor 't aengeſichte uwer vyanden geſlagen en wordet, en u zelven daer na te laet uwer dwaze drivt beklaegt.

43. Doch als ick, ter gehoorzaming aen 's Heeren bevel, tot u ſprack, ſo en hoordet gy niet, maer gy gingt met u voornemen voort, en waert den monde des HEEREN wederſpannigh, ende handeldet trotſelick, in dien ydelen waen, dat gy, zonder den Heere, wel dapperlyk zoudt kunnen ſtrijden en uwe vyanden overwinnen, ende gy toogt op nae 't gebergte der Amoriten, maer de arke des verbonds des Heeren, en ik, ſcheidden niet uit het midden des Legers. Num. 14: 44.

44. Doe togen de Amoriten uyt, die op dat gebergte woonden, u te gemoete, en ſtreden tegen u met zoo veel geweld, dat gy hun den nek moest keeren en vlugten, ende zy vervolgden u, in eene groote menigte u omringende, gelijck als de byen doen: ende ſy verpletterden u in Seïr, en verſmeten u tot Horma toe.

45. Als gy nu onverrichter zake en met groot verlies wederquaemt ende, te laet uwe verkeerdheid ziende, weendet voor het aengeſichte des Heeren, ſo en verhoorde de HEERE uwe ſtemme niet, ende en neygde ſijne ooren niet tot u; maer hy voerde den Eed uit dien hy gezworen had.

46. Alſo bleeft gy in Kades Barnea vele dagen: want gy hadt daer 40 dagen getoefd, terwijl de verſpieders op reis waren, en nu gy uwe wederſpannigheid tegen den Heere betoondet, liet hy u nog een geruimen tijd daer liggen, als met het Land in 't gezicht, zonder daer in te mogen of te kunnen komen; om te leeren hoe gy afhanglyk waert van 's Heeren vrymagtige leidinge en Godlyke hulpe, nae de dagen die gyder bleeft, of had gebleven te vooren; volgens dat getal liet de Heere u daer nog een geruimen tijd blijven, tot uwe vernedering en tuchtiging.

HET II. KAPITTEL.

Moſe herhaelt Iſraëls optogt van Kades-Barnea, en deszelfs acht-en-dertig jarige reis door de woestijne, met het gene zy, nae Gods bevel, omtrent de omliggende volken waergenomen en gedaen hadden.

1. DAer na keerden wy ons, ende reyſden nae de woeſtijne, den wegh van de ſchelfzee, en alzoo weder terug nae de Roode Zee, door welke wy, uit Egypten komende, getrokken waren; dit geſchiedde volgens het Godlyk bevel, gelijck de HEERE tot my geſproken hadde: ende wy togen om 't gebergte Seïr vele dagen; in de landſtreken en woestijnen, die zich tegen het gebergte Seïr ſtrekten, op 't welke voornamelyk de Edomiten woonden.

Men meent met grond, dat (volgens vs. 7 en 13) het leger, in deze ſtreek, geduurende de 38 jaren, van welke vs. 14 geſproken wordt, zich heeft opgehouden, en van toen af dat zy Kades Barnea verlieten, tot dat zy over de beke Zered, vs. 13, getogen zijn, niet dan ginds en derwaerds, langs de Landſtreek van Edom, hebben omgezworven; zoo nog-

nogthans, dat alle de Legerplaetſen, in welke zy zich, geduurende dien tijd, hebben neergeſlagen, juist niet op de grenzen van Edom gelegen hebben, want ſommigen derzelve waren vry verre daer van verwijderd; evenwel lagen zy alle in die uitgeſtrekte woestijne, welke zich langs de lengte van Edoms landpale, van 't een tot het ander einde, uitbreidde. Ten einde nu van deze omzwerving, trok het Leger van Ezeon Geber, (zijnde de afgelegenſte plaets van Canaan, in de landſtreke van Edom) naer Kades, en van daer naer den berg Hor, langs de geheele lengte van Edoms Land.

2. Doe ſprack de HEERE tot my, na die vele dagen en jaren onzes omzwervens en onzer legeringe in die gewesten, ſeggende:

3. Gylieden hebt dit gebergte genoegh omgetogen: keert u, van de Schelfzee, die in 't Zuiden ligt, weder te rugge, nae 't noorden, om alzoo, langs de landen van Edom en Moab, naer Canaan op te trekken.

4. Ende gebiedt den volcke, ſeggende: Gy ſult doortrecken aen of langs het uiterſte van de lantpale uwer broederen, der kinderen Eſaus, die in Seïr woonen, namelyk der Edomiten: ſy ſullen wel voor u vreeſen, en u deswegens op een afſtand van zich verwijderd houden, maer gy ſult u ſeer wachten van hun eenig geweld aen te doen.

5. En mengt u niet met hen ten ſtrijde: want ick ſal u van haer lant niet geven, oock niet tot de betredinge van eene voetſole: want ick heb (*a*) Eſau het gebergte Seïr ter erffeniſſe gegeven. 'T is waer, de Amalekiten waren mede tot de Edomiten behoorende, als mede afkomſtig van Eſau, Gen. 36: 12. maer deze hadden zich vervolgens, op zulk eene wyze, tegen de Iſraëliten gedragen, dat zy op Gods uitdruklyk bevel van deze begunſtigende uitzondering zijn uitgeſloten geworden, vergel. Exod. 17: 14. en onder Kap. 25: 17.

6. Spijſe van Vee, Gevogelte, Veld- of Boom-vruchten, die gy, in 't voorbygaen, by hen vinden mogt, ſult gy

(*a*) Gen. 36: 8.

geenszins als roof tot u nemen, maer voor gelt van hen koopen, dat gy etet: ende oock ſult gy water voor gelt van hen koopen, dat gy drincket.

Men gedenke, dat, offchoon Iſraël aen 't Manna genoegzame ſpijze had, het echter niet ongeoorloofd ware, ook andere ſpijze, als ze zich voordeed, te nuttigen; alleenlyk werd het hun kwalyk genomen, als ze, over 't gebrek van andere ſpijs, murmureerden: ook ſchijnt het water uit de Rotsſteen opgehouden te hebben hen te volgen, zoo dra zy tot of over de grenzen van bewoonde landen trokken, waer zy, door de gewoone wegen, genoegzaem water krijgen konden.

7. Dit bevel moest Iſraël zorgvuldig waernemen, en geen roof, hoe genaemd, aen de Edomiten plegen, onder eenig voorwendſel van hun eigen gebrck, of armoede, want, (zoo laet Moſe 'er op volgen,) de HEERE uwe Godt heeft u geſegent in al het werck uwer hant; hy kent uwe wandelen door deſe ſoo groote woeſtijne; Hy heeft zorg voor u gedragen, in al dit reizen en trekken, dat u niets mogte ontbreken: deſe nu bykans voleindigde veertigh jaren, welke God tot den tijd uwer omzwerving beſtemd heeft, (want van den 15e der maend Abib, op welken zy uit Egypten togen, tot op den 10e van die maend, op welken zy over de Jordane togen, Joſ. 4: 19, waren juist 40 jaren, min 5 dagen, verlopen); geduurende al dien tijd, welke 'er van deze 40 jaren tot hier toe verſtreken is, is de HEERE uwe Godt met u geweeſt, geen dingh heeft u ontbroken; en derhalven zoudt gy u grootlyks ſchuldig maken, wanneer gy, onder voorwendſel uwer behoefte, uit wantrouwen aen Gods blijkbare Voorzienigheid over u, uwen toevlucht namet tot geweld en roverye tegen zijne verordening: Gy zult dan de kinderen Edoms ongemoeid laten, en al den nooddruft, welken gy van dezelve vordert, eerlyk betalen.

8. Als wy nu doorgetrocken waren van onſe broederen, de kinderen Eſaus, die in Seïr woonden, van den wegh des vlacken veldes, van Elath, ende van Ezeon-Geber, liggende beide aen de Schelfzee, gemeenlyk het Roode Meer genaemd, op de grenzen van

van Edom: ſo keerden wy ons, ende doortogen den wegh der woeſtijne Moabs, zie Num. 33: 41, 42.

9 Doe ſprack de HEERE tot my; En beangſtigt Moab niet, ende en mengt u niet met hen in den ſtrijt, wanneer hy u den doortocht, of eenige andere vriendelykheden weigeren zal: want ick en ſal u geene erffeniſſe van haer lant, 't welk zy tegenwoordig in bezitting hebben, geven; hebbende ſlegts een gedeelte overgehouden van hunne voorige bezitting, dewijl Sihon den Moabiten ontnomen had de geheele landſtreek tuſſchen de beken Arnon en Jabbok; het klein gedeelte lands derhalven dat hun is overgebleeven, en 't welk zich uitſtrekt naer de doode Zee, en welks hoofdplaets Ar is, zult gy hun ongeſtoord laten bezitten, dewijle ick den Moabiten, als zijnde Lots kinderen, dit Ar met deszelfs onderhoorige landſtreke, ter erffeniſſe gegeven hebbe.

Offchoon de Moabiten mede zeer bedorven waren, wilde God hen nogthans in zijne langmoedigheid te dezer tijd nog verſchoonen, ter gunſtige gedachtenis aen Lot, wiens afſtammelingen zy waren. Wanneer ze evenwel in volgende tijden de mate hunner ongerechtigheid hadden vol gemaekt, zyn ze door David veroverd geworden.

10 De Emim, een naem afſtammende van een woord, 't welk *ſchrik* beteekent, woonden te vooren daer in: een groot, ende menigvuldigh, ende langh volck, gelijck de Enakim, zie van de Emim en Enakim, Gen. 14: 5. Num. 13: 22. en hier voor Kap. 1: 28.

11. Deſe wierden oock voor Reuſen, in 't Hebr. *Rephaim*, gehouden als de Enakim: ende de Moabiten noemdenſe Emim.

Het ſchijnt dat *Rephaim*, oorſpronglyk een eigen naem geweest is, gelijk de namen Emim en Enakim, en dat dit volk, in kloekte en geweldige ſterkte, zeer heeft uitgemunt: van waer de Moabiten, toen zy dezelve, na een hardnekkigen ſtrijd overwonnen, hun land innamen, en by die gelegenheid derzelver ſterkte ondervonden hebbende, hen met den naem *Emim*, dat is de *verſchriklyken*, beſtempelden.

12. Oock woonden de Horiten te vooren in Seïr,

zie Gen. 14: 6. en 36: 20. Zy waren de eerſte bewooners geweest van dit gebergte, gelijk de Emim de eerſte bewooners van Moabs landſtreke geweest waren: maer de kinderen Eſaus verdrevenſe uyt de beſittinge ende verdelgdenſe van haer aengeſichte, ende hebben in haerlieder plaetſe gewoont: gelijck als Iſraël gedaen heeft aen 't lant ſijner erffeniſſe, 't welck de HEERE hen gegeven heeft; namelyk, de landen van Sihon en Og, welke toen, als Moſe deze redenvoering hield, (vergel. Kap. 1: 3) reeds door de kinderen Iſraëls waren ingenomen: onder welk voorſtel men teffens, nae den ſtijl der H. Schrift, kan bedoeld achten 't geen Iſraël verder doen zou, omtrent de inwooners van Canaan; terwijl de aenhaling dezer hunner aenvanglyke overwinningen en veroveringen zeer geſchikt was, om hen aentemoedigen tot den verderen optocht en inneming van 't hun nog beloovde erfland.

13. Nu, maeckt u op, ende, onderhoudende 't gene ik u aengaende Moab bevolen heb, treckt over de beke Zered: Alſo trocken wy over de beke Zered, niet verre van der Moabiten land-pale, zie Num. 21: 12.

14. De dagen nu, die wy gewandelt hebben van Kades Barnea tot dat wy over de beke Zered getogen zijn, waren acht en dertigh jaer: tot dat het gantſche geſlachte der krijgslieden, dat is der mannen van 20 jaer oud en daerboven, die geteld waren, uyt het midden des heyrlegers verteert was, gelijck de HEERE hen geſworen hadde, zie Num. 1: 3, 14: 21-23 en Deut. 1: 35.

De Iſraëliten kwamen eerst te Kades Barnea, omtrent de 4e maend in 't 2e jaer, na hunnen uittocht uit Egypten; zoo dat ze, omtrent in het midden van het 40e jaer, de beke Zered moeten overgetrokken zijn.

15. Gelijkerwijs dan de Heere, tot ſtraf over Iſraëls weêrſpannigheid, gezwooren had, alſo was oock de hant des HEEREN tegens hen, om haer uyt het midden des heyrlegers te verſlaen, tot datſe verteert waren; ſtervende die allen, deels wel door een natuurlyken dood, en wegens ouderdom, maer, voor een groot gedeelte

deelte ook door verſcheiden plagen, met welke God van tijd tot tijd de ongeloovigen en murmureerders ſtrafte en verdelgde.

16. Ende het geſchiedde, als alle de krijgslieden verteert waren, uyt het midden des heyrlegers wechſtervende:

17. Dit de HEERE tot my ſprack, ſeggende:

18. Gy ſult heden doortrecken aen, dat is by, omtrent, langs de grenzen van Ar, namelyk, de lantpale van Moab, van welke Ar de hoofd-plaets is.

19. Ende gy ſult langs dien weg naederen, en komen digt aen de grenzen, in 't gezicht en tegen over de kinderen Ammons, maer en beangſtigt ook die niet, ende en mengt u met hen niet: want ick ſal u van 't lant der kinderen Ammons geene erffeniſſe geven, dewijle ick het Lots kinderen ter erffeniſſe gegeven hebbe; want Ammon en Moab waren broeders, door Lot verwekt by zijne beide Dochters.

20. Dit wert oock voor een lant der Reuſen, in 't Hebr. *der Rephaïm*, gehouden, dat is, Ook dit land was vermaerd van derzelver oude inwooners: de Reuſen, de Rephaïm, dat een kloek en ſterk volk was, woonden te vooren daer in, ende de Ammoniten noemdenſe Zamzummim; dat is, volgens de beteekenis van dien naem, *een looze geweldenaers, ſchend-zieke Roovers.*

21. Het was een groot, dat is ſterk, ende menigvuldigh ende langh volck, van eene zeer rijzige lichaems geſtalte, als de Enakim: ende de HEERE verdelgdeſe voor haer aengeſichte, namelyk voor 't aengezichte der Ammoniten, ſo dat ſyſe uyt de beſittinge verdreven, ende aen haerlieder plaetſe woonden.

22. Gelijck Hy, de Heere, aen Eſaus kinderen, die in Seïr woonen, gedaen heeft: voor welcker aengeſichte Hy de Horiten verdelgde, ende ſy verdrevenſe uyt de beſittinge, ende hebben aen haerlieder plaetſe gewoont tot op deſen dagh.

23. Oock hebben de Caphtorim, van welker afkomst men leest Gen. 10: 14, zijnde afſtammelingen

van Mitsraim, den Vader der Egyptenaren; deze Caphtorim, die uyt Caphtor, 't welk dus nae hunnen naem genoemd was, uyttogen, denkelyk om dat die plaets hun te eng, of wel te onvruchtbaer was, deze, zegge ik, hebben zich opgemaekt, en hebben de Aviten, die wel eer in Hazerim tot Gaza toe, liggende aen de overzijde der Jordaen, tegen de Middelandſche Zee, woonden, verdelgt ende aen haerlieder plaetſe gewoont.

Het is bezwaerlyk te giſſen, waertoe deze aenteekening nopens de Caphtorim diende, en hoe dezelve in dit verband te pas kome. Het is ondertusſchen ontwijffelbaer, dat deze aenteekening voor Iſraël van belang zal geweest zijn, gelijk de voorgaende waren, en dienen moesten tot een nauwkeurig bericht voor de nakomelingſchap, voor 't welk dit, in volgende tijden en in vele gevallen, zeer te paſſe komen konde.

24. Voords zeide de Heere, door mijnen mond, tot ulieden: Maeckt u op, reyſt henen, ende gaet over de beke Arnon; ſiet ick heb Sihon, den Koningh van Hesbon, den Amoriter, ende ſijn lant, in uwe hant gegeven, begint te erven, ende mengt u met hen in den ſtrijt.

25. Te deſen dage ſal ick beginnen uwen ſchrick ende uwe vreeſe te geven over het aengeſichte der volckeren, onder den gantſchen hemel, dat is, ik zal u zulke overwinningen doen verkrijgen, waer door gy tot een ſchrik en vreze zijn zult, voor alle de omliggende volken, welke in den ganſchen omtrek van den gezicht-einder (horizon) des hemels, rondom u, zich bevinden; zoo dat alle, die uw geruchte ſullen hooren, die ſullen tſitteren ende bange zijn van uw aengeſichte.

26. (*b*) Doe ſondt ick boden uyt de woeſtijne Kedemoth tot Sihon, den Koningh van Hesbon; met woorden van vrede, met vreedzame woorden, ſeggende:

27. (*c*) Laet my door uw lant doortrecken; ick ſal alleenlick, dat is, bepaeldelyk, regt toe regt aen, langs

aen

(*b*) Num. 21: 21. Richt. 11: 19. (*c*) Num. 21: 21, 22.

den wegh voorttrecken: ick en ſal noch ter rechter noch ter ſlinckerhant uytwijcken.

28. Verkoopt my ſpijze voor gelt, dat ick ete, ende geeft my water voor gelt, dat ick drincke: alleenlick laet my op mijne voeten doortrecken.

29. Gelijck de kinderen Eſaus, die in Seïr woonen, ende de Moabiten, die in Ar woonen, my gedaen hebben: te weten, ten aenzien van 't verkopen van ſpijze en dranck; want, wat den begeerden doortocht door hun land betreft, dit hadden zy beide den Iſraëliten geweigerd; doch den leeftocht ſchijnen zy hun, voor hun geld, gegeven te hebben. Laet my dan, (zoo liet Moſe zijn verzoek beſluiten) op gezegde wyze doortrekken: tot dat ick over de Jordane kome in het lant, dat de HEERE onſe Godt ons geven ſal.

Men moet dit voorſtel vergelijken met dat, het welk God doen liet aen Pharao; vorderende eerst alleenlyk van hem, dat hy gansch Iſraël zou laten optrekken eenen weg van drie dagen. Het voorſtel aen Sihon was beſcheiden, en toont, dat Iſraël, in een weg van billykheid, zelfs nae de rechten van 't menschdom, in de bezitting van dat land geraekt is, uit hoofde van 't onbillyk gevolg, waer mede Sihon dit billyk voorſtel beantwoordde, gelijk 'er volgt.

30. Maer Sihon, de Koningh van Hesbon, en wilde ons door hem, dat is door zijn land, niet alleen niet laten doortrecken, hoedanige weigering hem vry ſtond; maer hy beantwoordde dit met dadelyke vyandelykheden tegen ons te werk te ſtellen: want de HEERE uwe Godt verhardde ſijnen geeſt, ende verſtockte ſijn herte, op dat hy hem in uwe hant gave, gelijck het is te deſen dage, zie onze aenteekening op Exod. 4: 21.

31. Ende de HEERE ſeyde tot my; Siet ick heb begonnen Sihon ende ſijn lant voor uw aengeſichte te geven, vergel. Kap. 1: 8. begint dan te erven, rust u toe, maekt u op, om ſijn lant erflick te beſitten.

32. (*d*) Ende Sihon toogh uyt ons te gemoete, hy, ende al ſijn volck, ten ſtrijde nae Jahaz, zie Num. 21: 23.

33. Ende (*e*) de HEERE onſe Godt gaf hem voor ons aengeſichte: ende wy ſloegen hem, ende ſijne ſonen, ende al ſijn volck, met de ſcherpte des zwaerds.

34. Ende wy namen te dier tijt alle ſijne ſteden in, ende wy verbanneden alle ſteden, namelyk door uitteroejen alle de mannen ende wijven ende kinderkens: wy en lieten niemant overblijven, gelijk de Heere geboden had te doen omtrent allen, die vyandig zich tegen ons aenkanteden, en waer voor wyze redenen waren, op dat deze overwonnen afgodiſche volken, wanneer ze in 't leven gelaten werden, ulieden niet tot een valſtrik zouden overblijven, en u aftrekken tot hunne afgoderyen: vergel. Deut. 20. en Levit. 27: 28.

Zoo waren de Iſraëliten de uitvoerders van Gods billyke wraek over een volk, 't welk de mate hunner ongerechtigheid had vol gemaekt, en welks verdelging God deswegens vast beſloten had.

35. Deze verbanning echter ſtrekte zich niet uit tot de haven en bezittingen van dit volk; het vee alleen roofden wy, als een wettigen krijgs-buit, voor ons: ende den roof der ſteden, die wy innamen.

36. Van Aroër af, dat aen den oever der beke Arnon is, welke het gebied des konings Sihon, van dat der Moabiten ſcheidde, ende, dat is namelyk, van de ſtadt, die aen of in de genoemde beke is liggende, zijnde deze Stad hier door merkwaerdig, dat ze door die beek rondsom omvangen, en dus als een eiland in die beke gelegen ſchijnt geweest te zijn, vergel. Joſ. 12; 2. oock tot Gilead toe, en was 'er geene ſtadt, die voor ons te hooge was, die zich tegen ons konde verdedigen, en beletten, dat we die niet innamen: de HEERE onſe Godt gaf dat alles voor ons aengeſichte.

37. Behalven tot het lant der kinderen Ammons en

(*d*) Num. 21: 23. (*e*) Deut. 29: 7.

en naederdet gy niet, om dezelve in te nemen of te beſtrijden: nochte de gantſche ſtreke of zijde der beke Jabbok, nochte de ſteden van dat gebergte, noch yets dat de HEERE onſe Godt ons verboden hadde; in 't Hebr: ſtaet, *geboden* hadde, dat is, *niets waer van de Heere ons geboden hadde*, dat wy het niet zouden genaken; te weten, dat ganſche gedeelte van Ammons land, binnen 't welk toen ter tijd zijn gebied bepaeld was, lieten zy ongemoeid; maer dat gedeelte, 't welk hun voormaels had toebehoord, doch waer uit zy reeds te vooren door de Amoriten verſtooten waren, en 't welk, ten tijde dezer overwinning, tot het gebied van Sihon behoorde, kwam in de hand van Iſraël tot hunne erf-bezitting.

Het belang van deze nauwkeurige aenteekening blijkt uit vergelijking met Richt. 11: 12-28.

HET III. KAPITTEL.

Verhael van de inneming van Baſan; de verdeeling van 't overwonnen land onder Ruben, Gad, en de halve Stam van Manaſſe; benevens de beſchikking van Joſua tot opvolger van Moſe, die, na afſlag van zijn verzoek om mede te mogen overtrekken, verwaerdigd werd met het gezigte van Canaan, van den berg Nebo.

1. DAer na (*a*) keerden wy ons ende togen op, den wegh van Baſan: ende Og, de Koningh van Baſan, trock uyt ons te gemoete, hy, ende al ſijn volck, ten ſtrijde, by Edreï, zie aengaende dit geval Num. 21: 33, enz.

2. Doe ſeyde de HEERE tot my; En vreeſt hem niet, onaengezien zijne vreeslyke geſtalte en ſterkte,

(*a*) Num. 21: 33. Deut. 29: 7.

(zie vs. 11.) want ick hebbe hem, ende al ſijn volck, ende ſijn lant, in uwe hant gegeven, ik heb dit vaſtelyk beſloten, en reeds metter daed daer toe begonnen den weg te banen: ende gy ſult hem doen, (*b*) gelijck als gy Sihon, den Koningh der Amoriten, die te Hesbon woonde, gedaen hebt.

3. Ende de HEERE onſe Godt gaf oock Og, den Koningh van Baſan, ende al ſijn volck, in onſe hant: ſo dat wy hem ſloegen, tot dat wy hem niemant lieten overblijven.

4. Ende wy namen te dier tijt alle ſijne ſteden; daer en was geene ſtadt, die wy van hen niet en namen: tſeſtigh ſteden, de gantſche lantſtreke, in 't Hebreeuwsch *koorde* of *ſnoer*, van Argob, omdat men in dien tijd gewoon was, de landen met koorden aftemeten: dit was het Koninckrijcke van Og in Baſan, het lag tusſchen de Jordaen en de bergen Gileads, een weinig boven de zee van Tiberias, zijnde in 't vervolg *Trachonitis* genoemd.

5. Alle die ſteden waren met hooge mueren, poorten, ende grendelen geſterckt: behalven ſeer vele onbemuerde ſteden. vergel. 1 Kon. 4: 13.

6. Ende wy verbanden deſelve, gelijck wy Sihon, den Koningh van Heſbon, gedaen hadden, verbannende alle ſteden, mannen, wijven, ende kinderkens. vergel. Kap. 2: 34.

7. Doch al 't vee, ende den roof van die ſteden rooſden wy voor ons.

8. So namen wy te dier tijt het lant uyt de hant van de twee Koningen der Amoriten, die aen deſe zijde van de Jordane waren, namelyk de oostzijde, die ten aenzien der ſtandplaetſe, waer Moſe thans zich bevond, *deze zijde* heette, doch, ten aenzien van 't eigenlyk land Canaan, aen *gene zijde* der riviere lag: dit land van die twee Koningen t'zamen, ſtrekte zich uit van de beken Arnon, in 't Zuiden, tot den bergh Hermon toe, zijnde één der bergen Gilead, die tegen den Libanon ſtieten, in 't Noorden;

(*b*) Num. 21: 34.

den; het welk, nae de beste rekening, omtrent 40 uuren gaens in de lengte bedroeg.

9. Ter opheldering, of tot nauwkeurige bepaling, voegt Mose, als Geschiedschrijver, deze aenteekening, nopens de verschillende benamingen van dit gebergte, in eene tusschenrede er by: (De Zidoniers noemen Hermon, Sirion: gelijk het Ps. 29: 6. ook genoemd wordt; van daer wordt hy Kap. 4: 48. by wyze van 't zamentrekking, *Sion* genoemd; ook meent men dat door *Sion*. Ps. 133: 3, schoon in 't Hebreuwsch met andere Letters staende *Tzion*, nogthans niet de tempelberg, maer dit Sirion zou bedoeld worden, gelijk het de Zidoniers noemden: maer de Amoriten noemen hem Senir, gelijk die naem, welke door sommigen wordt overgezet *Sneeuwberg*, ook voorkomt Ezech. 27: 5. Hoogl. 4: 8.)

10. Alle de steden des platten lants, dat is der vlakten, in onderscheiding van 't bergachtige, ten ware men hier, met de 70, het Hebreuwsch woord voor een eigen naem van die landstreek wilde aenzien, en 't, met hun, onvertaeld dus overzetten, *alle de steden Mizor's*, ende het gantsche Gilead, voor zoo verre het aen Og toebehoord had, ende het gantsche Basan, tot Salcha ende Edreï toe: steden des Koninckrijcks van Og in Basan, 't welk, als het rijkste en vruchtbaerste deel, den naem aen zijn geheele rijk gegeven had.

11. Deze slag was te beslisschender, en de bezitting van dat land te geruster, om dat, met de nederlaeg van Og, het geslacht van zeker geweld-drijvend volk was uitgestorven; Want Og, de Koningh van Basan, was alleen van de overige der Reuzen, of der *Rephaim*, overgebleven, zijnde een zeer oud volk in dat land, van 't welk Gen. 14: 5. reeds gewaegd was; uitmuntende in lieden van eene overgroote gestalte, en verbazende lichaems-sterkte: van deze eigenlyke en oude Rephaim, was Og, en misschien eenige zijner onderhoorige manschap, de laetste; zoo dat, toen hy en zijn volk verdelgd was, niemand van dezelve meer was overgebleeven. Ondertusschen was 'er nog een aenmerkelyk gedenkteeken van zijne kloeke gestalte overgelaten; siet, sijne bedstede, zijnde eene bedstede van yser, isse niet te

Rabba der kinderen Ammons? negen ellen is hare lengte, ende vier ellen hare breette, nae eens gewoonen mans elleboge, dat is, nae de maet van een mensch van eene gewoone grootte.

Men leest, ook by andere volken, van bedſteden, gemaekt van yzer, koper, ja zelfs van goud en zilver. Het zonderlingſte van deze bedſtede was hare grootte, welke hier aengeteekend wordt, om daer uit optemaken, hoe Og een Reus onder de Reuzen moet geweest zijn: volgens 't gemeen gebruik is een Lediſant of Bedſtede doorgaends tweemael zoo breed en een derde langer, dan de perſonen die daer in liggen moeten; indien men nae deze regelmaet hier mag beſluiten, dan moet Og omtrent de hoogte van 6 en de breedte van 2 ellen gehad hebben, zijnde $10\frac{7}{12}$ en $3\frac{1}{2}$ Rhijnlandſche voeten: inderdaed eene verſchriklyke geſtalte! Nogthans, ſchoon God, in die oude tijden, hier en daer menſchen, ja geheele geſlachten, van zulk eene buitengewoone grootte en ſterkte verwekte, en dezelve tot ſchrik en ſtraf voor de omliggende volkeren gebruikte, zoo toonde Hy echter, dat de ſterkte zijnes was, en beſchaemde meermaels het vertrouwen op die vleeschlyke ſterkte; immers, God gaf dezen monſterachtigen Held in de hand der kinderen Israëls over, die hem verſloegen; en reeds te vooren hadden de Ammoniten over de Rephaim, tot welke Og behoorde, en welke zy Zamzummim noemden, de overhand gekreegen, zie Kap. 2: 21. by welke gelegenheid het zeer waerſchijnlyk is, dat die gemelde bedſtede van Og in de handen der kinderen Ammons gevallen, en door dezelve te Rabba zorgvuldig bewaerd is, als een doorluchtig gedenkteeken hunner zegeprael.

12. Dit ſelve lant nu (c) namen wy te dier tijt in beſit: van Aroër af, dat aen de beke Arnon is, ende de helft van 't gebergte Gileads, met de ſteden van dien, gaf ick den Rubeniten, ende Gaditen, vergelijk, over deze verdeeling, die hier, tot vs. 17. toe, beſchreeven wordt, Num. 32: 33. enz. en Joſ. 13 8. enz.

13. Ende

(c) Num. 32: 32.

13. Ende het overige van Gilead, mitſgaders het gantſche Baſan, het Koninckrijck Ogs, gaf ick aen den halven ſtam van Manaſſe: de gantſche lantſtreke van Argob, door 't gantſche Baſan; dat ſelve wert genoemt, der Reuſen lant.

14. Jaïr, de ſone van Manaſſe, kreegh de gantſche lantſtreke van Argob, tot aen de lantpale der Geſuriten ende Maachatiten, als welke door hem, met zijn onderhoorig volk, was ingenomen: ende hy noemdeſe nae ſijnen naem, Baſan Havvoth Jaïr, d. i. *Jaïrs hoeven* of *Dorpen*, tot op deſen dagh.

Men vraegt, hoe kon Moſe dit ſchrijven, daer hy omtrent dien zelven tijd geſtorven is? Wy andwoorden: dat Jair ongetwijfeld van ſtonden aen, en dus nog by het leven van Moſe, dat gewest nae zijnen naem genoemd zal hebben; waerom zou dan Moſe niet hebben kunnen ſchrijven, dat Jaïr die landſtreke noemde nae zijnen naem? — Wat betreft het gene 'er by komt, *tot op dezen dag*; dit onderſtelt gewis een aenmerkelyk tijdsverloop. Dan, 't zou kunnen zijn, dat Moſe 'er deze uitdrukking had bygevoegd, in 't vooruitzicht, dat die naem zou vereeuwigd worden, en beſtendig aen die plaets eigen blijven; zijnde dit byvoegſel een gewoone uitdrukking, om de beſtendigheid eeniger gedachtenis, geduurende het verloop van eeuwen, uittedrukken. Ondertusſchen vinden we ook geen de minſte zwarigheid in de onderſtelling van anderen, welke meenen, dat dit byvoegſel, door een bekwame en bevoegde hand, in later tijd daer tusſchen geſteld is; het zy dan door de hand van Esra, het zy door die van een vroeger Propheet; gelijk we vervolgens zien zullen, dat ook het ſlot van dit boek voor zoodanig een later aenhangſel moet gehouden worden.

15. Ende Machir, dat is den kinderen, den nazaten Machirs, des Zoons Manasſes, gaf ick Gilead, dat is een gedeelte van Gilead, vergel. vs. 12, 13. te weten, het overige gedeelte van Gilead, en Baſan, verdeelde Moſe in dier voege, dat hy Baſan aen Jaïrs geſlacht, en Gilead aen de nakomelingen van Machir, ten erve gav.

16 Maer den Rubeniten ende Gaditen gaf ick van Gilead af tot aen de beke Arnon, zijnde de grens.

ſcheiding aen den kant van Moab, in 't Zuiden, alwaer hun erfdeel begon van het midden van de beke ende de lantpale aen de eene zijde dier beke gelegen, ende van daer af noordwaerds zich uitſtrekt tot aen de beke Jabbok, welke voor een gedeelte wel tuſſchen Gad en Ruben, en tuſſchen Manaſſe tot een grenſcheiding diende, maer voor het overige gedeelte de uiterſte grenzen beperkte van de lantpale der kinderen Ammons.

17. Daer toe het vlacke velt, namelyk de vlakke velden die van ouds onder Moab behoord hadden, en daer van nog dien naem droegen; ende de Jordane, mitſgaders de lantpale: liever vertale men dit aldus; *Daer toe het vlakke veld, namelyk de jordane en de landpale*, dat is, van het midden der Jordane af, met al 't gene aen den oostlyken oever derzelve gelegen was, te weten den geheelen Zoom der riviere, van Cinnereth, dat is de Galileeſche Zee, af tot aen de doode Zee toe, die de zee des vlacken veldes, ook de Soutzee, genaemd werd, lopende onder Aſdoth Piſga of beneden den afloop des heuvels tegen 't ooſten.

18. Voorts geboodt ick (*d*) ulieden ter ſelver tijt, ſeggende: De HEERE uwe Godt heeft u dit lant gegeven om het te erven; alle dan, die ſtrijtbare mannen zijt, treckt gewapent door voor het aengeſicht uwer broederen, der kinderen Iſraëls.

19. Behalven uwe wijven, ende uwe kinderkens, ende uw vee (ick weet dat gy veel vees hebt) ſullen blijven in uwe ſteden, die ick u gegeven hebbe:

20. Tot dat de HEERE uwen broederen ruſte geve, gelijck ulieden: dat ſy oock erven het lant, dat de HEERE uwe Godt hen geven ſal aen gene zijde der Jordane: dan ſult gy wederkeeren elck tot ſijne erffeniſſe, die ick u gegeven hebbe.

Zie over dit alles breeder, Num. 32.

21. Oock (*e*) geboodt ick Joſua ter ſelver tijt, ſeg-

(*d*) Num: 32: 20. (*e*) Num. 27: 18.

ſeggende: Uwe oogen die ſien alles, wat de HEERE ulieder Godt deſen twee Koningen gedaen heeft; alſoo ſal de HEERE allen Koninckrijcken doen, nae dewelcke gy henen doortreckt.

22. En vreeſtſe niet: want de HEERE uwe Godt die ſtrijdt voor ulieden.

Ziet hier van Num. 27: 18. enz.

23. Evenwel, hoe veel en welgegrond vertrouwen ik had op den gelukkigen voordgang van dit werk door de hand van Joſua, niet te min wenschte ik zelv nog gaerne daer in mede te deelen, en orderwond my daertoe nog eene laetſte pooging by den Heere te doen: ik bemoedigde dan niet alleen Joſua, maer oock badt ick, ten zelfden tijde, den HEERE om genade, na dat Hy my te kennen gegeven had, dat ik binnen kort ſterven, en in 't land Canaan niet komen zoude; ik bad dan ootmoedig tot God, dat Hy dit vonnis, tegen my uitgeſproken, niet ter uitvoer brengen wilde, ſeggende ter ſelver tijt:

24. Heere, HEERE; gy hebt begonnen uwen knecht te toonen uwe grootheyt, ende uwe ſtercke hant, door het onderbrengen van de twee Koningen der Amoriten: want (*f*) wat Godt is 'er in den hemel ende op der aerde, dat is, wat of wie is 'er in hemel of op aerde, welk van de menſchen voor God gehouden en aengebeden wordt, die doen konne nae uwe wercken, ende nae uwe mogentheden, die in ſtaet zy dat uittevoeren, 't welk Gy Heer gedaen hebt, ten betooge dat Gy alleen de waerachtige God zijt, de Opperheer des hemels en der aerde, de levendige God, de Hoorer der gebeden.

25. Nu dan, daer Gy zoodanig zijt, en my het begin uwer heerlykheid getoond hebt, laet my ook de voltoojing uwer groote verlosſing aen dit volk zien; Laet my doch overtrecken, ende dat goede lant doorwandelende beſien, dat aen gene zijde der Jordane is; dat goede, ſchoone, gezegende, en vrugtbare gebergte, waer van dat land vol is, ende onder anderen den Libanon, zoo beroemd, we-

(*f*) Pſalm 89: 7, 8, 9.

gens deszelfs treflyke boomen en planten, zonderling wegens deszelfs uitmuntende Cederboomen, liggende aen het uiterſte einde van Canaan ten Noorden!

26. (*g*) Doch de HEERE verſtoorde ſich ſeer, of liever, *had zich zeer verſtoord*, om uwent wille over my, wegens uwe zonden, waer door ik, getergd en moede gemaekt zijnde, my vergreep aen onbedagtzame woorden en bedrijven, zoo dat ook deswegens 's Heeren toorn op my viel, (zie de onder aen dit blad aengeweezen Bijbel-texten op de letter *g*, als mede Num. 20: 12. en 27: 12-14.): en dit ongenoegen was zoo duurzaem in de gevolgen, dat ik te vergeefs dit bad; hoe menigmael ik op mijne gebeden voor ulieden verhooring gekreegen had, thans echter werd ik in dit verzoek afgeweezen, ende Hy en hoorde niet nae my: maer de HEERE ſeyde tot my: 't Zy u genoegh; ſpreeckt niet meer tot my van deſe ſake.

Men kan ligt bedenken, dat Moſe eene zeer ſterke begeerte had, om dat gezegend land te doorwandelen, en Israël daer henen intebrengen; God had hem wel ten ſtraf opgelegd, dat hy 'er niet inkomen zou; doch Moſe kon gedagt hebben, dat die bedreiging herroepelyk zou wezen, gelijk verſcheiden andere, tegen 't volk Israëls, op zijn gebed herroepen waren: Dan neen; God had wijze redenen, waerom hy zijnen knecht in deze zake niet verhoorde: hy wilde in Moſe eene proeve toonen van zijne geſtrengheid, ook omtrent zulken, die anderszins in zijne blakende gunst ſtaen: Hy wilde Israël, en elk die in volgende tijden hiervan kundigheid zou bekomen, doen weten, dat Moſe, tot welk een hoogte de Godlyke gunst hem had opgevoerd, evenwel een zwak mensch bleev, het welk zeer geſchikt kon zijn, om Israël te wederhouden van afgoderye met hem te plegen: Hy wilde ook langs dezen weg het geloov, de gehoorzaemheid, en lievde van Moſe op den ſterkſten toets ſtellen, en treffend doen uitmunten; daer Moſe zelv dus wist, dat hy 'er geen belang voor zijn perſoon meer in had, bleev hy nogthans dezelfde in moed en yver, om zijn volk tot de inneming van Canaan, en eene geruste en gezegende

(*g*) bov. 1: 37. ond. 31: 2. ende 34: 4.

gende bewooning van 't zelve te bereiden; hy was en bleev even yverig en getrouw tot aen zijnen dood toe, en verliet gemoedigd deze aerde, offchoon hy zijnen wensch daer op niet bereikt had; ten bewijze, dat hy onder die behoorde, welke een ander en beter Vaderland verwachtten. Voords waren 'er ook geheimzinnige oogmerken, waer toe God befchikte, dat niet Mofe, door wien de Wet was ter hand geftelt aen Israël, maer een ander, als zijn opvolger, en wel een man wiens naem was Josua, het volk in 't beloovde Land inleidde.

27. Evenwel, God vergunde Mofe, tot verzagting van de bedreiging, en ten bewijze dat zijne ontferming en lievde niet door toorn voor zijnen knecht waren toegefloten; God vergunde hem het gezicht des lands van verre, zeggende: Klimt op de hoogte van Pifga, liggende over Jericho, en dus omtrent op dezelve hoogte van de plaets waer Jerufalem vervolgens gebouwd is; ende heft uwe oogen op nae 't weften, ende nae 't noorden, ende nae 't zuyden, ende nae 't ooften, ende fiet nauwkeurig toe met uwe oogen, doorloopende met uw gezicht de voornaemfte ftreeken van dat land, welke zich op Nebo, zijnde de top der hoogte van Pisga, vry duidelyk en zeer uitgeftrekt aen uw oogen opdoen zullen: want gy en fult over defe Jordane niet gaen.

28. Maer uwen opvolger zult gy daer toe aenftellen; Gebiedt dan Jofua, ende verfterckt hem, ende bekrachtigt hem: want hy fal voor het aengefichte defes volcks henen overgaen, ende falfe dat lant, dat gy fien fult, doen erven.

29. Alfo bleven wy in dit dal tegen over Beth-Peor.

Men houde op vs. 27 in het oog, dat hier de Godlyke vergunning van dat gezicht aen Mofe verhaeld wordt, maer het gezicht zelve eerst Kap. 34. befchreeven wordt, als aen hem niet eerder verleend, dan toen hy reeds opgeklommen was, om teffens op die hoogte te fterven.

HET IV. KAPITTEL.

Moſe, den volke herinnerd hebbende verſcheiden weldaden, waer mede God hen, zedert den optocht uit Egypten begunſtigd had; gelijk mede het geven van de wet aen Sinai, en eenige ſtrenge kastijdingen, wegens hunne ongehoorzaemheid, over hen gebracht, laet nu volgen eene nadruklyke vermaning en aendrang tot gehoorzaming van die wet, vs. 1-40. — Drie van de zes Vryſteden worden aen die zijde der Jordane door Moſe beſtemd; waer mede dit gedeelte zijner redenvoering, welke de eerste ſchijnt geweest te zijn, afgebroken, en beſloten wordt vs. 41-49.

1. NU dan Iſraël; hoort nae de (*a*) inſettingen ende nae de rechten, die ick ulieden leere te doen, door u dezelve nauwkeurig voorteſtellen, geduurig inteprenten, en op het oefenen van dezelve aentedringen: op dat gy niet omkomet, gelijk uwen Vaderen in hunne weêrſpannigheid overgekomen is, maer op dat gy levet, ende henen inkomet, ende ervet dat lant, dat u de HEERE, uwer vaderen Godt, geeft.

2. Gy en ſult tot dit woort, namelyk tot den ganſchen inhoud van de wet, dat ick u gebiede, (*b*) niet toedoen, door 't verzinnen van andere inzettingen, die, of op haer zelve, of in haer gevolgen, zouden kunnen aenloopen tegen de verordeningen die ik u gegeven heb; oock en ſult gy daer van niet afdoen, door het verzuimen of verwerpen, of onnoodig achten van iets, 't welk ik in de ganſche Wet geboden hebbe, hoe gering dat ook ſchijnen moge. — (Men kan deze woorden ook dus vertalen: Gy zult geene dier ge-

(*a*) Lev. 19: 37. ende 20: 8. ende 22: 31. (*b*) ond. 12: 32. Spr. 30: 6. Openb. 22: 18, 19.

geboden, welke ik u bekend gemaekt heb, overtreden; het zy, door tegen dezelve te doen, 't welk zoo veel zou zijn als iets daer by te voegen; het zy door natelaten 't geen zy gebieden, 't welk zoo veel ware als iets daer van aftedoen). Gy zult dan noch daer toe- noch afdoen, op dat gy bewaret de geboden des HEEREN uwes Godts, die ick u gebiede.

3. Uwe oogen die hebben zeer onlangs, voor eenige weken, geſien, wat Godt om (c) Baal-Peor gedaen heeft: want alle man, die Baal-Peor navolgde, en zich, door verlokking der Midianitiſche vrouwen, aen afgoderye ſchuldig maekte, dien heeft de HEERE uwe Godt, deels door de hand der Richters, deels door eene onmiddelyke plage, ten getale van 24000 perſonen, uyt het midden van u verdaen.

4. Gy daerentegen, die den HEERE, uwen Godt, aenhinget, en niet mede deel namet in den afval uwer broederen, gy zijt heden alle levendigh. Dit geval, zoo verſch in uw geheugen liggende, moet u leeren zonderlinge zorge te dragen omtrent den dienst van God, dat gy op geenerlei wijze daer van afwijkt, en dat gy waekt tegen de verzoekingen.

5. Siet, ick hebbe u geleert de inſettingen ende rechten, gelijck als de HEERE, mijn Godt, my geboden heeft: op dat gy alſoo doet in 't midden des lants, daer gy nae toe gaet om dat te erven.

6. Behoudtſe dan, ende doetſe; want dat ſal uwe wijſheyt ende uw verſtant zijn voor de oogen der volckeren: die alle deſe inſettingen hooren ſullen, ende ſeggen; Dit ſelve groote volck alleen, is een wijs ende verſtandigh volck: gelijk men inderdaed verbaesd ſtaen moet, over de wijsheid, welke in het ganſche lichaem van Moſe wetten doorſtraelt, en erkennen, dat geen volk op aerde ooit verſtandiger geleid, noch eenige Maetſchappye zoo gelukkig ingeſteld is, als Israëls Gemeenebest geweest is en zou gebleeven zijn, had het getrouwelyk en onaf-

(c) Num. 25: 4. Joſ. 22: 17.

gebroken die wijze inſtellingen alle onderhouden, en metterdaed altoos uitgevoerd.

Het is door vele Geleerden getoond, dat 'er verſcheiden Natien geweest zijn, wier ſchrijvers niet alleen Moſe hoog geroemd hebben, maer wier Wetgevers zelfs verſcheiden zijner wetten in hunne inſtellingen hebben overgenomen. 't Is waer, in de later tijden heeft het gros der Heidenſche volken meermaels de Joodſche Natie beſpot, en hare wetten als dwaes en ongerijmd veroordeeld; doch dit is eerst gebeurd, na dat de Jooden, door hunne menschlyke byvoegzels en bygeloovige nauwkeurigheden, dezelve van hare ware deftigheid beroovd en belſpotte'yk gemaekt hadden. 'Er is niet aen te twijfelen, of de erkentenis, die Moſe hier den volken in den mond legt, is, door de omliggende volken, in zulke tijden wanneer Israël Gods wet onderhield, en derzelver Maetſchappy zich in vollen bloei vertoonde, meermaels met woorden of daden verklaerd; waervan men onder anderen eene proeve aengeteekend vindt in 't geval der Koninginne van Scheba. Althans 'er was alle reden toe om zoo te ſpreken; want zoo vervolgt Moſe.

7. (*d*) Want wat groot volck is 'er, welck de goden, die zy zich verſieren en dienen, [*ſoo*] naeby zijn, ter hulpe, beſcherming, onderwijzing, en beſtuuring; als de HEERE onſe Godt ons naby is, met de bewijzen zijner gunſtrijke en heerlyke tegenwoordigheid, met de meest treffende blijken zijner macht in menigerlei wonderwerken, als ook inzonderheid, met eene hulpvaerdige verhooring, ſoo dickwijls wy hem aenroepen?

8. Ende wat groot volck is 'er, dat [*ſoo*] rechtveerdige inſettingen ende rechten heeft, als deſe gantſche wet is, die ick heden voor uw aengeſichte geve? die ik u heden op nieuw voor oogen houde.

9. Alleenlick wacht u, ende bewaert uwe ziele wel, dat gy niet en vergetet de dingen, die uwe oogen geſien hebben; ende datſe niet van uw herte en wijcken, alle de dagen uwes levens: ende gy ſultſe (*e*) uwen kinderen, ende uwen kintskinderen be-

(*d*) Deut. 26: 19. (*e*) ond. 6: 7. ende 11: 19.

bekent maken, gelijk ik ulieden daer in voorgae: Ik heb u, dus verre, eenige der voornaemſte gebeurtenisſen geduurende onze reize door de Woestijne herinnerd, doch de allervoornaemſte, die ik wil dat u dagelyks levendig voor oogen zy, heb ik tot het laetſte bewaerd, en wil u thands wat uitvoeriger in de herdenking daer van inleiden, en alle uwe aendacht daer op doen vestigen. Gedenkt dan aen 't gene ik u verhalen en herinneren zal, en doet het uwen kinderen weten, tot in geſlachten.

10. Te weten, gedenkt boven alles aen dien merkwaerdigen dag, toen de Heer ulieden zijne Wet gegeven heeft van den berg Sinai, waer van de oudſten uwer, gy allen namelyk, die heden tusſchen de 50 en 60 jaren oud zijt, nog een zeer duidelyke heugenis hebben moeten, als zijnde toen in den ouderdom van tusſchen de 10 en 20 jaren; herinnert gylieden u dan, en hoort ook gylieden toe, die toenmaels beneden de jaren van opmerking geweest of na dien tijd geboren zijt; denkt t'zamen wat 'er gebeurd is ten dage als gy, deels in uwe eigen perſonen, deels nog in de lendenen uwer Vaders, voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts aen Horeb ſtondet: als de HEERE tot my ſeyde; Vergadert my dit volck aen den voet des bergs, ende ick ſalſe mijne woorden doen hooren, die ſy ſullen leeren, om my te vreeſen alle de dagen, die ſy op den aerdbodem ſullen leven, ende ſullenſe hare kinderen leeren;

11. Ende gylieden naederdet ende ſtondet beneden dien bergh; (*f*) (die bergh nu brandde van vyer, tot aen het midden des lucht-hemels; zoo dat het vuur by wijlen opſteeg in vlammen, die eene aenmerkelyke hoogte in de lucht bereikten, en zich als midden in den lucht-hemel vertoonden; by wijlen daerentegen verborg zich de glans des vuurs voor onze oogen, en daer was duyſterniſſe, zoo dat men niets dan eenen zwaren rook beſpeurde; ook waren 'er wolcken, ende donckerheyt, dat is, zeer donkere wolken, die nu eens den gloed des vuurs geheel bedek-

(*f*) Exod. 19:. 18.

ten, dan eens min of meer van een weeken, zoodat de glans des vuurs daer tusschen door schitterde.) Zie over dit, en 't geen 'er volgt, het gezegde over Exod. 19.

12. So sprack de HEERE tot u uyt het midden des vyers: gy hoordet de stemme der woorden, maer gy en saegt geene gelijckenisse van God, door vertooning van eenige zinbeeldige gedaente, onder welke God voormaels dikwijls verscheenen was; thans wilde God, toen Hy kwam om de wet te geven, niet verschijnen in de gestalte van een mensch of van eenige andere zichtbare gedaente, op dat zy van Hem geen beeldtenis maekten, om die beeldtenis, of wel Hem door dezelve, nae de wyze der Heidenen, te dienen, en alzoo yllings tot afgoderye te vervallen. In de voorige tijden, althans ten aenzien der Aertsvaderen, liep dit geen gevaer; maer thans was Israël gewoon geworden met afgodendienaers, en had hunne denkwyze ingezogen; God kennende den aert van dit volk en derzelver overhelling tot afgoderye, had opzetlyk zich onder geenerlei zichtbare gedaente by de wetgeving vertoond; 'er waren wel zichtbare teekenen zijner heerlykheid, in 't vuur, in de wolke en de donkerheid, maer geen teeken was 'er, dat zijne persönelykheid verbeeldde; ten dien opzichte werden zy niets gewaer, behalven de stemme, met welke God, in persoon en onmiddelyk tot hen sprak, en welke zy zeer duidelyk hoorden.

13. Doe verkondigde hy u sijn verbont, dat hy u geboodt te doen, namelyk de tien woorden, als welke de grondwet van het verbond uitmaken, welke Hy daerom, boven alle de overige wetten, zoo zeer deed uitmunten, dat Hy zelf die eerst met eene hoorbare stemme aen ulieden allen afkondigde, ende schreefse daer na op twee steenen tafelen.

14. Oock geboodt my de HEERE ter selver tijt, dat ick u de overige insettingen ende rechten, namelyk de schaduwachtige en burgerlyke wetten, volgens het voorschrivt, dat Hy mondeling my daer van gav, ulieden overleveren en alzoo leeren soude: op dat gy die dedet in dat lant, nae het welcke gy doortreckt om dat te erven.

15. Wacht

15. Wacht u dan wel voor, en ten beste van uwe zielen: (want gy hebt geene gelijckeniſſe geſien, ten dage als de HEERE op Horeb uyt het midden des vyers tot u ſprack.)

16. Op dat gy u niet en verdervet, door vleeſchlyke gedachten van God te voeden, ende maket u yet geſnedens, om 't zelve te doen dienen tot een voorwerp van Godsdienſtige eerbewijzing, de gelijckeniſſe van eenigh beelt: de gedaente van man ofte wijf;

17. Of de gedaente van eenigh beeſt, dat op der aerden is; of de gedaente van eenigen gevleugelden vogel, die door den hemel vliegt;

18. Of de gedaente van yet, dat op den aerdbodem kruypt; of de gedaente van eenigen viſch, die in 't water is onder de aerde.

19. Dat gy oock uwe oogen niet op een bygeloovige wyze op en heffet nae den hemel, ende aenſiet de ſonne, ende de mane, ende de ſterren, des hemels gantſche heyr; ende wordet aengedreven, dat gy u voor die buyget, ende haer dienet: dewelcke de HEERE uwe Godt allen volcken onder den gantſchen hemel heeft uytgedeylt, als ſchepſelen zijner hand, welke Hy, tot gemeen gebruik en dienſt van alle menſchen op den aerdbodem, geſchapen heeft, en daerom niet behooren met den Schepper zelven vermengd te worden.

Men kan deze laetſte woorden ook dus opvatten, dat Israël deze ongerijmdheid voor de Heidenen moest overlaten, als welke God liet wandelen in hunne verkeerde wegen, en welke hy, tot ſtraf over hunne voorige verwaerlozingen, in die dwaesheid had laten vervallen: en wordt dit dan hier aen God toegeſchreeven, als die dit den Heidenen opgelegd, en 't zelve hun uitgedeeld had; het is op even gelijke wyze te verſtaen, als wanneer God gezegd wordt iemands hart te verharden. vergel. onze aenteekening op: Exod. 4: 21.

20. Maer, gedenkt hier aen; ulieden (dus vervolgt Moſe) *ulieden* heeft de HEERE aengenomen, ende uyt den yſer-oven, uyt Egypten, dat, van wegen de wreede dienſtbaerheid, met welke gylieden daer beproevd ge-

weest zijt, by eenen yzer-oven, waer in men metalen ſmelt, en die gloejend heet geſtookt wordt, mogt vergeleeken worden, uit dien yzer-oven, uit Egypten, heeft Hy u uytgevoert: op dat gy hem tot een (g) erfvolck ſoudet zijn, gelijck het te deſen dage is. Dus verlost uit de elendigſte ſlavernye, en gemaekt tot Gods byzonder volk en eigendom, van geſlachte tot geſlachte, betaemt het u ten hoogſte Hem in die betrekking te dienen, Hem alleen te dienen en te gehoorzamen; en 't zou niet alleen dwaesheid, maer de ſchreeuwendſte ondankbaerheid zijn, zulken God te verzaken, en den Heidenen, die zulk eene betrekking op Hem niet hadden, die Hem alleenlyk kenden uit zijne werken in de natuur, nogthans in afgoderye gelijk te worden.

21. Oock moet ik u, ſchoon ik reeds tweemael daer van geſproken heb (Kap. 1: 37. en 3: 26), nogmaels dit herinneren, om u 't gevaer, van tegen God te overtreden, te dieper op 't hart te drukken; namelyk, gelijk gylieden weet, (h) vertoornde ſich de HEERE ook over my, om ulieder woorden: ende hy ſwoer, bevestigende zijn gezegde by herhaling, als eene onherroepelyke en met eede geſtaevde bedreiging, dat ick over de Jordane niet ſoude gaen, ende dat ick niet ſoude komen in dat goede lant, dat de HEERE, uwe Godt, u ter erffeniſſe geven ſal.

22. Want ick ſal in dit lant ſterven; ick en ſal over de Jordane niet gaen: maer gy ſult 'er overgaen, ende dat ſelve goede lant erven; aen ulieden, offchoon gy een zondig volk zijt, zal dat voorrecht vergund worden, 't welk my geweigerd is; waer door gy te meer aen God verplicht zult zijn.

23. Wacht u, dat gy 't verbont des HEEREN uwes Godts, 't welck hy met u gemaeckt heeft, niet en vergetet en in eens verbreekt: gelijk gy doen zou det onder anderen, en voornamelyk, daer mede, dat gy u een geſneden beelt ſoudet maken, de gelijckeniſſe

(g) Exod. 19: 5. (h) bov. 1: 37. ende 3: 26. ond. 31: 2. ende 34: 4.

niſſe van yets, dat de HEERE uwe Godt u verboden heeft.

24. Want de HEERE uwe Godt die is een (*i*) verteerende vyer, (*k*) een yverigh Godt.

Dit wordt'er by gedaen om Israël te meer afteſchrikken van zulke overtredingen. God wordt vergeleeken by een verteerend vuur, van wegen zijnen haet en ſchriklyken toorn tegen de zonde, en de geduchte ſtraffen, door welke Hy zijn afkeer van dezelve den zondaer doet ondervinden; zijnde die ſtraffen als een aengeſtoken en onuitbluschbaer vuur, 't welk zeer ſterk doordringt, en alles wat brandbaer is verteert: en Hy wordt een *yverig* of *jalours* God genoemd, op gelijke wyze als andere menschlyke hartstochten aen God worden toegeſchreeven, welke, op een Gode betamelyke wyze, moeten verſtaen worden. Gods jalourshеid is daer in gelegen, dat Hy alleen als God wil geëerd en gedient zijn, en dat Hy niemand neffens zich die eere toeſtaet, noch eenen medegenoot neffens zich hebben of dulden kan, het welk nogthans Israël zou zoeken te doen, wanneer zy geſneeden beelden tot de voorwerpen ſtelden van hunne Godsdienſtige eerbewijzingen.

Moſe gaet daerom voort om op dien grond verder tegen dit kwaed te betuigen, zeggende.

25. Wanneer gy nu kinderen ende kintskinderen gewonnen ſult hebben, ende in den lande oudt geworden ſult zijn, lange zult gewoond hebben: ende u ſult verderven, dat gy geſnedene beelden maeckt, de gelijckeniſſe van eenigh dingh; ende doet dat quaet is in de oogen des HEEREN uwes Godts, om hem tot toorn te verwecken:

26. So roep ick heden den hemel ende de aerde tot getuygen tegens ulieden, dat gy voorſeker haeſt ſult omkomen van dat lant, daer gy over de Jordane nae toe treckt, om dat te erven: gy ſult uwe dagen daer in niet verlengen, maer gantſchelick verdelgt worden.

(*i*) ond. 9: 3. Hebr. 12: 29. ond. 5: 9. ende 6: 15. (*k*) Exod. 20: 5. ende 34: 14.

27. Ende de HEERE ſal u (*l*) verſtroyen onder de volcken: ende gy ſult een kleyn volckſken in getale overblijven onder de Heydenen, daer de HEERE u henen leyden ſal.

28. Ende ſaldaer ſult gy tot uwe ſtraf gedwongen worden, het geen gy vrywillig begonnen zult hebben, te volvoeren, namelyk gy zult daer goden dienen die (*m*) 's menſchen handen werck zijn: hout ende ſteen, die niet en ſien, noch hooren, noch eten, noch riecken.

29. Dan echter, als gy zult ondervinden, hoe kwaed en bitter het is den Heere verlaten te hebben, ſult gy van daer den HEERE uwen Godt wederom ſoecken, met ernſtige ſmeekingen, en in een weg van bekeering, ende Hy zal zich ook, nae zijne groote barmhartigheid en vergevende lievde, van u laten vinden: als gy hem ſoecken ſult met uw gantſche herte, ende met uwe gantſche ziele.

30. Wanneer gy in angſt ſult zijn, ende u alle deſe dingen ſullen treffen; in 't laetſte der dagen, in volgende tijden, na vele eeuwen, dan ſult gy wederkeeren tot den HEERE uwen Godt, ende ſijne ſtemme gehoorſaem zijn.

31. Want de HEERE uwe Godt is een barmhertigh Godt; hy en ſal u niet verlaten, noch u verderven: ende hy ſal 't verbont uwer vaderen, dat hy hen geſworen heeft, niet vergeten.

Deze waerſchouwende bedreiging, van vs. 26-31. heeft vry kenbaer de gedaente eener Voorzegging, en moet worden t' huis gebracht op de gevanglyke wechvoering van Israël en Juda naer Aſſur en Babel. Men vergelijke hier over 't gene we in 't breede gezegd hebben op Levit. 26.

32. Om de gehoorzaming aen Gods geboden nog meer aen te dringen, gaet Moſe, na deze bedreigende waerſchouwing, die hen van de ongehoorzaemheid moest affchrikken, voord, om hunne harten te raken, en tot lievde voor Gods geboden te bewegen, uit aenmerking zijner hooge gunſt aen hun beweezen,

(*l*) ond. 28: 62, 64. (*m*) Pſalm 115: 4. ende 135: 15.

zen, op eene wyze die nimmer weergae vond. Want, zegt hy, vraegt doch nae de voorige dagen, die voor u geweeſt zijn, van dien dage af, dat Godt den menſche op der aerden geſchapen heeft, van 't [*een*] eynde des hemels, tot aen het [*ander*] eynde des hemels; dat is van 't een tot het ander einde der aerde, welke onder den hemel is; doorloopt de jaerboeken der geheele wereld, van 't begin dat ze geſchapen is tot nu toe, en zoekt of ge iets kunt vinden, dat gelijk is aen 't gene God voor u gedaen heeft; onderzoekt en ziet, oft alſulck een groot dingh geſchiet ofte gehoort zy, als dit?

33. Oft een volck gehoort hebbe de ſtemme Godes, ſprekende uyt het midden des vyers, gelijck als gy gehoort hebt, ende zy levendigh gebleven, gelijk ulieden nogthans gebeurd is, zie Exod. 19 en 20.

34. Ofte, (t gene een tweede wonder en onvergelijkelyk gunstbewijs uitmaekte) of Godt verſocht, dat is beproefd, ondernomen heeft te gaen om ſich een volck uyt het midden en van onder de geweldige overmagt eenes anderen volcks te verlosſen en aen te nemen, door verſoeckingen, of plechtige *opeiſchingen*, en, toen deze geen ingang vonden, door teeckenen, ende door wonderen, ende door ſtrijt, ende dat alles door eene ſtercke hant, ende door eenen uytgeſtreckten arm, ende met groote verſchriekingen: nae al 't gene, dat de HEERE uwe Godt ulieden voor uwe oogen in Egypten gedaen heeft.

35. U is het getoont, gy, o Israël! hebt deze groote dingen gezien, op dat gy wetet, dat de HEERE die Godt zy, de waerachtige, de eenig-waerachtige God: daer en is zoodanig niemant meer (*n*) dan hy alleen.

36. Van den hemel heeft hy u ſijne ſtemme laten hooren, om u te onderwijſen: ende op der aerde heeft hy u ſijn groot vyer laten ſien, ende gy hebt ſijne woorden uyt het midden des vyers gehoort.

(*n*) ond. 32: 39. Jeſ. 45: 5, 18, 22. Marc. 12: 29, 32.

37. Ende om dat hy uwe vaderen lief hadde, ende haer zaet na hen verkoren hadde; ſo (*o*) heeft hy u voor ſijn aengeſichte door ſijne groote kracht uyt Egypten uytgevoert:

38. Om volcken, die grooter ende machtiger waren, als gy, voor uw aengeſichte uyt de beſittinge te verdrijven: om u in te brengen, dat hy u haerlieder lant ter erffeniſſe gave, als het te deſen dage is begonnen, gelijk gy aenvanglyk gezien hebt in de landen dier twee Koningen, Sihon en Og, welke de Heer in uwe hand gegeven heeft.

39. So ſult gy heden weten, ende in uw herte hervatten; dat de HEERE die Godt is, boven in den hemel, ende onder op der aerden, niemant meer. Hy is de eenige en waerachtige God, de Heer van hemel en aerde, de eenige Regeerder van 't Heelal.

40. Ende gy ſult houden ſijne inſettingen, ende ſijne geboden, die ick u heden gebiede, op dat het u ende uwen kinderen na u wel gae: ende op dat gy de dagen verlenget in den lande, dat de HEERE uwe Godt u geeft, voor altoos.

41. (*p*) Doe, als Moſe deze Redenvoering geëindigd had, liet hy het volk van elkander ſcheiden, om natedenken en te overwegen al 't geen hy tot hen geſproken had, zullende het eenigen tijd daerna wederom t'zamen roepen, om hun in gedachte te brengen alle die wetten, tot het onderhouden van welke hy hen zoo ernſtig vermaend had.

Intuſſchen, nadat hy het gene in deze 4 eerſte Kapittelen geſchreeven is, had geſproken, doch eer hy nog de wet der 10 geboden en andere inzettingen herhaelde, bracht hy 't bevel 't welk God onlangs Num. 35: 6, 14, hem gegeven had, tot uitvoer, namelyk, *doe* ſcheydde Moſe drie ſteden uyt, aen deſe zijde der Jordane, tegen den opgangh der ſonne, dat is, aen de Oostzijde.

42. Op dat daer henen vlode de dootſlager, die ſijnen naeſten onwetende dootſlaet, dien hy van gif-

(*o*) Exod. 13: 8, 9, 14. (*p*) Num. 35: 6, 14.

giſteren [*ende*] eergiſteren niet en hatede: dat hy in eene van deſe ſteden vlode, ende levendigh bleve: vergelijk 't gene over deze wet gezegd is Num. 35.

43. Deze drie vryſteden nu waren, (*q*) Bezer, in de woeſtijne, in 't effen lant, voor rekening of uit de erfportie van de Rubeniten: ende Ramoth in Gilead, voor de Gaditen, ende Golan in Baſan, voor de Manaſſiten.

44. Dit nu, 't gene Moſe had begonnen hun in 't algemeen voor te houden en aen te dringen, en 't welk hy nu vervolgens onderſcheidenlyker en in byzonderheden zal herinneren; *dit* is nu de wet, die Moſe den kinderen Iſraëls voorſtelde.

45. Dit zijn de getuygeniſſen, ende de inſettingen, ende de rechten, die Moſe ſprack tot de kinderen Iſraëls, als, dat is *na dat* ſy uyt Egypten waren uytgetogen.

46. Aen deſe zijde van de Jordane, in het dal tegen over Beth-Peor, in den lande Sihons, des Konings der Amoriten, die te Hefbon woonde: welcken Moſe (*r*) ſloegh, ende de kinderen Iſraëls, als, dat is *na dat* ſy uyt Egypten waren uytgetogen; ter gelegenheid van dezen hunnen merkwaerdigen veertig-jarigen optocht, en reize uit Egypten naer Canaan, tegen 't einde van welke reize dit gebeurd was, dat zy Sihon geſlagen hadden;

47. Ende ſijn lant in beſittinge genomen hadden; daer toe het lant van (*s*) Og, Koningh van Baſan; twee Koningen der Amoriten, die aen deſe zijde van de Jordane waren, tegen der ſonnen opgangh.

48. Van Aroër af, dat aen den oever der beke Arnon is, tot aen den bergh Sion, welcke is Hermon. *Sion* is by verkorting voor *Sirion*, vergel. Kap. 3: 9.

49. Ende al 't vlacke velt aen deſe zijde der Jordane, nae 't ooſten, tot aen de zee des vlacken veldes, dat is de Doode zee, onder Aſdoth Piſga.

(*q*) Joſ. 20: 8. (*r*) Num. 21: 24. bov. 1: 4. (*s*) Num. 21: 33. bov. 3: 3.

Dit alles wordt nogmaels zoo omſtandig herhaeld, om de zaek als zeer gedenkwaerdig te doen voorkomen, en deze gebeurtenisſen by alle gelegenheden, en dus zeer diep, in het geheugen in te ſcherpen en geduurig te doen herdenken.

HET V. KAPITTEL.

Met dit Kapittel, begint Moſe zijne tweede Redenvoering, ingericht om Israël tot Geloov en gehoorzaemheid te vermanen, uit hoofde van Gods verbond met hun. Vooraf wekt hy hen tot aendacht op vs. 1. *daerop geevt hy een kort bericht van de verbondsmaking vs.* 2-5. *en voords van de verbondsvoorwaerden, dezelve hier en daer verklarende, ten aenzien der pligten van elk Bondgenoot, voorgeſteld in de wet der X woorden. vs.* 6-21. *teffens met aenwyzing der verbindtenisſen, die daer uit voor Israël ſprooten; welke Moſe geſchiedkundig voordraegt vs.* 22-31. *en met opwekkingen aenbindt vs.* 32, 33.

Nodige voorafgaende Aenmerkingen,

Had Moſe zijne eerste Redenvoering geëindigd, welke ingericht was om Israël tot getrouwheid en gehoorzaemheid aen te ſpooren, uit hoofde der weldaden, door den HEERE, aen hun beweezen. Kap. 4: 40; Hy zond vs. 44 en 45 eene Geſchiedkundige Inleiding vooraf, bevattende den hoofdinhoud dezer volgende redenvoering, als mede de geſchiedkundige omſtandigheden van tijd en plaets, in welke hy de zelve ſprak. En daerop begint hy nu de tweede redenvoering zelve, in welke hy zijne gronden ter aenſpooringe ontleent, uit Gods verbond met dit volk, mitsgaders de wetten, welke de HEERE aen het zelve had bekend gemaekt.

In het voorſtellen dezer wetten herhaelt hy niet alle de by-

zon-

zondere geboden, welke de HEER by den uittogt en in de Woeſtijne had gegeven, maer alleen zekere gedeelten, die tot zijn oogwit dienden. In welker opgave hy niet als een *Geſchiedſchrijver*, maer als een *Redenaer* te werk gaet; dewijl hy niet zoo zeer de *juiſte orde* van tijd volgt, als wel tot zijn doel de zaken ſcheidt of vereenigt, ook nader verklaert, opheldert en met redenen bekleedt.

Men ziet dus, dat Moſe zijn voorſtel niet begint, met het herinneren der eerſte wetten, die de HEER by den uittogt gaf, Exod. 12. wegens 't Paſcha, Kap. 13: van de Eerſtgeboornen. Kap. 16. de verzamelinge van 't Man, maer dat hy aenvangt met de wet der X woorden. En met reden: want ontleende hy in deze tweede Redenvoeringe, zijne gronden uit Gods verbond met Israël (over welkers aert, by Exod. 20. is geſproken) niets was gepaſter, dan vooraf te zenden, de eerſte wet, die in de ſtatelyke verbondsmakinge met Israël, door den HEERE zelve van Sinai met eene hoorbare ſtem was afgekondigd, daer na geſchreeven in twee ſteenen tafelen, en gelegd in de verbondskist, over welke het Heilige der Heiligen, met het Heilige en den Voorhof des Tabernakels, werden opgericht. Hier door was deze wet aentemerken, als de grondwet van het Sinaitiſche verbond, en de wezenlykſte voorwaerde van het zelve, dat is als woorden des verbonds Exod. 34: 28. Deut. 4: 13.

Doch wanneer men het voorſtel der 10 woorden, zoo als het hier vs. 6-21. voorkomt, vergelijkt met Exod. 20: 1-17. dan zal men een min of meer aenmerkelyk verſchil aentreffen. Want men vindt *vermindering* of *aſlating*, ook *vermeerdering* of *byvoeging*, als mede *verandering* van uitdrukkingen.

Billyk valt het onderzoek, aen welke oorzaken zulks zy toe te ſchrijven?

In de verandering en vernieuwing der Wet-tafelen is zekerlyk de oorzaek niet te zoeken, zoo dat 't gene Exod. 20 ſtaet, was geſchreeven op de *eerſte* ſteenen tafelen, doch 't gene hier voorkomt op de *tweede* tafelen? maer dit kan de reden niet zijn, want op de eerſte en tweede tafelen, waren dezelfde woorden. Exod. 34: 1. Deut. 10: 1-4.

Of zoude 't gehaperd hebben aen MOSE, als had hy hier

ſlegts uit zijn geheugen deze woorden der wet opgegeven, en wegens zijne jaren verzwakt, door feilgreepen, woorden afgelaten, bygevoegd en veranderd? Doch MOSE ſprak hier niet nae eigen willekeur, op eene onbedachte wyze, maer nae alles, dat de Heer *aen hem* had *bevolen*, om 't aen Israël te zeggen. Deut. 1: 3.

De ware reden moet gezocht worden, en is te vinden in Israël zelve, en in de veranderinge van hunne *omſtandigheden*; Want wat Israël betrof, het volk, dat hier by Moſe was, beſtond niet geheel en al nog uit dezelfde perſonen, die uit Egypten waren uitgeleid, maer uit derzelver *kinderen*; weshalven Moſe nodig had hun de wegen des HEEREN, met hunne vaderen gehouden, te herinneren, en 's HEEREN bevelen voor te dragen, op dat ook zy die weten zouden. — Hunne *omſtandigheden* waren ook zeer veranderd; want een gedeelte van Israël had reeds erffenisſen bekomen, in 't overjordaenſche Land van *Hesbon* en *Baſan*, en de overigen ſtonden nu gereed, om in Canaan te trekken.

Nu leit Moſe 's HEEREN wetten, als zijn Volk, aen dit nageſlacht zoo voor, dat hy die niet alleen (zoo ver tot het oogmerk des Heeren diende) herhaelde, maer ook volgens Kap. 1: 5. *uitleide*, en *verklaerde*, en met redenen bekleedde, waer uit dan volgt, dat de verminderingen, byvoegſelen en veranderingen, die hier voorkomen, moeten worden beſchouwd, als gemaekt op Godlyken last, met welberaden' wysheid, en allezins geſchikt nae de omſtandigheden, waer in zich Israël gedeeltelyk reeds bevond, of eerlang ſtond te komen.

1. Ende Moſe riep, na het uitſpreken van de eerste Redenvoering, op eenen anderen tijd, hoewel niet lang daer na, waerſchijnlyk door 't geklank der zilveren Trompetten, het gantſche Iſraël, om te vergaderen aen de deure van de Tente der t'zaemenkomſte; ende ſeyde tot hen: Hoort, Iſraël, de inſettingen ende rechten, des HEEREN, die ick heden voor uwe ooren ſpreke: dat gyſe leert en uw eigen maekt, en ook uwen kinderen inſcherpt, ende waerneemt, door onderhouding en betrachting, om deſelve te doen. 2. De

2. De HEERE onſe Godt heeft een (*a*) verbont met ons, met Israël gemaeckt of geſneeden, door plegtige offerhanden bevestigd, aen Horeb, daer hy ſtatelyk met ons in onderhandeling kwam.

3. Met onſe vaderen, die uit Egypten uitgingen alleen, zoo dat hunne kinders zouden zijn uitgeſloten geweest, heeft de HEERE dit verbont niet gemaeckt, maer ook met ons, hun nakomelingſchap; Deut. 19: 14, 15. zijnde wy, die wy hier heden alle levendigh zijn; terwijl onze Vaders in de Woeſtijne zijn gevallen. Het is even zoo veel, als of wy alle daerby waren tegenwoordig geweest.

4. In deze Verbondsmakinge heeft de HEERE op eene zeer zeldzame en ontzaglyke wyze met ons gehandeld: want [*van*] aengeſicht tot aengeſicht, onmiddelyk, zonder tusſchenkomst van iets of iemand anders, Exod. 33: 11 Num. 12: 8. Deut. 34: 10. Ezech. 20: 35. heeft de HEERE met u en uwe Vaderen op den bergh geſproken uyt het midden des vyers, dat zich op den Berg vertoonde.

5. (Ick ondertusſchen ſtont, te dier tijd, wel als middelaer tuſſchen den HEERE, dat is die plaets, daer de alom-tegenwoordige Majeſteit nu het byzonder bewijs van zijne tegenwoordigheid op den Berg ontdekte, ende tuſſchen u, die aen den voet des Bergs ſtond, doch op eenen aenmerkelyken afſtand, zoo wel door uwe vreeze, als uit krachte van 'sHEEREN bevel, Exod. 19: 12. om u des HEEREN woort, 't welk hy verder aen u wilde hebben bekend gemaekt, aen te ſeggen: want gy (*b*) vreeſdet Exod. 19: 16. 20: 18. voor het vyer ende en klomt niet op den bergh) ſeggende:

Het een en ander is over het gene de HEERE onmiddelyk zelv tot Israël ſprak, zijnde de wet der 10 woorden, alreeds aengemerkt, by Exod. 20: 1. — dat niet noodig is hier te herhalen. Alleen herinnere men zich, dat deze wet niet ten onrecht, onderſcheidshalven, de *zedelyke wet*, of de *wet der*

(*a*) Exod. 19: 5. (*b*) Exod. 19: 16. ende 20: 18.

zeden wordt genoemd, wanneer men ziet op de *ſtof* of het *wezen* der wet, volgens de verpligting, die de mensch aen *God* zijnen ſchepper, en aen zijnen medemenſchen, in ongelijken of gelijken ſtand, verſchuldigd is; en dat dus deze wet, ten aenzien dier *ſtoffe* of het *wezen* beſchouwd, zaeklyk voor *dezelfde wet*, die den rechten mensch was voorgeſchreeven, moet gehouden worden. En dus ook, in dit *wezenlyke* beſchouwd, de pligten der menſchen in 't gemeen, ook der genen, die nae Gods beeld zijn vernieuwd, in zich bevat. Doch dat het *zoo* niet gelegen is met den *vorm* of de *gedaente*, in welke dezelve nu aen Israël werd voorgeſteld. Want toch men begrijpt ligtelyk, dat in den ſtaet der Rechtheid, de pligten waer toe de mensch was verbonden, zijnde de *liefde* tot *God*, *zich zelven* en den *naesten*, regelrecht en in de eerſte plaets, als *deugden*, zoo wel ten aenzien van het *wezen*, als den *vorm* derzelve, ter betrachting moesten voorkomen. Maer in de wet der 10 woorden worden de pligten doorgaends voorgedragen, in den *vorm* van *verbod*, gaende omtrent *ondeugden* en *zonden*; waer by men, *uit kracht van tegenſtelling*e, kan worden opgeleid tot de *tegenoverſtaende deugden*. Derhalven onderſtelt deze wet in haren vorm.

1. Dat zy, aen welken dezelve wordt voorgeſteld, te weten *Israël*, kennis van zoodanige *ondeugden* en *zonden* hadden; zoo om dat zy *zelve zondaers* waren, als om dat zy levendig geheugen hadden van de *ondeugden* die zy in *Egypten* hadden konnen zien plegen, en die hun gereedelyk konden aenkleven; Als omdat de *ongerechtigheid der Amoriten*, die nu vervuld was, om welke het Land Canaan hen zoude uitſpuwen, voornamelyk in zulke *ondeugden* beſtond. Lev. 18: 3, 27-30. 20: 22. —

2. Boven dien blijkt uit den vorm der wet, dat zulke zedelyke pligten, welke, in 't wezen der zake, alle menſchen raken, nogthans worden voorgeſteld in een bepaeld opzicht tot *Israël*, als een volk, 't welk den HEERE tot hunnen God, dat is Verbonds God had: Een volk, dat wel eer was in eenen dienſtbaren ſtaet in Egypten, doch waer aen de HEER eene uitneemende weldaed der uitleidinge had beweezen; een volk,

volk, aen 't welk een zeker *Land* was beloovd, 't welk de HEERE hun nu was *gevende*, dewijl hy dadelyk werkzaem was, om hen daer henen te leiden.

3. Uit dien hoofde zijn de uitdrukkingen, vooral in het 4, 5, en 10de gebod, van dien aert, dat zy vertoonen en vooruitſtellen een volk, dat vermenigvuldigde huisgezinnen, vaste goederen, bedienden en have hebben zoude; dat niet alleen het platte land, maer gevestigde ſteden ſtond te bewoonen, zoo dat zelvs vreemde volken, den toegang tot en verblijf onder hen zouden hebben.

4. Eindelyk, dat het voorſtel van Moſe in de herhaling, 't best wordt verſtaen, als men aenmerkt, dat een gedeelte des volks, toen hy deze redenvoering ſprak, alreeds eigen Akkers in 't overjordaenſche had verkreegen, terwijl de overigen die eerlang zouden bekomen.

Daer nu reeds by Exod. 20. eene uitbreiding van de wet der 10 woorden is voorgekomen, zal 't niet noodig zijn dezelve wederom te herhalen, maer alleen op te merken, 't gene hier op eene byzondere wyze voorkomt, in alles het oog houdende op den ſtaet van Israël.

6. God ſprak onmiddelyk tot u van Sinai, zeggende: (*c*) Ick ben de HEERE, de oneindige Schepper van Hemel en aerde, maer ook uwe Godt, die u uyt Egyptenlant, uyt den dienſthuyſe, uytgeleydt hebbe, en nu aenneme tot mijn eigendom uit alle volken, als mijn Priesterlyk Koningrijk, waer door ik als God zal worden gedient, onder 't welke ik als Koning zal woonen en wandelen, in 't welk ik zal regeeren.

7. Gy en ſult geene andere goden, zoo als de Egyptenaers en Amoriten gewoon zijn, voor mijn aengeſichte hebben.

8. (*d*) Gy en ſult u geen geſneden beelt maken, [*noch*] eenige gelijckeniſſe, gelijk de Egyptenaers en Amoriten doen, [*van*] dat boven in den hemel, ofte dat onder op der aerden is: ofte dat in 't water onder de aerde is.

(*c*) Exod. 20: 2, enz. Pſalm 81: 11. (*d*) Lev. 26: 1.

9. Gy en ſult u voor die niet gewillig buygen, nochte door dwang zelvs haer dienen, of daer aen dienſtbaer gemaekt worden: want ick de HEERE uwe Godt, ben een (*e*) vverigh Godt, die de miſdaet der vaderen beſoecke of nu ben bezoekende aen de kinderen der Amoriten, ende aen het derde, ende aen het vierde [*lidt*] der gener die my haten; en nu de mate hunner ongerechtigheid vervuld hebben.

10. Ende doe of ben doende barmhertigheyt aen duyſenden van Abraham Iſaacs en Jacobs nakomelingen; der gener die my alleen lief hebben, ende mijne geboden, met uitſluitinge van alle anderen, onderhouden, nae die inſtellingen, die ik nopens mijnen dienst u zal geven.

Men vergelijke deze uitbreiding, met die, welke wy Exod. 20 gegeven hebben, en kieze die het meest aennemenlyk voorkomt.

11. Gy en ſult den (*f*) name des HEEREN uwes Godts niet ydelick gebruycken: want de HEERE en ſal niet onſchuldigh houden den genen, die ſijnen naem ydelick gebruyckt.

12. Onderhoudt door ſtipte waerneming den (*g*) Sabbathdagh of Rustdag, waer aen gy tijdig zult gedenken, dat gy dien heyliget, door afzondering van de overige dagen, en beoeffening van 't gene waer toe die rusttijd u roept: gelijck als de HEERE uwe Godt, aen u, na den uittogt uit Egypten by de geving van het Man, en naderhand zoo dikwerf, by herhaling geboden heeft. Exod. 20: 8. 23: 9-17. 31: 13-17. 34: 21. 35: 2, 3. Lev. 19: 3, 30. 23: 3. 25: 1. 26: 2. Num. 15: 32-36. 28: 9, 10 tot zeer hooge en wijze einden.

13. Ses dagen ſult gy arbeyden ende al uw werck doen.

14. Maer de (of een) ſevende dagh is de Sabbath des HEEREN uwes Godts: [*dan*] en ſult gy, in navolginge van hem, die in zes dagen alles maekte, en ten zevenden dage rustte, en daerom den Sabbathdag zegende en hei-

(*e*) Exod. 20: 5. ende 34: 7, 14. Jer. 32: 18. (*f*) Lev. 19: 12. Matth. 5: 33. (*g*) Gen. 2: 2. Exod. 23: 12. ende 35: 2. Levit. 23: 3. Ezech. 20. 12. Hebr. 4: 4.

heiligde, geen werck doen; noch gy Hoofden der Huisgezinnen in uwe eigen perſonen, noch uw ſoon, noch uwe dochter, noch uw dienſtknecht, noch uwe dienſtmaegt, 't zy dan uit de Hebreën, of van de vreemden, noch uw os, voor den ploeg of dorſchwagen, noch uw eſel, tot het dragen van de inkomſten des velds, noch eenigh van uw vee, 't geen gy tot dienstwerk gebruikt; noch de vreemdelingh, die, als gy in eenen gevestigden ſtaet zijn zult, in uwe poorten en woonplaetzen is; Dit alles gebiede ik u, op dat uw dienſtknecht ende uwe dienſtmaegt ruſte, even gelijck als gy.

15. Want terwijl gy op dien zevenden dag gedenkt aen de ſchepping en volmaking van Hemel en aerde met al haer Heir, zal 'er nog eene byzondere ſtof voor u wezen tot eene geheiligde overdenking, gy ſult gedencken, dat gy een dienſtknecht in Egyptenlant geweeſt zijt, ende dat de HEERE, uwe Godt, u van daer heeft uytgeleydt door eene ſtercke hant, ende eenen uytgeſtreckten arm: daerom heeft u de HEERE uwe Godt, u in 't byzonder zoo ſcherp geboden, dat gy met alles wat het uwe is, zoo geſtreng rustende, den Sabbathdag houden ſult: als eene ruste, die gy alleen aen den Heere hebt te danken. Nademael uw God, de HEER, de Schepper van Hemel en Aerde, zijne magt en goedheid aen u, ter uitleiding en verlosſing uit de dienstbaerheid, zoo heerlyk heeft geopenbaerd; en dus in plaetſe van eenen ſtaet van ſlavernye, in eenen ſtaet van ſtille ruste en verkwikkinge heeft overgebragt. Weshalven gy verbonden zijt ook alle de uwen, zelvs de dienstbaren en bywooners, in uw voorrecht te laten deelen.

Zoo ontving Israël door middel van den Sabbath gelegenheid, om niet ſlegts als menſchen, den Heere als Schepper van Hemel en Aerde, maer ook als Israëliten, hunnen magtigen en goedertieren Verbonds-God en Weldoener op 't nadruklykſte te heiligen.

16. (*h*) Eert uwen vader, ende uwe moeder,

(*h*) Lev. 19: 3. Matth. 15: 4. Luc. 18: 20. Eph. 6: 2, 3.

gelijck als de HEERE uwe Godt u uitdruklyk, niet alleen van Sinai, maer ook menigmael by herhaling, Exod. 21: 15, 17. Lev. 19: 3. 20: 9. geboden heeft, op dat gy niet wordt uitgeworpen uit Canaan, gelijk de tegenwoordige inwoonders in het zelve, maer uwe dagen verlengt worden, als elk, door een gehoorzame opvolging der ouderlyke goede beveelen, Deut. 11: 18-21. en geregelde levenswyze, voor de affnijdinge door eenen ontijdigen of geweldigen dood wordt bewaerd: en op dat gy volkswyze het beſtendig bezit van Canaan zoudt genieten, ende op dat het u wel gae, door 't verkrijgen van allerlei voorſpoed, in den lande dat u de HEERE uwe Godt nu eerlang geven ſal.

17. (*i*) Gy en ſult uwen Evenmensch niet doodſlaen.

18. (*k*) Ende gy en ſult geen overſpel doen, het welk de HEER onder het woord *echtbreken* voornamenlyk bedoeld heeft.

19. Ende gy en ſult niet ſtelen.

20. Ende gy en ſult geene valſche getuygeniſſe ſpreken tegens uwen naeſten.

21. Ende gy en ſult niet branden naer, dat is hittiglyk, door onreine driften vervoerd, (*l*) begeeren uwes naeſten wijf, waer door ſommigen tot afgoderye zelvs zijn verlokt geweest. Num. 25: 1-9. ende en ſult u niet laten gelusten, dat is neiging, lust en trek hebben tot uwes naeſten huys, ſijns ackers, die hy reeds, onder de twee en een halve ſtam, aen deze zijde der Jordane heeft verkreegen Num. 32: 1-42. Deut. 3: 12-17. 4: 41-49. of eerlang over den Jordaen als zijn erfdeel zal verkrijgen, en 't gene de Heer niet wil vervreemd hebben; weshalven hy, zoo door de wet van 't *Jubeljaer* Lev. 25: 10. als der *Losſinge* van 't gene verbannen was door *Geloften*, en de bepaling van de *Huwlyken der Erfdochteren* binnen hare ſtammen Num 36: 6-10. daer tegen heeft gewaekt; noch ſijns dienſtknechts, noch ſijner dienſtmaegt, ſijns oſſes, noch

(*i*) Matth. 5: 21. Luc. 18: 20. Rom. 13: 9. (*k*) Luc. 18: 20.
(*l*) Rom. 7: 7.

noch ſijns eſels, noch yets dat uwes naeſten is. Gy zult hem op geenerlei wyze te kort doen, Marc. 10: 19. of invliegen in de bedeeling der Godlyke Voorzienigheid, maer vergenoegd zijn met het deel dat u de Heer uwe God heeft toegevoegd; dewijle hy voor uwe behoeften zorgt, zoo als hy in de geving van het Manna heeft getoond, met elk zijn eigen en genoegzaem deel toe te voegen. Exod. 16: 18.

Dus had Moſe de Verbondsvoorwaerden ten aenzien der pligten van elk Bondgenoot opgegeven vs. 6-21. nu zal hy ook de verbindtenisſen opgeven die daer uit voor Israël ſprooten: eerst op eene geſchiedkundige wyze, niet alleen ten aenzien van de wet der 10 woorden vs. 22, maer ook ten opzicht der andere wetten, die Israëls God en Koning hun had gegeven door zijnen dienst vs. 23 31. waer na hy die verbindtenisſen met gepaste opwekkingen aendringt vs. 32. — Kap. 6: 3.

22. Deſe woorden ſprack de HEERE zelv, onmiddelyk tot uwe gantſche gemeynte, op den bergh Horeb, uyt het midden des vyers, der wolcke, ende der donckerheyt, met grooter ſtemme, ende en dede daer niets toe; hy voegde 'er op dien tijd geene andere geboden by, gelijk hy u naderhand, door mijnen dienst, heeft voorgeſchreeven. Deze 10 woorden onderſcheidde de HEER van alle de overige inzettingen, door dezelve onmiddelyk tot u te ſpreken: ende hy ſchreeſſe zelv met den vinger zijner almagt op twee ſteenen tafelen, ende gaſſe my, op dat ze duurzaem, als de grondwet des verbonds, onder ulieden zouden verblijven en bewaerd worden.

23. Ende het geſchiedde, als gy die ſtemme des HEEREN uyt het midden der duyſterniſſe hoordet, ende de bergh van vyer brandde, ſo naederdet gy tot my, door middel van alle Hoofden uwer ſtammen, Num. 1: 4. ende uwe Oudtſten, die tot my in uwen naem het woord voerden. (Moſe verhaelt hier een weinig omſtandiger het geen hy Exod. 20: 19. in het kort vermeld had.)

24. Ende ſeydet door den mond van uwe oudſten: Siet, de HEERE, onſe Godt, heeft ons ſijne heerlickheyt ende ſijne grootheyt laten ſien, Deut. 4: 36.

in de zichtbare teekenen zijner gedachte tegenwoordigheid, ende wy hebben ſijne ſtemme gehoort uyt het midden des vyers: Kap. 4 36 deſen dagh hebben wy geſien, het gene wy nooit gedacht of gelooſd zouden hebben, dat Godt met den menſche ſpreeckt, zijnde een zaek zonder voorbeeld, ende dat hy des onaengezien levendigh blijft, wy meenden met anderen, dat als iemand God zag, veel meer als God tot den mensch ſprak, hy moest ſterven. Richt. 13: 22.

25. Maer nu, daer deze vreeze des doods ons nog beklemt, en wy zwakke en zondige menſchen, aen zulke buitengewoone openbaringen van Gods wil, op eene onmiddelyke wyze, ongewoon, en daer voor niet beſtand zijn, waerom ſouden wy ſterven, daer God ons immers in Canaan wil brengen? Want dit groote vyer ſoude ons verteeren; of ſchoon wy met dankbare verwondering zien, dat God ons levendig heeft doen overblijven, zullen wy evenwel niet in ſtaet zijn, om hem verder, op zulk eene verſchrikkelyke wys, te hooren ſpreken, indien wy voortvoeren de ſtemme des HEEREN onſes Godts langer te hooren, ſo ſouden wy ſterven.

26. Want wie is 'er van allen vleeſche, die de ſtemme des levendigen Godts, zelf ſprekende uyt het midden des vyers, gehoort hebbe gelijck wy, (*m*) ende zy levendigh gebleven?

27. Naedert gy, ende hoort alles, wat de HEERE onſe Godt tot ons ſeggen en gebieden ſal: ende (*n*) ſpreeckt gy tot ons al wat de HEERE onſe Godt tot u ſpreken ſal, ende wy ſullen 't hooren ende doen.

28. Als nu de HEERE, door zijne alwetendheid, of uit mijnen mond, de ſtemme uwer woorden hoorde, doe gy tot my ſpraeckt; ſo ſeyde de HEERE tot my; Ick hebbe gehoort de ſtemme der woorden deſes volcks, die ſy tot u geſproken hebben; het is altemael goet, dat ſy geſproken hebben. Ik keure het goed; en zal uit ontferminge over hunne vreesachtige zwak-

(*m*) bov. 4: 33. Richt. 13: 22. (*n*) Exod. 20: 19. Hebr. 12: 19.

zwakheid, in hun voorſtel berusten; aen u zal ik mijne woorden bekend maken, om die aen 't volk over te brengen, op dat zy dezelve gehoorzamen.

29. Och dat ſy een ſulck herte hadden, en dat het niet ſlegts ware eene betuiging der lippen, om my te vreeſen, door my te ontzien, en niet te mishagen, maer zich toe te leggen uit een oprecht beginſel om my te behagen, ende alle mijne geboden t'allen dagen in beſtendigheid te onderhouden: op dat het haer ende haren kinderen wel ginge, zoo dat zy zegen en welvaren in het Natuurlyke, Huishoudelyke en Burgerlyke beſtaen konden genieten, als eene vrucht van gehoorzaemheid, op eene onafgebroken wyze, en niet minder in het Godsdienſtige, ter bevordering van hunne Geeſtelyke belangen, en 't hun dus wel ginge in eeuwigheyt, voor hun en hun nakomelingſchap; ja in dit en het toekomende Leven.

Men verwondere zich niet, dat aen den Heere een wensch wordt geëigend, daer hy van geen ander wezen iets behoevt, maer 't in zijne hand heeft alles te geven: Want God wordt hier ingevoerd, ſprekende op menschlyke wyze, die als hun iets aengenaem en begeerlyk zoude zijn, 't zelve wenſchen, ſchoon zy buiten ſtaet zijn zich het zelve te bezorgen. In den Heere heeft dat onvermogen geen plaets, dus drukt zijn wensch uit de Godlyke lievde tot de belangen van dit volk, en 't voorſtel van 't middel, waer door het verkrijgbaer was. Pſ. 81: 14. En die wensch diende ter openbaermaking van 's Heeren hartenkennisſe, waer door hy wist, dat Israëls betuiging ſlegts lippen werk was; en dat zy, by gebrek van eene rechte geſteldheid, dat goede ſtonden te ontbeeren, 't welk op gehoorzaemheid was te wachten, en 't kwade te ontvangen. En dus toonde de Heer, dat Israëls betuiging niet ſproot uit het rechte beginſel, noch tot het rechte einde op de rechte wyze was geſchikt. 't Welk het volk tot bepaling konde dienen, om te zien wat hun ontbrak, en hen aen te ſpooren, om by den Heere de Genade te zoeken die zy misten.

30. Gaet, zoo vervolgde de Heer zijn bevel tot Moſe, ſegt hen, tot het gantſche volk, door hunne Hoofden en Oudſten: keert weder nae uwe tenten; u verwijderende

van den Berg Horeb, rondöm welke gy op eenigen afſtand zijt geſchaerd geweest.

31. Maer gy Moſe! ſtaet hier by my alleen op den Berg, dat ick tot u ſpreke alle de geboden of bevelen, die ik Israël ter betrachting oplegge, ende inſettingen nopens de plegtigheden van den Godsdienst, ende rechten in de Burgerlyke t'zamenlevinge, die gy hen leeren ſult: dat ſyſe doen, wanneer zy zullen gekomen zijn in den lande, 't welck ick de Heere haer geven ſal, om dat te erven.

32. Nemet dan (zoo beſluit Moſe dit gedeelte zijner reden tot Israël) nemet dan waer, dat gy doet, gelijck als de HEERE uwe Godt u geboden heeft: en wijckt niet af ter rechter, noch ter ſlinckerhant: maer blijft in 't midden van de paden des Rechts.

33. In al den wegh, handel en wandel, dien de HEERE uwe Godt in verſcheiden opzichten u gebiedt, ſult gy gaen: op dat gy levet, ende dat het u wel gae, ende gy de dagen verlenget in 't lant, dat gy erven ſult.

HET VI. KAPITTEL.

Na dat Moſe, in 't voorige Kapittel, de Wetgeving aen Israël herinnerd, en den Inhoud der Wet herhaeld had, vervolgt hy in dit Kapittel zijne redenvoering, behelzende eene zeer nadruklyke aenſpooring tot eene Godvruchtige gehoorzaemheid aen Gods geboden, en de beſtendige onderhouding derzelve tot in late geſlachten.

1. DIt, het welk ik u (in 't voorige Kapittel) hoofdzakelyk herhaeld heb, zijn dan de geboden, de inſettingen, ende de rechten, die de HEERE uwe

uwe Godt geboden heeft om u te leeren: op dat gyſe doet in den lande, nae het welcke gy henen treckt, om dat erflick te beſitten:

2. Alles wat ik u, aengaende de Wetgeving, herinnerd heb, heeft dit ten oogmerk; namelyk, het is alles geſchied en ingericht, op dat gy den HEERE uwen Godt vreeſet, om, uit dat beginſel van eene oprechte vreeze voor God, te houden alle ſijne inſettingen, ende ſijne geboden, die ick u gebiede; gy, ende uw kint, ende kintskint, alle de dagen uwes levens: ende op dat uwe dagen verlengt worden.

3. Hoort dan, Iſraël, ende neemt waer dat gyſe doet; want daer aen hangt uw geluk, dat is het middel om waerlyk gezegend en voorſpoedig te wezen, een machtig volk te worden, en in 't kort alles te genieten, 't gene God uwen godvruchtigen Voorvaderen beloovd heeft: neemt dit verband tuſſchen uwen plicht en uw geluk wel in acht, op dat het u wel gae, ende op dat gy ſeer vermenigvuldiget (gelijck als u de HEERE, uwer vaderen Godt, geſproken heeft) in 't lant, dat van melck ende honich is vloeyende.

4. (*a*) Hoort, Iſraël, en neemt dit in acht als eene voorname grondwaerheid, de HEERE onſe Godt, is een eenigh HEERE. Er ſtaet in 't Hebreuwsch letterlyk dus: *de* HEERE *onze God de* HEERE *één:* Dit kan dezen zin hebben, *de* HEERE *onze God, de* HEERE *is één:* of dus vertaeld worden, *de* HEERE *is onze God, de* HEERE *alleen:* of ook in dien zin, *de* HEERE *onze God is alleen de* HEERE (*Jehovah*). Hoe men het neme, het is een korte t'zamentrekking van de Inleiding en 't 1ſte gebod der zedelyke wet: *Ik ben de* HEERE *uwe God, — Gy zult geen andere Goden voor mijn aengezichte hebben.*

5. So ſult gy den HEERE uwen Godt (*b*) lief hebben: ten blijke dat de vreeze, vs. 2 geboden, geen ſlaevſche moest zijn, maer eene vreeze met lievde gepaerd; ja,

(*a*) bov. 4: 35. Marc. 12: 29. Joh. 17: 3. 1 Cor. 8: 4, 6. (*b*) ook 10: 12. Matth. 22: 37. Luc. 10: 27.

gy zult God liev hebben (zegt Moſe) met uw gantſche herte, dat is met de verſtandelyke begeerten van uwen redelyken Geest, ende met uwe gantſche ziele, dat is met alle uwe gemoedsaendoeningen, ende met al uw vermogen, dat is, met alle de krachten en werkzaemheden van lichaem en geest.

6. Ende deſe woorden, die ick u heden gebiede, ſullen in uw herte zijn, als een ſchat dien gy, in uw denkvermogen, als iets begeerlyks en kostelyks bewaert, en met een innig genoegen ſteeds beziet.

7. Ende gy ſultſe uwen (*c*) kinderen inſcherpen, nauwkeurig onderwijzen, ende daer van ſpreken: als gy in uwen huyſe ſittet, ende als gy op den wegh gaet, ende als gy nederligt, ende als gy opſtaet. Dat is, gy moet alle gelegenheden waernemen, en nimmer ophouden, mijnen dienst op het hart en in 't verſtand uwer kinderen te drukken.

8. Oock ſult gyſe tot een teecken binden op uwe hant: ende ſy ſullen u tot voorhooftſpanſelen zijn tuſſchen uwe oogen.

9. Ende gy ſultſe op de poſten uwes huyſes, ende aen uwe poorten ſchrijven: dat is, gy zult alle naerſtigheid gebruiken, en alle middelen aenwenden, om de woorden der wet in uwe gedachten te bewaren: gelijkerwys men ſomtijds iets aen zijn hand vast maekt, of voor zijne oogen plaetst, of op de deuren van zijn huis of kamer ſchrijft, om het vooral niet te vergeten.

De Jooden meenen, dat alle deze woorden letterlyk moeten verſtaen worden, en gronden daer op hun alöud gebruik der *Phylacteriën* of *gedenkcedels*, zijnde kleine doosjes, waer in een gedeelte der wet op Parkement geſchreeven, beſloten is, en welke met banden of linten, voor het voorhoofd tusſchen de oogen, en op de hand, vastgeſtrikt worden; terwijl het ook zeer gewoon is, een of andere ſpreuk der wet op de posten, of bovendrempels der posten, hunner deuren te ſchrijven. Wy meenen, dat door Israëls Wetgever meer de zakelyke herinnering der wet, dan wel de let-

(*c*) bov. 4: 9. end. 11: 19.

letterlyke binding en ſchrijving derzelve op hoofd, hand, en deuren bedoeld is; dat nogthans de letterlyke uitvoering van dit alles, voor zoo ver het geſchikte middelen uitleverde tot de bedoelde overdenking en bewaring der wet, geenszins tegen des Wetgevers meening ſtrijdt, maer zeer wel daer mede t' zamenhangt; zoo evenwel, dat het bygeloov daer van moest geweerd blijven, en het niet zoo zeer aenkwam op de waerneming van dit letterlyke, als wel op de bedoeling van dit alles; ten opzicht van welk laetſte de Jooden, reeds ten tijde van den Zaligmaker, het ſpoor bijſter waren, en daer over van Hem berispt werden, Matth. 23: 5. Men vergelijke voords onze aenteekening op Exod. 13; 9.

10. Als 't dan ſal geſchiet zijn, dat de HEERE uwe Godt u ſal hebben ingebracht in dat lant, dat hy uwen vaderen, Abraham, Iſaac, ende Jacob geſworen heeft, u te ſullen geven: groote ende goede ſteden, die gy niet gebouwt en hebt,

11. Ende huyſen, hofſteden, ſchuuren, alles goedes vol, die gy niet gevult en hebt, ende uytgehouwene bornputten, die gy niet uytgehouwen en hebt, wijngaerden ende olijfgaerden, die gy niet geplant en hebt: (*d*) ende gy gegeten hebt ende verſadigt zijt;

12. So wacht u, dat gy des HEEREN, namelyk uwe verplichting aen den HEERE en zijnen dienst, niet en vergetet: als die u daertoe uyt Egyptenlant uyt den dienſthuyſe heeft uytgevoert.

13. Gy ſult dan den HEERE uwen Godt (*e*) vreeſen, ende hem dienen: ende gy ſult by ſijnen name. zoo dikwijls zulks noodig zijn zal, en gy 'er toe geroepen wordt, by zijnen name, en niet by den naem van eenigen vreemden God, zult gy als dan ſweeren; en daer mede tooneh dat gy den HEERE niet vergeet.

14. Gy en ſult andere goden niet navolgen; van de goden der volcken, die rontomme u zijn.

15. Want de HEERE uwe Godt is een yverigh

(*d*) ond. 8: 9, 10. (*e*) ond. 10: 20. Matth. 4: 10. Luc. 4: 8.

Godt in 't midden van u: dat is naby u, lettende op alle uwe bedrijven, hoe verborgen die ook zijn mogten; (vergelijk over des Heeren yver, 't gezegde op Kap. 4: 24.) Gedenk dan o Israël, dat de Heere met een nauwlettend oog u gade ſlaet, en wacht u, dat de toorn des HEEREN uwes Godts tegens u niet en ontſteke, ende hy u van den aerdbodem verdelge.

16. Gy en ſult den HEERE uwen Godt (*f*) niet verſoecken, of tergen, door mistrouwend murmureeren, gelijck als gy hem verſocht hebt te (*g*) Maſſa.

17. Voords kan ik u dit niet genoeg aenprijzen noch te diep inſcherpen, Gy ſult de tien geboden des HEEREN, uwes Godts, vlijtiglick houden: mitſgaders ſijne daerby gevoegde ſtellige wetten en onderrichtingen, zijne getuygeniſſen, ende ſijne inſettingen, die hy u geboden heeft.

18. Ende gy ſult doen, dat recht ende goet is in de oogen des HEEREN: op dat het u wel gae, ende dat gy inkomet, ende ervet dat goede lant, dat de HEERE uwen vaderen geſworen heeft;

19. Om alle uwe vyanden voor uw aengeſichte te verdrijven: gelijck als de HEERE geſproken heeft.

20. Wanneer uw ſoon u morgen, dat is na dezen, in volgende tijden, ſal vragen, ſeggende: Wat zijn dat voor getuygeniſſen, ende inſettingen, ende rechten, die de HEERE onſe Godt ulieden geboden heeft?

21. So ſult gy tot uwen ſone ſeggen; Wy waren Pharaos dienſtknechten in Egypten: maer de HEERE heeft ons door eene ſtercke hant uyt Egypten uytgevoert.

22. Ende de HEERE gaf teeckenen, ende groote ende quade wonderen, dat is, *ſchadelyke plagen*, die den Egyptenaren verdervelyk waren; deze gav de Heere in Egyp-

(*f*) Matth. 4: 7. Luc. 4: 12. (*g*) Exod. 17: 2, 7. Num. 20: 3, 13.

Egypten, aen Pharao ende aen ſijn gantſche huys, voor onſe oogen: te weten, die der Vaderen van dit geſlacht.

23. Ende hy voerde ons van daer uyt: op dat hy ons inbrachte, om ons het lant te geven, dat hy onſen vaderen geſworen hadde.

24. Ende de HEERE geboodt ons te doen alle deſe inſettingen, om te vreeſen den HEERE onſen Godt: ons voor altoos ten goede, om ons in 't leven te behouden, gelijck het te deſen dage is; dat is, volgens het gevoelen der Joodſche Leeraers, *tot ons geluk, zoo wel in het toskomende, als in dit tegenwoordige leven.*

25. Ende 't ſal ons gerechtigheyt zijn, als wy ſullen waernemen te doen alle deſe geboden, voor het aengeſichte des HEEREN onſes Godts, gelijck als hy ons geboden heeft; dat is, indien wy waernemen alle deze geboden te doen, zal God ons houden voor een getrouw en rechtvaerdig volk, en ons gunstig zijn. De uitkomst heeft echter geleerd, dat dit volk, niet in een weg van rechtvaerdigheid volgens den eisch dezer wetten, maer enkel in een weg van barmhartigheid, genade, en vergeving van zonden, is ſtaende gebleeven; gelijk de geheele geſchiedenis van Israël, van den beginne af tot het einde toe, allerduidelykst leert.

HET VII. KAPITTEL.

Moſe vermaent Israël tot de verbanning van de Inwooners des Lands Canaan, en de verdelging der afgoden; en al het gene tot den afgodsdienst gebezigd was; alles aengedrongen door de krachtigſte redenen, ontleend van de billykheid der zaek, het voordeelige voor Israël, en de Godlyke hulp, die zy in de uitvoering hier van zouden ondervinden.

1. WAnneer u de HEERE uwe Godt ſal gebracht hebben in 't lant, daer gy nae

toe gaet om dat te erven; ende hy (*a*) vele volckeren voor uw aengeſichte ſal hebben uytgeworpen, de Hethiten, ende de Girgaſiten, ende de Amoriten, ende de Canaaniten, ende de Pheriziten, ende de Heviten, ende de Jebuſiten, ſeven volckeren, die t'zamen genomen meerder ende machtiger zijn dan gy: vergel. Gen. 15: 19.

2. Ende de HEERE uwe Godt haer ſal gegeven hebben voor uw aengeſichte, (*b*) dat gyſe ſlaet: ſo ſult gyſe gantſchelick verbannen, (*c*) gy en ſult geen verbont met hen maken, noch hen genadigh zijn. vergel. Num. 33: 52. als mede Exod. 23: 32. en 34: 12, 15.

3. Gy en ſult u oock met hen niet (*d*) vermaegſchappen: gy en ſult uwe dochters niet geven aen hare ſonen, ende hare dochters niet nemen voor uwe ſonen.

4. Want ſy ſouden uwe ſonen van my doen afwijcken, dat ſy andere goden ſouden dienen: ende de toorn des HEEREN ſoude tegens ulieden ontſteken, ende u haeſt verdelgen.

5. Maer alſoo ſult gy hen doen; (*e*) hare altaren ſult gy afwerpen, ende hare opgerichte beelden verbreken: ende hare bosſchen ſult gy afhouwen, ende hare geſnedene beelden met vyer verbranden. Zie over deze drie laetſte verſen de plaetſen op vs. 2. aengehaeld: en men merke voords op, dat de hier verboden huwlyken, aen den eenen kant, zich uitſtrekken tot alle afgodiſche Volken, ook buiten Canaan; maer teffens ook, aen den anderen kant, alleen bepaeld moeten worden tot zulke perſonen, uit die volken, welke afgodendienaers bleeven, en zich niet bekeerden tot den Joodſchen Godsdienſt; anderszins was 't den kinderen Israëls geoorloofd, met Joodengenoten uit allerlei volken te trouwen.

6. Dit alles nu, o Israël! zult gy zorgvuldig waernemen, Want

(*a*) ond. 31. 3. (*b*) Num. 33: 52. Joſ. 11: 11. (*c*) Exod. 23: 32. ende 34: 12, 15. (*d*) Exod. 34: 16. 1 Kon. 11: 2. (*e*) Exod. 23: 24. ende 34: 13. ond. 12: 2, 3.

Want (*f*) gy zijt een heyligh volck den HEERE uwen Godt: u heeft de HEERE uwe Godt verkoren, dat gy hem ten volcke des eygendoms soudet zijn uyt alle volcken, die op den aerdbodem zijn, en daerom behoort gy den Heere uwen God alleen aentekleven, en Hem met alle oplettendheid te gehoorzamen.

7. Dit behoort gy te meer te doen, uit aenmerking van de vrywillige lievde, en ſtandvastige trouw, welke God hier in heeft doen blijken; want, de HEERE en heeft geenen luſt tot u gehadt, noch u verkoren, om uwe veelheyt boven alle andere volcken; want gy waert, toen ter tijd, wanneer God ulieden in uwe Vaderen tot zijn volk opnam, het weynigſte van alle volcken, zoodat, twee honderd jaren na die aenneming van ulieden tot zijn volk, of na dat God die belovte voor de eerſtemael aen Abraham gegeven had, het geheel getal van ulieder geſlacht ſlegts 70 perſonen uitmaekte, Gen. 46: 27. 't Was dan niet uwe oorſpronglyke grootheid of ſterkte, welke den Heere beweegde om u tot zijn volk aen te nemen.

8. Maer om dat de HEERE ulieden (*g*) lief hadde, uit zijne vrye verkiezing, zonder eenige beweegreden van uwe zijde: ende hierom is zijne genegenheid tot u ook ſtandvastig en onberouwelyk geweest, op dat hy hielde den eedt, dien hy uwen vaderen geſworen hadde; daerom heeft u de HEERE met ſtercker hant uytgevoert; ende heeft u verloſt uyt den dienſthuyſe, uyt de hant van Pharao, Koningh van Egypten.

9. Gy ſult dan weten, en dit gevoelen in uwe harten bewaren, dat de HEERE uwe Godt, (*h*) die Godt is: die getrouwe Godt, dewelcke het verbont ende de weldadigheyt houdt dien, die hem lief hebben, ende ſijne geboden houden, tot in duyſent geſlachten:

10. Ende hy vergeldt eenen yederen van dien, die hem haten, 't zy meer regelrecht, 't zy van ter zijde en by wyze van gevolg, door zijn woord en wet te verzaken,

(*f*) Exod. 19: 5. bov. 4: 20 ond. 14: 21. ende 26: 18. ende 28: 9. 1 Petr. 2: 9. (*g*) ond. 10: 15. (*h*) Exod. 20. 5. bov. 5: 9.

en moedwillig in het ſchenden zijner geboden te volharden; den zulken vergeldt Hy in ſijn aengeſicht, dat is openlyk op zulk een wyze, dat zulk een het voor zijne oogen moet zien, zonder het te kunnen ontkomen, dat God hem tegenkomt om hem te verderven: hy en ſal 't ſijnen hater niet (*i*) vertrecken, in ſijn aengeſicht ſal hy 't hem vergelden; of ſchoon de Heer langmoedig is, en traeg tot toorn, hy zal echter de zulken die Hem verzaken, en zijne lievde en genade als met voeten treden, op zijn tijd aentreffen, en by hun leven, in hunne eigen perſonen zoo wel als in hun geſlacht, het weten te vergelden, vergel. Exod. 20: 5, 6.

11. Houdt dan de geboden, ende de inſettingen, ende de rechten, die ick u heden gebiede, om die te doen.

12. So ſal 't geſchieden, (*k*) om dat gy deſe rechten ſult hooren, ende houden, ende deſelve doen; dat de HEERE, uwe Godt, doch niet omdat uwe gehoorzaemheid zulks verdient, maer om zijne getrouwigheid in zijne daer aen vast gemaekte belovten, u het verbont ende de weldadigheyt, dat is, *het weldadig Verbond, of de weldadigheid des Verbonds*, ſal houden, die hy uwen vaderen geſworen heeft, dat is, het verbond 't welk God, uit louter genade, met uwe vaderen gemaekt, en aen ulieden bevestigd heeft.

13. Ende hy ſal u lief hebben, dat is, aenhouden met u te beminnen, en u daer van blijken te geven, ende ſal u ſegenen, ende u doen vermenigvuldigen: ende, *of namelyk*, hy ſal ſegenen de vrucht uwes buycks, ende de vrucht uwes lants, uw koorn, ende uwen moſt, ende uwe olie, de voortſettinge uwer koeyen, ende de kudden van uw kleyn vee, in 't lant, dat hy uwen vaderen geſworen heeft u te geven.

14. Geſegent ſult gy zijn boven alle volcken: daer en ſal onder u genoegzaem (*l*) noch man noch vrouwe onvruchtbaer zijn; oock [*niet*] onder uwe beeſten.

15. Ende

(*i*) Nahum 1: 2. (*k*) Lev. 26: 3. ond. 28: 1. (*l*) Exod. 23: 26.

15. Ende de HEERE ſal alle buitengewoone en tot volks-ſtraffen dienende kranckheyt van u afweeren: ende hy en ſal-u geene van der Egyptenaren quade ſieckten, die gy kent, opleggen, het zy dan van die zweeren of blaerkens, waer mede de Egyptenaren van Gods onmiddelyke hand bezocht geweest waren, Exod. 9: 9. en 15: 26., het zy dan van eenige andere zeer lastige kwalen, byzonder van vuile zweeren, *Egyptiaca* en *Syriaca* genoemd, waer aen de Egyptenaren, zoo men meent, byzonder onderhevig waren: van deze verderſlyke plagen en kwalen zal de Heere u behoeden, maer ſalſe leggen op alle die u haten. Vergelijk over dit alles, van vs. 13-15. 't geen we in 't breede hebben aengeteekend op Lev. 26; 1-13.

16. Gy ſult dan alle die volcken, de inwooners van Canaan, verteeren, die de HEERE uwe Godt u geven ſal; gy zult hen verbannen, en alzoo hunne afgoderye met den wortel uitroejen; uw ooge en ſalſe niet verſchoonen: ende gy ſult hare goden niet dienen; want dat ſoude u een ſtrick, eene gelegenheid tot zonde, zijn.

De verfoeilyke afgoderye en godloosheid der Inwooners van Canaan, was de reden van deze groote geſtrengheid, waer mede God derzelver geheele verdelging vorderde: En deze ſtrengheid tegen die afgodiſche volken, moest ook dienen, om Israël zoo veel te meer van derzelver navolging afteſchrikken, en hen te wapenen tegen de verlokking tot afgoderye.

17. So gy in uw herte ſeydet; (dus vervolgt Moſe); Deſe volcken zijn meerder dan ick: hoe ſoud' ickſe uyt de beſittinge konnen verdrijven?

18. En vreeſt niet voor hen: gedenckt ſteets, wat de HEERE, uwe Godt, aen Pharao ende aen alle Egyptenaren gedaen heeft.

19. (*m*) De groote verſoeckingen, die uwe oogen geſien hebben, ende de teeckenen, ende de wonderen, ende de ſtercke hant, ende den uytgeſtreckten arm, door welcken u de HEERE uwe Godt heeft uytgevoert: welk alles ik u reeds herinnerd

(*m*) bov. 4: 34. ond. 29: 3.

heb, Kap. 4: 34 enz. Moſe vermaent dan de Israëliten, dat, zoo rasch 'er eenige vrees of kleinmoedigheid in hun hart begon op te komen, zy zich zorgvuldig moesten wachten van mistrouwen, maer dat zy die vrees verdrijven moesten door 't vertrouwen op God: want het gedenken aen God en 't gene Hy voor hun gedaen had, was genoeg, om zulk een vertrouwen in hun te verwekken. En gelijk de voorige bevinding hoop moest werken, zoo zou die hoop ook niet beſchaemd worden. Gelijk de Heer voormaels gedaen heeft aen Pharao, Sihon en Og, alſoo, (zegt Moſe), ſal de HEERE uwe Godt doen aen alle volcken, voor welcker aengeſichte gy vreeſt, hunne macht beſchamen en verydelen.

20. Daer toe ſal de HEERE, uwe Godt, zulke vyanden tegen hen aenvoeren, op welke zy niet verdacht, tegen welke zy niet gewapend zullen zijn, waer tegen zy, met alle hunne mannen van groote lengte, met alle hunne paerden en yzeren wagenen, niets vermogen zullen: te weten, Hy zal, onder anderen, ook (*n*) horſelen, met ganſche zwermen, als een heirleger tegen en onder hen ſenden: tot datſe omkomen, die overgebleven, ende voor uw aengeſichte verborgen zijn. Zullende deze horſelen ook de ontkomenen van den zwaerde, en de gevluchten in de holen en ſpelonken, vervolgen en in hunne ſchuilplaetzen dooden. vergel. Exod. 23: 28 en Joſ. 24: 12. Dus zou de Heer zelf medewerken ter geheele verdelging der volken, wanneer Israël, in gehoorzaming aen Gods bevel, en in 't vertrouwen op zijne hulp, zich in den weg daertoe hield; het zou bevinden, dat hoe groot en ſterk deze volken wezen mogten, dezelve nogthans zeer ligt uit hunne bezitting zouden verdreeven en verdelgd worden: daerom volgt 'er:

21. En ontſett u niet voor haerlieder aengeſicht: want de HEERE uwe Godt is in 't midden van u, een groot ende vreeſlick Godt: de Opperheerſcher der Wereld, van wiens macht en goedheid gy zoo langduurige ondervinding gehad hebt, woont onder u, en geleidt u over al waer gy gaet; en wie is 't, die voor Hem beſtaen kan?

22. Ende de HEERE, uwe Godt, ſal deſe volcken

(*n*) Exod. 23: 28. Joſ. 24: 12.

ken voor uw aengeſichte allengſkens uytwerpen: verliest den moed niet, offchoon de inwooners van Canaan niet op eenmael verdelgd worden; want 'er is groote reden voor, dat dit, van tijd tot tijd, en by trappen geſchiede: haeſtelick en ſult gyſe niet mogen te niete doen, op dat het wilt des veldes niet tegens u vermenigvuldige. vergel. Exod. 23: 29.

23. Ende de HEERE ſalſe, onder 't gebruik van gewoone middelen van uwe zijde, en in herhaelde gevechten, geven voor uw aengeſichte: ende hy ſalſe verſchricken met groote verſchrickinge, tot datſe verdelgt worden.

24. Oock ſal hy hare Koningen (vergel. Joſ. 12: 1, 7. enz. alwaer 31 Koningen, door Joſua overwonnen, opgeteld worden) de Heere zal dan ook *hare Koningen* in uwe hant geven, dat gy haren name van onder den hemel te niete doet: geen man ſal voor uw aengeſichte beſtaen, tot dat gyſe ſult hebben verdelgt. Dit alles echter moet verſtaen worden onder die voorwaerde, dat Israël op den Heere vertrouwde, en zijnen weg hield: want toen zy zich ſlappelyk aenſtelden, en de vermaning, die hun hier geſchiedt, verzuimden, hebben zy met recht de vrucht dezer belovte verlooren, immers een ruimen tijd lang moeten wachten, eer dezelve in volle nadruk ('t gene eerst in Davids tijd geweest is) vervuld werd. vergel. Richt. 2: 1. enz.

25. De geſnedene beelden van hare goden (zoo volgt 'er) ſult gy met vyer verbranden, gelijk ik u reeds geboden heb, vs. 5, en nu herhale, als een zaek van belang, die ik u ernſtig aenbevele: het ſilver ende gout, dat daer aen is, en ſult gy niet begeeren, noch voor u nemen; op dat gy daer door niet verſtrickt of verlokt en wordet, om aen deze overblijvſels van afgodsbeelden eenige eer of bygeloov te plegen; want dat, namelyk alles wat gediend heeft tot afgoderye, is den HEERE uwen Godt een grouwel, en zoo verfoeilyk, dat hy de gedachtenis of overblijvſels daer van voor zijne oogen niet dragen kan.

26. Gy en ſult dan den grouwel, namelyk dat gene 't welk God voor een verfoeiſel rekent, in uw huys niet brengen, om daer van uw gebruik te maken en 'er uw voordeel uit te zoeken: Gy kunt ligt begrijpen, dat gy zelve daer door een ban ſoudt worden, gelijck dat ſelve is: gy ſult het gantſchelick verfoeyen, ten verderve overgeven, ende t'eenemael eenen grouwel daer van hebben, uwen afkeer daer van op alle mogelyke wyze openbarende, en alle gemeenſchap met het zelve allerzorgvuldigſt vermijdende, want het is een ban. Alles wat tot de afgoderye behoorde was een ban (*cherem*), dat is zulk iets, dat tot de uiterſte vernieling veroordeeld is. Zulk een ban mogt of kon niemand zich toeeigenen, om 'er gebruik van te maken, of hy werd even door deze gemeinſchap aen 't verbannen onderwerp, zelf mede een ban, en gedoemd ter verdelging. Men vergelijke hier mede het gebeurde in 't geval van Achan, toen hy van 't gene door den *cherem* verbannen en ter vernieling gedoemd was, iets geſtolen had, en daerom zelvs, met al wat hy had, ten dood veroordeeld werd. Joſ. 6 en 7.

HET VIII. KAPITTEL.

Moſe vermaent het volk Israëls, (en dringt het op eene hart-innemende wyze aen) de Weldaden Gods niet te vergeten, maer door gehoorzaemheid de zegeningen te bewaren, en de in 't tegengeſtelde geval bedreigde ſtraffen te ontvlieden.

1. ALle geboden, die ick u heden gebiede, ſult gy waernemen om te doen: op dat gy lang en gelukkig levet, ende vermenigvuldiget, ende inkomet, ende het lant ervet dat de HEERE uwen vaderen geſworen heeft.

2. Ende

2. Ende gy ſult gedencken alles des weegs, dat is aen alle gevallen die u zijn overgekomen op den weg, dien n de HEERE uwe Godt deſe veertigh jaer in de woeſtijne geleydt heeft: namelyk, deels aen de wonderdadige verlosſingen, waer door God u heeft gered, aen de beſcherming die Hy u heeft verleend, aen de voorzorg waer mede Hy u heeft onderhouden, aen de onderwijzingen die Hy u heeft toegediend; deels ook aen de herhaelde beproevingen, waer door Hy u getoetst, en de kastijdingen, met welke Hy u getuchtigd heeft: al het welk deze 40 jaren lang geduurd heeft, met dit oogmerk, op dat hy u verootmoedigde, zoo over de weerſpannigheid uwer Vaderen, als over uwe eigen onwaerdigheid, waer van gy, langs dien weg, eene ondervindelyke gewaerwording gekreegen hebt; want dit alles heeft gediend om u te verſoecken, dat is te beproeven, hoe gy het maken zoudt, wat 'er ware van uwe gezindheid en de betuigingen die gy had afgelegd; en om alzoo te weten, dat is, om aen u zelven en aen anderen te doen blijken, wat in uw herte was; of gy ſijne geboden ſoudt houden, of niet.

God wist dit wel volkomen, hoe de Israëliten gezind waren, en welk een onſtandvastigheid, ongeloov, vleeschlykheid, en wrevel in hunne harten ſchuilde; maer Hy oordeelde het noodig, de gelegenheden te doen voorkomen, waer by dat kwaed, 't welk in hun harte huisvestte, naer buiten zich openbaerde, en alzoo kennelyk wierd; ten einde zy zich zelven hier door beter kennen, ootmoediger zich gedragen, onder Gods hand zich vernederen, en zijne weldaden, als vrye gunstbewijzen, dankbarer erkennen mogten; en ook de Nakomelingen daer door onderweezen wierden.

3. Ende, of *Namelyk*, hy verootmoedigde u, door uw vertrouwen op Hem te beproeven; daer toe bracht Hy u in deze verzoeking, ende liet u hongeren, latende u in eene Woeſtijne komen, waer gy gebrek had aen 't gewoone voedſel; maer, willende dit vertrouwen op Hem in u krachtig verwekken en verſterken, kwam Hy u wonderdadig te hulp, ende ſpijſde u met het (*a*) Man, dat gy niet en

(*a*) Exod. 16: 14, 15.

kendet, noch uwe vaderen gekent hadden: op dat hy u bekent maeckte, (*b*) dat de menſche niet alleen van of *op* den broode leeft, maer dat de menſche leeft van of *op* alles, dat uyt des HEEREN mont uytgaet, dat is, op dat gy hier uit zoudt bemerken, en deze leering in uwe harten bewaren, dat de mensch, by de getrouwe gehoorzaming van Gods woord nooit gebrek zal lijden; dat zijn leven en welvaert, niet blootlyk afhangt van 't gewoone voedſel, en alle andere gewoone middelen, maer van Gods wil: als God een mensch of volk tot zekere posten en wegen roept, en daertoe een kenlyk bevel uit zijnen mond laet uitgaen, dan is dat bevel, dat woord 't welk uit Gods mond is uitgegaen, genoeg, om daerby te leven, al moest men ook alle gewoone levensmiddelen opgeven; God zal voor de zulken, die Hem gehoorzamen, zorgen, en dat zelvde woord als 't ware tot eene ſpijze maken, waer by men leven kan, door 't zelve te vergezellen met zijne wonderdadige kracht, waer door Hy alle dingen onderhoudt; Hy zal, in zulk een geval, veel liever mirakelen werken, dan toelaten, dat zy, door gebrek aen noodige behoevten, omkomen. Een iegelyk dan, als Hy van God in een weg van beproeving geleidt wordt, in welken hy de gewoone middelen van zijn beſtaen en welvaert ſchijnt te moeten verlochenen, zie in dat geval niet blootlyk op die gewoone middelen, als of daer in volſtrekt en alleen zijn leven en geluk gelegen ware, of daer van afhinge, neen; die gewoone middelen van ons onderhoud, zijn wel daer toe verordend, maer zy zijn de eenige niet; als God het wil, als Hy ons iets beveelt, dan heeft hy duizend andere middelen en wegen, om, in geval de gewoone middelen ons in den weg van gehoorzaemheid zouden ontvallen en ontbreken, dezelve meer dan overvloedig te vergoeden. Israël moest dan weten, en elk moet hetzelve uit hunne gevallen leeren, *dat de menſche niet alleen op brood leeft, maer dat de menſche leeft op alles dat uit des Heeren mond uitgaet.* Gelijk nu dit ten opzichte van het voedſel gebleeken was, in de wonderdadige verwekking en onderhouding van het Manna, geduurende deze

40

(*b*) Matth. 4: 4. Luc. 4: 4.

40 jaren, zoo was het, ten opzicht van 't dekſel of de kleeding, even eens geweest.

4. (c) Uwe kleedinge en is aen u niet veroudet, ende uwe voet en is niet geſwollen deſe veertigh jaer; dat is, de kleederen der Israëliten waren nog dezelvde die zy uit Egypten medegenomen hadden, zy hadden op een buitengewoone wyze geſtrekt, zoo dat het even eens was als of zy niet verouderd waren; en hunne voeten waren door zulke langduurige reizen, in een hard en ſteenachtig gewest, niet verzeerd door eenig ongemak, geen 't geringſte letſel hadden zy daer van gehad, zelfs waren hunne voeten daer van niet eens gezwollen.

5. Bekent dan in uw herte, aen deze proeven van Gods goedertierenheid; dat de HEERE, uwe Godt niet gedaen heeft noch doet nae uwe zonden, maer zelvs in de ſtraffen, welke Hy over uwe overtredingen gebracht heeft, als een Vader heeft gehandeld, zoo dat Hy u kaſtijdt, gelijck als een man ſijnen ſone kaſtijdt.

6. Ende daerom, houdt toch, uit aenmerking van dit alles, de geboden des HEEREN uwes Godts: om in ſijne wegen te wandelen, ende om hem te vreeſen.

7. Want, aenmerkt zijne goeddadigheid over u! de HEERE uwe Godt brengt u in een goet lant; een lant van waterbeken, fonteynen, ende diepten, die in dalen ende in bergen uytvlieten:

8. Een lant van tarwe ende gerſte, ende wijnſtocken, ende vijgeboomen, ende granaet-appelen: een lant van olierijcke olijfboomen, ende van honich, of (gelijk anderen het hier en 2 Chron. 31: 5. meenen te moeten vertalen) *van dadelen:* Een land derhalven, overvloedig voorzien met alle behoevten, die tot onderhoud en verkwikking van 't leven dienen kunnen.

9. Een lant, daer in gy broot ſonder ſchaerſheyt eten ſult; daer in u niets ontbreken ſal: een lant welckes ſteenen yſer zijn, waer gy het nuttig yzer, van

(c) ond. 29: 5. Neh. 9: 21.

zoo veel belang voor den landbouw, en tot zoo veel gerief in handwerken en huishouding, in overvloed zult aentreffen, in de Rotsſteenen; de ſteenen, de rotzen, waerop gy treden zult, bevatten yzer-mijnen, ende ook andere der allernuttigſte metalen; 't is een land, uyt welckes bergen gy koper uythouwen ſult. Zilver- en goud-mijnen zouden hun minder nut geweest zijn, gelijk blijkt uit de volgende tijden; toen Salomo het goud en zilver zoo overvloedig deed zijn als de ſteenen der ſtraten, duurde het niet lang, of zy wierden door deze groote weelde verdorven.

10. (*d*) Als gy dan (dus vervolgt Moſe) ſult gegeten hebben, ende verſadigt zijn, zoo dikwijls gy het goede van dat gezegend land geniet, ſo ſult gy den HEERE uwen Godt loven over dat goede lant, dat hy u ſal hebben gegeven, gy zult de gevoelens van dankbaerheid en verplichting, door elke weldaed die gy geniet, zoeken optewekken, en Hem hartelyk danken en liev hebben over zijne gunstige beſtelling over u; en dit zult gy vooral dagelyks doen over uwe maeltijden, zoo dikwijls gy etet en drinket aen uwe tafel. Inderdaed, God te loven over 't voedſel dat Hy ons geeft, is iets dat men, zonder eene hooggaende ondankbaerheid, en verbreking van alle wetten der billykheid, niet weigeren kan; want door zijne gunst en voorzienigheid alleen ontvangt de mensch ſpijze, en alle verkwikking en ſterkte die 'er in ligt, hangt van zijnen zegen af. Het is uit dien hoofde een hoogſtijgende godloosheid, wanneer menſchen, belijdenis doende van eenen God en deszelvs Voorzienigheid, waer door zy al 't goede dat zy genieten ontvangen, echter nalatig zijn, om dien God aen hunne maeltijden te erkennen, door, 't zy vooraf zijnen zegen over dezelve te bidden, of Hem na den maeltijd behoorlyk lof toe te brengen.

11. Wacht u dan, dat gy des HEEREN, uwes Godts alzoo niet en vergetet: dat gy niet en ſoudt houden ſijne geboden, ende ſijne rechten, ende ſijne inſettingen, die ick u heden gebiede.

12. Op dat niet miſſchien, als gy ſult gegeten

(*d*) bov. 6, 11, 12.

ten hebben ende verſadigt zijn; ende goede huyſen gebouwt hebben, ende die bewoonen;

13. Ende uwe runderen ende uwe ſchapen ſullen vermeerdert zijn, oock ſilver ende gout u ſal vermeerdert zijn; ja al, wat gy hebt, vermeerdert ſal zijn;

14. Uw herte ſich alſdan verheffe, als had uwe eigen hand dit alles verkreegen, als kwame u dit van nature toe; als waert gy uwen God geen verplichting of dankbaerheid daer voor ſchuldig: zoo dat gy aldus vergetet, dat is *zoudet vergeten*, des HEEREN, uwes Godts, die u uyt Egyptenlant uyt den dienſthuyſe uytgevoert heeft:

15. Die u geleydt heeft in die groote ende vreeſlicke woeſtijne, [*daer*] vyerige ſlangen, ende ſcorpioenen, ende dorheyt, daer geen water en was: (*e*) die u water uyt de keyachtige rotze voortbrachte, waer uit men veel eer vuur dan water zou verwacht hebben.

16. Die u in de woeſtijne ſpijſde met (*f*) Man, dat uwe vaderen niet gekent en hadden: En dit alles is geſchied, om u te verootmoedigen, om u, ten aenzien van de ſpijze die gy elken dag noodig hadt, in eene geduurige afhanglykheid van Hem te houden, en u te overtuigen hoe machtelooze en behoevtige ſchepſelen gy op u zelven zijt; ende om u alzoo te verſoecken, en te beproeven of gy hem dankbaer waert, ja om u langs dien weg krachtig te bewegen en opteleiden, tot dankbaerheid en onderwerping aen Gods Voorzienigheid, met gehoorzaming zijner bevelen, op dat hy u ten laetſten weldede, en alle zijne belovtenisſen over u vervullen mogte, u opvoerende tot het toppunt der weldadigheid, welke Hy u hadde toegedacht.

17. Ziet dan toe, dat gy dit gunſtrijk oogmerk Gods, in alle zijne zegeningen en beproevingen over u, niet verijdelt, ende gy, zijner weldadigheid en uwer verplichting verge-

(*e*) Exod. 17: 6. Num. 20: 11. Pſalm 78: 15. ende 114: 8. (*f*) Exod. 16: 14, 15.

tende, in uw herte ſegget: Mijne kracht, ende de ſterckte mijner hant heeft my dit vermogen verkregen.

18. Maer gy ſult gedencken des HEEREN, uwes Godts, dat hy 't is, die u kracht geeft om vermogen te verkrijgen: en zulks niet om uwer waerdigheid wille, maer op dat hy ſijn verbont beveſtige, dat hy uwen vaderen geſworen heeft: gelijck het te deſen dage is. vergel. Kap. 7: 7-9.

19. Maer indien 't geſchiet, dat gy, door dartelheid en hovaerdye, des HEEREN, uwes Godts, gantſchelick vergeett, ende andere goden navolgt, ende dientſe, ende buygt u voor deſelve; ſo betuyge ick heden tegens u, dat gy voorſeker ſult vergaen.

20 Gelijck de Heydenen, die de HEERE voor uw aengeſichte verdaen heeft en eerlang verdelgen zal, alſoo ſult gy, in 't genoemde geval, ook vergaen: om dat gy de ſtemme des HEEREN, uwes Godts, niet gehoorſaem ſult geweeſt zijn; want niets is billijker, dan dat gy, tot de zonden dier volken vervallen zijnde, ook even als zy, deswegens vergaet.

HET IX. KAPITTEL.

Hier begint Moſe eene nieuwe Redenvoering, welke tot het einde van Kap. XI. doorgaet. Hy begint met het opgeven der oorzaken, om welke de Israëliten, met de ervenis van Canaan, begunſtigd werden. Deze oorzaken waren gelegen, deels in de godloosheid der voorige inwooneren vs. 1-4. deels in het verbond met Israëls Vaderen aengegaen vs. 5, hoe zeer zy dit voorrecht, door hunne wangedragingen, verbeurd hadden vs. 6-29.

1. EEnigen tijd, na het uitſpreken der voorgemelde Redenvoering, begon MOSE eene nieuwe aenſpraek tot het volk, zeggende: Hoort Iſraël; gy ſult heden, dat is in het kort, binnen den tijd van twee maenden, over de rivier de Jordane gaen, die daer voor ons ſtroomt; dat gy in Canaan inkomet om het gezegend land van die volcken te erven, en, als eene ervelyke bezitting voor u en uwe nakomelingen, te aenvaerden: Volken die grooter ende ſtercker zijn dan gy: ſteden, die groot, ende welker muuren als het ware tot in den hemel opgehaeld, en zeer geſterckt zijn: gelijk die volkeren en ſteden u, door de Verſpiederen, beſchreeven zijn Kap. 1: 28.

De grootſche afteekening van deze volken en ſteden, was geſchikt, aen den eenen kant, om voor te komen, dat de Israëliten niet verſchrikken zouden, wanneer zy de zaek, by hunne aenkomst in Canaan, zoo vonden, en aen den anderen kant, om hun te leeren, dat zy, op Gods machtigen byſtand, konden en moesten wachten.

2. In Canaan zult gy vinden een groot ende langh volck. De inwooners maken eene zeer talrijke menigte uit, daerenboven zijn zy ſterk geſpierd en van eene rijzige geſtalte; zy zijn als kinderen der Enakim, Reuzen van eene on-

gemeene lengte: die gy by geruchte kent, ende [*van welcken*] gy (*a*) gehoort hebt door het bericht der verſpiederen Num. 13: 28, 32, zoodat het onder ulieden als een gewoon ſpreekwoord geworden zy, Wie ſoude beſtaen voor 't aengeſichte der kinderen Enaks?

3. Maer evenwel, eer gy werkelyk over de Jordaen trekt, en opdat gy niet vreezen moogt voor deze volkeren, ſo ſult gy heden weten, en die aengename waerheid diep in uwe gemoederen inprenten, dat de HEERE uwe Godt, die u reeds zoo vele en zichtbare blijken van zijnen machtigen byſtand gegeven heeft, de gene is, die als Veldheer en aenvoerer voor uw aengeſichte doorgaet, en die zich openbaren zal als een (*b*) verteerende vyer, aen allen, die zich tegen u verzetten; die ſalſe verdelgen, ende die ſalſe voor uw aengeſichte nederwerpen: ende gy ſultſe uyt de beſittinge verdrijven, ende ſultſe haeſtelick, dat is binnen korten tijd en met weinig moeite, te niete doen, gelijck als de HEERE u geſproken heeft.

Merkt 'er in op, dat het *verdelgen* en *nederwerpen* dezer volkeren aen den HEERE, maer het *verdrijven* en *te niet doen* aen Israël, wordt toegeſchreeven. Zy moesten 'er uit leeren, dat de zegen van den HEERE komen moest, dat zy, op zich zelven, niet beſtand waren tegen deze volkeren, en dat hunne beste poogingen, om Canaan in te nemen, zonder den Godlyken zegen, niet met al baten konden. Zouden zy *verdrijven* en *te niet te doen*, dan moest de Heer eerst *verdelgen* en *nederwerpen*. Maer zy moesten 'er ook, aen den anderen kant, in opmerken, dat zy, in afhangelykheid van de Godlyke hulp, hunne uiterſte poogingen moesten aenwenden. Daer de HEER voornemens was de volkeren van Canaan te *verdelgen* en *neder te werpen*, moesten zy alle hunne krachten vereenigen, om hen te *verdrijven* en *te niet te doen*.

4. Wanneerſe nu, die even gemelde volkeren namelyk; wanneer de HEERE uwe Godt dezelve voor uw aengeſichte ſal hebben uytgeſtooten, ſo en ſpreeckt niet

(*a*) Num. 13: 32, 33. (*b*) bov. 4: 24. Hebr. 12: 29.

niet in uw herte, laet die hoogmoedige gedachte nooit in uw hart opkomen, ſeggende: de HEERE heeft my om mijne gerechtigheyt, uit hoofde van mijne loffelyke hoedanigheden en gedragingen, of ter belooning van voorheen gedane diensten, in Canaan ingebracht, om dit lant te erven: want de reden van deze uwe begunstiging ligt in de godloosheid der tegenwoordige bewooneren, om de aenhoudende en hoogstgaende godtloosheyt deſer volcken, welke Hy reeds zoo lang gedragen heeft, dat zijne langmoedigheid ten einde is, verdrijftſe de HEERE voor uw aengeſichte uyt de beſittinge van Canaan, vergel. Lev. 18: 24-28.

5. Niet om uwe gerechtigheyt, omdat gy het verdiend had, noch om de oprechtigheyt uwes herten en de braevheid uwer handelingen, komt gy henen in, om haer lant te erven: niets minder dan dit; maer om de godtloosheyt deſer volcken, verdrijftſe de HEERE uwe Godt voor uw aengeſicht uyt de beſittinge; ende om het woort, dat is de belovte, te beveſtigen, dat de HEERE uwe Godt uwen vaderen, Abraham, Iſaac, ende Jacob daeromtrent (*c*) geſworen heeft.

6. Weet dan, en laet die overtuiging diepe wortelen ſchieten in uwe gemoederen, dat u de HEERE uwe Godt niet om uwe gerechtigheyt dit ſelve goede vruchtbaer en gezegend lant geeft, om dat te erven: want indien gy, om die reden, in Canaan komen moest, zoudt gy 'er voor altoos buiten geſloten blijven: gy zijt tog, hoewel 'er onder u rechtvaerdige menſchen gevonden worden, over het algemeen een hartneckigh volck, eene godlooze en ontembare menigte.

De redenen, om welke de Israëliten, met de ervenis van Canaan, begiftigd werden, waren tweederlei; de godloosheid der tegenwoordige inwooneren, en de belovte, welke de getrouwe God daeromtrent aen den Vaderen gedaen had. ——

(*c*) Gen. 12: 7. ende 13: 15. ende 15: 7. ende 17: 8. ende 26: 4. ende 28: 13.

Dit moesten de Israëliten weten en zich geduurig herinneren, opdat zy niet tot hooggevoelendheid vervallen zouden, en eenen trotschen waen van hunne verdiensten zouden opvatten. MOSE verklaert daerom tot drie herhaelde keeren, dat het niet was, *om hunne gerechtigheid.* — Trouwens de verbeelding van eigen gerechtigheid en verdiensten is het menschelyk hart zoo eigen, dat die vernederende waerheid nooit te veel konde ingeprent worden. — MOSE toont hun daerom in het vervolg, hoe zeer zy de Goddelyke gunst, door hunne wangedragingen, verbeurd hadden, zeggende:

7. Gedenckt, en vergeet niet, laet die gedachte altoos by u levendig blijven, om alle hooggevoelendheid voor te komen, dat gy den HEERE uwen Godt in de woestijne (*d*) seer vertoornt hebt: van dien dage af, dat gy uyt Egyptenlant uytgegaen zijt, tot dat gy quaemt aen dese plaetse, zijt gylieden by aenhoudendheid wederspannigh geweest tegen den HEERE, hoe zoudt gy u dan, op eigen gerechtigheid, beroemen kunnen.

MOSE heeft niet alleen het oog, op de herhaelde muiteryen en oproerigheden der Israëliten tegen den HEERE, van welke hy in de voorige boeken, gesproken heeft, maer ook op nog vele andere boosheden, welke ons niet zijn aengeteekend; want, offschoon de Mosaische Geschiedenis weinig meer behelst, dan de gebeurtenissen van het eerste en laetste jaer der veertig-jarige omzwerving, door de woestijne, mogen wy uit dit vs. 7. besluiten, dat ook de overige jaren eene aeneengeschakelde terging van den Heere geweest zijn.

De Redenaer bepaelt de aendacht van zijn volk by eenige der merkwaerdigste staelen van hunne wederspannigheid.

8. (*e*) Want reeds aen Horeb, toen de verlossing uit Egypte u nog zoo levendig in het geheugen lag, aen den voet van dien berg, op welken gy den HEER zo luisterrijk had zien verschijnen, om u zijne Wet van daer aftekondigen; toen reeds, en aen die merkwaerdige plaets, vertoorndet gy den HEERE

(*d*) Exod. 14: 11. ende 16: 2. ende 17: 2. Num. 11: 4. (*e*) Exod. 32: 4. Ps. 106: 19.

RE ſeer en op eene gansch grouwzame wys: met dat gevolg, dat hy de HEERE ſich dermate tegen u vertoornde, dat hy gereed ſtond, en rechtvaerdige redenen had, om u geheel te verdelgen.

Deze zonde was, in de verzwarende omſtandigheden, van tijd en plaets, zoo hatelyk, dat zy verdiend had, den Israëliten, by alle gelegenheden, tot een verwijt te gemoet gevoerd te worden.

9. Als ick op den bergh geklommen was, om te ontfangen de ſteenen tafelen, de tafelen des verbonts, dat de HEERE met ulieden gemaeckt hadde; doe (*f*) bleef ick veertigh dagen ende veertigh nachten op den bergh, at geen broot, ende dronck geen water. vergel. Exod. 24 en 34.

10. Ende de HEERE gaf my de twee ſteenen tafelen, (*g*) met Godes vinger, onmiddelyk en wonderdadig door God zelven, beſchreven: ende op deſelve ſteenen tafelen was de Wet geſchreeven, nae alle de woorden, die de HEERE op den bergh uyt het midden des vyers, in het welk hy, op eene zeer byzondere wys, tegenwoordig was, ten dage der verſamelinge, als het ganſche volk rondsom den berg Horeb vergaderd was, met ulieden geſproken hadde.

11. So geſchiedde 't ten eynde van veertigh dagen ende veertigh nachten, [*als*] my de HEERE de twee ſteenen tafelen, de tafelen des verbonts, gaf; om dezelve aen uwe Vaderen over te leveren.

12. Dat de HEERE, onmiddelyk daerna, tot my ſeyde: Staet op, gaet haeſtelick af van hier van den berg af: want uw volck, dat gy uyt Egypten hebt uytgevoert, heeft het verdorven en allergrouwzaemst tegen my overtreden: ſy zijn reeds zoo haeſtelick afgeweken van den wegh, dien ick hen geboden hadde; zy hebben een grouwelſtuk begaen, niet minder dan afgodery; ſy hebben hen een gegoten beelt gemaeckt.

(*f*) Exod. 24: 18. ende 34: 28. (*g*) Exod. 31: 18.

13. Voorts ſprack de HEERE tot my, ſeggende: Ick heb dit volck aengemerckt en van naby beſchouwd, ende ſiet ik heb bevonden, dat het is een (*h*) hartneckigh volck, het welk zich, onder mijne gehoorzaemheid, niet bukken wil.

14. (*i*) Laet van my af, zoek mijne gramſchap, door uwe voorbidding, niet aftewenden, dat ickſe geheel verdelge en uitroei, ende haren naem van onder den hemel uytdoe: ende ick ſal u tot een machtiger ende meerder volck maken, dan dit is; ik zal de nakomelingen van u MOSE dermate vermenigvuldigen, dat zy binnen korten een grooter en ſterker volk zullen uitmaken, dan deze grouwelyke menigte.

15. Doe keerde ick my, ende gingh van den bergh af; de bergh nu brandde van vyer, ende de twee tafelen des verbonts waren op beyde mijne handen.

16. Ende ick ſagh nader komende toe, ende ſiet, gy haddet aen den HEERE, uwen Godt, op eene ſchroomelyke wys, en onmiddelyk tegen Hem, geſondigt, gy haddet u een gegoten kalf gemaeckt, rondsom het welk ik u zag danſen: gy waert, daer de Heer u korten tijd te vooren bevolen had, om, nevens hem, geene gouden en zilveren goden te maken, zo haeſtelick afgeweken van den wegh, dien u de HEERE geboden hadde.

17. Doe vattede ick de twee tafelen, ende wierpſe henen uyt beyde mijne handen, ende brackſe voor uwe oogen. vergelijk het aengeteekende op Exod. 32: 19.

Alleenlyk verdient het nog onze opmerking, dat MOSE, door de Goddelyke aenſpraek, toen hy nog boven op den berg was, van deze zonde had kennis gekreegen, en dat hy evenwel de Wet-tafelen niet eer verbrak, voor dat hy tot het volk gekomen was, opdat de Israëliten de verbreking voor hunne

(*h*) Exod. 32: 9. ende 33: 3. ende 34: 9. ond. 10: 16. ende 31: 27. 2 Kon. 17: 14. (*i*) Exod. 32: 10. Pſ. 106: 23.

hunne oogen zien, en 'er uit bemerken zouden, met welk eene verontwaerdiging MOSE, over deze ſchenddaed, was aengedaen, als mede hoe zy Gods verbond, op de ſchandelykſte wys, verbroken hadden.

18. Ende ick wierp my, met ernſtige ſmeekingen, neder voor het aengeſichte des HEEREN, als ten eerſten, op dezelvde wys, als ik reeds op den Berg gedaen had, zoo drae ik van dit gruwelſtuk gehoord had veertigh dagen ende veertigh nachten achter een bracht ik door, met bidden en vasten: want, ick en at geduurende al dien tijd geen broot, ende dronck geen water: Exod. 34: 2, 28, om vergeving te ſmeeken, niet alleen van deze boosheid, maer ook van alle uwe ſonde, die gy van uwen uittocht uit Egypte haddet geſondigt, doende dat quaet is in des HEEREN oogen, om hem tot toorne te verwecken; zoo te Mara Exod. 15: 23, en in de Woeſtijne Sin Exod. 16: 2, 3. als te Maſſa Exod. 17: 2-4.

19. Want ick vreeſde, en ik beev nu nog, wanneer ik 'er aen gedenk, van wegen den toorne ende de grimmigheyt, daer mede de HEERE ſeer op ulieden vertoornt was, om u te verdelgen: daer die gramſchap zoo ver ging, dat de Heer uit het leger week, en niet meer in het zelve verkeeren wilde Exod. 33: 7. doch de HEERE liet zich verbidden; hy verhoorde my oock op dat mael, Exod. 34.

20. Oock vertoornde ſich de HEERE ſeer tegen Aaron, die, uit vrees en wankelmoedigheid, aen de begeerte der onſtuimige menigte, voldaen had, om het gouden kalv te laten gieten, zoodat de Heer gereed ſtond, om hem te verdelgen: doch ick badt oock ter ſelver tijt voor Aaron, dat hy mogt verſchoond worden, en hierin werd ik ook verhoord.

Van deze byzonderheid is Exod. 32. niets aengeteekend. Maer uit dit 20ſte vs. leeren wy, dat de HEER dermate op Aaron vertoornd was, dat hy hem zoude verdelgd hebben, indien MOSE niet voor hem gebeden had.

21. Maer uwe ſonde, dat is het voorwerp, omtrent het welk uwe zonde verkeerd had, het kalf, dat gy had-

det gemaeckt, (*k*) nam ick ende verbrandde 't met vyer, ende ſtampte 't, malende het wel, tot dat het verdunt wert tot ſtof: ende ſijn ſtof wierp ick in de beke, die van den bergh afvliet, waer uit gy dronkt: opdat 'er geen gedenkteeken van dezen afgod zoude overblijven, en om uwen Vaderen te leeren, dat zy verdient hadden, op ſoortgelijk eene wys, vernield te worden. vergel. Exod. 32: 20.

22. Het bleev niet by dit grouwelſtuk, oock vertoorndet gy kort daerna den HEERE ſeer te (*l*) Tabeëra, ende te (*m*) Maſſa, ende te (*n*) Kibroth-taava. zie Num. 11: 1, 2. Exod. 17: 7. Num. 11: 33.

23. Voorts zijn uwe Vaders in hunne hardnekkigheid voortgegaen. als de HEERE ulieden ſondt uyt Kades Barnea, ſeggende: (*o*) Gaet op, ende ervet dat lant, dat ick u gegeven hebbe: ſo waert gy den monde des HEEREN uwes Godts wederſpannigh, ende en geloofdet hem niet, dat hy machtig en gewillig was, om u de volkeren van Canaan te doen verdelgen, ende en waert ſijne ſtemme niet gehoorſaem. Num. 13 en 14.

24. Kortom, wederſpannigh zijt gy geweeſt tegen den HEERE: van den dagh af, dat ick u gekent hebbe, zoo drae waren uwe Vaders niet tot een volk vergaderd, of 'er ſtonden onder hen muitelingen op, die zich, by alle gelegenheid, tegen God en zijn beſtuur aenkantten, zelys heb ik hen reeds als een wederſtrevig volk leeren kennen, zoo drae ik ſchikkingen maekte, om hen uit Egyptens dienſtbaerheid, te verloſen.

25. Ende, om tot de zonde, met het guiden kalv, weder te keeren, ick wierp my, gelijk ik gezegd heb vs. 18 neder voor des HEEREN aengeſicht, die veertigh dagen, ende veertigh nachten, in dewelcke ick my nederwierp, om 's Heeren gramſchap van u aftebidden, met innerlyke ontfermingen over u bewogen zijnde: dewijle de HEERE geſeyt hadde, dat hy u verdelgen ſoude; Men

(*k*) Exod. 32: 20. (*l*) Num. 11: 1. (*m*) Exod. 17: 7. (*n*) Num. 11: 4, 34. (*o*) Num. 13: 3. ende 14: 1.

Men moet vs. 18 en 25 zoo niet verſtaen, dat Moſe twee malen, 40 dagen achter een, gevast en gebeden hebbe. Al het gene hy zegt vs. 19-24 moet, als eene tusſchenrede, worden aengemerkt. vs. 25. vat hy den draed der redeneering weder op, en vervolgt het gene hy vs. 18. had beginnen te zeggen. Maer, opdat de tegenwoordige Israëliten niet denken zouden, dat de zonde, met het gouden kalv, de eenigſte misdaed ware, om welke des Heeren toorn, op eene zoo geduchte wys, tegen hunne Vaderen ontſtoken was, noemt hy tusſchen beide eenige andere voorbeelden op van hunne ſchroomelyke wederſpannigheid.

26. Ende ick badt tot den HEERE, ende ſeyde, (*p*) Heere, HEERE, en verderft uw volck ende uw erfdeel niet! gedenk dat het Jacobs nakomelingen zijn, welke gy, tot het volk van uw byzonder eigendom, hebt aengenomen, dat volk, het welk gy door uwe grootheyt en wonderdoende almacht verloſt hebt: dat volk, het welk gy uyt Egypten door eene ſtercke hant hebt uytgevoert, zoudt gy alle de gunſten te vergeevsch aen dit volk beweezen, alle deze wonderen voor het zelve te vergeevsch gewrocht hebben?

27. Gedenckt uwer knechten, Abrahams, Iſaacs, ende Jacobs en de belovten, welke gy aen dezen uwen trouwen dienaren gedaen hebt: Siet niet in gramſchap op de hardigheyt deſes volcks, noch op ſijne godtloosheyt, noch op ſijne ſonde, gedenk 'er niet aen, vergeev dezelve, nae den rijkdom van uwe genade.

28. Op dat de Egyptenaers uwen naem niet lasteren, en het lant, van daer gy ons hebt uytgevoert, (*q*) niet en ſegge; Om datſe de HEERE niet en konde brengen in 't lant, daer van hy hen geſproken hadde; ende om dat hyſe hatede, heeft hyſe uytgevoert, om haer te dooden in de woeſtijne. zie Exod. 32: 12.

29. Zo zeer zy het ook verdorven hebben, Sy zijn en blijven doch, uit kracht van uw verbond, en de waerheid

(*p*) Exod. 32: 11. Num. 14: 13. (*q*) Exod. 32: 12. Num. 14: 16.

van uwe belovten, uw volck, ende uw erfdeel, dat gy door uwe groote kracht ende door uwen uytgeſtreckten arm hebt uytgevoert.

De herinnering van alle deze dingen was zekerlyk recht geſchikt, tot het oogmerk van MOSE; om de Israëliten te verootmoedigen, om hun allen waen van verdienstelykheid te ontnemen, en hen te overtuigen, dat het niet was, *om hunne gerechtigheid, dat de* HEER *hen inbracht, om het land* Canaan *te erven* vs. 4-6.

HET X. KAPITTEL.

Vervolg van die redenvoering, welke Kap. 9. begonnen is. — MOSE verhaelt het gunstig antwoord van den HEERE, *op zijne voorbidding voor Israël vs.* 1-11. *en daerna wekt hy het volk op, om den Heer te dienen en te vreezen vs.* 12-22.

1. TEr ſelver tijt, toen ik mijn gebed geëindigd had, ſeyde de HEERE tot my, ten blijke dat zijne gramſchap eenigermate geſtild ware; (*a*) Houwt u twee ſteenen tafelen, juist zoo als de eerſte geweest zijn, welke gy verbroken hebt, ende klimt weder tot my op deſen bergh: daer na ſult gy u eene kiſte of *ark* van hout maken.

Dit laetſte bevel was MOSE reeds gegeven, toen hy voor de eerſtemael op den berg was, maer nu werd het herhaeld, toen MOSE den berg voor de tweedemael beklimmen zoude, by gelegenheid van het vervaerdigen der nieuwe tafelen, welke in die kiste zouden gelegd worden.

2. Ende ick ſal op die tafelen ſchrijven de woorden, die geweeſt zijn op de eerſte tafelen, die

(*a*) Exod. 34: 1.

die gy gebroken hebt: ende gy ſultſe leggen in die kiſte van welke ik zoo even geſproken heb, zoodrae dezelve zal vervaerdigd zijn.

3. Alſo maeckte ick eene kiſte of *ark* van ſittimhout, ende hieuw twee ſteenen tafelen als de eerſte geweest waren, ende ick klom op den bergh, ende de twee tafelen waren in mijner hant

Moſe *maekte deze Ark.* Men zou kunnen vragen: zijn 'er dan twee Arken geweest; een, welke MOSE maekte, om 'er de Wet-tafelen in te leggen, en een die door BEZALEËL gemaekt, en naderhand in het binnenſte Heiligdom geplaetst werd Exod. 28? — De zaek is deze: MOSE *maekte de Ark*, voor zoover hy BEZALEEL gelastte, om dezelve te vervaerdigen. Of zo men de ſpreekwys ſterk drukken wil, en beweeren, dat MOSE, in eigen perſoon, eene Ark gemaekt hebbe, eer hy, voor de tweedemael, den berg beklom, zo volgt nog geenszins, dat 'er onder Israël twee Arken geweest zijn. Dan zal de Ark, van welke hier geſproken wordt, en die alleen van ſittimhout gemaekt was, zonder met gouden platen overtrokken te zijn, geſchikt geweest zijn, om 'er de Wet-Tafelen in te bewaren, tot dat de Ark, voor het binnenſte Heiligdom, door Bezaleël vervaerdigd was. In de laetstgenoemde Ark zal men toen de Tafelen der Wet overgelegd, en de kist, welke Moſe by voorraed gemaekt had, ter zijde geſteld hebben.

4. Doe ik, met de nieuwe tafelen, op den Berg, tot den Heere gekomen was, ſchreef Hy op de tafelen, nae het eerſte ſchrift, met ſoortgelijke letteren, de tien woorden, die de HEERE ten dage der verſamelinge, toen gansch Israël rondsom Sinai vergaderd was, op den bergh uyt het midden des vyers tot ulieden geſproken hadde: ende de HEERE gaffe my.

5. Ende ick keerde my, ende gingh af van den bergh, ende leyde de tafelen in de kiſte, die ick gemaeckt hadde, uit welke kist zy naderhand in de Verbonds-Ark verplaetst zijn: ende aldaer, te weten in het binnenſte Heiligdom, verwaerds Moſe met den vinger heenwees, zijnſe; by voorraed lag ik dezelve in die kist, welke

ik gemaekt had, gelijck als de HEERE my geboden heeft.

Dan, eer Moſe verhaelt, hoe de Heer zijne voorbidding volkomen verhoord hadde, vlecht hy 'er vs. 6-9. eene tuſſchenrede in, welke wat nader opheldering noodig heeft.

6. Ende, lang na dit geval met het gouden kalv, was het dat de kinderen Iſraëls (*b*) reyſden van Beëroth-Bene-Jaakan [*ende*] Moſera: aldaer (*c*) ſterf Aaron, ende wert aldaer begraven, ende ſijn ſoon Eleazar bediende het Prieſterampt in ſijne plaetſe.

7. Van daer reyſden ſy nae (*d*) Gudgod: ende van Gudgod nae Jotbath, een lant van waterbeken.

8. Ter ſelver tijt, dat is omtrent dien zelven tijd, toen ik voor de tweedemael van den berg was terug gekomen, volgens vs. 15. ſcheydde de HEERE de ſtamme Levi en zonderde dezelve af, uyt alle de overige ſtammen, om de Arke des verbonts des HEEREN te dragen, het gene in het byzonder het werk was der Kohathiten Num. 3, om voor het aengeſichte des HEEREN te ſtaen, en het Heiligdom te bedienen, om hem, als geſchikte helpers der Prieſteren, te dienen, ende om het volk in ſijnen name te ſegenen, het geen eigenlyk het werk der Prieſteren was, die mede tot de ſtam van Levi behoorden, vergel. Kap. 21: 5 gelijk het is tot op deſen dagh.

9. Daerom nu, vermids de HEER wilde, dat zy alleen op zijnen dienſt letten, en zich met geene andere dingen bemoeien zouden, zo en heeft Levi (*e*) geen deel noch erve met ſijne broederen: zy zullen ook in Canaan geene akkeren hebben, om dezelve te bebouwen, de HEERE, die is ſijn erfdeel, God heeft voor hun onderhoud gezorgd, en geſchikt, dat de tienden, en de gedeeltens der offeranden, welke hem geheiligd worden, hun inkomen zullen uitmaken, gelijck als de HEERE uwe Godt tot hem geſproken heeft. zie Num. 18: 20.

Tot

(*b*) Num. 33: 30. (*c*) Num. 20: 28. ende 33: 38. (*d*) Num. 33: 32, 33. (*e*) Num. 18: 20, 21, &c. ond. 18: 1. Ezech. 44: 28.

Tot nader verſtand van deze tusſchenrede, dienen wy het een en ander aen te merken.

I. Hoe kwam die tusſchenrede hier te pas, en waertoe diende dezelve? — Zy leverde een bewijs op, dat de HEER de voorbidding van MOSE verhoord hadde, zoodat hy de zware terging, met welke Israël hem getergd had, genadig had vergeven. Dit bleek daeruit, om dat Israël vervolgens weder, onder Gods gunstig geleide, was voortgereisd, en dat AARON, niet om het maken van het gulden kalv omgekomen, maer te Moſera, in eenen hoogen ouderdom, geſtorven is, als mede dat de plaets van den overledenen AARON, door zijnen zoon ELEAZAR, in het Prieſterambt, vervuld is. — Daerenboven wordt 'er van ELEAZAR, den opvolger van Aaron, geſproken, die getuigen kon, dat de vernieuwde Wet Tafelen, welke MOSE, ten blijke dat God verzoend was, van den berg gebracht, en in eene kiste geplaetst had, nog in het Heiligdom, in de Verbonds-Ark, te vinden waren. — Ook wordt 'er melding gemaekt van de Kohathiten, uit de ſtam van Levi, die alleen gerechtigd waren, om de *Ark des Verbonds des Heeren te dragen;* omdat deze getuigen konden, dat die Ark, in welke de vernieuwde Wet-Tafelen gelegd waren, nog in wezen was. —— Eindelyk wordt nog gewaegd van het *zegenen* der Levitiſche Prieſteren, *tot op dien dag toe*, in den naem des Heeren, als een openbaer bewijs, dat de zonde met het gouden kalv, aen Israël, op MOSES voorbede, vergeven ware.

II. Het verhael der weinige legerplaetſen van Israël, het welk vs. 6 en 7 voorkomt, verſchilt niet alleen van het bericht, het welk MOSE hier omtrent gegeven heeft Num. 33, maer het ſchijnt 'er zelvs regelrecht mede te ſtrijden. Hier wordt gezegd, dat *zy gereisd hebben van Beëroth Bene Jaakan, naer*, of zoo als onze Overzetters hebben (*ende*) *Mozera*; maer Num. 33: 31. lezen wy, dat zy *verreisden van Mozeroth, en zich legerden in Bene Jaakan*, juist omgekeerd. Daerenboven lezen wy, dat AARON *aldaer ſtierf*, te *Mozera* name-

lyk, maer Num. 20: 27, 28 en 33: 38. wordt ons bericht, dat AARON geſtorven zy op den *berg Hor*, welke zeer ver van *Mozera* of *Mozeroth* aflag, en over welken afſtand de Israëliten lang gereisd hebben. — Twee bepalingen van tijd en plaets, welke elkander lijnrecht ſchijnen tegen te ſpreken.

Deze zwarigheid is ſommigen zoo groot en onoplosbaer voorgekomen, dát zy eene vervalſching in den text onderſteld hebben. Maer deze onderſtelling is roekeloos en ongegrond, omdat deze plaets by den Chaldeuwſchen Uitbreider, en by de LXX Griekſche Overzetteren, juist op dezelvde wys gelezen wordt, als men hier vindt in den Hebreuwſchen text.

Ter wechneming van de ganſche zwarigheid, zal het volgende genoegzaem wezen. — *Beëroth Bene-Jaakan* kan men vertalen, door de BRONNEN *van Bene-Jaakan*. *Dit Bene-Jaakan* nu is buiten twijffel gelegen geweest op de grenzen der Edomiten, in de nabuurſchap van den berg *Hor*: want onder de *Seïriten*, wier land de *Edomiten* hebben ingenomen, wordt *Jaakan* mede genoemd. 1 Chron. 1: 42. of *Acan* Gen. 36: 27. Door deze BRONNEN *dan van Bene-Jaakan*, hebben wy te denken aen de twee bronnen te *Kades*, welke veroorzaekt werden, toen MOSE de ſteenrots aldaer tweemael geſlagen heeft, met dat wonderbaer gevolg, dat 'er groote ſtroomen van water uit voort kwamen Num. 20. *Moſerooth*, van waer de Israëliten naer *Bene-Jaakan* verreisden, volgens Num. 33: 31. was zekerlyk ook naby het land der Edomiten gelegen. En dit *Moſerooth* is dezelve landſtreek, welke Deut. 10: 6. *Mozera* genaemd wordt.

Men begrijpe dan de reizen der Israëliten op deze wys. Van *Moſerooth* trokken zy naer de Roode Zee, door *Bene-Jaakan*, *Horgidgad*, *Jotbatha*, *Abrona*, en legerden zich eindelyk te *Ezeon-Geber* liggende aen de Roode Zee, Num. 33: 30-35. Van deze legering aen de Roode-Zee keerden zy vervolgens weder, en de naeſte legerplaets was by de bronnen van *Bene-Jaakan* in de woeſtijne *Zin*, die naderhand *Kades* genaemd is Num. 33: 36, van daer verreisden

den zy, en legerden zich aen den berg *Hor*, en op dezen tijd ſtierv AARON op dezen berg vs. 37, 31. — Vergelijkt men nu hier mede deze onze plaets Deut. 10: 6. dan ſtrooken beide deze berichten wonder wel, wanneer men dezelve dus opvat: *de Israëliten reisden van de bronnen by Bene-Jaakan, alwaer zy van Mozera of Mozerooth waren aengekomen, naer den voet van den berg Hor*, en in deze landſtreek is AARON geſtorven.

III. Nu merkt men ook tevens, waerom MOSE, uit de verſchillende legerplaetſen, Num. 33. breeder opgeteld, alleen *Beëroth* of de BRONNEN van *Bene-Jaakan* noeme; omdat zulk eene waterrijke legerplaets een blijk was van Gods gunſtige voorzorg voor Israël, en dat hy der overtreding, met het gouden kalv, niet meer gedacht.

IV. *Gudgod* vs. 7. is dezelvde plaets, welke Num. 33. *Hor-Gidgad* genaemd wordt. Van daer reisden zy *naer Jotbath* vs. 7, en zoo vervolgens naer de onderſcheiden legerplaetſen, Num. 33: 34-36. vermeld, tot dat zy aen den berg Hor kwamen.

Na dezen uitſlap keert MOSE *weder, om den draed der redenering, die met vs. 6. was afgebroken, wederom op te vatten.*

10. Ende, toen ick de gemelde tafelen gehouwen had, en met dezelve in mijne handen, tot op den top van Sinai geklommen was, ſtont ik op den bergh, als de voorige dagen, toen ik voor de eerſtemael den berg beklommen had; (*f*) veertigh dagen ende veertigh nachten: ende de HEERE (*g*) verhoorde my ook op dat ſelve mael; de HEERE en heeft u niet willen verderven; op mijne voorbidding, heeft hy zijne bedreiging niet ter uitvoer gebracht.

11. Maer de HEERE ſeyde tot my; Staet op, gaet op de reyſe, voor 't aengeſichte des volcks: dat ſy inkomen, ende erven het lant, dat ick haren vaderen geſworen hebbe, hen te geven: ik zal met

(*f*) bov. 9: 18. (*g*) bov. 9: 19.

dit volk weder optrekken, en hen onder mijne machtige hoede nemen.

12. Nu dan, Iſraël, wat eyſcht de HEERE uwe Godt van u? waertoe zijt gy, uit hoofde van Gods langmoedigheid, en zijne zonderlinge gunstbewijzen, anders verplicht, dan den HEERE uwen Godt te vreeſen, zijne Majeſteit te eerbiedigen, en zijn oppergezach te erkennen, in alle ſijne wegen te wandelen, alle die plichten naerſtig te betrachten, welke hy u heeft voorgeſchreeven, ende hem lief te hebben, ende den HEERE uwen Godt (*h*) te dienen; met uw gantſche herte, ende met uwe gantſche ziele, met alle uwe vermogens, en in ongeveinsde oprechtheid.

13. Om te houden de geboden des HEEREN, ende ſijne inſettingen, die ick u heden, uit zijnen naem en van zijnent wege, gebiede: u ten goede. Gods wet moet u ten richtſnoer zijn van alle uwe daden, het gene hy u voorſchrijvt moet gy doen, en het gene hy u verbiedt nalaten, vastelijk geloovende, dat alle Gods wetten en voorſchrivten uw wezenlyk belang bedoelen en bevorderen.

14. Siet, des HEEREN uwes Godts is de lucht en ſtarren-hemel, ende ook de derde Hemel, de hemel der hemelen, die het paleis is van zijne Goddelyke Majeſteit; ook heeft hy evenveel recht op en macht over de (*i*) aerde, ende al wat daer in is, alle ſchepſelen ſtaen gelijkelyk onder zijn beſtuur, zoodat hy zoowel eene andere Natie, als ulieden, tot het volk van zijn byzonder eigendom, zoude hebben kunnen aennemen.

15. Alleenlick heeft de HEERE, nae zijn vrymachtig welbehagen, luſt gehadt aen uwe vaderen, om die lief te hebben, en boven andere menſchen te begunſtigen: ende heeft haer zaet na hen, ulieden, uyt alle de volcken verkoren, tot zijn byzonder eigendom, en onder zijne onmiddelyke beſcherming aengenomen, gelijck het te deſen dage is.

16. Be-

(*h*) bov. 6: 5. Matth. 22: 37. Luc. 10: 27. (*i*) Gen. 14: 19. Pſalm 24: 1. ende 115: 16.

16. Beſnijdet dan de voorhuyt (*k*) uwes herten: berust niet in de enkele beſnijdenis van het vleesch, vergenoegt u niet met uiterlyke plechtigheden, in welke het hart geen deel heeft, maer legt u toe op de inwendige reiniging van uwe harten, en op de verbetering van uwe gemoederen, welke, door de beſnijdenis, beteekend worden: ende en verhardet uwen (*l*) necke niet meer, kant u van nu voortaen niet meer tegen God, zijne geboden en beſtiering aen.

17. Want de HEERE uwe Godt, die is een Godt der goden, ende (*m*) Heere der heeren, hy is, door de voortreffelykheid van zijne natuur, en door zijn onbeperkt Alvermogen, oneindig verheven boven alle wezens, welke van de Heidenen, als Goden, geëerd worden, zoo wel als boven alle Koningen en machtigen dezer aerde: hy is die groote, die machtige, ende die vreeſlicke Godt, die (*n*) geen aengeſicht aenneemt, nochte geſchenck ontfangt, hy is de rechtvaerdige Richter, die alle daden der menſchen, nae het geſtrengſte recht beoordeelt, en die u, om de beſnijdenis en andere uiterlyke Godsdienſtoeffeningen, niet verſchoonen zal, wanneer gy voortgaet met kwaed te doen.

18. Hy is het die het recht des weeſen ende der weduwe doet, en derzelver belangens handhaevt tegen alle verdrukking: ende heeft den vreemdelingh, die buiten zijn Vaderland omzwervt, lief, dat hy hem broot ende kleedinge geve en van het noodige verzorge.

19. Daerom ſult gylieden ook den vreemdelingh lief hebben, hem vriendelykheid en herbergzaemheid bewijzen: want gy zijt vreemdelingen geweeſt in Egyptenlant en weet derhalven, by ondervinding, hoe een vreemdeling geſteld zy, die buiten zijn Vaderland omzwervt.

20. Den HEERE uwen Godt ſult gy, gelijk ik zoo even vs. 12. gezegd heb, (*o*) vreeſen, hem ſult gy dienen: ende hem ſult gy (*p*) aenhangen met een

(*k*) Jer. 4: 4. (*l*) Exod. 32: 9. ende 33: 3. ende 34: 9. bov. 9: 13. (*m*) Openb. 17: 14. (*n*) 2 Chron. 19: 6, 7. Job 34: 19. Hand. 10: 34. Rom. 2: 11. Gal. 2: 6. Epheſ. 6: 9. Coloſſ. 3: 25. 1 Pet. 1: 17. (*o*) bov. 6: 13. Matth. 4: 10. Luc. 4: 8. (*p*) ond. 13: 4.

vast vertrouwen en eene beſtendige gehoorzaemheid, ende by ſijnen name ſweeren. zie Kap. 6: 13.

21. Hy is uwe lof; gy moet het als uwe grootſte eer beſchouwen zijne dienaers te wezen, ende hy is uwe Godt, aen welken gy alle uwe voorrechten hebt dank te weten: die by u en uwe Vaderen gedaen heeft, deſe groote ende vreeſlicke dingen, die uwe oogen geſien hebben, van Egyptenland af tot op dezen dag toe.

22. Hoe klein was uw geſlacht, toen gy in Egypte aenkwaemt, en hoe blijkbaer is nu, binnen twee Eeuwen, de Goddelyke belovte vervuld, ten aenzien van uwe verbazende vermenigvuldiging, uwe vaderen togen af nae Egypten met (*q*) tſeventigh zielen: ende nu heeft u de HEERE uwe Godt geſtelt (*r*) als de ſterren des hemels, in menigte. Vergel. Gen. 26: 27. Gen. 15: 5. Num. 26: 51, 62.

HET XI. KAPITTEL.

Moſe leert Israël, dat hunne heerlyke verlosſing en bewaring, hen tot des Heeren vreeze moest aenzetten. vs. 2-9. Hy vertoont wat zy, van des Heeren zorge, in gevalle van gehoorzaemheid, te wachten hadden. vs. 10-25. waer na hy Israëls plichten vertoont, uit hoofde van het voordeel, het welk daer aen was verknocht. vs. 26-32.

1. DAerom, dewijl de Heere zoo groote en vreeslyke dingen heeft gedaen, welke uwe oogen hebben gezien, en u verre boven uwe vaderen vermenigvuldigd, ſult gy den HEERE uwen Godt liefhebben, door geduurig aen hem te denken, hem hoog te achten boven alles, uwe

(*q*) Gen. 46: 27. Exod. 1: 5. Hand. 7: 14. (*r*) Gen. 15: 5.

uwe begeerte naer hem uitteſtrekken, ter genieting van zijne Gemeenſchap, gunst en weldaden, met gezindheid tot eene geheele en blymoedige gehoorzaemheid, en bedoeling der verheerlykinge van zijnen naem, zoo uit hoofde zijner hooge volmaektheden, als uit dankbare erkentenisſe zijner getrouwheid, in de vervullinge zijner belovten, als verbonds-God, door de uitneemendſte weldaden aen U als zijn verbonds-volk geſchonken: ende gy ſult t'allen dagen onderhouden ſijn bevel, nae 't welke, niet alleen Levi, maer gylieden alle, elk in zijnen ſtand, 's Heeren wacht zult waernemen. Num. 9: 19, 23. ende ſijne inſettingen, wegens de plechtigheden van den Godsdienst, ende ſijne rechten, ter inrichting uwer onderlinge t'zamenleving; ende van alle ſijne geboden, welke die ook zijn mogen; die de Heere, zoo in de wet, op Sinai door Hem zelven afgekondigd, als ter nadere verklaring daer van, u ter onderhouding heeft opgelegd.

2. Ende gylieden, uitmakende het nageſlacht dier vaderen, welke in de Woeſtijne zijn gevallen, en die, ſchoon jong uit Egypten gegaen, echter nu tot eenen volwaſſen ſtand zijt gekomen, *gylieden* ſult of moet heden weten en opmerken; dat ick, in 's Heeren naem en van zijnent wege, niet zoo zeer [*en ſpreke*] met uwe kinderen, die 't by ondervindinge niet en weten, om dat zy geduurende de reize in de Woeſtijne zijn gebooren, ende de onderwijſinge des HEEREN uwes Godts, door tuchtiging, zoo in 't ſtraffen der Egyptenaren by den uittogt, als in het kaſtijden der murmureeringen van Israël, niet geſien en hebben: in welke de Heere zich heerlyk heeft vertoond, en geöpenbaerd ſijne grootheyt, ſijne ſtercke hant, ende ſijnen uytgeſtreckten arm;

3. Daer toe ſijne teeckenen ende ſijne daden, die hy in 't midden van Egypten, toen gylieden noch in 't diensthuis zuchttet, gedaen heeft, tot uwe verlosſing uit het zelve, aen Pharao den Koningh van Egypten, die zijn hart verhardde en den Heere verſmaedde, ende aen ſijn gantſche lant; dewijl de inwooners aen den Vorst, in uwe onderdrukkingen, waren dienstbaer geweest.

4. Ende wat hy gedaen heeft in den uittogt, toen

Pharao u achter nazette en vervolgde, en gy in de woeſtijn, tuſchen 't gebergte ingeſloten, aen de Roode zee ſtuittet, aen het heyr der Egyptenaren, aen deſſelven peerden, ende aen deſſelven wagenen; dat hy de wateren van de ſchelfzee, tuſchen welke gylieden op het drooge waert doorgegaen, boven haer aengeſicht dede overſwemmen, toen de wateren weder tot hare kracht keerden, als ſy, de Egyptenaers, ulieden van achteren met een groot Leger vervolgden: ende de HEERE verdeedſe, zoo dat zy alle verſmoorden, en buiten ſtaet waren hun geleden verlies te herſtellen, en ulieden kwaed te doen, tot op deſen dagh.

5. Ende wat hy ulieden, o Israël! niet alleen in 't bewijzen van weldadigheden, maer ook door 't bezoeken van uwe murmureeringen, gedaen heeft in de woeſtijne van Arabiën, geduurende al den tijd, dien gy daer in gewandeld hebt, tot dat gy gekomen zijt aen deſe plaetſe, daer wy nu zijn geleger't.

6. Daerenboven, wat hy, de HEER, gedaen heeft, behalven aen Korah, ook (*a*) aen Dathan, ende aen Abiram, ſonen Eliabs, des ſoons Rubens; toen zy tegen my en Aaron opſtonden, wanneer de HEERE wat nieuws ſchiep; Num. 16: 30, 31. hoe de aerde haren mont opdede, zoo dat de grond, die onder hen was, gekloovd en geopend werd, ende verſlondtſe met hare huyſgeſinnen, ende hare tenten: ja al wat beſtont, dat hen aengingh, alle menſchen, die hun toebehoorden en alle hunne have, in 't midden van gantſch Iſraël, 't gene, op mijnen last, afgeweken was van de tenten dier godlooſe mannen. vs. 26, 27.

7. Want het zijn uwe oogen, die geſien hebben al dit groote werck des HEEREN, dat hy gedaen heeft; dewijl gylieden 't niet ſlegts van hooren zeggen hebt, maer gy zelve van dat alles ooggetuigen geweest zijt.

8. Houdt dan, dewijl gy te doen hebt met zulk een Hei-

(*a*) Num. 16: 31. ende 27: 3. Pſ. 106: 17.

Heilig, Rechtvaerdig en Machtig God, alle geboden, die ick u heden gebiede, en in des Heeren naem op uwen ſchouder legge, en als binde: op dat gy geſterckt wordet, door 't ontvangen van kracht en moed, als eene vrucht uwer aenklevinge aen den Heere, ende voorſpoedig inkomet, ende ervet het lant, daer henen gy overtreckt om dat te erven, volgens 's Heeren belovte aen u en uwen Vaderen.

9. Ende op dat gy, bezitters van Canaan geworden zijnde, de dagen verlenget in het lant, dat de HEERE uwen vaderen geſworen heeft, haer ende haren zade te geven: een lant, vloeyende van melck ende honich, waer toe gy geduurig, by vernieuwing, des Heeren voorzienige verzorging noodig hebt; en daerom beſtendig, door eene nauwkeurige gehoorzaemheid, den Heere moet danken voor zijne weldaden, en hem duchten in zijne oordeelen.

10. Want gylieden moet wel acht geven op den aert van het lant, daer gy nae toe gaet om dat te erven, dat en is niet van die natuurlyke geſteldheid, als Egyptenlant, van waer gy uytgegaen zijt: het welcke laeg liggende, als zijnde een vlak land, dat jaerlyks door den Nijl wordt overſtroomd, en 't gene, als de Rivier weder binnen hare oevers was, door u werd bebouwd, beploegd, en geëgt, en 't welk gy als dan bezaeydet met uw zaet, ende bewaterdet met uwen gangh, dewijl aldaer de regen zoo beſtendig en gewoonlyk niet valt als in andere landen: Zach. 14: 18. maer beſproeidet met het water, 't gene gy had vergaderd in bekwame plaetzen, wanneer de Nijl alles overſtroomde, en 't welk gy daer na, door flooten en graften, waer mede uwe Akkers en Landeryen waren omgraven, op uwe velden wist te brengen, even als men eenen kruythof, door welks midden men gaet, door zulke waterleidingen, rond-om pleeg te beſproejen.

11. Maer geheel anders is 't met Canaan geſteld, want het lant, waer henen gy over de Jordaen treckt, om dat te erven, is een lant, dat niet laeg of vlak ligt, maer een Land van bergen ende van dalen: dat gy door flooten en graften niet kunt doorſnijden en bevochtigen:

het drinckt water by den regen des hemels; het wordt dus van den Heere zelve verzorgd, en hangt geheel van die verzorginge af.

12. Want het is een lant, dat de HEERE uwe Godt beſorgt, door middel van den regen en de ſneeuw: de oogen van 't alwetend en alomtegenwoordig opzicht des HEEREN uwes Godts, zijn geduerigh daer op, van het begin des jaers, tot het eynde des jaers. Zoo dat niet der menſchen vlijt en arbeid, maer alleen de Godlyke zorge en zegen, het gezaeide doet uitſpruiten, en tot de vereischte rijpheid brengt. Marc. 4: 26, 27.

13. Ende het ſal geſchieden, ſo gy neerſtiglick ſult hooren, dat is *hoorende hooren*, met een leergierig, eerbiedig, en gewillig hart, nae mijne geboden, die ick in 's Heeren naem, en op zijnen last, u heden gebiede; om den HEERE uwen Godt lief te hebben, vs. 1. ende hem te dienen, door de opvolging van alle zijne bevelen, met uw gantſche herte, ende met uwe gantſche ziele;

14. So is 'er hope voor u, dat de Heere voor u, nae alle uwe behoevten, zal zorgen; Lev. 26: 3-5. want *zoo* (zegt de Heere) ſal ick de Heere den regen uwes lants, zoo veel daer voor noodig is, geven te ſijner tijt, vroegen regen, in 't najaer, in September en October, als het zaed in de aerde is gebracht, om 't gezaeide te doen uitſpruiten, en dus in den zaeitijd, ende ſpaden regen, in het voorjaer, omtrent den oogsttijd, om uwe granen te doen zwellen en rijpen, Jer. 5: 24; op dat gy uw koorn van gerſt en tarwe, ende uwen moſt, ende uwe olie inſamelet als voorname inkomſten des Lands. Deut. 8: 8.

15. Ende ick de Heere, ſal kruyt geven op uwen velde, zonder tusſchenkomſte van uwen arbeid, voor uwe beeſten: Gen. 1: 30. 9. 3. ende gy ſult eten, de vruchten van den Landbouw, door my bezorgd en gezegend, ende gy ſult verſadigt worden; dewijl ik u vrede en rust, om te majen, te verzamelen in de ſchuuren, en welſtand, om met genoegen het zelve te gebruiken, daer by zal geven.

16. Wacht uſelven dan wel op uwe zielen, dat gy den

Heere

Heere niet ongehoorzaem wordt, noch hem verlaet; en ziet toe, dat ulieder herte, door de aenkleving aen oude wanbedrijven, of verlokkingen der Canaaniten, en zelvs door valſche propheeten Deut. 13: 5. ja door uwe eigen huisgenooten vs. 6-10. niet verleydt en worde: dat gy (*b*) afwijcket vs. 8: 19. van Jehovah, uwen God die alleen is de waere God, ende anderen goden dienet, ende u voor die buyget, in navolging der Heidenen.

17. Waer door gy zoudt veroorzaken, dat de toorn des HEEREN tegens ulieden ontſteke, ende hy den hemel toeſluyte, en make, dat 'er geen regen en zy, als hy de wolken gebiedt geen regen te geven Jeſ. 5: 6. maer den Hemel maekt als yzer, en de aerde als koper Lev. 26: 19. ende dus het aerdrijck ſijn gewas niet en geve: ende gy haeſtelick, door hongersnood en gebrek, omkomet van het goede lant, dat u de HEERE geeft; als eene ſtraf uwer ongehoorzaemheid, Lev. 26: 19-21. Deut. 28; 23.

18. (*c*) Legt dan deſe mijne woorden, die ik op Godlyken last tot u ſpreke; in uw herte, ende in uwe ziele, als een uitnemenden ſchat, of *op* uw harte en *op* uwe ziele, als een dierbaer pronkſieraed; ende bindtſe tot een teecken ter herinnering op uwe hant, om alle uwe bedrijven daer nae te richten; datſe tot voorhooftſpanſelen zijn tuſſchen uwe oogen, om daer mede aen anderen te betuigen, waer voor gy uitkomt, dewijl de oogen uwes verſtands daer door zullen verlicht zijn. Eſ. 19: 9.

19. Ende (*d*) leert die woorden uwen kinderen, ſcherpt hen die in, ſprekende daer van by alle gelegenheid, binnen 's huis, als gy in uwen huyſe ſittet met uwe huisgenooten, ende buiten 's huis, als gy op den wegh gaet, ende doet dit by alle gelegenheid, en t' aller tijd, des avonds als gy nederligt, ende des morgens als gy opſtaet.

20. Ende ſchrijftſe op de poſten der deuren uwes huyſes, ende aen uwe poorten, die naer de ſtrate worden geöpend.

(*b*) bov. 8: 19. (*c*) bov. 6: 6, 8. (*d*) bov. 4: 9. ende 6: 7.

De wijl men foortgelijke bevelen ook eldere aentreft, als Exod. 13: 9. Deut. 6: 8, 9. hebben de Jooden daer mede zeer veel op, dies zy Deut. 6: 4-9. Num. 15: 37 41. en Deut. 11: 13-21. dagelyks, zoo des morgens als des avonds lezen, als eene bekende les, die zy noemen: *Kerijath Schemmig*, dat is: *de Les: Hoor*, dewijl Deut. 6: 4. begint. *Hoor Israël!* welke woorden zy ook fluiten in kleine huisjes of holligheden van leder gemaekt, en met lange riemen voorzien, die zy aen hunne hoofden, en om den linkerarm vastbinden, met byvoeginge van Exod. 13: 1-10. en 11 vs. 17. op pergament geschreeven. Zoo als ook de woorden Deut. 6: 4-9. en 11: 13 21. op dezelvde wyze geschreeven, en in houten buisjes, opgerold, gelegd of gestoken worden, in ingeboorde holligheden in de posten der deuren, die by 't in of uitgaen met de hand aenroerende. De geletterden verschillen in hunne gedachten, of men deze handelwyze der Jooden te houden hebbe, voor eene Godlyke instellinge, dan of dezelve alleen uit het Joodsche Bygeloov spruite: zoo dat het Godlyk bevel, hier vs. 18 20, geheel oneigenlyk moete verstaen worden, even als Spr. 3; 3. 6: 20, 21, om te toonen, dat 's Heeren wet hun uitnemendst sieraed moest wezen, geduurig door hen voor oogen gehouden, en by aenhoudendheid betracht moest worden.

Doch 'er is ook geen ongerijmdheid in, te stellen, dat de Heere, die Israël op allerlei wyze, door beeldtenisfen en geheimzinnige verrichtingen, wilde onderwijzen, ook zulk een binden der wet aen hoofd en hand, en hechten aen de posten en poorten, hebbe geboden, zoo wel als 't maken van hemelsblauwe snoerkens aen de hoeken der kleederen. Num. 15: 37. Deut. 22: 12. tot de reeds genoemde geestelyke uitzichten, vergel. Spr. 1: 8, 9. Dit neemt niet weeh, dat in later tijden de Pharizeen deze handelwijze zeer konden verbasteren, door bygeloov en geveinsdheid, waer over Jesus hen, ten aenzien van 't wijdmaken der kleederzoomen, berispte Matth. 23: 5; te meer, dewijl zy niet slegts dezelve gebruikten tot *Phijlacterien*, bewaercedes van de gedachtenisse der wet, maer ook tot behoedmiddelen of *Amuleten*, nae de oosterssche wyze, tegen uitwendige onheilen.

21. Ge-

21. Gedenkt altoos, o Israël! aen deze bevelen, op dat, als de vrucht uwer gehoorzaemheid, uwe dagen, ende uwer kinderen dagen, in den lande, dat de HEERE uwen vaderen hen te geven gesworen heeft, vermenigvuldigen: gelijck de dagen des hemels op der aerden; dat is de gezette en achtereenvolgende voortgang van dagen, die, door de geduurige beurtwisselingen van 't op en ondergaen der Zonne en andere Hemellichten, worden veroorzaekt; en anders 's Heeren verbond van dag en nacht heeten. Jer. 33: 10, 25. om dus de beſtendigheid van Israëls inwooninge in Canaan te leeren; waer toe een oplettende gehoorzaemheid aen 's Heeren bevelen den weg zoude banen, zoo lang zy hunne dagen begonnen, binnen en buitens huis doorbrachten, en by den avond eindigden, met het bedenken en betrachten van dezelve.

22. Want ſo gy neerſtiglick houdet alle deſe geboden, die ick in 's Heeren naem u gebiede om die te doen: den HEERE uwen Godt liefhebbende, vs. 1. wandelende in alle ſijne wegen, Kap. 5: 33. ende hem aenhangende, zonder uw hart van hem af te wenden, en tot andere Goden te neigen:

23. So ſal de HEERE alle deſe volcken, die nu in Canaan woonen, voor uw aengeſichte, zoodat gylieden 'er zelve ooggetuigen van zult zijn, uyt de beſittinge verdrijven, ende gy ſult erflick beſitten grooter ende machtiger volcken, dan gy zijt; om dat niet uwe kracht, maer ik zelv hen uit de bezittinge zal uitſtooten.

24. Alle plaetſe, (*e*) daer, als gy over de Jordaen zult zijn getrokken, uwe voetſole op treedt, ſal uwe zijn, en niet als een vreemd land, dat alleen ter doortogt zou dienen, of waer uit gy wederom zoudt kunnen worden verdreeven, maer als uw eigen land, waer van gylieden grond-eigenaers zijt, moeten aenmerken. Gy zult het zelve bezitten, in de ganſche uitgeſtrektheid, zoo als 't aen Abraham was beloofd; Gen. 15: 18. te weten van de woeſtijne Paran in 't Zuiden, ende tot den Libanon in 't Noorden;

(*e*) Joſ. 1: 3. ende 14: 9.

van de riviere, de riviere Phrath, of Euphraet ten oosten, tot aen de achterſte, of middellandſche zee ten westen, ſal uwe lantpale zijn. Deut. 1: 7, 8.

25. Niemant van de volken des Lands, ſchoon zy groot en magtiger zijn dan gy, en trachten zullen zich ten ſtrijde tegen u toe te rusten, en op te trekken, ſal voor uw aengeſichte beſtaen, maer alle zullen zy u den nek toekeeren en verdelgd worden; want de HEERE, uwe Godt, ſal uwen ſchrick ende uwe vreeſe, of liever, omdat de Heere met u is, *zijn* ſchrik en *zijne* vreeze, geven over al het lant, daer op gy in Canaan treden ſult, (*f*) gelijk als hy Exod. 23: 27. te vooren, alreeds terſtond nae uwen uittogt, tot u geſproken heeft. Zoo dat des Heeren voorzienigheid hier kenbaer zal blijken, wanneer hy ulieden dus, doch langs verſcheiden trappen 2 Sam. 8: 1-14. 1 Chr. 18: 9 11, in de bezittinge van 't beloovde Erfland zal ſtellen; welk alles u tot beſtendige gehoorzaemheid moet dringen.

26. Siet, op dat gy begrijpen moogt, het nut der gehoorzaemheid, en dat uw heil en rampen daer van zullen afhangen, ick ſtelle ulieden heden voor, ſegen, in het genot van het goede, ende vloeck, door de ondervinding van allerlei onheilen ende ſtrafkwaden.

27. Den ſegen, zult gy onfeilbaer mogen wachten; wanneer gy vlijtig ende beſtendig hooren ſult nae de geboden des HEEREN uwes Godts, die ick u heden gebiede.

28. Maer den vloeck, hebt gy te duchten; ſo gy niet hooren en ſult nae de geboden des HEEREN uwes Godts, ende afwijcket van den wege, dien ick u heden gebiede, om den Heere lief te hebben en hem alleen te dienen en aen te hangen: maer dat gy zoudt overgaen, om andere goden na te wandelen, die by de vreemde volken worden geëerd, doch die gy niet gekent en hebt, en ſlegts niet-goden zijn.

29. Ende 't ſal geſchieden, als u de HEERE uwe

(*f*) Exod. 23: 27.

uwe Godt ſal hebben ingebracht in 't lant, daer gy nae toe gaet, om dat te erven; Kap. 27: 12. Joſ. 8: 33. (*g*) dan ſult gy den ſegen uytſpreken op den bergh Gerizim, ende (*h*) den vloeck op den bergh Ebal; op dat elk van ulieden zoude konnen vernemen, wat te doen, en wat te laten; wat 'er te vreezen of wat 'er te hopen zy.

30. En zijnſe niet aen gene, dat is de West-zijde van de Jordane, doch landwaerds in, achter den wegh van der ſonnen ondergangh, naer 't Westen toe, in dat gedeelte van 't Land Canaan, 't welk bepaeldelyk is het deel der Canaaniten Gen. 12: 6. 13: 7. die in 't vlacke velt woonen? tegen over Gilgal Joſ. 12: 23. by de eyckenboſſchen van More? welke by Sichem, reeds in Abrahams tijd, in 't midden des Lands werden gevonden. Gen. 12: 6.

31. Want gylieden, doch niet ik, dewijl 't my niet zal mogen gebeuren, ſult over de Jordane gaen, dat gy inkomet om te erven het lant, dat de HEERE uwe Godt u geven ſal: ende gy ſult dat erflick beſitten, ende daer in woonen.

34. Neemt dan, o Israël, waer, te doen alle de inſettingen, ende de rechten, die ick u heden voorſtelle, op dat gy, in Canaan, voorſpoedig leven moogt.

(*g*) ond. 27: 12. Joſ. 8: 33. (*h*) ond. 27: 13.

HET XII. KAPITTEL.

Met dit Kapittel begint de vijfde redenvoering van Moſe, welke doorloopt tot het einde van Kap. 26. — In dit 12 Kap. vinden wy zulke bevelen, welke tot den openbaren Godsdienst betrekkelyk waren. De afgodery moest, in Canaan, geheel en al uitgeroeid, en de openbare Godsdienst, aen eene bepaelde plaets, verbonden worden.

1. DIt voorſchrivt van plichten, welke ik nu gereed ſtae, om ulieden voor te ſtellen, zijn de inſettingen, en de rechten, die gylieden ſult waernemen om te doen, in 't lant, het welcke u de HEERE, uwer vaderen Godt, gegeven en toegeſchikt heeft, om dat te erven; zoodrae gylieden in Canaan gekomen zijt, zult gy u op de onderhouding van deze plichten, met alle uwe vermogens, toeleggen, en daer mede geduurig blijven aanhouden, alle de dagen, die gylieden op den aerdbodem leeft.

2. (*a*) Gy ſult gantſchelick vernielen, zoo dat 'er niets van overblijve, alle de plaetſen, alwaer de volcken, die gy ſult erven, voor zoo ver gy hun land in bezitting nemen zult, haren goden gedient hebben: op de hooge bergen, ende op de heuvelen, ende onder allen groenen boom.

Niet alleen moesten de Afgodsbeelden vernield worden, welke de volkeren van Canaan gediend hadden, maer zelvs moesten die plaetſen, welke aen den dienst der afgoden gewijd waren, tot andere eindens gebruikt worden. Meestal verkoren de Heidenen de bergen en hoogtens tot hunnen afgodsdienst, zich verbeeldende, dat de offeranden, op verhevener plaetzen toegebracht, den Goden aengenaem waren. Daerom

(*a*) Exod. 34: 12, 13. bov. 7: 5.

Daerom moesten de Israëliten deze bergen tot andere eindens gebruiken, en de hoogten, welke de inwooners van Canaan op de bergen hadden opgeworpen, geheel en al slechten. Vooral hielden de Heidenen de bosschen en groote eikenboomen voor gewijde plaetsen, alwaer hunne Goden een byzonder vermogen hadden. Deeze bosschen moesten uitgeroeid worden, op dat 'er zelvs geen teeken van de oude afgoderye mogt overblijven.

3. Ende gy sult hare (*b*) altaren afwerpen, ende hare opgerechte beelden of *pijlaren* en gedenkteekenen, gelijk de LXX hebben, verbreken, ende hare bosschen met vyer verbranden, ende de gesnedene beelden harer goden nederhouwen: ende gy sult haren naem te niete doen, uyt die selve plaetse. en maken dat zelvs de namen der afgoden geheel in vergetelheid komen, zoo door u van de uitspraek dier namen te onthouden, als door het veranderen der namen van zulke steden en plaetsen, welke nae de afgoden genoemd zijn; verg. Num. 32: 38.

In de vertaling der LXX is eenige verschikking in de bewoordingen, daer wordt het *nederhouwen* tot de *bosschen* gebracht, en het *verbranden* tot de *gesneedene beelden der goden*. — Niets was noodzakelijker dan deeze verordening: zou de HEER alleen, als de Koning van Israël, gedient worden; dan moest 'er geen schijn van afgoderye overblijven; maer waren de gedenkteekens der oude afgoderye niet wechgenomen, dan zouden de wispeltuurige Israëliten ook daer door zelvs tot den afgodsdienst verlokt zijn.

4. Gy en sult den HEERE uwen Godt alsoo niet doen: gelijk de Heidenen aen hunne afgoden gedaen hebben. Gy zult den God der goden niet dienen op bergen, in bosschen of onder eikenboomen.

5. (*c*) Maer nae de bepaelde plaetse, die de HEERE uwe Godt uyt alle uwe stammen verkiesen zal, om derwaerds, als de plaets van den openbaren en gemeenschappelyken Godsdienst, eenparig t'zamen te komen, en om sijnen name en plechtigen eerdienst aldaer te setten;

(*b*) Richt. 2: 2. (*c*) 2 Chron. 7: 12.

nae de plaets van ſijne wooninge en byzondere tegenwoordigheid in het Heiligdom, naer die bepaelde plaets ſult gylieden vragen, ende daer henen ſult gy komen:

6. Ende daer henen ſult gylieden brengen uwe brand-offeren, ende uwe ſlacht-offeren, ende uwe tienden, ende het hef-offer uwer hant, ende uwe geloften, ende uwe vrywillige offeren, ende de eerſtgeboorten uwer runderen ende uwer ſchapen.

7. Ende aldaer, in de nabyheid van het Heiligdom, ſult gylieden voor het aengeſichte, en in de meer byzondere tegenwoordigheid, des HEEREN uwes Godts, het overſchot van uwe offeranden eten, ende gy zult, met matigheid en dankzegging, vrolick zijn, gylieden en uwe huyſen, dat is huisgezinnen, over alles, daer aen gy uwe hant geſlagen hebt; over den voorſpoed van uwen arbeid en van alle uwe ondernemingen, daer in u de HEERE uwe Godt geſegent heeft.

Dit bevel, om de offermaeltijden, in eene plaets naby het Heiligdom, te houden; wordt zeer dikwijls herhaeld Kap. 14: 23, 26. 15: 20. 16: 5. 27: 6, 7. Trouwens, dit was ook, by de Israëliten, eene zaek van zeer veel belang: want daer door betuigden zy, dat zy, met den Heere, door van zijnen altaer te eeten, die zijne tafel was, gemeenſchap hadden. en niet met de afgoden. Het houden derhalven van offermaeltijden, in Gods tegenwoordigheid, was eene erkentenis, dat zy den HEERE toebehoorden, en derhalven zeer geſchikt om Israël, in zijnen dienst, te bevestigen.

8. Gy en ſult, wanneer gy in Canaan gekomen zijt, ten aanzien van den openbaren Godsdienst, niet doen nae alles, dat wy hier heden doen: en in onze omzwervingen, tot dus ver gedaan hebben; de vergelegenheid der plaetſen en het geduurig verreizen, hebben ons niet toegelaten eene behoorlyke orde te houden, in het offeren, en in het waernemen der Feesttijden. Maer zoo moet het in Canaan niet gaen; een yeder moet niet doen, gelijk in de woestijne geſchiedde, al wat in ſijne oogen recht is: en zoo als de gelegenheid het medebrengt. Van de nauwkeurige waerneming der Godsdienstige plechtigheden, heeft de HEER u tot

dus

dus ver gunſtig ontſlag verleend, om dat 'er nog geene gelegenheid toe geweest is.

9. Want gy en zijt tot nu toe niet gekomen in de ruſte, uw leven is een aenhoudend omzwerven geweest, ende gy zijt nog niet gekomen in het land van de erffenisſe, die de HEERE uwe Godt u geven ſal.

10. Maer gy ſult eerlang over de Jordane gaen, ende woonen in 't lant, dat u de HEERE uwe Godt ſal doen erven: ende hy ſal u ruſte geven van alle uwe vyanden rontomme, ende gy ſult ſeker woonen: dan zult gy gelegenheid hebben, en ook verplicht zijn, om de juiste orde te volgen, in de plechtigheden van den openbaren eerdienst, en u te wachten van alle onregelmatigheden.

11. Dan ſalder eene plaetſe zijn, (*d*) die de HEERE uwe Godt verkieſen ſal, om ſijnen name, zijnen plechtigen dienst, en het luisterrijk teeken van zijne byzondere tegenwoordigheid, aldaer te doen woonen; daer henen ſult gy brengen alles wat ick u gebiede: alle die gewijde dingen, welke ik zoo even (vs. 6.) heb opgenoemd, te weten uwe brand-offeren, ende uwe ſlacht-offeren, uwe tienden, ende het hef-offer uwer hant, ende alle keure uwer geloften, die gy den HEERE beloven ſult.

12. Ende gy ſult vrolick zijn voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts, gylieden, ende uwe ſonen, ende uwe dochteren, ende uwe dienſtknechten, ende uwe dienſtmaegden: ende de Levijt, die in uwe poorten is; want hy en (*e*) heeft geen deel noch erve met ulieden, in de landeryen van Canaan.

De mannen waren maer alleen verplicht, op de hooge Feesten, voor Gods aengezicht, in de bepaelde plaets van het Heiligdom, te verſchijnen: uit deze plaets blijkt evenwel, dat het ook aen de vrouwen geoorloofd was derwaerds op te gaen. Verg. Richt. 21: 19-21. 1 Sam. 1: 3.—.

13. Wacht u, dat gy uwe brand-offeren niet en

(*d*) 1 Kon. 8: 29. (*e*) Num. 18: 20. bov. 10: 9. ond. 18: 1.

offert in alle plaetſe, die gy ſien ſult: dat is, die gy, uit hoofde van de gelegenheid, geſchikt daer toe zult oordeelen.

14. Maer in de plaetſe, die de HEERE in eenen uwer ſtammen ſal verkieſen, daer ſult gy uwe brandofferen offeren: ende daer ſult gy doen al wat ick u gebiede: daer zult gy alles brengen en verrichten, het welk tot den openbaren en plechtigen Godsdienst behoort.

15. Doch wat het dooden der dieren tot gewoon voedſel aengaet, nae allen luſt uwer ziele, nae uw welgevallen, ſult gy zulke dieren, welke rein zijn, ſlachten ende derzelver vleeſch eten, nae den ſegen des HEEREN uwes Godts, dien hy u geeft, elk nae zijn vermogen, zoo veel als hy vergelden kan. Hiertoe is geene bepaelde plaets geſchikt, dat kunt gy vryelyk doen in alle uwe poorten: in alle ſteden of dorpen, waer elk zijne wooning hebben zal: de onreyne, iemand die onder eene wettiſche onreinheid ligt, zal wel van de offeranden en de heilige dingen niet eten, zie Lev. 7: 20. maer de onreine ende de reyne beide ſal daer van, van het vleesch der reine dieren, welke tot dagelyksch voedſel geſlagt zijn, vryelyk mogen eten, even als elk, zonder onderſcheid, eten mag, by voorbeeld van een rhee, ende als van een hert, en ſoortgelijke dieren, die wel niet geofferd worden, maer evenwel rein zijn, zie Lev. 22: 19. en 14: 5.

Wy mogen uit dit vs. 15. beſluiten, dat de Israëllers, geduurende hunne omzwervingen door de woestijne, geen vleesch van dieren gegeten hebben, dan alleen van die gene, welke aen de deur van het Heiligdom geſlagt waren, en van welke Gode een gedeelte op den Altaer, tot een dank-offer, was aengeboden: zie Lev. 17: 3, 4. Trouwens, in de woestijnen, was 'er voor het vee geene geſchikte gelegenheid, om behoorlyk te vermenigvuldigen, althans zoo veel niet, dat zulk een machtig heirleger, tot dagelyksch voedſel, daer van zoude hebben kunnen eten. Maer, wanneer zy in Canaan gevestigd waren, daer allerwegen grasrijke weiden waren, hadden zy volkomen vryheid, van allerlei ſoort van dieren, tot dagelyksch voedſel, te ſlagten, alleenlyk moesten zy zich onthouden

houden van die genen, welke Lev. 11. onder de onreine geteld waren. — De onreine, zoo wel als de reine, mocht van het vleesch der reine dieren vryelyk gebruik maken. Het onderſcheid, tusſchen reine en onreine perſonen, was alleen geſchikt, om de eer van hunne heilige Feesten op te houden, en derhalven kwam het, in hunne dagelykſche maeltijden, niet te pas. — Van het bloed evenwel moest elk zich zorgvuldig onthouden.

16. (*f*) Alleenlick het bloet en ſult gylieden niet eten, van eenig dier, het zy het zelve tot den offerdienst, het zy tot dagelyksch gebruik, geſlagt wordt: gy ſult het op de aerde uytgieten, als water: op dat het in den grond moge wechzakken en verdwijnen, gelijk water, dat op de aerde wordt uitgegooten.

Dit verbod was reeds te vooren gegeven Lev. 17. Het wordt zeer dikwijls, en in dit Kapittel alleen viermalen, herhaeld vs. 16, 23, 24, 25, om Israël onder het oog te brengen, dat deze wet van een gansch byzonder aenbelang was. Lev. 18: 18. wordt 'er dezelvde bedreiging tegen gedaen, als tegen het opofferen van zijne kinderen aen den Moloch: de HEER *zal zijn aengezicht tegen zulk eene ziel zetten.* Rabbi MAIMONIDES merkt 'er over aen, dat deze bedreiging, tegen geene andere zonde, gedaen is, dan tegen de afgodery en het eten van bloed, en dat deze misdaden zeer nauw aen elkander vermaegſchapt waren, om dat het eten van bloed aenleiding geven kon tot het eeren der Duivelen, die zich, nae de verbeelding der oude heidenen, op het bloed der dieren, vergasten, zoo dat hunne aenbidders, door het eten van bloed, met dezelve gemeenſchap hadden.

17. Gy en ſult in uwe poorten, in uwe byzondere ſteden en wooningen, niet mogen eten de tiende uwes koorns, ende uwes moſts, ende uwer olie, noch de eerſtgeboorten uwer runderen, ende uwer ſchapen: noch eenige uwer geloften, die gy ſult hebben belooft, om het een of ander te beſteden, tot uwe vervrolyking, op de plechtige Feestytden, noch uwe vrywillige offeren,

(*f*) Gen. 9: 4. Lev. 7: 26. ende 17: 10. end. 15: 23.

noch het hef-offer uwer hant: de vruchten, welke gy gewillig aenbrengt, om dezelve te gebruiken tot de vreugde maeltijden, welke, op de Feesten, voor het aengezicht des Heeren gehouden worden, alle deze dingen zult gy nergens anders dan ter plaetſe van het Heiligdom eten.

18. Maer gy ſult dat eten voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts, in de plaetſe, die de HEERE uwe Godt verkieſen ſal; gy, ende uw ſoon, ende uwe dochter, ende uw dienſtknecht, ende uwe dienſtmaegt, ende de Levijt, die in uwe poorten is: ende gy ſult vrolick zijn voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts over alles daer aen gy uwe handen geſlagen hebt: verg. vs, 11, 12.

Dit 17 en 18 vs. heeft ook nader opheldering noodig: De *tienden*, welken den Leviten werden opgebracht, mochten nergens, hoe ook genaemd, van de gemeene Israëliten gegeten worden, omdat zy alleen voor de ſtam van Levi verordend waren. Lev 27: 30. Daerenboven zou het ook een zeer groote en onnoodige laſt geweest zijn voor het volk, alle de tienden naer de plaets van het Heiligdom te brengen, en ook voor de Leviten, om dezelve naer hunne woonplaetſen te rug te voeren. Van welke tienden wordt hier dan geſproken? — Ook de *eerſtgeboornen der runderen en der ſchapen* kwamen alleen den Priesteren toe, en deze mochten mede door het volk in het geheel niet gegeten worden, noch aen de plaets van het Heiligdom, noch in hunne wooningen. Num. 18: 15 17. Welke eerstgeboornen van runderen en ſchapen worden dan hier bedoeld? — Even op dezelvde wys kwamen alle *beloovde* zaken den Heer geheel toe, en moesten den Priesteren gegeven worden; Lev. 27: 28. Num. 18: 14. welke *gelovten* moeten dan hier verſtaen worden? — Welk een *hef-offer* wordt hier bedoeld, daer de hef-offers van koorn, wijn, en olie, ook alleen tot het deel der Priesteren behoorden, Num. 18: 12? —

A. 'Er waren verſcheiden ſoorten van *Tienden*. 1. De Tienden, welke den Leviten, van al het inkomen des lands gegeven werden; Num. 18: 21, 24. 2. De Tienden

den der Tienden, welke aan den Priesteren, van de Leviten, werden opgebracht, Num. 18: 26. 3. De Tienden van het derde jaer, van welke wy by Kap. 14: 28. nader handelen zullen. ——

De eerste soort kan, om de opgemelde redenen, hier niet bedoeld worden. Van de tweede soort mocht niemand eten, dan alleen de Priesters, zelvs de Leviten niet, en gevolgelyk kunnen ook deze hier om dezelvde redenen niet verstaen worden. Ook wordt 'er niet geoogd op de derde soort: want deze mocht ook allerwegen, in byzondere huizen, gebruikt worden, gelijk ons by Kap. 14: 28 en 29 nader blijken zal. Maer 'er was nog een vierde soort van Tienden, welke de Jooden de *tweede Tienden* noemen, welke afgezonderd werden, na dat de Tienden, aen de Leviten verschuldigd, reeds betaeld waren. Van deze *tweede Tienden* wordt Kap. 14: 22. enz. uitvoeriger gesproken, en deze worden ook hier bedoeld. — Te weten, die *tweede Tienden* waren, in het wezen der zake, dezelvde met die van het derde jaer, alleen met dit onderscheid, dat het volk dezelve, elk derde jaer, gezamenlyk met de Leviten, in hunne eigen huizen eten mochten, Kap. 14: 28, 29. maer, in de twee eerste jaren, moesten zy dezelve, met de Leviten, in de plaets van den openbaren Godsdienst eten, gelijk hier en Kap. 14: 23. bevolen wordt. — De reden nu, waerom deze soort van Tienden, twee jaren in de plaets van het Heiligdom, maer, in het derde jaer, in de huizen der Israëliten, moesten gegeten worden, schijnt deze geweest te zijn, dat, in de twee eerste jaren, meer het voordeel der Leviten beoogd werd, die zich meest aen de plaets van het Heiligdom ophielden, maer, in het derde het belang der vreemdelingen en onmondigen, die zelden naer de plaets van het Heiligdom opgingen.

B. Wat de *eerstgeboornen der runderen en der schapen* betreft. De mannekens mochten door niemand, dan door de Priesteren, gegeten worden. Voor het naest zou men daerom denken kunnen aen de eerstgeboorne wijfkens, en het zoo begrijpen, dat die mede in zoo ver als heilig beschouwd

wierden, dat men dezelve, ter plaetſe van het Heiligdom, eten moest. Althans dit ſchijnt meer aennemelyk, dan de meening van anderen, dat 'er, gelijk tweede Tienden, zoo ook tweede eerstelingen zouden geweest zijn.

C. Door de *gelovten, welke beloovd werden*, kan men verſtaen alle die dingen, welke elk beloovde, tot de heilig Feesttijden en de Offermaeltijden, vrywillig te zullen aenbrengen.

D. Het *Hef offer* hebben wy verklaerd van vruchten, welke ook vrywillig, doch zonder voorgegane gelovte, tot de vreugdemaeltijden, werden aengebracht.

19. Wacht u, zoo vervolgde Moſe, dat gy den Levijt niet en verlatet, en hem beroovt of onthoudt van het inkomen, het welk de HEER voor deze ſtam verordend heeft; wacht u voor zulk eene minachting van deze dienaren des Heiligdoms, alle uwe dagen die gy in uwen lande Canaan zult doorbrengen.

Deze waerſchouwing wordt Kap. 14: 27. nog eens herhaeld. Zy was ook noodzaeklijk: want, wanneer de Dienaren van den Godsdienst veracht en verwaerloosd worden, komt de Godsdienst zelvs in verachting.

20. Wanneer de HEERE uwe Godt uwe lantpale ſal verwijdet hebben, (*g*) gelijck als hy u geſproken heeft, wanneer gy niet langer, gelijk tot dus verre, in onze omzwervingen, binnen de enge palen van eene legerplaets, zult beperkt zijn, maer in het ruime land van Canaan woonen zult, ſommigen op enen aenmerklyken afſtand van de plaets des Heiligdoms, zult gy niet tot den Tabernakel behoeven te komen, om vleesch te eeten, dat zou al te moeilyk en zelvs ondoenlyk wezen; wanneer gy vleesch eten wilt, ende gy ſeggen ſult; Ick ſal vleeſch eten, dewijle uwe ziele luſt heeft vleeſch te eten: ſo ſult gy vleeſch eten, nae allen luſt uwer ziele; naer uw welgevallen, op welke plaetſen gy ook moogt woonen.

Die dieren, welke tot offeranden geſchikt waren, moesten zy naer de plaets van den openbaren Godsdienst brengen, of aldaer

(*g*) Gen. 28: 13, 14. Exod. 23: 31. Deut. 11: 24. ende 19: 8.

aldaer van de Leviten koopen, dezelve laten ſlagten, aen de deur van het Heiligdom, en het bloed moest aen den Altaer worden uitgegoten. Deze wet zou de Israëliten op de gedachten hebben kunnen brengen, dat ook al hun ander vee, tot gewoon voedſel gefchikt, aen de plaets van het Heiligdom moest geſlagt worden, om het bloed aen den Altaer uit te gieten, Daerom wordt hier uitdrukkelyk verklaerd, dat zy het vee, tot dagelijkſch voedſel geſchikt, overal in Canaan zouden kunnen ſlagten, om het vleesch, elk in zijn eigen huis te eten.

21. So of vermids de plaetſe, die de HEERE uwe Godt verkieſen ſal, om ſijnen name aldaer te ſetten, verre van u, immers van velen, ſal zijn, ſo ſult gy overal vryelyk ſlachten van uwe runderen, ende van uwe ſchapen, die de HEERE u gegeven heeft, ook om dezelve tot ſpijs te gebruiken; mids dat het evenwel geſchiede, gelijck als ick u geboden hebbe, te weten dat het bloed op de aerde worde uitgegoten, dit hebt gy alleen en zorgvuldig in acht te nemen, ende gy ſult het vleesch van alle reine dieren eten mogen in uwe poorten, dat is, in uwe ſteden en eigen huizen, nae allen luſt uwer ziele.

22. Doch wanneer gy zulke dieren ſlagt, die ook op des Heeren altaer kunnen geofferd worden, gelijk by voorbeeld runderen en ſchapen, dan zult gy derzelver vleesch niet als heilig beſchouwen, het zal gelijck andere reine dieren, maer welke niet op den altaer komen mogen, by voorbeeld als een rhee ende een hert gegeten wort, alſoo ſult gy dat eten: de onreyne ende de reyne ſullen 't te ſamen eten, omdat 'er geene byzondere heiligheid is aen dit vleesch, vermids het niet op den altaer geweest noch Gode geheiligd is.

23. Alleen houdt vaſte, en draegt daervoor toch zorg, dat gy het bloet niet en etet, want het bloet is de ziele: daerom en ſult gy de ziele met het vleeſch niet eten: zie het aengeteekende op Lev. 17: 11, 14.

24. Gy ſult dat vooral niet eten: op de aerde ſult gy 't uytgieten, als water, en het daerna nog met ſtof

bedekken, opdat het door geen hond of ander beest worde opgelikt, zie Lev. 17: 13.

25. Gy en ſult dat bloed, onthoudt dit toch voor alle dingen, niet eten: op dat het u, ende uwen kinderen na u wel gae, als gy ſult gedaen hebben dat recht is in de oogen des HEEREN, en niets nagevolgd hebben van de afgodiſche gewoontens der Heidenen.

26. Doch uwe heylige dingen, die gy den HEERE hebt toegewijdt, en in eene ganſch byzondere achting hebben ſult, ende uwe geloften, al wat gy den HEERE ten dienste van het Heiligdom zult beloovd hebben, dit alles ſult gy opnemen, ende daer mede komen tot de plaetſe die de HEERE verkieſen ſal, om het aldaer den HEER aen te bidden.

27. Ende gy ſult uwe brand-offeren, het vleeſch ende het bloet door de Prieſteren laten bereyden, op den altaer des HEEREN uwes Godts: ende het bloet uwer ſlacht-offeren ſal op den altaer des HEEREN uwes Godts worden uytgegoten, maer het vleeſch ſult gy eten, het welk 'er overſchiet, nadat 'er de Priesters hun deel van hebben.

28. Neemt waer, ende hoort alle deſe woorden, die ick u gebiede, op dat het u ende uwen kinderen na u wel gae tot in eeuwigheyt, zoo lang namelyk als de Godsregeering en de plechtige Offerdienst duuren zal, als gy ſult gedaen hebben, dat goet ende recht is in de oogen des HEEREN uwes Godts, en nauwkeurig geweest zijn in het ſtiptelyk waernemen der Godsdienstige plechtigheden, aen welke de HEER den welvaert en de aerdſche zegeningen in Canaan heeft vastgehecht. Vergel. onze aenmerkingen over den aert van het Sinaitisch Verbond op Exod. 20.

29. Wanneer de HEERE uwe Godt voor uw aengeſichte ſal hebben uytgeroeyt de volckeren, nae het land van dewelcke gy henen gaet, om die erflick te beſitten; ende gy die erflick ſult beſitten, ende in haer lant woonen;

30. Wacht

30. Wacht u, dat gy niet verſtrickt en verlokt wordet achter hen, om de afgodiſche gewoontens van deze volkeren na te volgen, na dat ſy voor uw aengeſichte ſullen verdelgt zijn: Wat zou 'er toch dwazer wezen, dan de afgoderye van die volkeren na te volgen, om welke zy uit dat goede land zijn uitgeroeid? ende daerom wacht u zelvs hier voor, dat gy niet en vraget nae hare goden, nae derzelver namen, en de wys op welke zy plegen gedient te worden, opdat gy door het nieuwe en het aenlokkelyke, het welk gy daerin welligt vinden zoudt, niet verlokt wordet, om dien afgodsdienst na te volgen, ſeggende; Gelijck als deſe volcken haren goden gedient hebben, alſoo ſal ick oock doen.

31. Ook zult gy u wachten, van die afgodiſche gewoontens en plechtigheden, in den eerdienst van Jehovah onzen God, over te brengen, Gy ſult alſoo niet doen, den HEERE uwen Godt, gelijk de Heidenen hunnen zoogenaemden Goden gewoon waren te doen: want al dat den HEERE een grouwel is, al dat gene van het welk de heilige God den meesten afkeer heeft, alles dat hy haet, hebben ſy haren goden gedaen, de plechtigheden van den Heidenſchen eerdienst zijn allerverfoeilykst; want, zoo ver gaet de buitenſpoorigheid, dat ſy oock hare ſonen ende hare dochteren met vyer verbrandt hebben ter eere van haren zoogenaemde goden.

Moſe bepaelt de aendacht der Israëliten by de allergrouwzaemſte en meest onnatuurlyke plechtigheid van den Heidenſchen afgodsdienst, om 'er hen des te meer van afteſchrikken. Men vergelijke het aengeteekende op Lev. 18: 21. 20: 2. enz. — Ondertusſchen wordt deze onmenſchelyke plechtigheid niet altoos, op dezelvde wys, voorgeſteld, dan heet het *zijne kinderen door het vuur te laten doorgaen*, dan *zijn zaed aen den Moloch te geven* — Het laten *doorgaen van zijne kinderen door het vuur*, ſchijnt alleen daerin beſtaen te hebben, dat zy aen den Moloch werden toegewijd, maer het *geven van zijne kinderen aen den Moloch* geſchiedde, wanneer men dezelve, ter eere van dien afgod, door het vuur liet verbranden. Deze onmenſchelyke plechtigheid is naderhand ook in

gebruik geweest onder de Karthagers, en deze hadden dezelve overgenomen van de Feniciërs, die tot de oorſprongelyke bewooners van Canaan behoorden. — Welk een kennelyk blijk is het niet van Israëls hardigheid en overhelling tot den verfoeilykſten afgodsdienst, dat zy zich, in volgende tijden, in weerwil van Moſes waerſchouwing, tot zulke onnatuurlyke gruwelen hebben laten vervoeren.

32. Al dit woort, welck ick ulieden, omtrent den openbaren Godsdienst, uit 's Heeren naem gebiede, dat alles, tot het minste toe, ſult gy zorgvuldig en beſtendig waernemen om te doen, zonder vermeerdering of vermindering: (*h*) gy en ſult daer by, te weten by de voorgeſchreeven plechtigheden van den openbaren eerdienst, niet toedoen, het zy van uwe eigen uitvinding, het zy overgenomen uit de afgodiſche gewoontens der volkeren van Canaan; dit zou u tot den afgodsdienst zelven vervoeren kunnen; ende daer van zult gy ook niet afdoen, gy zult niets nalaten van de ingeſtelde plechtigheden. Dit zou eene verkorting van Gods eer wezen.

De hoofdſom der zaken, welke in dit Kap. wordt voorgeſteld, beſtaet hierin, dat de openbare Godsdienst, in Canaan, aen eene zekere bepaelde plaets, moest verbonden zijn en blijven.

Deze inrichting is zeer opmerkelyk.

I. 'Er waren zeer wijze en gewichtige redenen, voor deze verordening. — Voor het ganſche volk zou, in Canaan, maer ééne plaets, tot den openbaren Godsdienst, worden vastgeſteld. Aldaer moesten zy alle, driemael des jaers, op de hooge Feesten, te zamen komen. Dit was ongemeen geſchikt, om den band van vereeniging en broederſchap des te ſterker toe te halen, om den Israëliten, de oude gebeurtenisſen, en de groote daden, welke de HEER verricht had, geduurig te herinneren, en om hen, van de afgoderyen en gewoontens der Heidenen, des te meer te rug te houden. — Deze zaek was van zooveel aengelegen-

(*h*) Deut. 4: 2. Spr. 30: 6. Openb. 22: 18, 19.

genheid, dat de wet daeromtrent zes of zeven malen herhaeld wordt. Kap. 16 en Num. 17.

II. De HEER zou zelv deze plaets aenwijzen. — Trouwens ware de keus aen het volk overgelaten, dan zou elk den zetel van den openbaren Godsdienst, in zijne eigen ſtam, hebben willen bepalen, en dit had niet kunnen nalaten aenleiding te geven tot eindelooze twisten en verdeeldheden.

III. De HEER noemde de plaets voor als nog niet, op dat de Israëliten zich niet verbeelden mogten, dat zy nu geene bevelen meer van den Hemel te wachten hadden.

IV. De plaets, welke de HEER allereerst verkoos, om de Ark te bewaren, was *Silo*. Toen de ingezetenen van deze plaets zich dezer eere hadden onwaerdig gemaekt, werdt dezelve overgebracht naer *Kiriath-Jearim*, en andere plaetſen, tot dat de HEER, ten tijde van DAVID, de heilige Stad *Jeruſalem*, als den zetel van den Godsdienst, aenwees, 2 Chron. 7: 12.

V. Deze wet hebben de Jooden ook nauwkeurig waergenomen, en op de onderhouding van dezelve, waren zy zoo zeer gezet, dat zy biddende, altoos hunne aengezichten naer *Jeruſalem* keerden, hoe ver zy zich ook van die Heilige Stad bevinden mogten.

HET XIII. KAPITTEL.

Behoedmiddelen tegen de verleidingen tot afgoderye, en den afval van den waren Godsdienst.

1. WAnneer het, in volgende tijden, gebeuren mogt, dat 'er iemand, die zich voor een Propheet uitgeevt, en voorwendt, dat hy, met Goddelyke Openbaringen, verwaerdigd wordt, ofte een droomdroomer, iemand die voorgeevt, dat God zich, door droomen, aen hem openbaert, in 't midden van u, en uit uw eigen volk, ſal opſtaen, ende u geven een teecken oft wonder;

wanneer hy u te vooren zegt, dat 'er zulk of zulk eene wonderbare zaek zal voorvallen, ter bevestiging der waerheid van zijne leer.

2. Ende, zo het dan gebeuren mogt, dat het teecken, ofte dat wonder komt, dat hy tot u geſproken hadde, ſeggende: Laet ons andere goden, die gy niet gekent en hebt, navolgen ende hen dienen:

3. Gy en ſult nae de woorden van dien zoogenaemden Propheet, ofte nae dien droomdroomer niet hooren, gy zult u door hem niet tot de afgoderye laten verleiden, en zelvs aen zijne voorſtellingen niet eens het oor leenen: want de HEERE uwe Godt verſoeckt ulieden, hy wil, langs dezen weg, eene proeve nemen van uwe ſtandvastigheid en gehechtheid aen zijnen dienst, om te weten, oft gy den HEERE uwen Godt lief hebt met uw gantſche herte, ende met uwe gantſche ziele, in waerheid en met alle uwe vermogens, dan of gy, omtrent hem en zijnen dienst, onverſchillig zijt.

4. Den HEERE uwen Godt ſult gy navolgen, door zijnen wil, welken hy u geopenbaerd heeft, beſtendig te gehoorzamen, ende hem vreeſen: ende ſijne geboden ſult gy houden, ende ſijne ſtemme gehoorſaem zijn, (*a*) ende hem dienen, ende hem aenhangen, zoodat gy u, door geene verleidingen, van welken aert zy ook wezen mogen, van zijnen dienst zult laten aftrekken.

5. Ende die ſelve gewaende Propheet, ofte droomdroomer, ſal (*b*) gedoodt worden; want hy heeft [*tot*] eenen afval geſproken tegen den HEERE uwen Godt, die ulieden uyt Egyptenlant heeft uytgevoert, ende u uyt den dienſthuyſe verloſt, om u van den eenigen en waren God, ware het mogelyk, aftetrekken, om u af te drijven en te doen afdwalen van den wegh, dien u de HEERE uwe Godt geboden heeft, om daer in te wandelen. Zulk een bedrieger zal met den dood geſtraft worden, hy heeft zich onmiddelyk tegen den HEERE bezondigd, en zich aen de misdaed van gekwetſte Majeſteit

(*a*) bov. 10: 20. (*b*) ord. 18: 20. Jer. 14: 15.

jeſteit tegen Israëls Koning ſchuldig gemaekt: ſo ſult gy het booſe uyt het midden van u wechdoen, alle aenleiding en verzoeking tot afgoderye, de ſnoodſte van alle booze misdaden, voorkomen en ſtuiten.

Tot nader verſtand van dit behoedmiddel tegen de afgoderye, dient men het volgende te weten.

I. De laetſte woorden van vs. 2 behooren tot het eerste vers. Zulke woordverplaetſingen zijn, in de ſchrivten van het oude Testement, niet ongewoon. Het eerste lid van vs. 2. is als het ware eene tusſchenrede; wanneer men deze achter aen plaetst, zal de zin over het algemeen duidelyker wezen. *Wanneer een Propheet of droomdroomer in het midden van u zal opſtaen, en u geven een teeken of wonder; zeggende; laet ons andere Goden, die gy niet gekend hebt, navolgen en hen dienen: en dat teeken, of dat wonder komt dat hy tot u geſproken hadde.*

II. Moſe ſpreekt van eenen *Propheet* en eenen *Droomdroomer*. De eerste is iemand, die, door gezichten, en de ander, die door droomen, Goddelyke Openbaringen ontvangt. MOSE bedoelt allerlei ſoort van bedriegers, die, onder het voorwendſel van gemeenzame verkeering met de Godheid, het volk Israëls van den HEERE en zijnen dienst zouden poogen aftetrekken.

III. 'Er is een zeker geſchil over de betoogende kracht der wonderen. Het is namelyk de vraeg: Of de wonderen rechtſtreeks en onmiddelyk, de Goddelyke zending, en de echtheid der leer van zulken perſoon betoogen, die wonderen verricht, zoodat men alles het welk hy voorſtelt, als eene Goddelyke Openbaring moest aennemen, daerom dat hy zijn zeggen met wonderwerken bevestigt: Dan of de wonderwerken de echtheid eener leer niet eer bewijzen, voor dat men die leer zelve onderzocht, en dezelve Godbetamelyk bevonden heeft. — De beſlisſching van dit geſchil zou ons veel te ver van ons oogmerk afleiden. Alleenlyk dient het hier ter zake, dat zy, die het op de laetſte wys begrijpen, onder andere de vijf eerste verſen

van dit Kapittel, tot een bewijs aenvoeren. MOSE, zegt men, leert duidelyk dat de wonderwerken niets bevestigen, wanneer de leer van hem, die dezelve verricht, blijkbaer valsch is, en onbetamende voor de eer der Godheid. —

Dan de geheele plaets bewijst niets van dien aert. MOSE ſpreekt van eenen bedrieger, die Israël tot afgoderye verleiden zoude; en 'er is geen twijffel aen, of zulk een bedrieger kan nooit waerachtige wonderen verrichten. Het is de hooge Beſtuurer aller dingen alleen, die den loop der natuur kan ſluiten, en hare wetten voor eenigen tijd opſchorten. Het doen van waerachtige wonderen derhalven is ver weg boven het vermogen van eindige wezens. En die zich Gods Goedheid, Waerheid en Heiligheid herinnert, zal geen bewijs vragen, ten betooge, dat God geene wonderen zal doen, ten behoeve van eenen bedrieger, en tot ſtaving van den afgodsdienst.

Het *teeken* en het *wonder* dan, van het welk MOSE ſpreekt, is niets anders, dan een gewaend en ſchijnbaer wonder, eene zekere zonderlinge verrichting, welke van onkundigen, voor een Goddelyk Wonderwerk, wordt aengezien. Hy bedoelt blijkbaer, gewaende wonderen, even als hy door eenen *Propheet* en *Droomdroomer* zulke bedriegers verſtaet, die voorwenden, dat God hen, in gezichten en droomen, met Openbaringen verwaerdigde. — Zoo onmogelyk nu als het is, dat God, door eene openbaring, verklaren kan, dat men de afgoden dienen zal, zoo onmogelyk is het ook, dat God, ten behoeve van zulk eenen bedrieger of valſchen Propheet, wonderwerken verrichten zoude.

Moſe waerſchouwt zijne Israëliten tegen een geval, het welk zeer mogelyk en zelvs waerſchijnlyk was, dat 'er, in volgende tijden, de een of ander zou te voorſchijn komen, die Israël tot den afgodsdienst zou zoeken te verleiden; dat zulk een zou voorgeven, dat hy, met de Godheid, gemeenzaem verkeerde, dat hy, door eene Openbaring, ontdekt had, dat 'er nog andere Goden waren, buiten den JEHOVAH, van welke men te vooren niets geweten had; dat zulk een, om het bedrog des te meer ingang te doen heb-

hebben, een zeker teeken gav, als een bewijs voor zijne leer, en voorſpelde, dat 'er zulk of zulk eene vreemde gebeurtenis zoude voorvallen; en dat zijn zeggen met de daed bevestigd werd. — Maer daerom was dit zonderlinge voorval niets minder dan een Goddelyk wonderwerk. De Israëliten moesten naer zijn voorſtel niet eens hooren, noch het hunne aendacht waerdig oordeelen. Het was alles bedriegery. Het kon zijn, dan hy, door een ſchrander vernuft, uit het beloop der omſtandigheden, eene gebeurenis voorzag, aen welke andere in het geheel niet dachten; of, het gene hier meest in aenmerking komt, dat de bedrieger, door list en behendigheid, zekere vreemde dingen wist te verrichten, welke de eenvouwige menigte voor wezenlyke wonderwerken aenzag. — Men vergelijke het gene wy, omtrent de Egyptiſche Toovenaren, hebben aengeteekend.

IV. Zulk eene waerſchouwing was by een volk, zoo ruuw en overhellende tot de Afgoderye, als Israël was, hoogst noodzakelyk.

V. Zulk een voorval zou dienen, om Israël te *verzoeken*, vs. 3. — Dit *verzoeken* moet, op eene Gode betamelyke wyze, verſtaen worden. God verzoekt niemand tot het kwaed, in eenen eigenlyken zin. Jac. 1: 13, 14. De HEER wordt, in dit geval, gezegd Israël te zullen *verzoeken*, voor zoo ver hy den bedrieger zou toelaten, alle zijne listen en verleidingen in het werk te ſtellen, om Israël van zijnen dienst afvallig te maken, om daerdoor te beproeven, of en in hoe ver zy, tegen de kracht der verleiding, zouden beſtand wezen. — Deze *verzoeking* of beproeving had de HEER zekerlyk voor zich zelven niet noodig. Hy ziet neder tot op den bodem aller harten. Maer zy was noodig en nuttig voor Israël zelven, opdat zy weten zouden, of hunne verkleevdheid, aen den HEER en zijnen dienst, oprecht en ſtandvastig ware.

Vervolgens waerſchouwt Moſe de Israëliten tegen de verleiding van hunne eigen bloedverwanten en vrienden, om dat deze, doorgaends, het meeste vermogen hebben op de gemoederen der menſchen, zeggende:

6. Wanneer uw (*c*) lijflyke broeder, uwer eigen moeder ſone: die met u onder het zelvde hart gedragen is, ofte uw ſoon, oft uwe dochter, die u nog nader zijn dan uw Broeder; oft uwe bedgenoot, het wijf uwes ſchoots, welke u nog naeder is dan uwe kinderen, ofte uw dierbaren harten-vrient, iemand, welken gy boven alles mogt beminnen, die als uwe ziele is, en welken gy zoo liev hebt, als uw eigen leven, u op de eene of andere wijs tot afgoderye ſal aenporren, niet in het openbaer, gelijk de gewaende Propheet, van welken ik zoo even geſproken heb, maer in 't heymelick ſeggende: Laet ons gaen, ende dienen andere goden, die gy niet gekent en hebt, gy, noch uwe vaderen; en afſtand doen van JEHOVAH en zijnen dienst.

7. Van welke zoogenaemde goden hy ook mogt ſpreken, van alle de goden der Heidenſche volcken, die rontom u zijn, het zy dezelve naeby u, ofte het zy ze verre van u afwoonen: welke zoogenaemde goden 'er ook onder de Heidenen mogen gediend worden, van 't een eynde der aerde tot aen 't ander eynde der aerde:

8. So en ſult gy hem niet te wille zijn, gy zult, uit achting voor hem, niets hoegenaemd doen, ten zijnen gevalle, in het meest of in het minst, ende zelvs zult gy nae hem niet eens hooren: maer zijn voorſtel, met verfoeijing afſlaen, oock ſal uwe ooge ſijner niet verſchoonen, hy heeft zich, wie hy ook wezen mogt, uwe lievde onwaerdig gemaekt, ende gy en ſult u over hem, omdat hy uw vriend of bloedverwant is, niet ontfermen, nochte hem verbergen; gy zult hem by het Gerecht verklagen.

9. Maer

(*c*) ond. 17: 2.

9. Maer gy ſult hem, door de handen van den waereldlyken Rechter, ſekerlick laten doodſlaen; (*d*) hy moet geſteenigd worden, uwe hant ſal eerſt tegens hem zijn, om hem te dooden: gy zult, als beſchuldiger of getuige, den eerſten ſteen op hem werpen, ende daer na zal de hant des gantſchen volcks ſteenen op hem werpen.

10. Ende gy ſult hem met ſteenen ſteenigen, dat hy ſterve: want hy heeft u geſocht af te drijven van den HEERE uwen Godt, die u uyt Egyptenlant, uyt den dienſthuyſe, uytgevoert heeft; ſchoon hy zijn doemwaerdig oogmerk niet bereikt heeft, was evenwel zijn voornemen eene onmiddelyke kwetſing der Goddelyke Majeſteit.

11. Het oogmerk van dit geſtrenge vonnis is: Op dat het (*e*) gantſch Iſraël hoore, ende vreeſe; ende niet voortvare te doen nae dit booſe ſtuck in 't midden van u; en opdat elk van zulke verfoeilyke aenſlagen worde afgeſchrikt.

Merkt 'er in op, dat onder de bloedverwanen vs. 6, de Vader en Moeder niet geteld worden. De reden is, omdat MOSE ſpreekt van zulke perſonen, die, op de gemoederen van anderen, den meesten invloed hebben: deze invloed is gëevenredigd nae de lievde, welke aen zulke perſonen wordt toegedragen: vermids nu de lievde, in de nederdalende linie, doorgaends ſterker is dan in de opklimmende, ſpreekt MOSE niet van Vader en Moeder. Een man, die de aenporring van zijne kinderen, van zijn wijv, en van zulk een vriend, op welken hy al zijn vertrouwen ſtelt, wederſtaen kan, en aen JEHOVAH, in weerwil van hunne veel-vermogende verleiding, getrouw blijvt, zal zich nog veel minder, door zijne Ouderen, vervoeren laten. — Men houde wijders wel in het oog, dat het *doodſlaen* vs. 9. moet verſtaen worden, van het ſteenigen, op het vonnis van den Rechter: zonder dit zou deze wet aenleiding gegeven hebben tot ontelbare moorden; en elk booswicht hadde zijnen broeder kunnen doodſlaen, onder voorwendſel,

(*d*) ond. 17: 7. (*e*) ond. 17: 13.

dat hy hem, tot den afgodsdienst, had zoeken te verleiden. — Maer men zou kunnen vragen: hoe werd het beweezen, dat de verleider waerlyk ſchuldig was, daer hier van eene *heimelyke aenporring* geſproken wordt, vs. 6? De Joodſche Leeraers antwoorden 'er op, dat men den verleider tegen eenen anderen tijd beſcheiden moest, om de zaek nader in overweging te nemen, dat hy, tegen dien tijd, eenige perſonen, zoo heimelyk mogelyk was, verbergen moest, opdat die de woorden van den verleider zouden kunnen hooren, en daervan voor het Gerecht getuigenis geven. — Daerenboven was het zeer vermoedelyk, dat zulk een verleider zijne aenporringen, by verſchillende perſonen, op onderſcheiden tijden, en op veelerlei wyze, herhalen zoude.

Eindelyk bepaelt MOSE, *hoe 'er, met een geheele ſtad, moest gehandeld worden, wanneer de inwooners van den* HEERE *waren afgevallen.*

12. Wanneer gy van eene uwer ſteden, die de HEERE uwe Godt u geeft, in Canaan, om aldaer te woonen, ſult hooren ſeggen:

13. Daer zijn onbandige mannen, die God noch menſchen vreezen, Belials kinderen, uyt het midden van u uytgegaen: met verachting van uwen Godsdienst, ende hebben de inwoonders harer ſtadt tot afgoderye aengedreven, en listig verleidt, ſeggende: Laet ons gaen, ende dienen andere goden, die gy niet gekent en hebt:

Belials kinders is eene benaming, welke, in het Oude Testament, zeer gemeenzaem gebruikt wordt, van de allerſnoodſte booswichten, die zich aen geene wetten bekreunen, en alle banden aen ſtarden rukken. Het woord *Belial* zegt eigenlyk een allerſchadelykst mensch, die nergens toe nut is.

14. Wanneer u bericht wordt, dat zoodanige deugnieten de inwooners van eenige ſtad, tot den afgodsdienst, aenporren en vervoeren: So ſult gy de zaek nauwkeurig onderſoecken, ende naſpeuren, of het gerucht waer is, ende

ten

ten dien einde, waer het maer geſchieden kan, wel navragen: ende ſiet, het is de waerheyt, de ſake is ſeker, ſulcken grouwel is in 't midden van u gedaen:

15. So ſult gy de inwoonders der ſelver ſtad zoo vele 'er, by een rechterlijk onderzoek, ſchuldig bevonden worden, gantſchelick ſlaen met de ſcherpte des ſweerts; verbannende haer, ende alles wat daer in is, oock hare beeſten, met de ſcherpte des ſweerts.

16. Ende allen haren roof, alle de bezittingen der afgodiſche inwooneren, zoo koopmanſchappen als cieraden, ſult gy verſamelen in 't midden harer ſtrate, dat is op de markt of op eene andere ruime plaets, ende, ter herſtelling der eere van den HEERE uwen Gode, die ſtadt ende allen haren roof gantſch met vyer verbranden: ende ſy ſal een puin-hoop zijn eeuwiglick, tot een altoosduurend gedenkteeken van de Godlyke wraek, en opdat andere ſteden des te meer worden afgeſchrikt, ſy ſal niet weder gebouwt worden.

17. Oock ſalder niets van het verbannene aen uwe hant kleven, niemand zal 'er zich mede bevoordeelen, en 'er iets voor zich uit behouden, op dat de HEERE ſich wende van de hitte ſijnes toorns, ende zijn gramſchap bevredigd worde, en hy u, ten blijke daervan, geve barmhertigheyt, ende ſich uwer erbarme, ende u vermenigvuldige, gelijck als hy uwen vaderen geſworen heeft te zullen doen, wanneer gy hem en zijnen dienst getrouw blijvt:

18. Wanneer gy, wel verre van de afgoden te dienen, de ſtemme des HEEREN uwes Godts ſult gehoorſaem zijn, om te houden alle ſijne geboden, die ick u heden gebiede: om te doen dat recht is in de oogen des HEEREN uwes Godts.

Deze verordening is merkwaerdig. Ondertusſchen moet men het volgende wel in overweging nemen.

I. De zaek, van welke MOSES gewaegt, was van een zoo

zorglyk uitzicht, en dit is de reden, dat zy, met zulk eene geſtrengheid, moest behandeld worden. De Godsdienst en het algemeene welzijn van het volk had 'er een zeer groot belang by. Wanneer één perſoon de afgoden begon te dienen, was 'er zeer veel gevaer, dat hy vele anderen verleiden zoude. Maer hoevoel te zorglyker was het, wanneer eene geheele ſtad, in Israël, van den HEERE en zijnen dienst, afvallig wierd.

II. Men moest daerom niet, op bloote geruchten, aengaen, maer de zaek, met alle mogelyke nauwkeurigheid, onderzoeken. Dit was het werk, niet van byzondere perſonen, maer van het Gerecht. Men moest, aen den eenen kant, zorgdragen, dat geen onſchuldige lijden mogten, en aen den anderen kant, dat geene ſchuldige ongeſtraft bleeven; en dewijl de ſtraf zoo verſchrikkelyk was, werd 'er des te nauwkeuriger onderzoek gevorderd. — De Joodſche Leeraers berichten ons, dat byzondere perſonen, wanneer zy tot den afgodsdienst vervallen waren, door mindere Gerechtshoven, moesten geoordeeld worden, maer dat het de zaek was van het Sanhedrin of den grooten Raed, wanneer eene geheele ſtad van den HEER was afgeweken; dat het Sanhedrin, zoo drae het van deze zaek kondſchap gekreegen had, eenige wel vertrouwde perſonen, naar zulk een ſtad, zenden moest, om de zaek te onderzoeken, dat deze alle oplettendheid gebruiken moesten, en alle mogelyke middelen in het werk ſtellen, om te vernemen, of het gerucht waerachtig ware.

III. Indien het bewezen werd, dat de afval algemeen was, werd de bedreigde ſtraf over de ganſche ſtad, en aen alle hare inwooneren, uitgeoeffend. Maer indien het bleek, dat de afvalligen het minſte gedeelte uitmaekten, werden deze alleen, volgens de verklaring van MAIMONIDES, geſteenigd, en de ſtad verſchoond; en zoo het meerder deel ſchuldig was, werd de bedreigde ſtraf aen de afgodiſche ſtad volbracht, naedat zy, die bewyzen konden dat zy onſchuldig waren, vooraf, met hunne goederen, in veiligheid gebracht waren.

IV. De belovte van vermenigvuldiging vs. 17, wanneer de ge-

gemelde ſtraf behoorlyk werd ter uitvoer gebracht, kwam hier ongeneen wel te paſſe. — Welligt zouden de Israëliten zich, van deze geſtrengheid, hebben laten te rug houden, door die gedachten, dat het verdelgen van eene geheele ſtad het getal des volks merklyk verminderen zoude. Bekommert u daar niet over, wil MOSE zeggen, dit verlies zal, door den beloovden zegen der vermenigvuldiging, rijkelyk vergoed worden.

V. Ondertuſſchen lezen wy nergens, in de Joodſche Geſchiedenisſen, dat deze ſtraf ooit is ter uitvoer gebracht. Gibea werd wel verdelgd, maer om andere verfoeilyke misdaden. Evenwel is het bekend, dat vele ſteden van Israël, in volgende tijden, tot afgoderye vervallen zijn: daerom was het ook, dat de HEER zelvs die ſtrafoefeningen ten laetſten, aen de hoofdſtad der Israëliten, volbracht heeft, wanneer zy, door de Chaldeën, verdelgd is, en 70 jaren, als een puinhoop, heeft woest gelegen.

HET XIV. KAPITTEL.

Om Israël nog al meer, tegen de afgoderye, te wapenen, beveelt MOSE *hen, om de gewoone lijkplechtigheden der Heidenen niet na te volgen, vs.* 1, 2. *om de ſpijswetten, voorheen gegeven, gezettelyk te onderhouden, vs* 3-21. *en God als Opperheer van hun land te erkennen, vs.* 22-29.

1. GYlieden, o nakomelingen van Israël, zijt kinderen des HEEREN uwes Godts: (*a*) ulieden heeft God, met eene onderſcheiden lievde, boven alle andere bewoonders van den aerdbodem, verwaerdigd, en tot het volk van zijn byzonder eigendom aengenomen: het

(*a*) Levit. 19: 27, 28. ende 21: 5.

zou derhalven eene allerſnoodſte ondankbaerheid, en een allerverfoeilykſt gruwelſtuk wezen, den HEERE aftevallen, of hem te tergen door iets, het welk meer of min met de afgoderye gemeenſchap heeft: gy ſult u ſelven daerom niet ſnijden, nochte kaelheyt maken tuſſchen uwe oogen, over eenen dooden.

Van *zich zelven te ſnijden over eenen dooden*, is reeds geſproken. Lev. 19: 27, 28. Het *maken van kaelheid tuſſchen de oogen* beſtond daerin, dat de wenkbrauwen, of het hair op het voorhoofd, met een ſcheermes werd weggenomen, of, door middel van pleisters, uitgetrokken. Hoe het zy, deze gewoonte had haer opzicht tot den afgodsdienst: want het afgeſneeden of uitgetrokken hair werd op het aengezicht der dooden gelegd, tot een ſoort van verzoening van de onderaerdſche Godheden.

2. Van deze en alle andere afgodiſche gewoonten, zult gy u zorgvuldig wachten: Want gy zijt (*b*) een heyligh volck, afgezonderd tot en toegewijd aen den dienst van den HEERE uwen Godt: ende u heeft de HEERE verkoren, om hem tot een volck des eygendoms te zijn, uyt alle de volcken, die op den aerdbodem zijn; welk een hoogstgaende misdaed zou het derhalven zijn, den HEERE, door eenig ſoort van afgoderye, te beleedigen!

3. Gy en ſult geenen grouwel eten, en u zorgvuldig onthouden van alle die ſpijzen, welke in de wet voor onrein verklaerd zijn. Gy zult eenen walg en afkeer daar van hebben,

4. (*c*) Dit zijn de beeſten, die gylieden eten ſult: een oſſe, kleyn vee der ſchapen, ende kleyn vee der geyten: Deze zijn de eenigſte van de viervoetige dieren, welke den HEERE mogen geofferd worden; maer behalven deze, zijn 'er ook nog andere reine dieren, welker vleesch gylieden, tot dagelyksch voedſel, gebruiken moogt, hoewel zy nimmer op 's Heeren altaer komen mogen: als;

5. Een hert, ende rhee, ende een buffel, zijnde mede

(*b*) bov. 7: 6. ond. 26: 18. (*c*) Levit. 11: 2, &c.

mede een foort van herten: ende een ſteenbock, ende een das, ende een wilde oſſe, ende een gemſe; of wilde geit.

6. Alle beeſten, die de klaeuwen verdeelen, ende de klove in twee klaeuwen klieven, [*ende*] herkaeuwen onder de beeſten, die ſult gy eten.

7. Maer deſe en ſult gy niet eten, van de gene die [*alleen*] herkaeuwen; ofte van de gene die de gekloofde klaeuwe [*alleen*] verdeelen: den kemel, ende den haſe, ende het konijn: want deſe herkaeuwen wel, maer ſy verdeelen de klaeuwe niet; onreyn ſullenſe ulieden zijn.

8. Oock het vercken, want dat verdeelt ſijne klaeuwe wel, maer het en herkaeuwt niet; onreyn ſal 't ulieden zijn: van haer vleeſch ſult gy niet eten, ende haer doot aes en ſult gy niet aenroeren.

9, En wat de visſchen aengaet; Dit ſult gy eten van alles, dat in de wateren is: al wat vinnen ende ſchobben heeft, ſult gy eten.

10. Maer al wat geene vinnen ende ſchobben heeft, ſult gy niet eten: 't ſal ulieden onreyn zijn.

11. Betreffende de vogelen: Allen reynen vogel ſult gy eten.

12. Maer deſe, welke ik nu zal opnoemen, zijn 't, van dewelcke gy niet en ſult eten, omdat zy voor onrein verklaerd zijn, de arent, ende de havick, ende de zee-arent.

13. Ende de wouwe, ende de kraeye, ende de gier nae ſijnen aert.

14. Ende alle rave nae haren aert.

15. Ende de ſtruys, ende de nacht-uyl, ende de koeckoeck: ende de ſperwer nae ſijnen aert.

16. Ende de ſteen-uyl, ende de ſchuyfuyt, ende de kaeuwe.

17. Ende de roerdomp, ende de pellicaen, ende het duyckerken.

18. Ende de oyevaer, ende de reyger nae ſijnen aert: ende de hoppe, ende de vledermuys.

19. Oock al 't kruypende gevogelte, dat ſal ulieden onreyn zijn: ſy en ſullen niet gegeten worden.

20. Al 't reyn gevogelte, alle reine inſecten, Lev. 11: 12. opgenoemd, ſult gy eten.

21. Gy en ſult geen doot aes eten, al is het van een rein dier, omdat 'er het bloed niet van afgeſcheiden is, en het zelve onder de wettiſche onreinheid ligt Lev. 11: 32; den vreemdelingh, die in uwe poorten is, ſult gy het doode aes der reine dieren geven, dat hy 't ete, ofte verkoopt het den vreemden, die niet tot uw volk behooren; maer gylieden zelve zult 'er u vooral van onthouden: want gy zijt een heyligh volck den HEERE uwen Gode, daerom hebt gy u wel te wachten van alle verontreiniging: gy ſult ook het (*d*) bockſken niet koken in ſijnes moeders melck, en u wachten om eenige gemeenſchap te hebben met de Heidenen, en hunne afgodiſche gebruiken, gelijk in alles, zoo ook in uwe ſpijzen.

Lev. XI. is de lijst van reine en onreine dieren uitvoeriger opgegeven. Hier ſpreekt MOSE 'er, by wys van herinnering, zeer kortelyk over. Wy verwijzen onze Lezers derhalven tot het gene wy op Lev. XI. hebben aengeteekend, en zullen alleen eene algemeene aenmerking maken; te weten, dat de zamenhang van MOSES Redenvoering, in dit XIV. Kap. van *Deuteronomium*, ten duidelykſten leert, dat de gemelde ſpijswetten aen Israël gegeven zijn, om hen van andere volkeren afteſcheiden, en van de afgoderye terug te houden. Vermids de Israëliten zich, van vele ſpijzen, onthouden moesten, zouden zy met de Heidenen geene gemeenſchap hebben kunnen, en even daerdoor zouden zy terug gehouden worden, van zich te ſchikken nae afgodiſche gewoontens.

Over het *niet koken van een boksken in de melk van zijne moeder* hebben wy reeds geſproken by Exod. 23: 19. Alleenlyk wordt het verbod, het welk ter aengehaelde plaets en Exod. 34: 26, alleen tot de Feest-offeren betrekking had, hier

(*d*) Exod. 23: 19. ende 34: 26.

hier algemeen gemaekt. — Indien het ondertusſchen waer is, gelijk ſommigen berichten, dat de Heidenen oudtijds de gewoonte hadden, op het einde van den oogst, een boksken in de melk van zijne moeder te koken, en met dat nat hunne velden te beſproejen, om dezelve vruchtbaer te maken, dan zou ook dit verbod gediend hebben, om Israël van alle afgodiſche gewoonten terug te houden. Dan dewijl hier van ſpijswetten gehandeld wordt, ſchijnt de gemelde verklaring niet te pas te komen. — De Ridder MICHAËLIS begrijpt het nog op eene andere wys. *Door de melk der moeder* verſtaet hy boter van geitenmelk, en dan zou aen Israël verboden worden, het boksken in boter te braden. Zy zouden zich daertoe met oly vergenoegen moeten.

Vervolgens beveelt Moſe, om God als Opperheer van hun land te erkennen, door het opbrengen der tienden, tot de einden, welke hy had voorgeſchreeven.

22. Gy ſult getrouwelick vertienen, dat is, zonder verzuim of iets achter te houden, de tienden opbrengen van al het inkomen uwes zaets; dat elck jaer van het velt voortkomt.

23. (*e*) Ende voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts, in het Heiligdom, ter plaetſe, die hy verkieſen ſal, om ſijnen name aldaer te doen woonen, en den zetel van den openbaren Godsdienst op te richten, ſult gy eten de tienden uwes koorns, uwes moſts, ende uwer olie, ende de eerſtgeboorten uwer runderen ende uwer ſchapen: op dat gy den HEERE uwen Godt leeret vreeſen alle dagen, en het openlyk blijke, dat Gy in den dienst en de aenbidding van Jehovah volſtandig zijt.

Men vergelijke hier mede, het gene wy by Kap. 12: 5, 6, 17. hebben aengeteekend. — Hier wordt de *tweede tiende* bedoeld. Wanneer een tiende gedeelte van al het inkomen des Lands, aen de Leviten, was opgebracht; dan moest 'er van het ove-

(*e*) bov. 12: 17, 18.

rige nog een tiende genomen worden, welke daerom Kap. 26: 12. de *tweede tiende* genaemd wordt. Deze *tweede tiende* moest, twee jaren achter een, naer de plaets van den openbaren Godsdienst gebracht worden, om de Leviten, weduwen, weezen, vreemdelingen, en andere nooddruftige menſchen daerop te onthalen; maer in het derde jaer behoefde dezelve niet naer de plaets van het Heiligdom gebracht te worden, elk een Israëlier moest dezelve, in zijne eigen woonplaets, tot de gemelde weldadige eindens beſteden. 'Er is wel onder de Uitleggers, die het anders begrijpen, meenende dat 'er maer eenerlei ſoort van tiende geweest zy, die namenlyk, welke aen de Leviten betaeld werd, en dat de Leviten, van deze tienden, eenen maeltijd moesten aenrechten, om daerop de Israëliten, die hun dezelve betaeld hadden, te vergasten, te gelijk met vreemdelingen en nooddruftigen. — Doch tegen dit begrip hebben wy het volgende aentevoeren. (1). dat de tienden, welke den Leviten betaeld werden, den HEER heilig waren, en niet door het volk mogten gegeten worden Lev. 27: 30, 31. — Voeg 'er (2) by, dat hier, gelijk ook Kap. 12 en 26, de Israëliten, die de tienden opbrachten, maer niet de Leviten; als Gastheeren voorkomen. (3). de Leviten konden de tienden, welke hun door het volk betaeld werden, overal gebruiken; maer de tienden hier bedoeld, moesten twee jaren achter een, in de plaets van het Heiligdom, gegeten worden. — Hier koomt eindelyk (4) nog by, dat in dit en het volgende 26 Kap., het opbrengen der hier bedoelde tienden, als een daed van het volk, wordt voorgeſteld, maer de Leviten hadden recht, om die tienden, welke de HEER tot hun onderhoud verordend had, te eisſchen en in te vorderen. Hier komen de Leviten niet voor, als de ontvangers der tienden, maer als gasten, die, met de vreemdelingen en andere nooddruftige perſonen, tot de maeltijden genodigd werden, welke de Israëliten van deze tienden moesten aenleggen.

Dit is ook de reden, waerom het opbrengen van deze tweede tienden, zoo ſcherpelyk aen het volk geboden wordt. De Leviten zouden wel zorg dragen, dat hun de eerste tienden betaeld wierden, welke de HEER tot hun onderhoud verordend had. Num. 18: 24. Maer het opbrengen van de

tweede

tweede tienden was aen het volk zelve overgelaten. Opdat derhalven niemand, door inhaligheid, vervoerd wierde, om deze Wet te verwaerlozen, was 'er deze nadrukkelyke inſcherping noodig: *gy zult getrouwelyk vertienen al het inkomen uwes zaeds.*

Voor het overige houde men wel in het oog, dat de Israëliten, ook door het getrouwelyk opbrengen van deze tweede tienden, betoonen moesten, dat zy JEHOVAH voor hunnen Landheer erkenden, en zich zelven als zijne Leenmannen beſchouwden. Een Landheer toch heeft het recht, een ſtuk lands, het welk hem in eigendom toebehoort, op zulke voorwaerden, ter leen uit te geven, als het hem behaegt. In ons geval, vorderde de Heer een tiende van het inkomen voor de bedienaers van het Heiligdom, en dan nog een tiende van het overſchot, voor armen en behoevtigen. Zekerlyk eene zeer geringe uitkeering. — Een Israëliet derhalven, die in het opbrengen der laetſte tienden, van welke niemand hem rekenſchap konde afvorderen, trouwloos te werk ging, verlochende God als den Landheer van Canaan, en bezondigde zich op eene ſchroomelyke wys.

Twee jaren achter een moesten zy die *tweede tienden*, naer de plaets van het Heiligdom, brengen. Gemaks halven evenwel werd het hun veroorloovd dezelve, niet in ſoort, maer in waerdye, aen te brengen; daerom voegt Moſe 'er by.

24. Wanneer dan nogh des weegs voor u te veel ſal zijn, en het u te veel moeite wezen zou, dat gy ſulcks niet in ſoort ſoudt konnen henen dragen, en naer de plaets van het Heiligdom overbrengen, om dat de plaetſe te verre van u en uwe woonplaets ſal zijn, die de HEERE uwe Godt verkieſen ſal, om ſijnen name aldaer te ſtellen en den zetel van den openbaren Godsdienst op te richten, of omdat de wegen te ſlecht zijn, of omdat ſommige der tienden, geduurende eene lange reize, verderven zouden, of om ſoortgelijke andere redenen, zal het genoeg zijn, dat gy alleen de waerdye der tienden aenbrengt: wanneer u de HEERE uwe Godt ſal geſegent en gy eenen rijken oogst zult ingezameld hebben.

25. So maeckt het tweede tiende gedeelte te gelde:

verkoopt het, ende bindt het gelt in uwe hant, houd het in eenen buidel, afgezonderd van ander geld, ende gaet met het zelve nae de plaetſe, die de HEERE uwe Godt verkieſen ſal.

26. Ende geeſt dat (*f*) gelt voor alles, dat uwer ziele luſtet, koopt 'er zulke ſpijzen voor, daer gy het meeste behagen in hebt, verruil het geld voor runderen ende voor ſchapen, ende voor wijn, ende voor ſtercken dranck, (zie Lev. 10: 9.) ende voor alles, dat uwe ziele van u begeeren ſal, ende eet aldaer voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts, ende weeſt vrolick, gy ende uw huys.

27. Evenwel zullen deze maeltijden niet alleen voor u en uwe huisgenoten wezen. Maer den Levijt, die in uwe poorten is, dien ſult gy vooral niet verlaten, dezen zult gy tot uwe heilige maeltijden nodigen: want hy en heeft geen (*g*) deel noch erve met u, hy bezit geene landerijen, van welke hy de inkomſten kan inzamelen.

28. Ten eynde van drie jaren, dat is in het derde jaer, vergel. Kap 26: 12. ſult gy voortbrengen alle tienden uwes inkomens, in 't ſelve jaer, op dezelvde wys, als in de twee voorige jaren: maer dan zult gy niet verplicht zijn dezelve naer de plaets van het Heiligdom te brengen, ende gy ſultſe wechleggen in uwe poorten, in uwe eigen woningen.

29. So ſal komen de Levijt, dewijle hy geen deel noch erve met u en heeft, ende de vreemdelingh, ende de weeſe, ende de weduwe, die in uwe poorten, dat is in de Stad of p'aets van uwe wooning zijn, ende ſullen eten ende verſadigt worden: op dat u de HEERE uwe Godt ſegene in allen wercke uwer hant, dat gy doen ſult, vermids gy u ontfermt over de noodruftigen.

Van dit derde jaer zegt MOSE niet, dat de Israëliten zelve van deze tienden, met hun huis, eten moesten en vrolyk wezen,

(*f*) Matth. 21: 12. (*g*) Num. 18: 20, 24. bov. 10: 9. ende 12: 12. end. 18: 1, 2. ende 26: 12.

zen, gelijk vs. 26. Hier uit ſchijnt men te moeten beſluiten, dat men, in het derde jaer, deze tweede tienden geheel en al, ten nutte der Leviten en der nooddruftigen, beſteden moest, zonder 'er zelv iets van te nemen, tot zijn eigen gebruik.

HET XV. KAPITTEL.

Eenige herinneringen omtrent het Sabbathjaer, in het welk arme ſchuldenaers moesten worden vrygelaten vs. 1-12. *en de dienstboden ontſlagen vs.* 12-18, *als mede omtrent de eerstgeboornen van het vee vs.* 19-23.

HEt gene Moſe in dit Kapittel voorſtelt, was ingericht, om alle lievdeloosheid en verdrukkingen onder de Israëliten voor te komen.

1. (*a*) Ten eynde van ſeven jaren, dat is in het zevende jaer, of het laetſte van zeven jaren, vergel. vs. 9. zal het Sabbathjaer zijn, zie Exod. 23: 11 en Lev. 25: 4, dan ſult gy eene vrylatinge maken, en alle arme ſchuldenaers in vryheid ſtellen.

2. Dit nu is de ſake der vrylatinge, het gene ik daervan zoo even in het algemeen gezegd heb, moet gy in de byzonderheden zoo verſtaen, dat yeder ſchultheere, die ſijnen naeſten geld ſal geleent hebben, om hem, in zijne armoede, by te ſtaen, vrylate: hy, die iemand geld geleend heeft, en ſal ſijnen naeſten ofte ſijnen broeder dat is zijnen naeſten, die zijn broeder is, en met hem uit JACOB oorſprongelyk, niet manen; dewijle men in dat zevende jaer den HEERE, op zijn bevel en ter zijner eere, eene vrylatinge heeft uytgeroepen.

3. Den vreemden, die tot uw volk en uwe geloovsgenooten niet behoort, ſult gy manen: maer wat gy by

(*a*) Exod. 21: 2. Jer. 34: 14.

uwen broeder, uit kracht van leening, te goed hebt, ſal uwe hant vrylaten:

4. Alleenlick, om dat 'er geen bedelaer onder u ſal zijn: want de HEERE ſal u overvloediglick ſegenen in 't lant, dat u de HEERE uwe Godt ten erve ſal geven, om 't ſelve erflick te beſitten:

5. Indien gy ſlechts de ſtemme des HEEREN uwes Godts vlijtiglick ſult gehoorſamen: dat gy waerneemt te doen alle deſe geboden, die ick u heden gebiede, vooral ook dit bevel, om uwen armen broeder van de ſchuld te ontſlaen.

6. Want de HEERE uwe Godt ſal u ſegenen, gelijck als hy tot u door veelvuldige belóvten heeft geſproken. In geval van gehoorzaemheid aen 's Heeren geboden, ſo (*b*) ſult gy dermate en overvloedig gezegend worden, dat gy, van wege uwen rijkdom, velen volcken zult kunnen leenen, maer gy en ſult niet ontleenen, gy zult niet alleen aen uwen verarmden broederen, maer zelvs aen vreemdelingen, kunnen leenen; andere volkeren zullen komen, om van u te leenen, en gy zult aen niemand iets ſchuldig wezen; ende gy ſult, om deze reden, over vele volcken heerſchen, andere Natien nae uwe hand kunnen zetten, omdat zy u en uwen byſtand noodig hebben, maer over u en ſullen ſy niet heerſchen, niemand der vreemde volkeren zal u de wet voorſchrijven, omdat gy van niemand diensten noodig hebt.

De hoofdſom van deze Wet beſtond hierin, dat men, in het zevende jaer, eenen armen ſchuldenaer niet mogt manen. De Wet zelve, en de byzonderheden, welke daerin voorkomen, hebben eenige opheldering nodig.

I. Wat de natuur van de Wet zelve aengaet. *Elk een ſchuldeiſcher moest zijnen broeder, welken hy geleend had, in het zevende jaer, vrylaten en hem in het geheel niet manen* vs. 2. — Men moet dit *vrylaten* niet opvatten, voor eene volko-

men

(*b*) ond. 28: 12.

men kwijtſchelding van alle ſchulden, by voorbeeld die geſprooten waren, uit verkoopen van landeryen of andere goederen: die iets gekogt had moest de uitgeloovde koopenningen, ter behoorlyker tijd, betalen; zonder dit had de Maetſchappy niet kunnen beſtaen. Men moet het verſtaen van gelden, welke een rijke aen eenen armen *geleend* had, doch niet van alle geldſchulden, uit kracht van leening voortſpruitende; maer van zulke gelden, welke iemand aen zijnen broeder geleend had, om hem, in zijne armoede, te hulp te komen. ——

Dit *wylaten* was alleen bepaeld tot het *zevende* of Sabbath-*jaer* vs. 1. Hier wordt geene geheele en volſtrekte kwijtſchelding bedoeld, zoodat elk Sabbathjaer alle ſchulden, uit geleende gelden voortſpruitende, te niet deedt. De Wet verordende alleenlyk eene opſchorting der eisſchen en aenmaningen van den ſchuld-eisſcher, voor dat bepaelde zevende jaer. Anderzins zou de Wet onrechtvaerdig geweest zijn, ſtrijdig met de uitſpraken van het Natuurlyk recht, en van de Heilige Schrivt zelve: want elk is en blijvt verplicht te betalen het gene hy geleend heeft Pſ. 37: 21. — Had iemand der Israëliten, tot armoede vervallen zijnde, van zijnen Broeder geld geleend, hy mogt, geduurende het Sabbathjaer, niet gemaend, of, op eenigerlei wyze, lastig gevallen worden: maer in het volgende jaer, was en bleev hy weder aenſprakelyk voor zijne ſchulden. — Het is wel waer, dat een ſchuldeisſcher zijnen broeder, wanneer hy geheel verarmd was en volſtrekt buiten ſtaet om te betalen, moest kwijt-ſchelden; maer deze verplichting was gegrond in de natuurlyke liefde, en vloeide niet voort uit die byzondere wet, welke wy thans voor handen hebben.

II. De rede, waerom de verklaerde *wylating*, tot het zevende jaer, bepaeld wordt, is zeer ligtelyk na te gaen, omdat 'er als dan geen zaei- noch oogst-tijd plaets had, zoodat de verarmde ſchuldenaer buiten de mogelykheid was, om zijne zaken te herſtellen.

III. De eerſte woorden van het 4de vers zijn zeer duister en worden, op verſchillende wyzen, begreepen. *Alleen-*

lijk, is het, *omdat 'er geen bedelaer onder u zal zijn.* Dit kan men zekerlyk zoo niet verſtaen, als of MOSE beloovt, dat 'er in het geheel geen armen onder Israël wezen zouden: want dan was deze geheele wet, welke ten voordeele der armen gegeven werd, ten eenemael onnoodig geweest, en vs' 11. wordt uitdrukkelyk gezegd, dat 'er altoos armen onder de Israëliten zijn zouden. —— Onder den naem van *bedelaer* worden allerlei arme menſchen bedoeld, die buiten ſtaet zijn hunne ſchulden te betalen, en niet zoo zeer bedelaers, die, op openbare wegen of aen de huizen, om eene aelmoes vragen. Voorts meenen wy, dat de woorden, op de volgende wys, moeten vertaeld worden, *ten zy dat hy*, die namelyk geld geleend heeft, *geen arme onder u ware.* Zoodat de zakelyke zin der wet deze zy: „ In elk Sabbathjaer zal 'er eene „ opſchorting van eisſchen en aenmaningen zijn tegen ver„ armde Israëliten. Wanneer iemand, uit armoede, van „ zijnen rijken broeder geld geleend heeft, mag hy 'er, „ geduurende het Sabbathjaer, niet over lastig gevallen „ worden, vermids 'er, in dat jaer, niet gezaeid of „ geoogst wordt, zoodat de arme man buiten ſtaet is, om „ zyne zaken te herſtellen en iets te winnen. Vreemde„ lingen, die geld ontleend hebben, mogen altoos en „ onbepaeld aengeſproken worden; maer een geboren „ Israëliter mag, wegens geleende gelden, in het Sabbath„ jaer, niet gemaend worden, *ten zy dat hy geen arme* „ *onder u ware*, indien het blijken mogt, dat hy in de daed „ niet arm, en in ſtaet zy om te betalen, dan mag „ men zekerlijk het geleende te rug eisſchen. Deze wet „ is alleen gegeven ten behoeve van de Israëliten, die in „ waerheid arm en onvermogende zijn."

IV. Wanneer het Sabbathjaer geëindigd was, werd de ſchuldenaer wederom aenſpraeklyk voor de geleende gelden. Dan kon een arm man weder de inkomſten van zijnen akker trekken, en geoorloovde middelen aen de hand nemen, om zich te bevoordeelen. —— Het Jubeljaer maekte, om de 50 jaren, een einde van alle ſchulden en vorderingen, gelijk wy elders gezien hebben.

Dan

Dan, opdat niemand van deze Wet misbruik maken zoude, werd 'er by bepaeld, dat niemand, uit hoofde van een aennaderend Sabbathjaer, zijnen verarmden broeder geld mogt weigeren, wanneer hy het ter leen vroeg. Zonder deze byvoeging, zouden ſommige laegharting en lievdeloos genoeg geweest zijn, om in het vijfde, en vooral in het zesde jaer, elk eenen armen broeder, die geld ter leen vroeg, van de hand te wijzen.

7. Wanneerder (vervolgt MOSE daerom) onder u een arme ſal zijn, één uyt uwe broederen, in eene uwer poorten, ſteden of dorpen, in uw aenſtaende lant, dat de HEERE uwe Godt u geven ſal; ſo ſult gy uw herte niet verſtijven, niet ongevoelig wezen voor zijnen ongelukkigen toeſtand, voor zijne verzoeken en tranen, noch uwe hant toeſluyten voor uwen broeder, die arm is: zoo dat gy weigeren zoudt, hem, van uwen overvloed, by te zetten.

8. Maer gy ſult hem uwe hant mildelick opdoen: en ſult hem rijckelick leenen, zoo veel en zelvs meer dan hy van u verzoekt, immers zoo veel als genoegh zal zijn voor ſijn gebreck, dat hem ontbreeckt, zoo veel als hy, nae gelang zijner omſtandigheden en behoeftens, noodig heeft,

9. Wacht u, dat in uw herte geen Belials woort en zy, dat de lievdelooze en doemwaerdige gedachte niet by u opkome, om by u zelve te ſeggen; Het ſevende jaer, het jaer der vrylatinge, naeckt; en daerom zal ik mijnen verarmden broeder niet leenen, ik zou tot na het aennaderende Sabbathjaer wachten moeten, eer ik hem manen mogt. Wacht u toch voor die wreedheid, dat uwe ooge boos en uw hart onmeedogende zy tegens uwen broeder: die arm is, ende dat gy hem niet ter leen gevet het gene hy noodig heeft: ende hy, uit weedom des harten, met bittere klachten over u en uwe onbarmhartigheid, roepe tot den HEERE, ende ſonde in u zy: door welke gy uwen God ſchrikkelyk zoudet vertoornen.

10. Wel verre daervan: (*c*) Gy ſult hem uit uwe broederen, die tot armoede vervalt, zonder acht te geven op het aennaderend Sabbathjaer, mildelick geven, ende uw herte en ſal niet boos zijn, als gy hem geeft: gy moet hem rijkelyk leenen, en niet met weerzin, maer met gewilligheid, gy moet 'er uw eer en vermaek in ſtellen, wanneer gy hem te hulp komt, want om deſer ſake wille, wanneer gy uwen verarmden broeder rijkelyk en gewillig leent, ſal u de HEERE uwe Godt ſegenen in al uw werck, ende in alles waer aen gy uwe hant ſlaet: in alle uwe ondernemingen, zoodat gy, geduurende het Sabbathjaer, geene ſchijnbare aenleiding vinden zult, om het geleende geld te rug te willen hebben.

11. Want (*d*) de arme ſal niet ophouden uit het midden des lants: ook in Canaan zullen, door het wijs beſtel der Godlyke Voorzienigheid, altoos behoevtige menſchen, onder uwe broederen, wezen, die uwen lievdadigen byſtand zullen noodig hebben, daerom, en uit deze overweging, gebiede ick u, ſeggende; Gy ſult uwe hant mildelick opdoen aen uwen broeder, aen uwen bedruckten, ende aen uwen armen in uw lant.

De tweede Wet, in dit Kapittel, betreft de vrylating der dienſtboden vs. 12 18.

Hier vinden wy eene herhaling van de Wet, ten opzichte der Hebreuwſche dienſtknechten, die zich zelven, door de uiterſte armoede, tot ſlaven, verkocht hadden, en die door hunne Ouderen, of door het Gerecht om begane misdaden, tot ſlaven verkocht waren.

12. (*e*) Wanneer uwe broeder, een Hebreer, iemand die tot uw eigen volk behoort, ofte eene dienſtmaegd, welke eene Hebreerinne is, aen u tot ſlave of ſlavinne verkocht ſal zijn, ſo ſal hy, de ſlaev of de ſlavin, u ſes jaren

(*c*) Matth. 5: 42. Luc. 6: 35. (*d*) Matth. 26: 11. Joh. 12: 8. (*e*) Exod. 21: 2. Jer. 34: 14.

ren dienen: maer in 't ſevende jaer, in het Sabbathjaer, ſult gy hem of haer vry van u laten gaen en in volkomen vryheid ſtellen.

13. Ende als gy hem vry van u gaen laet; ſo ſult gy hem niet ledigh laten gaen: gy zult hem eenige noodwendigheden geven, opdat hy in ſtaet zy, om verder door de waereld te komen. Zoo zult gy ook handelen met eene ſlavin. Wat zouden zulke ongelukkigen beginnen, wanneer gy hen naekt en bloot in vryheid ſteldet?

14. Gy ſult hem zelvs rijckelick opleggen en mildelyk byzetten van uwe kudde, ende van uwen dorſchvloer, ende van uwe wijnperſſe: gy zult hem eenig vee geven, met een deel koorn, wijn, olie, en andere levensmiddelen; van alle uwe inkomſten waer in u de HEERE uwe Godt geſegent heeft, daer van ſult gy hem geven.

De hoeveelheid wordt niet bepaeld. Dit laet de Wetgever over aen de lievdadigheid en het vermogen der Israëliten.

15. Ende, opdat gy hier toe des te meer moogt opgewekt worden, zult gy uwen voorigen toeſtand in Egypten u herinneren, en bedenken, hoe het hart van eenen dienſtknecht geſteld zy, gy ſult gedencken, dat gy een dienſtknecht in Egyptenlant geweeſt zijt, ende dat u de HEERE uwe Godt verloſt heeft: daerom gebiede ick u heden deſe ſake, om, ter gedachtenis van deze groote weldaed, medelijden te hebben met- en lievdadigheid te bewijzen aen uwe dienstboden.

Deze Wet ſtrekte zich evenwel niet verder uit, dan tot zulke ſlaven, die, na het volbrengen van eenen zes-jarigen dienst, recht hadden, om hun ontſlag te vorderen. Dit had geene plaets, wanneer een ſlaev, voor het eindigen van den zes-jarigen dienst, door zijne vrienden gelost werd Lev. 25: 48. In het laetſte geval, was deze voorzorg ook niet noodig, omdat men onderſtellen mogt, dat zulke vrienden van eenen ſlaev, die het vermogen en den wil hadden, om hem te losſen, ook in ſtaet en genegen waren, om hem van het noodige, tot zijn verder beſtaen, en het aenvaerden van eenig eerlyk beroep, te kunnen en te willen verzorgen.

16. Maer het zou kunnen gebeuren, dat een dienstbode

weigerde in vryheid geſteld te worden, als 't nu ſal geſchieden, dat iemand van uwe ſlaven niet wil ontſlagen worden, en als hy tot u ſeggen ſal; Ick ſal niet van u uytgaen, ik zal u blijven dienen: om dat hy u ende uw huys lief heeft, dewijle hem wel by u is, en hy niet berekenen kan, dat hy het beter hebben zoude, wanneer hy een vry man was.

17. So ſult gy hem voor de Rechters brengen, opdat hy voor deze het zelvde betuige, het gene hy tot u gezegd heeft, en het langs dezen weg blijke, dat gy hem, niet tegen zijnen wil, in uwen dienst houdt; na dit alles, zult gy (*f*) eenen priem nemen, ende ſteken in ſijn oore, ende in de deure, ende hy ſal eeuwiglick, dat is zoo lang hy leevt, of immers tot het Jubeljaer toe, uw dienſtknecht zijn: ende aen uwe dienſtmaegt ſult gy oock alſoo doen, en met haer op dezelvde wys handelen, wanneer zy, na het volbrengen van eenen zes-jarigen dienst, hare vryheid van de hand wijst.

Men vergelijke het gene hier omtrent, by Exod. 21: 6, is aengeteekend.

18. Het en ſal niet hart zijn in uwe oogen, gy zult het niet als iets onbillyks beſchouwen, als gy eenen ſlaev, na het volbrengen van zijnen zes-jarigen dienst, volkomen ontſlaet, en hem vry van u gaen laet; want [*als*] een dobbelloons daglooner heeft hy u ſes jaren gedient: hy is u zoo veel waerdig geweest als een gehuurde daglooner, die op zijn hoogst voor drie jaren gehuurd wordt, zie Jeſ. 16: 14, en eenen behoorlyken loon geniet, daer de ſlaev u zes jaren, en dat zonder loon, gediend heeft. Indien gy deze wet, omtrent de ſlaven, gehoorzaemt, ſo ſal u de HEERE uwe Godt ſegenen in alles, dat gy doen ſult.

Men houde wel in het oog, dat deze verordening alleenlyk zulke ſlaven en ſlavinnen betrof, die *Hebreers* en *Hebreerinnen* van geboorte waren, zie vs. 12. Vreemde ſlaven, die in den oorlog gevangen, of, door de omliggende Heidenen, ver-

(*f*) Exod. 21: 6.

verkocht waren, mogten de Israëliten altoos in hunnen dienst houden, ten zy ze, door hunne Heeren, met verlies van eenig lid des lichaems, verminkt waren. Deze verminking werd, door hunne vrylating, vergoed, vergel. Exod. 21: 16.

Vervolgens wordt de Wet, omtrent de eerstgeboornen van het vee, herhaeld, met een zeker byvoegſel vs. 19-23.

19. (*g*) Al 't eerſtgeborene, dat onder uwe runderen ende onder uwe ſchapen ſal geboren worden, zijnde een manneken, ſult gy den HEERE uwen Godt heyligen. Deze Wet is reeds voorheen gegeven Exod. 13: 2, 5. en Num. 18: 15. maer nu voeg ik 'er, uit 's Heeren naem, nog eene byzonderheid by, rakende de eerstgeboorne van uw vee, welke wijfkens zijn, te weten gy en ſult niet arbeyden voor den ploeg, op den dorschvloer of anderszins, met den eerſtgeborenen uwes oſſes, die van het vrouwelyk geſlacht is, nochte de eerſtgeborene wijfkens uwer ſchapen ſcheeren. Schoon deze den Heere niet geheel geheiligd zijn, als de eerstgeboorne mannekens, zoo zullen zy evenwel niet, als het ander vee, tot uwen dienst gebruikt worden, gy zult dezelve afzonderen, om ze tot dank-offeren te doen ſlagten, of tot eene Godsdienstige Feesthouding, op het einde van elk jaer.

20. Voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts ſult gyſe, met de Leviten, by gelegenheid der plechtige Feesten, jaer op jaer eten in de plaetſe, die de HEERE ſal verkieſen, om 'er het Heiligdom te doen vestigen; gy, ende uw huysgenoten zullen 'er vrolyke maeltijden van houden, en 'er de Leviten by nodigen, vergel. Kap. 12: 17, 18 en 14: 27. —

21. (*h*) Doch als eenigh gebreck daer aen ſal zijn, 't zy manck kreupel ofte blint, [*ofte*] eenigh ander quaet gebreck, ſo en ſult gy het den HEERE uwen Godt niet offeren:

(*g*) Exod. 13: 2. ende 22: 29. ende 34: 19. Lev. 27: 26. Num. 3: 13. (*h*) Lev. 22: 20. ond. 17: 1.

Hier wordt weder van de eerstgeboorne mannekens geſproken. Wanneer 'er aen deze eenig gebrek was, mogten zy den Heere niet *geoffert* worden, omdat zy alsdan de volmaektheid der tegenbeeldige offerande van CHRISTUS niet konden afſchilderen. Deze gebreken zijn Lev. 22: 21-24. in de byzonderheden opgeteld.

22. In uwe poorten, in uwe eigen wooningen, ſult gy 't vleesch der eerstgeboorne mannekens van uwe runderen en ſchapen, aen welke eenig gebrek is, met uwe huisgezinnen, eten: in zulk een geval moet het als een gewoone ſpijs beſchouwd worden, de onreyne ende de reyne zullen 'er te ſamen zonder onderſcheid van eten, even als men een rhee, ende als men een hert en andere dieren eet, welke wel rein zijn, maer evenwel niet op den altaer komen mogen.

23. (*i*) Sijn bloet alleen en ſult gy niet eten: gy ſult het op de aerde uytgieten, als water, opdat gy eerbied bewaert voor het bloed der verzoeninge, en niet tot afgoderye moogt vervoerd worden, vergel. Kap. 12: 16, 23, 24.

Nimmer laet MOSE eenige gelegenheid voorbygaen, om het verbod, aengaende het eten van bloed, als zijnde eene zaek van het uiterſte gewicht, reis op reis inteprenten. Men vergelijke het aengeteekende, by Kap. 17: 10-26.

HET XVI. KAPITTEL.

Eene herinnering omtrent het waernemen der Jaerlykſche Feesten vs. 1-17. *een bevel omtrent de Burgerlyke Regeering vs.* 18-22.

1. NEemt waer de maent Abib, welke God, door een uitdruklyk bevel, tot de eerste maend van het jaer geſteld heeft Exod. 12: 2. dat gy den HEERE uwen Godt

(*i*) bov. 12: 16. 23.

Godt (*a*) Paeſchen houdet, op die wys als de Heer Exod. 12. bevolen heeft. Dit is eene plechtigheid van zeer veel aenbelang, ingericht tot een dankbare nagedachtenis van onze merkwaerdige verlosſing uit de Egyptiſche dienſtbaerheid: want in de maent Abib heeft u de HEERE uwe Godt uyt Egypten uytgevoert, by nachte. vergel. Exod. 12: 29, 42.

2. Dan ſult gy den HEERE uwen Godt het Paſcha ſlachten, gy zult een lam, elk voor zijn huisgezin, ſlagten, toebereiden en eten, zoo als de Heer het een en ander bepaeld heeft; dit zult gy doen op den avond van den eersten dag, en geduurende de overige dagen van het Feest, het welk eene ganſche week duuren moest, zult gy ook Paeschofferen ſlagten, ſchapen ende runderen: vergel. Num: 28: 17. enz. maer dit alles moet geſchieden in de plaetſe, die de HEERE verkieſen ſal om ſijnen name aldaer te doen woonen, in die Stad, welke de Heer, tot den zetel van den openbaren Godsdienst, maken zal.

3. Gy ſult (*b*) niet gedeeſſemts op het ſelve Paeschfeest, of met het zelve Paeschlam en Paeschoffer, eten; ſeven dagen ſult gy ongeſuerde [*brooden*] op het ſelve eten, een broot der elende, een onaengenaem en onſmakelyk brood, het welk recht geſchikt is, om u de elenden en verdrukkingen van Egypte te herinneren, (want in der haeſt zijt gy uit Egyptenlant uitgetogen, zoodat 'er geen tijd was, om uwe deegklompen met zuurdeeg te mengen) onderhoud deze plechtigheden, opdat gy jaerlyks gedencket aen den dagh uwes uittreckens uit Egyptenlant, alle de dagen uwes levens, en deze gewichtige gebeurtenis nimmer vergeten worde.

4. Daer toe en ſal by u in ſeven dagen geen ſuurdeegh geſien worden in eenige uwe lantpalen, zoo ver als gy de grenzen uwes lands immer zult uitbreiden: oock en ſal (*c*) van het vleesch, des Paeschlams, dat

(*a*) Exod. 12: 2. Levit. 23: 5. Num. 9: 1. ende 28: 16. (*b*) Exod. 12: 19 ende 34: 18. (*c*) Exod. 12: 10.

gy aen den avont aen den eerſten dagh geſlacht ſult hebben, niets tot den morgen overnachten, gy zult het geheel met de uwe opeten, zo uw huisgezin er te klein toe is, zult gy er eenige van uwe nabuuren by verzoeken, en zo er, na alle deze voorzorgen, nog iets overblijvt, zult gy het met vuur verbranden, om voor te komen, dat het niet op eenigerlei wyze verontreinigd worde. Men vergelijke, over het een en ander, Exod: 12: en 13.

5. Gy ſult het lam van het Paſcha niet mogen ſlachten in eene uwer poorten, die de HEERE uwe Godt u geeft: dat is in uwe eigen huizen, gelijk wy, by den uittocht uit Egypte, gedaen hebben:

6. Maer aen de plaetſe, van den plechtigen Eerdienst, die de HEERE uwe Godt verkieſen ſal, om [*daer*] ſijnen name te doen woonen, aldaer ſult gy op den bepaelden tyd, met al wat mannelyk is, komen, en het Paſcha ſlachten aen of tegen den avont: anders genaemd tusſchen de twee avonden Exod: 12: 6. als de ſonne ondergaet, ter beſtemder tijt uwes uyttreckens uyt Egypten, want omtrent dezen zelvden tijd maektet gy u reisvaerdig, om Egypte te verlaten.

7. Dan, op dien bepaelden tijd tegen den avond, ſult gy het Paeschlam koken dat is braden, (gelijk het Hebreuwſche woord ook voorkomt 2. Kron: 35: 13. vergel. Exod: 12: 8, 9) ende het vleesch eten in de plaetſe, die de HEERE uwe Godt verkieſen ſal: Daer na, te weten, nadat het geheele zevendaegſche Feest der ongezuurde brooden zal geeindigd zyn, en na het verrichten van alle Feestplechtigheden, ſult gy u des morgens keeren, ende gaen henen nae uwe tenten, of woonplaetſen.

In Canaan gevestigd zijnde, zouden de Israëliten in huizen woonen, maer MOSE ſpreekt van *tenten*, omdat zy voorals nog hun verblijv hadden in tenten, of ligt opgeſlagen hutten, welke gemakkelyk konden vervoerd worden, naer de onderſcheiden legerplaetſen.

8. Op den achtsten dag zult gy naer uwe wooningen wederkeeren: want Ses dagen, te rekenen na dien dag, wanneer gy des avonds het lam hebt gegeten, ſult gy ongeſuerde

[*broo-*

[*brooden*] eten: ende aen den ſevenden dagh is een verbodts [*dagh*] den HEERE uwen Gode; dan zal 'er een plechtige byeenkomst wezen, [*dan*] en ſult gy geen dienſt-werck doen, zie Num: 18: 17, en Lev: 23: 36.

9. (*d*) Seven weken ſult gy u tellen: van dat men [*met*] den ſickel begint in 't ſtaende koorn, of van den morgen na den Sabbath, op welken gy de garve van het beweegoffer zult gebracht hebben, Lev: 23: 15. van dien dag ſult gy de ſeven weken beginnen te tellen, en dan zal het tweede der hooge Feesten gevierd worden.

10. Want daer na, na het eindigen van die zeven weken, juist op dien vijftigsten dag na den eersten van het Paeschfeest, ſult gy den HEERE uwen Godt het feeſt der weken, anders genaemd het Pinkster-feest houden. Behalven de gewoone offeranden, welke tot dit Feest beſtemd zijn Lev: 23: 17, 18 en Num: 28: 27, zult gy nog eene vrywillige offerande brengen, nae uwe willekeur en nae gelang van uw vermogen: deze vrywillige offeranden zullen den HEERE gebracht worden, tot geſchenken voor de Priesteren. De maet en de ſoort heeft God niet bepaeld, 't ſal eene vrywillige ſchattinge uwer hant zijn, dat gy geven ſult: ter uwer keuze, en nae dat u de HEERE uwe Godt ſal geſegent hebben.

11. By gelegenheid van dit Feest, en ter dankbare erkentenis voor den zegen, welken de Heer u, op den tarwenoogst, verleend heeft, zult gy van uwe dank- en vrywillige offeranden vrolyke maeltijden aenrechten: ende gy ſult vrolick zijn voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts; gy, ende uw ſoon, ende uwe dochter, ende uw dienſtknecht, ende uwe dienſtmaegt, ende de Levijt, die in uwe poorten is, ende de vreemdelingh, ende de weeſe, ende de weduwe, die in 't midden van u zijn: in de plaetſe, die de HEERE uwe Godt ſal verkieſen, om ſijnen name aldaer te doen woonen. Vergel. Kap: 12: 17-19.

(*d*) Exod. 23: 16. Levit. 23: 15. Num. 28: 26.

12. Ende gy ſult als dan weder op eene meer byzondere wys gedencken, dat gy een dienſtknecht geweeſt zijt in Egypten: deze herinnering moet u aenſpooren, om, ook ter gelegenheid van dit Feest, weldadigheid te bewijzen aen uwe bedienden en aen de vreemdelingen, ende gy ſult deſe inſettingen houden ende doen, wacht u om dezelve ooit te verzuimen.

13. (*e*) Het feeſt der Loofhutten ſult gy u ſeven dagen houden: als gy ſult hebben ingeſamelt, de latere vruchten van uwen dorſchvloer ende van uwe wijnperſſe.

14. Ende gy ſult vrolick zijn op uw feeſt: gy, ende uw ſoon, ende uwe dochter, ende uw dienſtknecht, ende uwe dienſtmaegt, ende de Levijt, ende de vreemdelingh, ende de weeſe, ende de weduwe, die in uwe poorten zijn, even als op het Pinkſterfeest.

15. Seven dagen ſult gy den HEERE uwen Godt feeſt houden, in de plaetſe die de HEERE verkieſen ſal: en geduurende dien tijd alle die plechtigheden verrichten, welke de Heer bevolen heeft Num: 29: 12 35. want de HEERE uwe Godt ſal u ſegenen in al uw inkomen, ende in al het werck uwer handen; daerom ſult gy immers vrolick zijn, en den Heer met blijdſchap loven, voor de blijken van zijne gunst en weldadigheid.

16. (*f*) Driemael in 't jaer, op elk der gemelde hooge Feesten, ſal alles, wat manlick onder u is, voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts verſchijnen, in de plaetſe, die hy verkieſen ſal: op het feeſt der ongeſuerde [*brooden*], ende op het feeſt der weken, ende op het feeſt der Loofhutten: om u, langs dezen weg, des te nader aen den Heere en zijnen dienst te houden, en den band der vereeniging des te nauwer toe te halen, De vrouwen zullen van deze optochten verſchoond zyn, niet alleen omdat zy in de mannen gerekend worden, maer ook omdat zy voor de kinderen zorgen moeten. Kinders en grijsaerts

(*e*) Exod. 23: 16. Levit. 23: 34. (*f*) Exod. 23: 17. ende 34: 23.

aerts behoeven ook niet op te komen, uit hoofde van hunne zwakheid. (g) maer het en ſal niet geſchieden mogen, dat iemand ledigh voor het aengeſicht des HEEREN verſchijnen zou: op de hooge Feesten, zal elk iets tot dankofferen en vrolyke maeltijden medebrengen, zooveel als hy goedvindt en nae gelang van zijn vermogen.

17. Een ieder nae de gave ſijner hant: nae den ſegen des HEEREN uwes Godts dien hy u gegeven heeft.

Vergel. Exod: 23: 15 en 34: 20.

Dan niet alleen moet 'er voor den plechtigen Godsdienst, maer ook voor de Burgerlyke Regeering gezorgd worden, zonder welke geene menſchelyke Maetſchappy beſtaen kan. 'Er moet onpartydig recht en gerechtigheid geoeffend worden.

18. Richters, opperste Magistraets-perſonen, ende Amptlieden, mindere Rechters, ſult gy u ten dien einde ſtellen in alle uwe poorten, dat is ſteden en grootere vlekken, aen welke de kleinere ondergeſchikt zyn, die de HEERE uwe Godt u geven ſal, onder of *in* elk eene van uwe onderſcheiden ſtammen: op dat deze Rechters en Ambtlieden zorgdragen, dat de voorſchrivten, omtrent de gemelde hooge Feesten, en alle andere Burgerlyke en Kerkelyke Wetten, behoorlyk worden nagekomen, als mede op dat ſy het volck richten met een gerichte, en volgens de regelen der gerechtigheyt.

19. Gy, die tot de waerdigheid van Rechters en Ambtlieden verheven zyt, of in het vervolg zult verheven worden, gy ſult het gerichte niet buygen, door het uitſpreken van een verkeerd of onrechtvaerdig vonnis, gy ſult (h) het aengeſicht niet kennen: gy zult den perſoon, die voor uwe Rechtbank verſchijnt, niet in aenmerking nemen, noch de omſtandigheden, in welke hy geplaetst is, noch de betrekking, welke gy tot hem hebt; alleen zult gy letten op de zaek, welke te beſlisſen is, met hare gronden, blijken en bewijzen: oock en vooral ſult gy (i) geen geſchenck nemen, van iemand, wiens zaek gy moet beoordeelen; want

(g) Exod. 23: 15. (h) Levit. 19: 15. bov. 1: 17. (i) Exod. 23: 8.

het geſchenck verblindt de oogen der wijſen, het hart van eenen wijzen man, die anders een ongemeen doorzicht in zaken heeft, kan, door geſchenken, dermate voor ingenomen worden, dat hy niet in ſtaet zy, om het recht van het onrecht te onderſcheiden, ende een geſchenk verkeert de woorden der rechtveerdigen, en brengt te weeg, dat de woorden en de bewijzen van iemand, die een rechtvaerdige zaek verdedigt, derzelver kracht, op het gemoed van den Rechter, verliezen. — Vergel. Exod. 23: 6-8.

20. Gerechtigheyt, gerechtigheyt alleen, ſult gy altoos, in alle gevallen, omtrent alle menſchen, en in alle opzichten, najagen; gy zult u altoos aen de grondregelen der gerechtigheid houden, en volgens de voorſchrivten der gerechtigheid te werk gaen: de Gerechtigheid moet een Rechter altoos in het oog houden, en daeraen zijne byzondere belangen opoffren, op dat gy Rechters, en alle de Israëliten levet, ende erflick beſittet het lant, dat u de HEERE uwe Godt geven ſal.

21. Gy ſult u geen boſch planten van of *noch* eenigh geboomte; by den altaer des HEEREN uwes Godts, dien gy u maken ſult, gelijk de Heidenen gewoon zyn, by de altaren van hunne zoogenaemde Goden, te doen, die in deze boſchen, aen de dooden en de onderaerdſche Godheden laten offeren, en tevens gelegenheid geven tot het plegen van de vuilſte ontuchtigheden; zulke boſchen en boomen zult gy Israëliten by den Altaer des HEEREN niet planten, opdat dit geene aenleiding geve tot het herleven van den afgodsdienſt, die, met wortel en tak, moet worden uitgeroeid.

Zoo zeer yvert Moſe tegen de afgoderye, en alles wat 'er den weg toe banen konde. Dit was ook, by zulk eene onbuigzame natie, als de Israëliten uitmaekten, hoogſt noodzakelijk: want, in weerwil van alle deze voorzorgen, vervielen zy, terſtond na den dood van JOSUA, tot de afgodiſche gewoontens der Heidenen, en, tot aen de Babyloniſche gevangenis toe, konden zy nooit volkomen van de afgoderye gezuiverd worden.

22. Ook en ſult gy u geen opgericht beelt, geen pij-

pylaer of zuil ſtellen, om daerby tot Godsdienſtige eindens te vergaderen, dit is een gebruik der Heidenen, het welcke de HEERE uwe Godt haet, die op geenerlei wys kan noch mag afgebeeld worden, en die, niet by opgerichte pylaren, maer in de plaets van zijn Heiligdom, wil geëerd worden.

HET XVII. KAPITTEL.

Vs. 1-7. *worden de wetten tegen den valſchen Godsdienſt vervolgd, welke Kap.* 16: 21. *begonnen zijn, en daerna worden eenige verordeningen gemaekt, omtrent den Koning, zoo de Israëliten 'er, ter eeniger tijd, eenen begeeren mogten vs.* 8-20.

1. GY en ſult den HEERE uwen Godt geenen oſſe ofte kleyn vee offeren, daer (*a*) een gebreck aen zy, [*ofte*] eenigh quaet: want dat is den HEERE uwen Godt een grouwel, en het zou eene blijkbare oneerbiedigheid jegens den hoogen God inſluiten. vergel. Lev. 22: 20. —

2. (*b*) Wanneer in 't midden van u, in eene uwer poorten, ſteden of vlekken, die de HEERE uwe Godt u geeft in Canaan, een man, ofte vrouwe, gevonden ſal worden, die doen ſal, dat het grootſte quaet is in de oogen des HEEREN uwes Godts, overtredende ſijn verbont: het welk hy op Sinai met ons heeft opgericht.

3. Dat hy henen gaet, ende dient anderen goden, ende buygt ſich voor die; ofte voor de ſonne, ofte voor de mane, ofte voor 't gantſche heyr des hemels, het welck ick niet geboden en hebbe maer zeer ſcherpelyk heb verboden.

4. Ende het wort u aengeſeyt, ende gy hoort

(*a*) Levit. 22: 20, &c. bov. 15: 21. (*b*) bov. 13: 6.

het by gerucht̃e, zult gy, omtrent zulk eene zaek, niets minder dan onverſchillig zijn, ſo drae gy 'er maer van hoort ſult gy 't aenſtonds, en wel met alle zorgvuldigheid, onderſoecken; ende wanneer het u, by gedaen onderzoek, zal gebleeken zijn, dat het gerucht gegrond zy, en gy ſiet, het is de waerheyt, de ſake is ſeker, ſulcken grouwel is in Iſraël gedaen.

5. So ſult gy dien man, ofte die vrouwe, die dit ſelve booſe ſtuck gedaen hebben, tot uwe poorten, tot de plaets van het Gerecht, het welk oudtijds by de poorten gehouden werd, uytbrengen, dien man, [*ſegg' ick,*] ofte die vrouwe, welke aen zulk eene ſchandaed ſchuldig bevonden zijn, om de doodſtraf te ondergaen: ende gy ſultſe met ſteenen ſteenigen, dat ſy ſterven.

6. (*c*) Op den mont van twee getuygen, ofte drie getuygen, die geloovwaerdige perſonen zijn, ſal hy die zich aen afgoderye of andere dergelijke gruwelſtukken heeft ſchuldig gemaekt, gedoodt worden, die ſterven ſal: op eenes eenigen getuyges mont en ſal hy niet gedoodt worden, want hoe braev hy ook wezen mogt, was het evenwel mogelyk, dat hy bedrogen ware.

7. (*d*) De hant der getuygen ſal eerſt tegens hem zijn om hem te dooden, de getuigen zullen de eerste ſteenen op hem werpen, om daer door hun getuigenis te bevestigen, en te verklaren, dat zy wenschten, dat de wraek van zijn onſchuldig bloed over hen komen mogt, indien hun getuigenis valsch ware; ende daer na zal de hant des gantſchen volcks tegen hem zijn, om hem met ſteenen te werpen, tot dat hy ſtierv: ſo, door deze voorbeeldige ſtraf, ſult gy het booſe uyt het midden van u wechdoen, en te weeg brengen, dat anderen, van zulke gruwelſtukken, worden afgeſchrikt.

De afgodery was eene *overtreding van het Verbond* vs. 2. want God had Israël, tot het volk van zijn byzonder eigendom, en

(*c*) Num. 35: 30. ond. 19: 15. Matth. 18: 16. 2 Cor. 13: 1. Hebr. 10: 28. (*d*) bov. 13: 9.

en onder zijne onmiddelyke beſcherming, aengenomen, op voorwaerde dat zy hem alleen, als hunnen God, zouden vereeren en aenbidden. Wanneer nu iemand de eer der aenbidding, welke den oneindigen Schepper aller dingen alleen toekomt, aen nietige ſchepſelen bewees, dan verbrak hy het verbond en verbeurde alle deszelvs voorrechten.

De afgodery was *een gruwel in Israël* vs. 4. By alle menſchen was de afgodery eene ſchroomelyke belediging van den Opperheer der waereld, maer onder de Israëliten was het een *gruwel* by uitnemendheid, omdat dit volk, boven alle andere Natien, zoo zeer gezegend was, en verwaerdigd met nadere Openbaringen en verklaringen van den Goddelyken wil.

Deze aenmerkingen zijn genoeg, om de bedenking wech te nemen, als of de ſtraf der ſteeniging te zwaer ware. — Voeg 'er nog by, dat de afgodery eene misdaed van ſtaet was. God zelvs was de Koning van Israël. Dezen Godlyken Koning aftevallen, en zijne eer aen de afgoden te geven, was hoog-verraed, het welk niet minder, dan met den dood, konde geſtraft worden. — Eindelyk neme men nog in overweging, dat de afgodery de alleraſſchuwelykſte gevolgen naer zich ſleepte; waervan de hoorery, en het ſchenden der dochteren, ter eere van den afgod, eer zy ten huwelyk gegeven werden, een der dragelykſte, en het opofferen van menſchen de allerverſchrikkelykſte gruweldaed was. — Kan men het nu te hard achten, den verfoeilykſten afgodsdienſt, met deszelvs gruwelyke gevolgen, door doodſtraffen te weeren, van onder een volk, het welk aen den Heere, op eene byzondere wys, geheiligd was?

Hierop gaet Moſe over, om te ſpreken van den Opperſten Magiſtraet, en van den Koning, wanneer Israël 'er eenen begeeren mogt vs 8-20. *Hy ſpreekt hier tot de mindere en ondergeſchikte Rechters, die in elke Stad moesten aengeſteld worden*

8. Wanneer eene ſake aen 't gerichte (*e*) voor

(*e*) 2 Chron. 19: 10. Mal. 2: 7.

u te ſwaer ſal zijn, het zy dat de zaek zelve u van al te veel belang ſchijnt, of dat gy geen genoegzaem doorzicht hebt, in de blijken en bewijzen, tuſſchen bloet ende bloet, wanneer het rechtsgeding verkeert omtrent eenen doodſlag, en 'er moet beſlischt worden, of die met moetwil, dan onvoorziens geſchied zy; of tuſſchen rechtshandel ende rechtshandel, wanneer gy niet, met genoegzame zekerheid, doorgronden kunt, in burgerlyke zaken, by voorbeeld ſchulden, ervenisſen, een onderling verdrag en dergelijke, of de aenklager dan of de verweerder gelijk hebbe; of tuſſchen plage ende plage, *tuſſchen ſlag ende ſlag*, wanneer het vechteryen en mishandelingen raekt; of in andere gevallen, zijnde twiſtſaken in uwe poorten: wanneer 'er eenige twistzaken voor uwe mindere Rechtbank gebracht worden, en 'er twijffelingen ontſtaen, het zy over de gegrondheid van eene beſchuldiging, het zy over den zin en de meening van eene wet, het zy over het toepaſsen van die wet, op het bepaelde geval, het welk voor handen is: ſo ſult gy of eenige afgevaerdigden uit uw midden, u opmaken, ende opgaen nae de plaetſe, die de HEERE uwe Godt verkieſen ſal:

9. Ende gy ſult komen tot den grooten Raed, beſtaende uit de Levitiſche Prieſteren, ende tot den Richter, die in die dagen zijn ſal: ende gy ſult ondervragen, voor dit hoogſte Gerechtshof zult gy de twijffelachtige zaken openleggen, en om deszelfs voorlichting verzoeken, ende ſy ſullen u de ſake des rechts aenſeggen, en u onderrichten, welk een vonnis 'er moet geveld worden.

10. Ende gy ſult doen nae het bevel des woorts, datſe u ſullen aenſeggen, van die ſelve plaetſe, die de HEERE verkieſen ſal: ende gy ſult waernemen te doen nae alles, dat ſy u ſullen leeren. Het vonnis van den grooten Raed zal beſlisſchende zijn, de mindere Rechters zullen het zelve ter uitvoer brengen, de twistende partyen zullen 'er in berusten, en 'er zal geen verder appèl vallen.

11. Nae 't bevel der wet, die ſy u ſullen leeren, ende nae het oordeel, dat ſy u ſullen ſeggen, ſult

gy

gy doen: gy en ſult niet afwijcken van het woort, dat ſy u ſullen aenſeggen, ter rechter ofte ter ſlinckerhant.

12. De man nu, die trotſlick handelen ſal, dat hy niet en hoore nae den Prieſter, dewelcke ſtaet om aldaer den HEERE uwen Godt te dienen, ofte nae den Richter; de ſelve man ſal ſterven; ende gy ſult het booſe uyt Iſraël wechdoen:

13. Dat het al dat volck hoore, ende vreeſe; ende niet meer trotſlick en handele.

Omtrent deze verordening hebben wy eenige aenmerkingen mede te deelen.

I. Deze inrichting was zeer wijzelyk verordend. De mindere Rechters wisten dus, waer zy zich, in twijffelachtige gevallen, vervoegen moesten. Wanneer een der twistende partyen zich, door het vonnis van eene mindere Rechtbank, bezwaerd achtte, kon hy zich op het hooge Gerechtshof beroepen. Het vonnis van den grooten Raed maekte een einde aen alle twistgedingen. — Deze inrichting was derhalven een meest wezenlyk vereischte van eenen wel geregelden Burgerſtaet.

II. Tot leden van dezen grooten Raed moesten de *Levitiſche Prieſteren* worden aengeſteld, onder welke men ook den Hoogepriester, het opperhoofd van de gewijde Prieſterſchaer, begrijpen moet. — Deze tog mogten billyk veronderſteld worden, daertoe, niet alleen door hunne geleerdheid in de Wet, het best inſtaet te zijn, maer ook het meest door den Geest van God verlicht te worden, om twijffelachtige zaken te beſliſchen en uit te wijzen. — Andere menſchen hadden ook veel te doen, met den landbouw, en het bezorgen der dingen, welke hunne huisgezinnen betroffen; maer de Leviten, geen erfdeel hebbende, hadden, met dergelijke bezigheden, niets te doen, zoodat zy zich geheel op het onderzoeken der Goddelyke Wetten konden toeleggen, om, in twijffelachtige zaken, nae derzelver inhoud, te oordeelen.

III. Maer welken perſoon bedoelt MOSE, wanneer hy ſpreekt van *den Rechter, die in die dagen zijn zal* vs. 9? — De meening der gener, die aen den Hoogepriester denken, laet zich ligtelyk wederleggen: want, behalven dat hy onder den algemeenen naem van *Levitiſche Priesteren* begreepen wordt, zoo wordt hy ook nergens den *Rechter* genaemd. Had Moſe den Hoogepriester bedoeld, dan zoude hy dat Opperhoofd van Israëls Kerkſtaet, wel onder zijnen gewoonen naem, hebben voorgeſteld. — Anderen denken, dat het woord *Richter* 'er ter verklaring zy bygevoegd: *tot de Levitiſche Priesteren en tot den Richter*, zal dan te kennen geven, *tot de Levitiſche Priesters, die te zamen den Richter, het hoogſte Gerechts-hof uitmaken.* — Lievst evenwel zouden wy ons voegen by die genen, welke, door den *Rechter*, eenen van die uitmuntende mannen verſtaen, welke God in het vervolg, van tijd tot tijd, in dagen van verwarring en van verlegenheid, verwekt heeft, om Israël, uit de macht van hunne vyanden te redden, en het volk te beſtieren, gelijk GIDEON, JEPHTA, SAMUEL en dergelijke. Dan moet men den koppelaer, in plaets van *ende*, door *of* vertalen, zoodat de zin deze zy: *tot den grooten Raed, voornamelyk uit Levitiſche Priesteren beſtaende, of tot den Richter, in die dagen als God 'er eenen zal verwekt hebben.*

IV. Hier wordt niet geboden, dat de mindere Rechters, in twijffelachtige rechtsgedingen, met de Urim en Thummim zouden raedplegen. Dit moest alleen geſchieden, in buitengewoone gevallen, welke het ganſche volk betroffen, maer, in gewoone twistzaken, moest men, in de uitſpraek van het opperſte Gerechts-hof berusten.

V. Wanneer iemand, in deze uitſpraek, niet beruste, en 'er, op eene hoogmoedige en hardnekkige wys, tegen aen druischte, moest hy, ter afſchrikking van anderen, met den dood, geſtraft worden. Trouwens zulk een was een allerſchadelykst lid van den Burgerſtaet, hy was een openbaer oproermaker, en een verachter van de hoogſte macht, welke God over zijne ziel geſteld hadt.

14. Wanneer gy, zoo vervolgt Moſe te ſpreken, over den

den Koning, welken zy, in volgende tijden, begeeren zouden, *wanneer gy* ſult gekomen zijn in 't lant, dat u de HEERE uwe Godt geeft, ende gy dat erflick ſult beſitten ende daer in woonen: ende gy ſeggen ſult; Ick ſal eenen Koningh over my ſtellen, als alle de volcken, die rontom my zijn:

15. So ſult gy gantſchelick, dat is zekerlyk en vooral, tot Koningh over u ſtellen, dien de HEERE uwe Godt verkieſen en tot die waerdigheid benoemen ſal: uyt het midden uwer broederen, ſult gy eenen Koningh over u ſtellen; iemand, die met u van het zelvde volk en van den zelvden Godsdienst is; gy en ſult niet vermogen over u te ſetten eenen vreemden man, die uwe broeder niet en zy, die uit eene andere natie afkomſtig is.

Uit dit 14 en 15de vers, hebben de Jooden ten onrechte beſloten, dat God hun bevolen had eenen Koning over zich te ſtellen, wanneer zy de vreedzame bezitting van Canaan genieten zouden. Het tegendeel blijkt allerduidelykst, omdat de HEER zich ten hoogſten beledigd achtte, toen zy, in latere tijden, eenen Koning begeerden 1 Sam. 8. Wy leeren uit deze plaets eenvouwig, dat de Heer, de toekomende begeerte van dit onbuigzaem volk naer eenen Koning voorziende, door Moſe eenige regelen hebbe laten voorſchrijven, welke men, in zulk een geval, by het verkiezen van eenen Koning, had in acht te nemen; en de alleen wijze God, die, uit het kwade, het goede kan voortbrengen, en de booze daden der menſchen kan dienstbaer maken, ter bereiking van zijne heilige oogmerken, zou van die verkeerde begeerte, welke te eenigen tijd by Israël ſtond op te komen, gebruik maken, ter vervulling van zijne belovte aen Abraham gedaen, dat 'er uit hem Koningen zouden voortkomen Gen. 17: 6. Deze Wet leerde aen de Israëliten, dat het hun niet vry zou ſtaen eenen Koning te kiezen, nae hun welgevallen. Zy moesten *zulken Koning over zich ſtellen, dien de Heer hunne God verkiezen zoude.* Zoo begreepen zy het ook, in volgende tijden, toen zy tot de dwaesheid kwamen, om eenen Koning te begeeren. Zy zelve wierpen geen perſoon op, maer zy vraegden den Heere, door Samuel, wien

Hy tot de Koninglyke waerdigheid geſchikt hadt 1 Sam. 8-10. Nadat Saul verworpen was, heeft de Heer zelvs David in zijne plaets aengeſteld 1 Sam. 16. Aen dezen Koning gav hy zijnen zoon Salomo tot opvolger 1 Chron. 28, en de Heer wilde, dat de kroon, in de Familie van dezen Salomo, erfelyk wezen zoude. —

16. Maer (zoo ging Moſe voort) hy en ſal voor ſich de peerden niet vermenigvuldigen, en niet meer paerden houden, dan zijn ſtaet en de waerdigheid van zijne bediening vordert; hy zal geen groot aental van paerden hebben, om tot pracht en ſtatie te dienen, opdat hy, het volk geene zwarere lasten oplegge, dan noodig is, en opdat daer door zijn hoogmoed en vleeſchelyk vertrouwen niet gekoesterd worde; ook zal hy geene benden ruitery aenleggen, zijn krijgsmacht zal alleenlyk uit voetvolk beſtaen, vermids 'er in Canaan, het welk alleen tot den landbouw geſchikt is, geene paerden zullen worden aengekweekt. Hier komt nog by, dat de Koning nergens beter paerden zou kunnen bekomen, dan in Egypte, maer met de Egyptenaers moet gy geene gemeenſchap oeffenen noch koophandel drijven, opdat gy niet verlokt wordt tot hunne verfoeilyke afgoderyen en hoogstgaende gruwelen; gy zult, als eene afgezonderde en landbouwende Natie, in Canaan woonen; om deze reden, onder anderen, zal de Koning niet meer paerden hebben, en uit Egypte ontbieden, dan hy volſtrekt noodig heeft, ende hy zal het volck niet doen wederkeeren nae Egypten, om peerden te vermenigvuldigen: dewijle de HEERE ulieden geſeyt heeft; Gy en ſult voortaen niet wederkeeren door deſen wegh naer Egypte.

Wy vinden nergens een uitdrukkelyk bevel van den Heer aen Israël, om niet naer Egypte weder te keeren. Evenwel lag het ingewikkeld opgeſloten, in die woorden, met welke de Heer meer dan eens het wederkeeren naer Egypte heeft afgekeurd Exod. 13: 17, Num. 13. 3, 4. — Anders zou men het ook zoo kunnen opvatten, dat de Heer, by deze gelegenheid, dit bevel, door Moſe gegeven hebbe, en dan moeten de woorden in den tegenwoordigen tijd vertaeld worden: *dewijl de Heer ulieden*, thans door mijnen mond, zegt

en

en beveelt: *gy en zult voortaen niet*, dat is nimmer, *wederkeeren door dezen weg.*

17. Oock en ſal hy voor ſich de wijven niet vermenigvuldigen, hy zal de gewoonte der Oosterſche Vorsten niet navolgen, die, tot een teeken van pracht, en ter voeding van hunne wellusten, een talrijk Serail hebben, op dat ſijn herte niet afwijcke van den Heer en zijne Wet. In zulk een geval zou hy zeer groot gevaer loopen, om, door vreemde vrouwen, tot afgoderye vervoerd te worden, en in verzoeking komen tot vele andere zonden Door de menigte van vrouwen zou hy lui en verwijvd worden, de gewichtige bezigheden van zijn ambt verzuimen, nergens anders aen denken, dan aen wellusten, en middelen, om zijne vrouwen te behagen. Zelvs zou hy, door de aenzoeken zijner vrouwen, kunnen verlokt worden, om, ten haren genoege, het recht te verkeeren: hy en ſal oock voor ſich geen ſilver ende gout ſeer vermenigvuldigen, en naer groote ſchatten haken, opdat zijn hart niet opgeblazen worde, en hy zijne onderdanen niet met onmatige ſchattingen belaste.

18. Voorts ſal 't geſchieden, als hy op den ſtoel ſijns Koninckrijcks ſal ſitten: ſo ſal hy ſich een dobbel, een affchrivt van deſe wet, van alle die geboden, welke de Heer u, door mijnen dienst, heeft bekend gemaekt, met zijne hand, of immers door den dienst van eenen anderen, affchrijven in een boeck, uyt [*'t gene dat*] voor 't aengeſichte der Levitiſche Prieſteren is, hy zal het affchrivt maken nae het oorſprongelyk handſchrivt, het welk, door de Priesteren, in het Heiligdom zal bewaerd worden, zie Kap. 31: 26, opdat hy een echt en volkomen affchrivt hebbe, het welk tot hem koomt uit de tegenwoordigheid van God, en daerdoor geſchikt is, om des te meerderen indruk op zijnen geest te maken.

19. Ende 't affchrivt ſal by hem zijn, hy zal het overal by zich hebben, waer hy zich ook bevinden mag, in zijn Paleis, in het Leger, of ergens elders, ende hy ſal daer in leſen alle de dagen ſijns levens, dat is gedurig en vlijtig: de veelvuldigheid van zijne bezigheden zal zijn verzuim in dit geval nooit verſchoonen kunnen; hy zal de wet

dagelyks en onophoudelyk lezen, om, in alle voorkomende zaken, zich nae hare voorſchrivten te kunnen gedragen: op dat hy den HEERE ſijnen Godt leere vreeſen, om te bewaren alle de woorden deſer wet, ende deſe inſettingen, om die te doen.

20. Dat ſijn herte ſich niet en verheffe boven ſijne broederen, zich niet verbeelde, dat hy boven de wetten verheven zy, en zijne onderdanen niet verachte en mishandele, ende dat hy niet afwijcke van het gebodt, ter rechter ofte ſlinckerhant: op dat hy de dagen verlenge in ſijn Koninckrijck, dat hy lang en voorſpoedig regeere, en hy, ende ſijne ſonen na hem, de Koninglyke waerdigheid bekleden mogen, by ervelyke opvolging, in 't midden van Iſraël.

HET XVIII. KAPITTEL.

Voorzorg over de ſtam van Levi vs. 1-8. *eene waerſchouwing tegen het bygeloov vs.* 9-14. *eene belovte van eenen zeer grooten Propheet vs.* 15-22.

1. DE Levitiſche Prieſteren, de gantſche ſtamme Levi, en ſullen geen deel noch erve hebben met de andere ſtammen van Iſraël in Canaan, gelijk ik voorheen meermalen gezegd heb Num. 18: 20. en Deut. 10: 9. en daerom is het allernoodzakelykst, dat gy die verordeningen nauwkeurig in acht neemt, welke de Heer tot het onderhoud der Leviten gemaekt heeft. Het overſchot van (*a*) de vyer-offeren des HEEREN, van welke een gedeelte op den Altaer verteerd werd (verg. Num. 18: 9-19) ende ſijn erfdeel, de tienden en andere vrywillige gaven, welke den Heere worden toegebracht, ſullen ſy, de Leviten, eten.

2. Daerom

(*a*) Num. 18: 20. bov. 10: 9. 1 Cor. 9: 13.

2. Daerom en ſal hy, de ſtam van Levi, geen erfdeel hebben in 't midden ſijner broederen: (*b*) de HEERE is ſijn erfdeel, gelijck als hy hem geſproken heeft; die dingen, welke den Heere geheiligd worden, dat gedeelte daervan uitgezonderd, het welk met vuur op den altaer verbrand wordt, zyn het erfdeel der Leviten, deze alle zijn tot hun inkomen en onderhoud geſchikt.

3. Dit nu ſal nog daerenboven der Prieſteren recht zijn van den volcke, van die uit hen, die eene offerhande offeren, 't zy eenen oſſe, oft kleyn vee: kunnen de Leviten, op hun recht, vorderen, dat hy den Prieſter ſal geven, de ſchouder, ende beyde kinnebacken, ende de penſſe.

De Heer hadt reeds voorheen verordend, dat de Priesters, van de dank-offeranden, de borst en den ſchouder hebben zouden Lev. 7: 32-34. hier worden 'er nog de beide kinnebakken en de pens bygevoegd. Door deze byvoeging wilde de Heer het deel der Priesteren nog grooter en aenzienlyker maken.

4. De eerſtelingen uwes koorns, uwes moſts, ende uwer olie, tot hunne ſpijs, ende de eerſtelingen van de beſcheeringe uwer ſchapen, tot hunne kleeding, ſult gy hem geven.

5. Want de HEERE uwe Godt heeft hem uyt alle uwe ſtammen verkoren; dat hy ſtae om te dienen in den name des HEEREN, hy, ende ſijne ſonen t'allen dagen. Vermids zy nu, in de plaets van het gantſche volk, den dienst des Heiligdoms waernemen, en daerdoor buiten ſtaet zijn, om voor hun eigen onderhoud te zorgen, is 'er niets redelyker, dan dat gy hen van al het noodige voorziet.

6. Voorts wanneer een Priester, een Levijt van geboorte, ſal komen uit eene uwer poorten, ſteden of vlekken, uit gantſch Iſraël, alwaer hy woont; wanneer hy de plaets verlaet, in welke hy pleeg te woonen, ende hy komt nae alle begeerte ſijner ziele, tot de plaetſe

(*b*) Num. 18: 20, &c. Jov. 10: 9. Ezech. 44: 28.

die de HEERE ſal hebben verkoren, met een oprecht voornemen, om zich voor altoos tot den dienst van het Heiligdom toe te wijden, en nimmer weder te keeren naar de plaets van zijne oorſprongelyke wooning.

7 Ende hy geſtadig dienen ſal in den name des HEEREN ſijnes Godts: als alle ſijne broederen, de Leviten, die aldaer, ter plaetſe van het Heiligdom, hun beſtendig verblijf houden, en hy aenhoudendheid voor het aengeſichte des HEEREN ſtaen; om zynen plechtigen dienst waer te nemen.

8. So ſullen ſy gelijcken deel eten: de nieuw aengekomen Priester, zal, met alle de overige, een even gelijk aendeel genieten, van alle hunne inkomsten, boven ſijne verkoopingen by de vaderen, behalven het gene 'er gekomen is, uit den verkoop zijner vaderlyke ervgoederen, dit zal blijven tot het perſoneel eigendom van zulk eenen Priester.

Deze laetste bepaling heeft eenige nadere opheldering noodig.

Offchoon de Levitiſche Priesteren, by de verdeeling van Canaan, geen ervdeel in het zelve ontvingen, was het hun evenwel geoorlooyd, huizen, goederen, en vee aen te koopen, die tot hun perſoneel eigendom behoorden. Deze bezittingen gingen, by ervenis, van den Vader, tot den zoon over. Wanneer nu een Priester, die in eene zekere Stad van Canaan, geboren en woonachtig was, opgewektheid had, om zich voor altoos naer de plaets van het Heiligdom te begeven, en des Heeren dienst by aenhoudendheid waer te neemen, dan verkocht hy zijne vaderlyke ervgoederen, en, hoe zeer hy nu, met de andere Priesteren, een even gelijk aendeel had, in hunne inkomsten, zo bleeven evenwel de gemelde verkoop penningen, tot zyn byzonder en perſoneel eigendom behooren. — Deze verordening was zeer billyk. Hy die den altaer bediende, moest 'er ook van leven. De gemelde verkoop-penningen waren het wettig eigendom van zulk een Priester, en, indien hy, uit hoofde zijner eigen bezittingen, van de voordeelen des altaers, ware uitgeſloten geweest, zou 'er niet veel aenmoediging geweest zijn voor Priesters, die elders woonden, om zich naer de plaets van het Heiligdom te begeven. — Daer en boven kon zulk een Priester, voor dit

geld,

geld, de verkogte bezittingen, zo hy het goed vond, weder losſen.

Hier op volgt eene waerſchouwing tegen het bygeloov der Heidenen vs. 9-14: want zoo vervolgt Moſe.

9. Wanneer gy komt in 't lant, Canaan, dat de HEERE uwe Godt u geven ſal: ſo en ſult gy niet leeren te doen nae de grouwelen der ſelver volckeren, gy zult het bygeloov, en de verfoeilyke boosheden der Heidenſche volkeren, in het geheel niet navolgen.

10. Onder u en ſal niet gevonden worden, een onmenſchelyk Afgodendienaer, (*c*) die ſijnen ſone, ofte ſijne dochter, door 't vyer doet doorgaen: het welk de allerverfoeilykste afgodery is der volkeren, welke de Heer uit Canaan verbannen wil, die hunne kinderen op deze wys aen den Moloch, of aen de Zon, toewijden. Ook zal 'er onder uw ganſche volk niemand gevonden worden, (*d*) die met waerſeggeryen omgaet, die op de eene of andere wys toekomende dingen zoekt te voorzeggen, vooral niet (gelijk de oorſprongelyke woorden eigenlyk te kennen geven) die, door het trekken van loten, of het werpen van dobbelſteenen, waerzeggeryen pleegt; een guychelaer, die op de tijden achtgeevt, den eenen dag voor gelukkig, en den anderen voor ongelukkig verklaert; ofte die op vogelgeſchrey acht geeft, die verborgen dingen tracht te ontdekken, door te letten op zulke, of andere toevallige en niets beteekenende dingen; ofte tooveraer, die voorgeevt, dat hy met den Duivel in een verdrag ſtae, om, door zijn vermogen, zekere dingen te verrichten, welke de menſchelyke krachten te boven gaen.

11. Ofte een beſweerder, die met beſweeringe omgaet: een goed gelukzegger, die de lotgevallen der menſchen, uit den zamenſtand der ſtarren poogt te voorzeggen; ofte die eenen waerſeggenden geeſt vraegt, die voorwendt, dat hy, door eene verborgen verkeering met de geesten, geheime en toekomende dingen weten kan; ofte een duyvelskonſtenaer, die door bygeloovige middelen verborgen zaken zoekt te ontdekken; ofte die de dooden

(*c*) Lev. 18: 21. (*d*) Lev. 20: 27. 1. Sam. 28: 7. Jeſ. 8: 19.

vraegt, en voorwendt, dat hy, door verkeering met de zielen van afgeſtorven menſchen, zeer gewichtige ontdekkingen doen kan; zulke bygeloovigheden zullen onder uw volk in het geheel niet gepleegd worden.

12. Want al wie ſulcks doet, wie hy zy, en wat hy voorwenden moge, is den HEERE een grouwel: en op eene gansch byzondere wys afſchuwlyk in zyne allerheiligſte oogen, ende deze bygeloovigheden zyn het, om welke de Heer de tegenwoordige inwooners van Canaan niet langer verdragen kan, om deſer grouwelen wille verdrijftſe de HEERE uwe Godt voor uw aengeſichte uit de beſittinge: en zoudt gylieden dan, die zoo uitnemend, boven alle andere volkeren, van my begunſtigd wordt, deze gruwelen navolgen?

13. Oprecht ſult gy zijn, met den HEERE uwen Godt, en u geheel en onverdeeld, met uw ganſche hart, aen den Heere en zijnen dienst overgeven; u zorgvuldig wachtende van al dat gene, het welk in het meest of in het minst, naer afgoderye, zweemen mogt.

14. Want deſe volcken, die thans Canaan bewooren, en welker land gy ſult erven, hooren nae guychelaers ende waerſeggers: zy zyn verſlaevd aen het buitenſpoorigst bygeloov; maer u aengaende, de HEERE uwe Godt en heeft u ſulcks niet toegelaten, Hy wil zulke gruwelen onder u niet dulden, en heeft daerom dezelve, onder zeer zware bedreigingen, ſcherpelyk verboden Lev: 19 en 20.

Hier op komt Moſe tot de zeer merkwaerdige belevte van eenen grooten Propheet.

15. (*e*) Eenen zeer grooten en uitmuntenden Propheet, uit het midden van u, uyt uwe broederen, als my, die my in alle opzichten, zal gelijk wezen, en veelzins overtreffen, ſal u de HEERE uwe Godt, te eenigen tijd verwecken en in de waereld zenden: nae hem ſult gy hooren: met

(*e*) Joh. 1: 46. Hand. 3: 22. ende 7: 37.

met allen eerbied, zijne leer gelooven, en zijne voorſchrivten gehoorzamen.

16. Nae alles, wat gy van den HEERE uwen Godt aen Horeb ten dage der verſamelinge, wanneer uwe Vaders aen den voet van Sinai vergaderd waren, in hunne perſonen, ge-eyſcht hebt, zal u geſchieden. Voor de onmiddelyke ſtem van God zelven, die de x woorden had uitgeſproken, bevreesd geworden zijnde, verzocht gylieden dat de Heer, niet meer in perſoon, maer door den dienst van my, tot u ſpreken zoude, ſeggende: (*f*) Ick en ſal niet kunnen voortvaren te hooren de ſtemme des HEEREN mijnes Godts, ende dit ſelve groote vyer dat zich op den top van Sinai vertoont, en ſal ick niet meer kunnen ſien, op dat ick niet en ſterve.

17. Ende God zelvs nam genoegen in dit voorſtel uwer bevende Vaderen, hy beloovde niet meer te zullen ſpreken, zoo als hy van den berg Sinai gedaen had, met eene ſtemme uit het vuur en uit de wolk, maer door my: want, Doe ſeyde de HEERE tot my: 't Is goet, dat ſy geſproken hebben.

18. Zelvs beloovde de Heer toen veel meer, dan gylieden verzocht had, 'er byvoegende: Eenen Propheet ſal ik hen, ten meest geſchikten tijd, verwecken uit het midden harer broederen, als u: die Israël myn wil en welbehagen veel volkomener zal bekend maken, dan gy Mose doen zult, ende ick ſal mijne woorden in ſijnen mont geven, (*g*) ende hy ſal tot hen ſpreken alles, wat ick hem gebieden ſal.

19. Ende 't ſal geſchieden; de man, die niet ſal hooren nae mijne woorden, die hy in mijnen name ſal ſpreken, die zijne leer zal verwerpen, en zijne lesſen ongehoorzaem zijn, van dien ſal ick het ſoecken, ik zal hem op eene allergeduchtſte wys ſtraffen, om dat hy dien grooten Propheet, en my zelven, uit wiens naem hy ſpreken zal, verſmaed zal hebben.

Dat God reeds aen Sinai deze groote belovte gedaen hebbe, leeren wy hier; ſchoon Moſe het niet eerder verhaeld heeft.

(*f*) Exod. 20: 19. bov. 5: 25. Hebr. 12: 19. (*g*) Joh. 4. 25.

Wie is de Propheet, die hier beloovd wordt?

Deeze vraeg is van aenbelang. Laten wy dezelve, met weinige, beantwoorden.

Sommigen, althans zoo begrijpen het de hedendaegſche Joden, verſtaen door den PROPHEET, niet eenen enkelen perſoon, maer eene opvolging van Propheten: zoodat de ganſche belovte hier op uitkome, dat de Heer altoos zorg zou dragen, dat 'er onder Israël een Propheet ware en bleeve, ſoortgelijk een als Mose, als of hy zeide. „ Wanneer ik geſtorven „ ben, zal de Heer u, in mijne plaets, ſoortgelijk eenen an„ deren Propheet verwekken; wanneer deze zal wechgenomen „ zijn, zal 'er wederom een ander in zijne plaets opſtaen, en „ zoo zal het altoos by opvolging geſchieden, zoo lang het Ge„ meenebest der Israëliten ſtaen zal."

Voor deze verklaring ontleent men twee ſchijnbare bewijzen, uit het verband der belovte, met het voorgaende en volgende.

A. Mose, zegt men voor eerst, heeft Israël, in het voorgaende, gewaerſchouwd tegen de waerzeggers, duivels-konstenaers enz. Om deze waerſchouwing nader aen te binden, beloovt hy hun eenen grooten Propheet. Maer die belovte kwam hier in het geheel niet te pas, en zou althans geene drangreden wezen kunnen, voor de gemelde waerſchouwing, indien 'er een zeker bepaeld perſoon bedoeld werd, die eerst, na het verloop van eenige eeuwen, verſchijnen zoude. Daer en tegen ſluit alles ongemeen op elkander, wanneer men door den PROPHEET eene opvolging van Propheten verſtaet. *Wacht* u, wil Mose dan zeggen, *van de waerzeggers*, en *gy zult niet noodig hebben, om met zulke bedriegers te raadplegen, 'er zal, by opvolging, altoos een Propheet onder u wezen, die u Gods wil zal bekendmaken.*

B. In het vervolg vs. 20: enz., zegt men verder, worden de kenteekenen opgegeven, om ware van valſche Propheten te on-

der

derſcheiden, en deze aenwijzing diende eerst recht ter zake, wanneer Mose het oog had, op de Propheten, die, by opvolging, de een na den anderen, onder Israël zouden verwekt worden, om geenen bedrieger, die zich zelven opwierp, aen te zien voor eenen Propheet, die van God gezonden was.

De meeste Christenen gelooven, dat de hier bedoelde Propheet niemand anders zy, dan de Mesſias, die, als de groote Leeraer der gerechtigheid, onder den dag der vervulling, uit het Joodſche volk geboren is, en den wil van God ten allerduidelykſten heeft bekend gemaakt. In de daed, de bewijzen voor deze verklaring zyn alleszins beſlisſchende. Wy zullen dezelve kortelyk opgeven.

1. Ons eerste bewijs ontleenen wy uit de woorden van MOSE zelven, vergeleeken met de ondervinding. Hy ſpreekt van eenen PROPHEET, *die hem gelijk wezen zoude.* Maer, onder alle de Propheten, die ooit tot Israël gezonden zyn, is 'er geen een geweest, die gelijk was aen Mose. — God openbaerde zich aen Moſe, op eene gansch byzondere wys, *niet door gezichten en droomen*, gelijk aen andere Propheten, maer God ſprak onmiddelyk tot hem, *van aengezicht tot aengezicht, gelijk een man ſpreekt met zijnen vriend*, Num: 12: 2-6. Hierin is niemand der Propheten, die zijne opvolgers waren, hem gelijk geweest. — Nimmer heeft een der volgende Propheten zoo vele groote dingen gedaen, en zulke verbazende wonderen verricht, als MOSE.
2. Indien hier eene onafgebroken opvolging van Propheten bedoeld ware, dan zou de belovte niet vervuld zijn. Zeer dikwijls is het gebeurd, dat 'er verſcheiden Propheten te gelijk geweest zijn, maer ook meermalen, dat de Propheet geheel ontbrak.
3. In de ſchrivten van het Nieuwe Testament wordt deze belovte allerduidelykst op den gezegenden Jeſus toegepast. Hand. 3: 22, en 7: 37.
4. Eindelyk, om 'er niet meer by te voegen, zy is ook allerblykbaerst vervuld in den Heer Jeſus. Hy was die groote Propheet, die onder Israël is opgeſtaen, toen God zijn volk bezocht heeft; hy was een Propheet, krachtig in woor-

den en in werken, voor God en al het volk Luc: 7: 16: vs. 24: 19. Hy was waerlyk die Propheet, die in de waereld komen zoude Joh: 6: 14. — Van hem verklaerde God zelvs uit den hoogwaerdigen Hemel, dat men hem *hooren* moest Matth. 3 en 17. — Hy was daer in aen Moſe gelijk, dat hy den wil van God op het allerduidelykst heeft bekend gemaekt, dat hy, met de gaven van den Heiligen Geest, rijkelyk was toegerust, en eene groote menigte van verbazende wonderen verricht heeft. — Hy was een Propheet, veel grooter dan Moſe. Hy is zoo ver boven Moſe verheven, als de Zoon van het huis den dienstknecht overtreft, en als hy, die het huis gebouwd heeft, meerder is dan het huis Heb. 3: 1-6. — Het is hier de plaets niet, om dit in de byzonderheden nader uittebreiden.

Alleenlyk dienen wy nog de twee opgemelde bewijzen, voor het tegenovergeſteld begrip der Jooden, te wederleggen, welke zoo vele zeer ſchijnbare tegenwerpingen zijn, tegen onze verklaring.

A. Wat de eerste tegenwerping aengaet, uit het verband met het even *voorgaende* afgeleid. Deze laet zich zeer gemakkelyk wederleggen, door aen te merken, dat de belovte, den grooten Propheet betreffende, geen verband hebbe, met het voorige. Het is eene toezegging, welke op zich zelve ſtaet, en niet moet beſchouwd worden, als eene drangreden van de voorgaende waerſchouwing tegen het Heidensch bygeloov. Die waerſchouwing is, met het 14de vers, geeindigd. — Alleenlyk neemt Moſe, uit deze waerſchouwing, eene zeer voegzame aenleiding, om het volk die zeer merkwaerdige belovte te herinneren, welke de Heer, omtrent den Meſſias, als dien Propheet by uitnemendheid, gedaen had. Een ander verband is 'er niet, in deze redenvoering van Moſe. Derhalven heeft het bewijs geenen den minsten grond, het welk men, uit de gemelde waerſchouwing, afleidt, om te betoogen, dat hier niet van eenen bepaelden Propheet, en wel van den Meſſias, maer van eene opvolging der Propheten, geſproken worde.

Maer geſteld zijnde, de belovte ſtond, in een onaf-

ſcheid-

ſcheidbaer verband met het voorige, als eene drangrede, om Israël, van het Heidensch bygeloov, te rug te houden, dan behoevde dezelve nog niet verklaerd te worden van eene opvolging der Propheten: want in de belovte, van den Mesſias, als dien Propheet by uitnemendheid, lag een genoegzaem behoedmiddel tegen het bygeloov, wanneer Israël van die belovte het rechte gebruik maekte. Zy moesten zich herinneren, dat zy, met eene nadere Openbaring, boven alle andere Natien verwaerdigd waren, en dat God, ten meest geſchikten tijd, zijnen eigen zoon in de waereld zenden zoude, om die Openbaring nog nader te ontwikkelen, en zijnen wil nog duidelyker bekend te maken. Wanneer zy zich dit herinnerden. en dien grooten Propheet in het geloov verwachtten, was het onmogelyk dat zy tot die buitenſpoorige dwaesheid vervallen konden, om, in navolging der blinde Heidenen, met waerzeggers, duivelskonſtenaers enz. te raedplegen.

B. Het gezegde is ook genoeg ter wederlegging van de tweede tegenwerping, ontleend uit het verband met het *volgende*. — Deze belovte eindigt met vs. 19, en heeft geen verband met het volgende. — Wil men evenwel ook eenen zamenhang met het volgende onderſtellen, men zal 'er niets minder, dan dit, uit beſluiten kunnen, dat 'er eene onafgebroken opvolging van Propheten bedoeld worde. — Het geheele verband beſtaet dan daerin, dat de herinnering der belovte van den grooten Propheet, Moſe eene voegzame aenleiding gav, om over de kenmerken van ware en valſche Propheten te ſpreken. En dit kwam zeer wel te pas, om voor te komen, dat nimmer een listig bedrieger, voor dien grooten Propheet, wierde aengezien.

Na dezen uitſlap keeren wy weder tot de Redenvoering van Moſe, die den Heer zelven ſprekende invoert.

20. Maer laet u, door geene bedriegers, misleiden: 'er zullen verſcheiden valſche Propheten opſtaen, (*h*) de Pro-

(*h*) bov. 13: 5. Jer. 14: 14.

pheet, die zich voor zoodanig uitgeven, en hoogmoedelick ſal handelen, door zich een gezach aen te matigen, het welk hem in het geheel niet toekomt, ſprekende een woort in mijnen name, het welcke ick hem niet geboden en hebbe te ſpreken; ofte, die ſpreken ſal in den name van andere goden: de ſelve Propheet ſal ſterven, zulk een bedrieger zal, door den grooten Raed, veroordeeld, en met den dood geſtraft worden.

21. So gy dan in uw herte ſoudt mogen ſeggen en die gedachten by u mogten opkomen: Hoe ſullen wy het woort kennen, dat de HEERE niet geſproken en heeft? aen welke kenmerken kunnen wy eenen valſchen Propheet onderſcheiden van den zulken, die waerlyk van den Heere onzen God gezonden is? Dit zy u het kenmerk.

22. Wanneer die Propheet in den name des HEEREN ſal hebben geſproken en gezegd, dat 'er zulk of zulk eene gebeurenis zal voorvallen, als een teeken van zijne Godlyke zending, ende dat woort en geſchiet niet nochte de zaek, welke hy voorſpeld heeft, en komt niet; dat is het woort, dat de HEERE niet geſproken en heeft, gy kunt 'er gerust op zijn, dat hy een bedrieger is: door trotſheyt heeft die gewaende Propheet dat woord geſproken; kan men zich wel grooter vermetelheid en hoogmoed verbeelden, dan dat een bedrieger onbeſchaemd voorgeevt, dat hy van God zelven gezonden zy? gy en ſult daerom voor hem in het geheel niet vreeſen, gy moet u, voor zijne bedreigingen, niet verlegen maken, hem geenen den minſten eerbied bewijzen, hem niet ontzien, en, al had hy nog zoo veel aenhang, geene zwarigheid maken, om te weeg te brengen, dat hy in de handen van het Gerecht kome, en de wel-verdiende doodſtraf ontvange.

Dit kenmerk was ontkennend, en altoos beſlisſchend. Wanneer iemand zich voor eenen Propheet opwierp, en eene zekere toekomende gebeurenis voorſpelde, als een bewijs van zijne Godlyke zending, en die voorſpelling werd niet vervuld, dan was het zeker, dat hy een bedrieger ware. — Maer, by omkeering, kon men het tegenovergeſtelde niet voor een ſtellig kenmerk houden. Het was zeer mogelyk, dat

een

een Propheet eene zekere gebeurenis voorſpelde, dat die voorzegging werkelyk vervuld wierd, en dat de Propheet, met dat alles, een bedrieger ware. In zulk een geval moesten 'er nog andere kenmerken bykomen. Men vergelijke het aenge teekende op Deut: 13: 1-5.

HET XIX. KAPITTEL.

Eene nadere uitbreiding van de Wet, omtrent de Vryſteden vs. 1-13. *verbod tegen het verzetten der landpalen vs.* 14, *en tegen het onrecht in de vierſchaer vs.* 15-21.

1. WAnneer de HEERE uwe Godt de volcken ſal hebben uytgeroeyt, welcker lant de HEERE uwe Godt u geven ſal: ende gy die erflick ſult beſitten, ende in hare ſteden, ende in hare huyſen woonen:

2. (*a*) So ſult gy u zes vryſteden ſtellen, naer welke een ongelukkig doodſlager, die eenen anderen, onvoorziens, het leven benomen heeft, den wijk nemen kan; drie van deze Vryſteden zult gy uytſcheyden en afzonderen, in 't midden van uw lant, in het eigenlyk gezegde Canaan zelve, welck de HEERE uwe Godt u geven ſal, om dat erflick te beſitten, de andere drie moeten zijn, in het Over-Jordaenſche, gelijk ik Moſe zelvs de laetſte ſchikking reeds gemaekt heb. zie Deut. 4: 42— vergel. met Num. 35: 14, 15.

3. Gy ſult u den wegh bereyden, en zorg dragen, dat de wegen, naer die Vryſteden loopende, altoos goed zijn en wel onderhouden worden, opdat een ongelukkig doodſlager, zonder verhindering, in alle jaerſaiſoenen, derwaerds vluchten kunne, ende de pale uwes lants, dat u de

(*a*) Exod. 21: 13. Num. 35: 9, &c. Joſ. 20: 2.

HEERE uwe Godt ſal doen erven, de ganſche uitgeſtrektheid van Canaan, zult gy in drien deylen, en in elk van die drie deelen zal eene Vryſtad bepaeld worden: dit nu ſal zijn, op dat yeder ongelukkig doodſlager, uit dat gedeelte van het land, alwaer hy zijne woonplaets heeft, gemakkelyk en in korten tijd, daer henen vliede, en binnen die Vryſtad geraken kunne, welke het naest by hem ligt.

4. Ende dit zy de ſake des doodſlagers, die daer henen vlieden ſal, voor de vervolging van den bloedwreker, dat hy leve; evenwel geen moedwillig doodſlager, maer een onſchuldig perſoon, die, zonder zijn voornemen en tegen zijnen wil, zoo ongelukkig geweest is, van zijnen naesten eene doodelyke wonde toe te brengen, te weten (*b*) die ſijnen naeſten ſal geſlagen hebben door onwetentheyt, dien hy doch van giſteren [*ende*] eergiſteren, dat is, lang of kort te voren, niet en hatede:

5. Zulk een perſoon by voorbeeld, als, dewelcke met ſijnen naeſten in 't boſch ſal zijn gegaen om hout te houwen, ende ſijne hant met de bijle wort aengedreven om hout af te houwen, ende het yſer ſchiet af van den ſteel, ende treft ſijnen naeſten, dat hy ſterft: zulk een perſoon is een ongelukkig doodſlager, hy heeft in het geheel geen voornemen gehad, om zijnen naesten van het leven te berooven, die, in zulk of dergelijk geval, eenen doodſlag begaet, ſal in eene defer ſteden vluchten, ende leven:

6. Deze Vryſteden heeft God, in elk der drie gedeeltens van Canaan, verordend, op dat de bloetwreker, een der naestbeſtaenden van den verſlagenen, die gewoon is niet te rusten, voor dat hy het bloed van zijnen vriend, door het dooden van den moordenaer, gewroken heeft; opdat die bloedwreker den doodſlager niet na en jage, als ſijn herte door gramſchap en wraekzucht verhitt is, ende hem achterhale, om dat de wegh te verre ſoude zijn, eer de ongelukkige eene Vryſtad bereiken konde, ende de bloedwre-

(*b*) Exod. 21: 13. bov. 4: 41, 42.

wreker ſlae hem aen 't leven: ſo doch, en in zulk een geval alleen, wanneer geen oordeel des doots aen hem en is, wanneer de manſlag niet voorbedachtelyk en met opzet gepleegd is: want hy hem van giſteren [*ende*] eergiſteren niet en hatede, wanneer het blijkt, dat de doodſlager den verſlagenen nooit eenen perſoneelen haet heeft toegedragen.

7. Daerom gebied' ick u uit 's Heeren naem, ſeggende: Gy ſult u drie ſteden uytſcheyden, zoodat 'er, in elk der drie gedeeltens van Canaan, eene Vryſtad zy.

8. Ende indien de HEERE uwe Godt uwe lantpale ſal verwijden, en het land uwer bezitting verder zal worden uitgebreid, gelijck als hy uwen vaderen, byzonder aen Abraham Gen. 15: 18. geſworen heeft, ende u al dat lant geven ſal, het welcke hy uwen vaderen te geven (*c*) geſproken heeft; zoodat het land uwer bezitting zich zal uitſtrekken, tot de rivier Euphrates toe.

9. (Gelijk, uit kracht van Gods beëedigde belovte, werkelyk gebeuren zal, wanneer gy al dit ſelve gebodt of alle deze geboden, welke ik thans bezig ben ulieden voor te ſtellen, ſult waernemen, en u beyveren om dat te doen, 't gene ick u heden gebiede; den HEERE uwen Godt liefhebbende, ende alle dagen in ſijne wegen wandelende: vergel. Kap. 11: 22-24.) ſo ſult gy u (*d*) nogh drie ſteden toedoen, tot deſe drie: van welke ik geſproken heb.

10. Op dat een ongelukkig doodſlager, in een der verst afgelegene gewesten woonende, ook gemakkelyk binnen eene Vryſtad komen kunne, en het bloet des onſchuldigen doodſlagers niet, door eenen woedenden bloedwreker, vergoten en worde in 't midden van uw lant, dat u de HEERE uwe Godt ten erve geeft; ende bloetſchulden op u ſouden zijn, opdat de ganſche Natie niet aenſprakelyk zy voor onſchuldig bloed, door geene behoorlyke zorg te dragen, dat het niet geplengd worde.

(*c*) Gen. 28: 13. bov. 12: 20. (*d*) Joſ. 20: 7.

11. Maer deze inrichting moest evenwel, aen den anderen kant, niet misbruikt worden, om voorbedachte moorden ſtraffeloos te laten doorgaen, (e) wanneerder yemant zijn ſal, die ſijnen naeſten haet, ende hem lagen leyt, ende ſtaet tegens hem op, ende ſlaet hem aen 't leven, dat hy ſterft; ende vliedt tot eene van die ſteden:

12. So ſullen de Oudtſten, de Overheden ſijner ſtadt, van die ſtad te weten, alwaer de moordenaer zijne woonplaets had, tot de Overheden van de Vryſtad ſenden, aen deze bewijzen vertoonen, dat de doodſlag moedwillig geſchied zy, ende nemen hem van daer: ende ſy ſullen hem in de hant des bloetwrekers geven, dat hy ſterve: wanneer het evenwel, in het vervolg, by nader onderzoek, blijken mogt, dat de doodſlag by toeval en by ongeluk geſchied was, moest de Vergadering hem redden, uit de hand des bloedwrekers, en hem doen wederkeeren tot de Vryſtad Num. 35: 25.

13. Maer is het een moedwillige doodſlag, dan moet hy, zonder eenig medelijden, met den dood geſtraft worden: uwe ooge en ſal ſijner niet verſchoonen, maer gy ſult het bloet des onſchuldigen uyt Iſraël wechdoen, dat het u wel gae, en uw land niet onder bloedſchulder ligge.

Hierop volgt een bevel, om de landpalen niet te verzetten.

14. (f) Gy en ſult uwes naeſten lantpale, waerdoor de gedeelten van het land, aen byzondere geſlachten toebehoorende, van elkander zullen geſcheiden worden, die landpalen zult gy niet verrucken of verzetten, om u een gedeelte lands aen te matigen, het welk eenen anderen toebehoort. Het zou indedaed roov en dievſtal wezen, die landpalen, met list of geweld, te verzetten, die de voorvaderen, ter onderſcheiding van ieders ervdeel, zullen gepaelt en vastgeſteld hebben, in uwen erfdeele, dat gy erven

(e) Gen. 9: 6. Exod. 21: 12, 14. Levit. 24: 17. Num. 35: 16.
(f) Spreuck. 22: 28.

erven ſult, in het lant, 't welck u de HEERE uwe Godt geeft, om dat erflick te beſitten.

Dit bevel was hoogstnoodzakelyk, om alle onrechtvaerdigheden, twisten en verwarringen voor te komen. Een giefigaert zou de ſcheidpalen, zeer gemakkelyk, in het heimelyke verzetten kunnen, en, door dat middel, den naest belenden buurman, van zijn wettig eigendom berooven; en het is eene zeer goede aenmerking van Joſephus, dat zulken, die de landpalen verzetten, ligtelyk vervoerd worden, tot het verbreken van alle wetten. — In het volgende Kap. 27: 16. wordt dezelvde Wet nog eens herhaeld, met bedreiging van eenen zeer zwaren vloek tegen den overtreder. — De Heidenen hebben ook de noodzakelykheid van deze Wet begreepen, en de landpalen, wegens derzelver onſchendbaerheid, aengemerkt als handhavers van vrede en rechtvaerdigheid. Zelvs hebben zy de ſcheidpalen tot Goden gemaekt.

Wijders waekt Moſe tegen alle onrechtvaerdigheid in de vierſchaer vs. 15-21.

15. (*g*) Een eenigh getuyge en ſal tegens niemanden opſtaen, dat is niet in het Gerecht beſtaen, niet aengenomen en als voldoende erkend worden, over, dat is om hem ſchuldig te verklaren aen eenige ongerechtigheyt, ofte over eenige ſonde, aen eene burgerlyke of halsſtraffelyke misdaed, van alle ſonde, die hy ſoude mogen ſondigen: Eer iemand mogt veroordeeld worden, moesten 'er op zijn minst twee of drie perſonen getuigen, dat hy zulk of zulk eene misdaed begaen heeft, (*h*) op den mont van twee getuygen, ofte op den mont van drie getuygen ſal de ſake beſtaen.

16. Wanneer een wreveligh, een kwaedaertig en valsch getuyge tegens yemant ſal opſtaen; om een afwijckinge tegens hem te betuygen:

17. So ſullen die twee mannen, de aengeklaegde en de

(*g*) Num. 35: 30. bov. 17: 6. Matth. 18: 16. (*h*) bov. 17: 6. Joh. 8: 17. 2 Cor. 13: 1. Hebr. 10: 28.

beſchuldigende getuige, dewelcke den twiſt hebben, ſtaen voor het aengeſichte des HEEREN: voor het aengeſichte der Prieſteren, ende der Richteren, die in die ſelve dagen ſullen zijn, zy zullen tot het hoogſte Gerechtshov komen, welk ter plaetſe van het Heiligdom vergaderen zal.

18. Ende de Richters, de lieden van dat opperſte Gerechtshov, ſullen de zaek, met alle mogelyke nauwkeurigheid, wel onderſoecken: ende ſiet, zo het blijkt, dat de getuyge is een valſch getuyge, hy heeft valſcheyt betuygt tegen ſijnen broeder:

19. (*i*) So ſult gylieden hem doen, gelijck als hy ſijnen broeder dachte te doen: alſo ſult gy het booſe uyt het midden van u wechdoen:

20. Dat de overgeblevene, dat is de overige Israëliten, die den valſchen getuige zulk eene rechtmatige ſtraf zien lijden, het hooren, ende vreeſen, en daerdoor van zulk eene boosaertigheid mogen afgeſchrikt worden, ende niet voortvaren meer te doen nae dit booſe ſtuck, in 't midden van u.

De zaek is deze. Wanneer een enkel perſoon tegen zijnen broeder getuigde, dat hy zich, aen zulk of zulk eene misdaed, had ſchuldig gemaekt, dan mocht de beſchuldigde, op dat enkele getuigenis, al was het waer, niet veroordeeld worden, ten zy dit getuigenis, door nog een of twee perſonen, bevestigd wierd. Maer iemand die, door éénen getuige, beſchuldigd werd, had het recht, om dien getuige voor den grooten Raed te roepen, en in geval de Richters bevonden, dat de beſchuldiging valsch, en alleen uit boosaertigheid, verzonnen ware, dan moest de valſche getuige die zelvde ſtraf ondergaen, welke de beſchuldigde had moeten dragen, indien hy de hem aengetijgde misdaed werkelyk begaen had.

Deze inrichting was zeer wijsfelyk geſchikt, om alle onrechtvaerdigheid in de Vierſchaer voor te komen, en zorg te dragen, dat niemand, door nijd en boosheid, in lijden kwame.

Deze Wet der wedervergelding moest ook, in andere gevallen, ſtand grijpen. 21. Ende

(*i*) Spr. 19: 5.

21. Ende, vervolgt daerom Moſe, zijne tael wendende tot de Rechters: uwe ooge en ſal niet verſchoonen: gy zult, met zulken valſchen getuige, in het geheel geen medelijden hebben, deze wet zal ſtrengelyk ter uitvoer gebracht worden, in dit en in alle andere ſoortgelijke gevallen, zult gy, nae de wet der wedervergelding, handelen, (*k*) ziele om ziele, leven om leven, ooge om ooge, tant om tant, hant om hant, voet om voet.

Over deze Wet der wedervergelding hebben wy twee aenmerkingen te maken.

I. Dat de beleedigde party niet verplicht was tot het vorderen van eene gelijke ſtraf van den genen, die hem mishandeld had. Hy kon van dit recht gebruik maken, als hy het goedvond. Ook kon hy 'er van afzien, en den belediger vergeven, als hy wilde. Maer zo hy, by het opperſte Gerechtshof, vergoeding vorderde, dan waren de Rechters verplicht, hem het zelve te bezorgen. Vergel. Exod. 21: 22, 23. en Lev. 24: 19.

II. Dat men zich niet volſtrektelyk aen de letter van de Wet behoevde te houden. Zy konden ook aen den beleedigden, op eene andere wys, vergoeding bezorgen, wanneer hy het begeerde. Hy kon 'er geld voor begeeren. Zoo verklaren het ook de Joodſche Wetgeleerden, en Joſephus zegt uitdrukkelyk: „ Wanneer iemand eenen anderen van zijn „ gezicht beroovd heeft, zal men hem de oogen uitſte„ ken, — ten zy de blinde liever met geld wilde voldaen „ zijn, het welk de wet aen zijne keus overlaet" Antiq. l. 4. Kap. 8. — Vergelijk het aengeteekende op Exod. 21: 23. ——

(*k*) Exod. 21: 23, &c. Lev. 24: 20. Matth. 5: 38.

HET XX. KAPITTEL.

Oorlogs-wetten, zo omtrent eenen veldſlag vs. 1-9. als omtrent het belegeren van eene Stad vs. 10-20.

1. WAnneer gy ſult uyttrecken tot den ſtrijt tegens uwe vyanden, het zy in eenen Oorlog tegen de Canaaniten en Amalekiten, het zy tegen andere volkeren, wanneer die in uw land zullen vallen, of u op eenige andere wijs verongelijken; ende gy ſult ſien tegen u aenrukken peerden en ruitery, ende wagenen, uit welke de Soldaten vechten, en ook met zijsfens aen de raderen voorzien, om, in het rijden, verwoesting aen te rechten: en wanneer het vyandelyk leger een volck zal zyn, meerder in getal en ſterker dan gy; ſo en ſult gy voor hen niet vreeſen: in het geheel niet kleinmoedig worden, maer u in het vertrouwen ſterken, dat gy, in weerwil der overmacht van uwe vyanden, zekerlyk de overhand hebben zult: want de HEERE, by wien geene verhindering is, om te verloſſen, door vele of door weinige, uwe Godt, die u, onder zijne byzondere en onmiddelyke beſcherming, heeft aengenomen, is met u, om u, als uw Veldheer, door zijne onzichtbare macht, te helpen en te beſchermen: die machtige en getrouwe God is met u, die u, door zoovele verbazende proeven van zyn wonderdoend Alvermogen, uyt Egyptenlant heeft opgevoert.

God, zou men kunnen denken, is de Schepper, de Beſtierer en Weldoener van alle volkeren der waereld. Hoe is het toch met Gods Goedheid en Rechtvaerdigheid over een te brengen, dat hy aen één bepaeld volk de vryheid geevt, op alle andere Natien aen te vallen, met belovte, dat hy het zelve, door zyne onzichtbare macht, altoos zal doen zegenpralen? Dan de volgende aenmerkingen zullen die zwarigheid volkomen wechnemen.

God

1. God had de Israëliten, uit alle andere Natien der waereld, tot het volk van zijn byzonder eigendom aengenomen. Zy ſtonden onder Gods onmiddelyke beſcherming. De Almachtige zelvs was hun Koning en Veldheer. Wanneer derhalven eenig volk de Israëliten beleedigde, dan beleedigde het den Heer zelven. — Had de Heer nu niet met en voor Israël geſtreeden, dan zoude het geſcheenen hebben, als of de Heer niet meer was dan de zoogenaemde Goden van andere Volkeren.

2. God had Israël tot eene afgezonderde Natie gemaekt, om, onder dit volk, de kennis van den waren Godsdienst te bewaren, en uit het zelve den beloovden Verlosſer te doen voortkomen. — Had nu de Heer de Israëliten niet op eene byzondere wys geholpen, en tegen hunne vyanden beſchermd, dan zou, met den ondergang van dit volk, de ware Godsdienst geheel en al van de aerde verbannen, en de verwachting op den beloovden Verlosſer voor altoos zijn afgeſneeden.

3. Voornamelijk voegt men 'er by, dat de overwinning aen Israël, niet in alle gevallen, beloovd worde, maer alleen dan, wanneer zy des Heeren ſtem gehoorzaem waren. Wanneer zy van den Heer afvielen, en andere goden dienden, zouden zy geſlagen worden voor het aengezicht van hunne vyanden, zie Lev: 26: 17, en Deut: 28: 25. De Geſchiedenis heeft ook zeer dikwijls geleerd, dat Israël de nederlaeg kreeg. Israël kon op Gods Almachtigen byſtand veilig vertrouwen, wanneer zy des Heeren Wet gehoorzaemden. — Het gevolg is derhalven blijkbaer, dat deze belovte alleen bepaeld was, tot wettige oorlogen. Wanneer zy, zonder voldoende redenen, en op eene onrechtvaerdige wys, andere Volkeren beoorlogden, konden zy zich, uit kracht dezer belovte, met de overwinning in geenen deele vleien. In zulk een geval zou hun vertrouwen, op Gods byzonderen byſtand, eene zorgloosheid, ja eene verzoeking van den Heere geweest zijn. — Dit is ook de reden, dat men zich, op Gods byzonderen byſtand vertrouwende, pleeg te beroepen op de billykheid der zake van

Israël, en op de onrechtvaerdigheid van hunne vyanden. Recht: 11: 27. 2 Chron: 20: 11, 12.

Dan, keeren wy weder tot Moſe.

2. Ende (zegt hy) 't ſal geſchieden, als gylieden tot den ſtrijt naedert; en op het punt ſtaet, om den vyand ſlag te leveren, ſo ſal de Hooge-Prieſter, of een ander Priester, die, in het leger, zijne plaets bekleedt, toetreden, ende tot het volck ſpreken, om hen te bemoedigen: hy zal ten dien einde van bende tot bende rondgaen — Wy zien 'er uit, dat 'er, in het leger, altoos een Priester wezen moest. By den oorlog tegen de Midianiten was Pinehas, de kleinzoon van Aaron tegenwoordig, met de trompetten des geklanks Num: 31: 6. Dit vorderde ook de Wet omtrent die gemelde zilveren trompetten gegeven Num: 10: 9. — Trouwens, de Priesters waren in het leger hoognoodig, om het geklank van God, Israëls Veldheer, te maken, tot een teeken van zijne byzondere tegenwoordigheid in het leger, Num: 10: 9, en 23: 24. om den Godsdienst, door gebeden en dankzeggingen, waer te nemen, en vooral om het volk te leeren, hoe zy des Heeren wetten ook daer moesten onderhouden. Ook vorderden de wetten der reiniging, dat 'er een Priester in het leger ware.

3. Ende de Priester zal tot hen ſeggen; Hoort, Iſraël, gylieden zijt heden nae aen den ſtrijt tegens uwe vyanden: uw herte en worde niet weeck, en verzaegt en vreeſt niet, noch en beeft niet, zelvs kome de gedachte by u niet op van te vluchten, ende en verſchrikt niet voor haer aengeſicht, ſtaet als mannen en zijt onverſchrokken.

4. Want het is de HEERE uwe Godt, die met u gaet: om voor u te ſtrijden tegens uwe vyanden, om u te verloſſen: waerom zoudt gy vreezen? die Almachtige God, die met en voor u ſtrijden zal, is oneindig meerder dan uwe vyanden. Deze aenmoediging van het volk moest juist door eenen Priester geſchieden, omdat hy de Engel en gezant van den Heer was, en derhalven best geſchikt, om het volk, uit Gods naem, van zijnen byzonderen byſtand te verzekeren.

5. Dan

5. Dan ſullen de Amptlieden, die geſchikt zyn, om de bevelen der Overheid aen het volk bekend te maken, tot den volcke ſpreken, ſeggende; Wie is de man, onder ulieden, die een nieuw huys heeft gebouwt, ende en heeft het niet ingewyet, noch een begin gemaekt, om het zelve te bewoonen? die gae henen ende keere weder nae ſijn huys: op dat hy niet miſſchien en ſterve in den ſtrijt, ende yemant anders dat inwye, en het zelve in bezit neme, zonder dat hy 'er zelvs eenig gebruik van gehad heeft.

Zulk een had vryheid, om zich van den ſtrijd aftezonderen, De reden ſchijnt deze te zijn, om voor te komen, dat zulk een zijn hart niet zoodanig aen zijn nieuwe huis vast hechte, dat hy zich daerdoor tot laf hartigheid vervoeren liet.

6. Ende wie is de man, die eenen wijngaert geplant heeft, (*a*) ende en heeft deſſelven vrucht niet genoten? die gae henen, ende keere weder nae ſijn huys, op dat hy niet miſſchien in den ſtrijt en ſterve, ende yemant anders dien geniete.

Dewijl elk een natuurlyk verlangen heeft, om van het werk zijner handen te eten, zoo werd een Israëliet ook in dit geval van den ſtrijd verſchoond, opdat dit verlangen niet onvoldaen zoude blijven.

7. Ende wie is de man, (*b*) die eene vrouwe ondertrouwt heeft, ende en heeftſe niet [*tot ſich*] genomen? ende gae henen, ende keere weder nae ſijn huys: op dat hy niet miſſchien in den ſtrijt ſterve, ende een ander man haer neme.

De Jooden ſtrekken dit verlov ook uit tot iemand, die pas getrouwd was. En in de daed het was eene zeer billyke wet, op de natuur zelve gegrond, dat de echtlyke lievde niet geſtoord wierde, maer eenigen tijd had, om tot eene beſtendige en meer beredeneerde genegenheid aen te groejen.

8. Daer na ſullen de Amptlieden voortvaren te ſpreken tot den volcke, ende ſeggen; (*c*) Wie is de man, die vreeſachtigh, ende weeck, verzaegd van

(*a*) Levit. 19: 23, 24, 25. (*b*) ond. 24: 5. (*c*) Richt. 7: 3.

herten is? die bloodaert gae henen ende keere weder nae ſijn huys, die heeft vryheid om zich van den ſtrijd afte-zonderen; zelvs moet hy hier niet blijven, opdat hy anderen, door zijne woorden, gebaerden, en miſſchien door een laſhartig vluchten, niet bloode make, en daerdoor het herte ſijner broederen niet en ſmelte, gelijck ſijn herte.

Wanneer nu alle deze genoemde perſonen verlov gekreegen hadden, om den ſtrijd te verlaten, bleeven 'er alle dappere legerhelden over, die zich, met de belovte vs. 1. gemeld, verkloekten.

9. Ende het ſal geſchieden, als die Amptlieden ge-eyndigt ſullen hebben te ſpreken tot den volcke: ſo ſullen ſy Overſte der heyren aen de ſpitſe des volcks beſtellen.

Deze woorden kunnen ook dus vertaeld worden: *zo zullen de Overſten der heiren*, de Generaels der onderſcheiden Regimenten zouden wy zeggen, *de ſpitſe des volks tellen en nazien*, dat is, zy zullen, na de gemelde uitmonstering, de overgebleevene krijgsmannen tellen, en in orde ſchikken. — Volgens de gewoone vertaling is de meening deze: dat de Bevelhebbers zich, elk aen het hoofd en de ſpitſe zijner bende, plaetſen moesten, om hunne onderhebbende manſchap voor te gaen en aen te moedigen.

10. Zo zult gy te werkgaen, in eenen veldſlag: maer wat het belegeren van Steden aengaet, Wanneer gy naedert tot eene ſtadt, om tegens haer te ſtrijden: ſo ſult gy haer den vrede toeroepen, gy zult boden tot de Oversten van die ſtad zenden, om haer op te eiſſchen tot overgave, met aenbieding van eene vreedzame inwooning, onder uwe beſtuuring.

Men moet dit niet verſtaen van de ſteden der Canaanneren, gelijk uit vs. 16, 17, 18. nader blijken zal, maer van de ſteden van andere omliggende Volkeren, die Israël op de eene of andere wys beleedigd hadden. — De Wet was menschlievend, en ingericht om voor te komen, dat 'er geen menſchenbloed vergooten, en geene verwoestingen aengericht wierden, zonder noodzake.

11. Wanneer gy nu dit aenbod gedaen hebt, zult gy onderſchei-

ſcheidenlyk handelen, met de belegerde Stad, naemate de voorſlag al of niet wordt aengenomen. Ende het ſal geſchieden, indien ſy u vrede ſal antwoorden, wanneer de Overheden verklaren, dat de inwooners met u in vrede en vriendſchap leven willen, ende ten blijke daervan, u de poorten opdoen: ſo ſal de Stad, met alle de ingezetenen, geſpaerd worden, alleenlyk zal al 't volk dat 'er in gevonden wort, u cijnſbaer zijn, en u ſchattingen opbrengen, het zy een gedeelte van hunne jaerlykſche inkoomsten, het zy een zeker getal van manſchap; ende voords zullen alle de inwooners u dienen, dat is aen uwe Regeering onderworpen wezen.

12. Doch ſo ſy uwe aenbieding van de hand wijst, en geenen vrede met u ſal maken, maer krijgh tegens u voeren, en de wapenen opvatten, om u afteweeren: ſo ſult gyſe belegeren, met honger en met zwaerd benauwen, en alle middelen van list en geweld by de hand nemen, om haer in uwe macht te krijgen.

13. Ende in dit geval zullen uwe poogingen blijkbaer gezegend worden: want de HEERE uwe Godt ſalſe in uwe hant en macht geven: zoodat gy die Stad zult innemen, ende gy ſult dan alles, wat mannelick daer in is, en van die jaren, dat het de wapenen dragen kan, ſlaen met de ſcherpte des ſweerts: zoodat 'er geen eenige van overblijve.

14. Behalven de wijven, ende de kinderkens, ook van het mannelyk geſlacht, maer die nog geene jaren bereikt hebben, welke geſchikt zyn tot den oorlog, ende de beesten, ende al wat in de ſtadt zijn ſal, allen dezen haren buyt ſult gy voor u rooven: ende gy ſult eten den buyt uwer vyanden, dien u de HEERE uwe Godt gegeven heeft, voor zoo ver hy u, door zijnen byſtand, in het bezit van zulk eene Stad zal geſteld hebben.

Deze Wet, zou men kunnen denken, is zeer wreed. Alle mansperſonen eener belegerde Stad, by haere verovering, over den kling te laten ſpringen! — kan men zulk een bevel verwachten van den God der lievde zelven? Maer men houde wel in het oog, 1. dat zy den aengebodenen vrede ver-

ſmaed, en het zich zelven te wijten hadden, dat zy het leven, het welk zy hadden kunnen behouden, verliezen moesten. 2. In de verwerping van den aengebodenen vrede betoonden zy, dat zy zich, zo hun het leven geſchonken ware, aen Israël niet zouden onderwerpen, maer geduurig kwaed berokkend hebben. 3. Dat deze Heidenſche inwooners zich, door hunne afgoderye, de doodſtraf hadden waerdig gemaekt. Het was eene zeer aenmerkelijke proev van Gods langmoedigheid, dat hy door Israël den afgodendienaren het leven en den vrede liet aenbieden. Door hunne hardnekkigheid, vermeerderden zy hunne ſchuld grootelyks, en de Heer had dubbele redenen, om hen, door Israël, als de roede van zijnen toorn, met den dood te laten ſtraffen. 4. Eindelyk, in het verſchoonen van de wijven en kinderkens, betoonde de Heer dat hy zooveel mededogen wilde oeffenen, als maer eenigzins plaets kon hebben.

De buit was eene belooning voor de dapperheid der verovcrende Israëliten. Men moet toch weten, dat de Israëliten, die te velde trokken, geen loontrekkende Soldaten waren. Elk een mansperſoon was verplicht de wapenen te dragen, zoo menigmael het de nood vorderde, en zoo lang hy, in den oorlog, gebruikt werd, kon hy het voordeel van zijn huis niet bevorderen. Zekerlijk zal de buit verdeeld zyn. De wijven en kinderkens konden zy tot den ſlavendienst gebruiken of verkoopen. Zie Kap. 21: 10.

15. Alſoo, gelijk ik daer aenſtonds gezegd heb, ſult gy allen ſteden doen, die ſeer verre van u zijn: en buiten Canaan liggen, wanneer de inwooners u op de eene of andere wys beleedigd hebben, te weten die ſteden, die niet en zijn van de ſteden deſer volcken, en niet tot Canaan behooren.

16. Maer met de ſteden van Canaan zult gy geheel anders handelen: van de ſteden deſer volcken, die u de HEERE uwe Godt ten erve geeft; (*d*) en ſult gy niets laten leven, dat adem heeft, gy zult dan niemand der inwooneren ſparen, maer hen allen, zoo mannen, als vrou-

(*d*) Num. 33: 52. bov. 7: 1, 2.

vrouwen en kinderen, zonder mededogen, doen ſneven.

17. Maer gy ſultſe gantſchelick verbannen, ten eenenmael uitroejen, zoodat 'er niets van overblijve; alle de inwooners der ſteden van de Hethiten, ende de Amoriten, ende de Canaaniten, ende de Pheriziten, de Heviten, ende de Jebuſiten: gelijck als u de HEERE uwe Godt geboden heeft. vergel. Kap. 7: 2.

18. Op dat ſy ulieden niet leeren, noch door verleiding en voorbeeld vervoeren, om te doen nae alle hare grouwelen, die ſy ter eere van haren zoogenaemden goden gedaen hebben: ende gy, op deze verfoeilyke wys, by uitnemendheid ſondiget tegen den HEERE uwen Godt.

Hier rijst de eene en andere bedenking, welke wy kortelyk zullen beantwoorden.

I. De eerste vraeg is, of de Israëliten ook aen de Canaaniten den vrede moesten aenbieden, en derhalven de inwooneren niet verbannen, dan na dat zy deze aenbieding verworpen hadden?

De Joden, en vermaerde mannen onder de Christenen, beantwoorden deze vraeg ſtellig, dat ook aen de ſteden van Canaan, by deszelvs inneming, eerst den vrede moest aengeboden worden. — Anderen zijn voor de ontkenning, en beweeren dat deze aenbieding alleen voor zulke ſteden der Heidenen ware, die buiten Canaan woonden. — Van weerskanten heeft men zeer ſchijnbare redenen.

A. De bewijsredenen der eerſten zijn de volgende (1). dat de Wet het aenbieden van den vrede, aen de ſteden van Canaan, niet verbiedt, maer veel eer ſchijnt te onderſtellen. (2). dat men uit Joſ. 11: 19. moet beſluiten, dat de inwooners der ſteden van Canaan vrede met Israël hadden kunnen maken, maer dat de Heer hunne harten verſtokt hebbe. (3). dat ook Salomo die volkeren op ſlaevſchen uitſchot gebracht hebbe 1 Kon. 9: 21.

B. De andere beroepen zich op de volgende redenen. (1). dat 'er vs. 16, 17. duidelyk gezegd wordt, dat de Is-

raëliten, van de ſteden der Canaaniten, niets moeſten laten leven, het welk ádem ontvangen had, en dat dit bevel het aenbieden van den vrede volſtrektelyk uitſluite. (2). dat de Heer elders uitdrukkelyk gelast had, dat zy geen verbond met de Canaaniten zouden maken, noch hen in hun land laten woonen, dat zy hen ganſchelyk verbannen zouden, en hun niet genadig zijn Exod. 23: 32, 33. en Deut. 7: 2, (3). dat anders de Gibeoniten niet hadden noodig gehad Joſua te bedriegen, en langs dien weg den vrede te zoeken. Joſ. 9: 1-19.

De laetſte redenen komen ons voor van het meeste gewicht te zijn: en daeruit beſluiten wy, dat de ſteden van Canaan, van het voorrecht der aenbieding van vrede, waren uitgeſloten.

II. De tweede vraeg is, of Israël hier vryheid kreeg, om hunne bezittingen al verder en verder uittebreiden, en tot dat einde ook oorlogen te voeren, buiten Canaan? — Wy antwoorden, dat het hun, buiten allen twijffel, geoorloovd was, hunne grenzen al wijder en wijder uit te breiden; wanneer de Heer, in zijne Voorzienigheid, daertoe zelvs de wegen ſchikte. Dit was aen Abraham uitdrukkelyk beloovd Gen. 15: 18. — Maer hier uit volgt geenszins, dat zy, zonder wettige redenen, den oorlog, zoo menigmael het hun geluste, tegen de omliggende volkeren wenden mogten, alleen met oogmerk, om het land hunner bezitting wijder uit te breiden. God had hun bevolen zich, met geweld en wapenen, te ſtellen in de bezitting van het eigenlyk gezegde Canaan. Maer, op de omliggende volkeren, mogten zy geene veroveringen maken, ten zy hun eene wettige aenleiding tot eenen oorlog gegeven wierd.

III. In de ſteden van Canaan moest alles gedood en verbannen worden, wat leven ontvangen had. Van andere ſteden, welke den aengebodenen vrede verwierpen, moesten alleen de mansperſoonen worden gedood. Het oogmerk van dit bevel was, om voor te komen, dat de Israëliten niet tot afgoderye en andere gruwelen zouden verleid worden. — Maer, zou men kunnen denken, waerom werden dan, in die andere ſteden,

ſteden, de wijven en de kinderkens verſchoond. Immers liepen de Israëliten ook even gelijk gevaer, om door deze verleid te worden. — Het is zoo; maer dit gevaer was echter zoo groot niet. De wijven en kinderen, welke in verder afgelegen ſteden geroovd werden, waren niet zoo zeer geſchikt, om als ſlaven en ſlavinnen, in de huizen der Israëliten gebruikt te worden, als die uit de ſteden van Canaan zouden geweest zijn, wanneer zy in het leven gelaten waren. De Heidenſche wijven en kinders, die, volgens de wet, verſchoond werden van de verbanning, waren meer geſchikt, om verkocht te worden aen andere volkeren. — Voeg 'er by, dat de verder afgelegen volken en ſteden niet zoo ver, in de grouwelykſte afgoderye, waren doorgebroken, als de Canaaniten, die hun land daermede zoo verontreinigd hadden, dat het hen niet langer dragen konde, zie Lev. 18: 24-30. en Deut. 18: 9-14.

IV. De laetſte en meest ſchijnbare bedenking is nog overig: dat het bevel wreed en onmenschlyk ware, ſtrijdig met Gods Goedheid en Rechtvaerdigheid, alle de inwooneren der ſteden van Canaan, zonder verſchooning en uitzondering, te dooden. — Dan wy antwoorden, dat Gods handelingen, ten aenzien van dit bevel, ligtelyk te verdedigen zijn. (1). de Israëliten worden hier aengemerkt als de roede van Gods toorn, van welke de Heer zich bediende, om volkeren te ſtraffen en uit te roeien, die het leven, door de hoogstgaende gruwelen en de verfoeilykſte afgoderyen, reeds lang verbeurd hadden. (2). Zoo min het ſtrijdig was, met Gods Rechtvaerdigheid, dat hy de inwooners van Sodoma en Gomorra, met vuur en zwavel uit den Hemel, verdelgde, zoo min is het ook, met Gods Rechtvaerdigheid, ſtrijdig, dat hy de afgodiſche inwooneren van Canaan, door de wapenen der Israëliten, uitroeide (3). Ook was dezelvde ſtraf aen Israël bedreigd, wanneer eene van hunne ſteden tot den afgodsdienst vervallen mogt Kap. 13: 13-17. (4). Eindelyk, had deze ſtrafoeffening over de afgodiſche inwooneren van Canaan hare nuttigheid, zoo voor Israël, als voor andere volken. — Voor Israël, om hen van die gruwelen des te ſterker afteſchrikken. — Voor andere vol-

ken, om de ganſche waereld van de verfoeilykheid der afgoderye te overtuigen, en te betoogen, dat de God van Israël alleen de eenige en ware God zy, die Hemel en aerde geſchapen heeft.

By deze Wet, wordt nog eene byzonderheid gevoegd, omtrent het geboomte, buiten de belegerde Steden.

19. Wanneer gy eene ſtadt vele dagen ſult belegeren, ſtrijdende tegens haer om die in te nemen, wanneer het beleg lang zal duuren, eer gy de Stad kunt bemachtigen, ſo ſult gy haer geboomte, de vruchtboomen, welke de belegerde Stad omringen, niet verderven, de bijle daer aen drijvende, dezelve af- en omhakkende, het zy om den belegerden vyand te benadeelen en moedeloos te maken, het zy om het hout, tot de belegering, te gebruiken, het zy om uwen moedwil te koelen: want gy ſult daer van eten, daerom ſult gy dat niet afhouwen: (want het geboomte van 't velt is des menſchen [*ſpijſe*]) op dat het voor uw aengeſichte kome tot een bolwerck:

Deze laetſte woorden, welke de reden van dit verbod behelzen, zijn vry duister. — In het Hebreuwsch ſtaet woordelyk: *want den mensch*, of *o mensch! is het geboomte des velds, om te komen van uw aengezicht in de belegering*; dat is te zeggen: de vruchtboomen zijn geſchikt tot ſpijs voor menſchen, maer niet om gebruikt of mishandeld te worden, tot en in de belegering. — De gemeene Latynſche, de Griekſche, de Arabiſche overzetting, als mede de Chaldeuwſche Uitbreider, vertalen het op deze wys: *Is het geboomte des velds een mensch, dat het u, in de belegering, zoude tegenſtaen?* en dan is de meening deze: waerom zoudt gy de vruchtboomen afhouwen? zy zijn immers geene krijgsknechten, die u, in de belegering, kunnen tegenſtaen.

Hoe het zy. In eene belegering, was het ongeoorloovd, vruchtboomen om te houwen en te vernielen, omdat de Israëliten daerdoor zich zelven zouden benadeelen, en zich, na het overmeesteren der Stad, niet van de vruchten zouden kunnen be-

bedienen. Al duurde het beleg nog zoo lang, en al zagen zy nog zoo zeer, dat zy, door het aenleggen van bolwerken en ſchanſen, de belegerden tot de overgave zouden kunnen dwingen, mogten zy evenwel, tot dat einde, geene vruchtboomen afhakken. Maer waren 'er wilde boomen in de nabuurſchap, daervan konden zy zich vryelyk bedienen. —— De Jooden trekken, uit deze woorden, by wys van gevolg, een algemeen verbod, tegen alle moedwillige verwoestingen, by welk eene gelegenheid zy ook worden aengericht; zoo zelvs, dat hy, die op eene moedwillige wys, vaten verbreekt, kleederen verſcheurt, putten dempt, ſpijzen vernielt, of andere verwoestingen aenrecht, ook zondige tegen dit verbod.

20. Maer 't geboomte, welck gy kennen ſult, dat het geen geboomte ter ſpijſe is, dat ſult gy vryelyk verderven ende afhouwen, wanneer gy dezelve noodig hebt, tot bolwerken, of andere gebruiken, om den belegerden vyand te benauwen, ende gy ſult, van die omgehouwen boomen, een bolwerck bouwen tegen deſe ſtadt, dewelcke tegens u krijgh voert, tot dat ſy ondergae en zich aen u overgeve.

HET XXI. KAPITTEL.

Behelzende eene Wet omtrent een doodſlag, waervan de dader onbekend is vs. 1-9. *en eene andere omtrent het huwelyken met eene gevangene ſlavinne vs.* 10-23.

DE eerste Wet onderſtelt een geval, dat 'er ergens een verſlagene gevonden werd, zonder dat men den moordenaer ontdekken konde In zulk een geval kon het onſchuldig bloed, door de doodſtraf van den moordenaer, niet gewroken worden. Evenwel moesten de Israëliten zich herinneren, dat 'er een bloedſchuld, over het land, gekomen ware. Deze Wet verordent daerom, dat men in het openbaer, door het

verrichten van zekere merkwaerdige plechtigheden, moest doen blijken, dat het ongeſtraft blijven van den onbekenden moordenaer, niets minder, dan aen eenig verzuim van hunnen kant, te wijten ware.

1. Wanneer, zo ſtelt Moſe het geval voor, *wanneer* in 't lant, het welcke de HEERE uwe Godt u geven ſal, om dat te erven, een verſlagene, het lijk van eenen mensch, die vermoord is, ſal gevonden worden, liggende in 't velt op eene eenzame plaets, alwaer de doodſlagen doorgaends gepleegd worden, en het ligt verborgen blijven; niet bekent zijnde, wie hem geſlagen heeft: wanneer men, door het aenwenden van alle mogelyke middelen, niet ontdekken kan, wie de doodſlager is.

2. So ſullen uwe Oudtſten, ende uwe Richters, dat is de Overheden van de naest byliggende ſteden (volgens de Jooden moest dit werk, door eenige leden van den grooten Raed, geſchieden) deze zullen uytgaen naer het veld, ende ſy ſullen meten nae de ſteden, die rontom den verſlagenen zijn, om op te nemen, welke ſtad de allernaeſte zy aen die plaets, alwaer de verſlagene gevonden is.

3. De ſtadt nu, die de naeſte ſal zijn aen den verſlagenen, van welke men daerom voor het naest vermoeden mag, dat de doodſlager aldaer woonachtig is, of dat hy derwaerds gevlucht is, daer, in die naest by gelegen Stad, ſullen de Oudtſten derſelver ſtadt eene jonge koe van de runderen nemen, met dewelcke niet gearbeydt en is, die aen 't jock niet getrocken en heeft.

Het moest eene jonge koe wezen, die nooit onder het juk geweest was, om het land te beploegen, of tot eenig ander werk gebruikt was, hoe ook genaemd Hierdoor was het dier zeer geſchikt, om den perſoon van den onbekenden moordenaer uit te beelden, die, door dit bedrijv, getoond had een zoon van Belial te zijn, die het juk van Gods wet niet dragen wilde, en alle banden van verplichting heilloos in ſtarden rukte.

4. Ende de Oudtſten der ſelver ſtadt ſullen de jonge koe afbrengen in een rouw dal, in eene ruwe en ſteenachtige valley, zulk een dal, dat, wegens de onvruchtbaerheid van den grond, niet bearbeydt, niet geploegd, nochte

nochte bezaeyt ſal zijn: ende ſy ſullen deſe jonge koe aldaer in den dale den necke doorhouwen, of zulks laten doen in hunne tegenwoordigheid; om daerdoor uit te beelden, dat men den moordenaer, wanneer hy ware ontdekt geworden, op ſoortgelijk eene wys zoude gedood hebben.

Deze plechtigheid werd in *een rouw* en onvruchtbaer dal verricht, om aftebeelden, dat het onſchuldig bloed eenen vloek over het land brenge, en het zelve woest en onvruchtbaer make. — De Jooden voegen 'er by, dat het ganſche dal, al was 'er eene vruchtbare ſtreek in, na deze plechtigheid, nooit meer mogt beploegd of bezaeid worden.

5. Dan ſullen de Prieſters, de kinderen van Levi, toetreden; zoo om toe te zien, dat alle de plechtigheden, in dit geval verordend, volgens de Wet, ſtiptelyk verricht wierden, als om God te bidden, dat hy dezen doodſlag, aen het land en het volk, niet ſtraffen wilde, met de woorden, welke ik aenſtonds (vs. 8.) zal opgeven: want de HEERE uwe Godt heeftſe verkoren om hem te dienen, ende om in des HEEREN name te ſegenen, ende nae haren monde ſal alle twiſt van deze natuur, ende alle plage of alle doodſlag, afgedaen en eindelyk beſlischt worden.

6. Ende alle Oudtſten der ſelver ſtadt, die naeſt aen den verſlagenen zijn, ſullen hare handen waſſchen over deſe jonge koe, die in dat dal de necke doorgehouwen is, om daerdoor te verklaren, dat zy alles gedaen hebben, wat mogelyk is, om den moordenaer te ontdekken, en dat het derhalven geheel buiten hunne ſchuld zy, dat hy niet geſtraft worde.

7. Ende ſy ſullen deze hunne onſchuld openlyk betuygen ende ſeggen: Onſe handen, en die van onze Stadgenooten, immers voor zoo ver wy weten, en hebben dit bloet niet vergoten, ende onſe oogen en hebben 't niet geſien, niemand van ons en van onze burgers weet, wie den moord begaen heeft.

8. Wijders zullen de Prieſters bidden, dat de Heer het land niet ſtraffe, over dezen ongewroken doodſlag, en de Overheden zullen hen de volgende woorden nazeggen: Weeſt

genadigh uwen volcke Iſraël, dat gy, o HEERE, verloſt hebt; ende en legt geen onſchuldigh bloet in 't midden van uw volck Iſraël: reken ons volk dezen doodſlag niet toe, vermids het buiten onze ſchuld is, dat dezelve niet geſtraft wordt; ende na het uitſpreken van dit gebed, zullen de Overheden en burgers van die ſtad, voor den ongewroken doodſlag niet meer aenſprakelyk zijn; met deze plechtigheid is de ganſche zaek afgedaen, dat bloet ſal voor hen verſoent zijn, met dien verſtande evenwel, dat de doodſlager, zo hy in het vervolg nog mogt ontdekt worden, loon nae werken ontvangen zal.

9. Alſo, door het verrichten van deze plechtigheid, ſult gy het onſchuldigh bloet uyt het midden van u wechdoen: want gy ſult doen, dat recht is in de oogen des HEEREN.

In deze Wet ſtraelt eene blijkbare Wijsheid door.

Zy was ongemeen geſchikt.

I. Om den onbekenden moordenaer te ontdekken. Het openlyk verrichten van zulk eene merkwaerdige plechtigheid gav aenleiding, dat 'er allerwegen, van dien doodſlag, geſproken wierd, en de geſprekken, welke daerover gehouden werden, konden ligtelyk den weg banen, dat de doodſlager bekend wierd.

II. Deze plechtigheid diende ook, om het volk des te meer af te ſchrikken van moord en doodſlag. De groote omſlag, welke 'er noodig was, om het land van bloedſchulden te zuiveren, wanneer de moordenaer onbekend was, moest elk herinneren hoe afſchuwelyk de doodſlag zy in Gods oogen.

III. Wijders was deze plechtigheid eene openbare vermaning aen het ganſche volk, dat men toch alle middelen moest in het werk ſtellen, om den doodſlag te verhinderen, en, zo 'er een begaen was, den dader te ontdekken.

IV. Ook kon het ligtelyk gebeuren, dat het knagend geweten van den doodſlager, door deze omſlachtige plechtigheid, hem zoodanig benauwde, dat hy zich zelven aen het Gerecht zengav.

Hier

Hier op volgt eene andere Wet, betreffende het trouwen van eene gevangen ſlavin.

10. Wanneer gy ſult uytgetogen zijn tot den ſtrijt tegens uwe vyanden: ende de HEERE uwe Godt ſalſe gegeven hebben in uwe hant, dat gy hare gevangene gevanckelick wechvoert: om dezelve tot uwe ſlaven en ſlavinnen te gebruiken, of, als de zoodanige, aen andere volkeren, te verkoopen.

11. Ende gy onder de gevangene ſult ſien eene vrouwe, ſchoone van gedaente; ende gy luſt tot haer gekregen ſult hebben, dat gyſe u ter vrouwe neemt:

12. So ſult gyſe binnen in uw huys brengen: ende ſy ſal haer hooft ſcheeren, ende hare nagelen beſnijden.

Men moet hier de volgende zaken wel in het oog houden.

A. Dat 'er geſproken worde van zulke perſonen, die reeds getrouwd waren, en onder de ſlavinnen, welke tot hun aendeel van den buit behoorden, de eene of andere vonden, welke zy, uit hoofde van hare ſchoonheid, tot een bywijv begeerden.

B. Dat Moſe de opvolging van deze begeerte, om de hardigheid van Israëls hart, hebbe toegelaten, hoe zeer dezelve, met de zedelyke Wet ſtrijdig, en door het Euangelium volſtrektelyk verboden zy; vreezende, dat zy, by aldien zy geene vryheid hadden om zulk een ſlavinne te trouwen, op welke hun oog gevallen was, dezelve aen zich nemen zouden, en zich, op de ſchandelykſte wys, verontreinigen.

C. Dan, hoe zeer de Israëliten deze vryheid kreegen, werd 'er evenwel by gevoegd, dat zy zich niet verhaesten moesten, noch by eene ſlavin liggen, voordat zy met haer getrouwd waren. — Aenſtonds moest een Israëlijt zulk eene ſlavin in zijn huis brengen, en aldaer moest zy eene geheele maend blijven vertoeven. — Geduurende dien tijd moest

hy hare geaertheid leeren kennen. Verkoelde zijn drift in dien tijd, en beſloot hy haer te laten gaen, hy deed beter, dan van de gemelde vryheid gebruik te maken. — Daerenboven moest haer hoofd geſchoren worden, opdat zy hem, door haere ſchoone hairvlechten, niet verſtrikte. Zy moest *hare nagelen beſnijden*, of gelijk de Arabiſche en Chaldeuwſche Vertaling heeft, zy moest hare nagelen *laten groejen*, om de ſchoonheid van hare handen te verminderen. Het een en ander diende om de genegenheid des Israëlits van de ſlavin af te trekken, en hem, van zijn ongeregelde drivten, te rug te brengen.

13. Ende ſy ſal het kleet harer gevanckeniſſe, de fraije kleederen, in welke zy gevangen is, van haer afleggen, en, in derzelver plaets, een ſlordig gewaed aentrekken, gelijk de rouwdragende gewoon zijn, ende zy zal in uwen huyſe ſitten, ende haren vader ende hare moeder een maent langh beweenen: ende daer na, wanneer gy dan nog blijvt volharden in uwe lievde tot haer, ſult gy eerst tot haer ingaen, ende haer man zijn, ende ſy ſal u ter vrouwe zijn.

Dit rouwbedrijven der ſlavinne, geduurende eene ganſche maend, over het gemis van hare Ouderen, van welke zy nu voor altoos was afgeſcheiden, bedoelde het nut, zoo van de ſlavin, als van den Israëlijt. — Van de ſlavin. Het was redelyk en beſcheiden, dat zy niet gedwongen werd, tot het bewilligen in de lusten van eenen vreemdeling, die haer gevangen had, voordat de droevheid, over het gemis van hare Ouderen, eenigzins gefleeten was. Geduurende dien tijd van eene maend, kon zy ook gewennen aen de luchtſtreek, aen de zeden en gewoonten der Israëliten, als mede aen het karakter van haren aenſtaenden man, en tevens in den Joodſchen Godsdienst onderweezen worden. — Het afgeſneeden hair, de groejende nagels, en het rouwklagen, was zeer geſchikt, om de ſchoonste ſlavin, ongezien en wanſtaltig te maken, en derhalven om de genegenheid van den man te doen verkoelen, en hem te bewegen, om van zijn voornemen af te zien. — In dit geval moest hy haer in vryheid ſtellen.

14. Ende het ſal geſchieden, indien gy geen be-

ha-

hagen in haer en hebt, wanneer uwe genegenheid, geduurende die maend, zoo verminderd is, dat gy van haer, en het voornemen om haer te trouwen, volkomen afziet, zo zult gy dit doen, dat gyſe ſult laten gaen nae hare begeerte, doch gy ſultſe geenſins voor gelt verkoopen: gy en ſult met haer geen gewin drijven, door haer tot uw eigen dienstwerk te gebruiken, daerom dat gyſe vernedert hebt.

De laeste uitdrukking *vernederen* wordt zeer dikwijls voor de bylligging genomen. — Maer dit kan hier niet te pas komen, omdat men zich, van zulk eene ſlavin, om gemelde redenen, zoo lang onthouden moest, tot dat de proevmaend geëindigd was. — Onzes erachtens beteekent het Hebreuwſche woord ter dezer plaets eene *verdrukking*. Zoo wordt het dikwijls genomen, Exod: 1: 11. Ps. 88: 8. en 89: 23, enz. — En in de daed het was *vernedering*, verdriet en verdrukking genoeg, voor eene gevangen vrouw, welke ſomtijds van eene aenzienlyke geboorte en eene edele afkomst was, naer het huis van eenen gemeenen Israëlijt gebracht te worden, en aldaer, in de gemelde treurige omſtandigheden, een maend lang te blijven.

De veelwijvery kan niet nalaten, aenmerkelyke ongelegenheden te veroorzaken, in de huisgezinnen, van twist, nijd, jaloersheid, verwarringen en dergelijke onaengenaemheden. — De voorgemelde veroorloving gav daerom aen Moſe aenleiding, om tegen deze onaengenaemheden, zooveel mogelyk, zorg te dragen, en altans voor te komen, dat de kinderen, door de voorkeur van de eene of andere vrouw, niet benadeeld wierden.

15. Wanneer een man twee vrouwen heeft, eene beminde, ende eene gehaette, wanneer hy de eene vrouw meer lievde toedraegt, dan de andere, ende de beminde ende de gehaette hem ſonen ſullen gebaert hebben, ende de eerſtgeboren ſoon der gehaette ſal zijn.

16. So ſal 't geſchieden, ten dage als hy ſijne ſonen ſal doen erven dat hy heeft; en beſchikkingen maken over zijne na te laetene goederen, dat hy niet ſal vermogen de voorrechten en het dubbele deel der eerſtgeboorte te geven aen den ſone der beminde, voor 't aenge-

ſicht, dat is by het leven, van den ſone der gehaette, die in de daed d' eerſtgeboren is: dit zou met de rechten der natuur blijkbaer ſtrijdig, en een ſchreeuwend onrecht zijn.

17. Maer der eerſtgeborenen, den ſone der gehaette ſal hy kennen, en hem, by zijnen uitersten wil, als zoodanig erkennen, (*a*) gevende hem dobbele portie, van alles, dat by hem ſal worden gevonden: want hy is (*b*) het beginſel ſijner kracht, het recht der eerſtgeboorte is ſijn.

Met dit ééne voorbeeld, wil Moſe de Israëliten leeren, dat de meerdere toegenegenheid, welke iemand voor de eene vrouw had, boven de andere, hem niet vervoeren moest, om de minst begunstigde met hare kinderen, in het een of ander opzicht, te benadeelen, en in derzelver rechten te verkorten.

Uit deze verordening nam Moſe wijders aenleiding, om voor te komen, dat de kinders de verſchuldigde plichten niet weigerden aen hunne Ouderen.

18. Wanneer yemant eenen moetwilligen ende wederſpannigen ſone heeft, zulken ontaerten zoon, die de ſtemme, de bevelen, vermaningen, en raedgevingen, ſijns vaders, ende de ſtemme ſijner moeder niet gehoorſaem en is: zo zullen zy hem kastijden, om hem, door die geſtrenge middelen, tot zijnen plicht te brengen; ende zo hy zich ook daer tegen verhardt, zoodat ſy hem gekaſtijdt ſullen hebben, ende hy nae hen niet hooren ſal: bevindende, dat alle hunne poogingen vruchteloos zijn, om hem tot reden te brengen.

19. So ſullen, beide zijne ouders te zamen, hem by het Gerecht aenklagen; niet een van beide, opdat niemand deze Wet misbruike tot wreedheid: want het is niet te vermoeden, dat beide ouders, zonder wettige en voldoende redenen, te zamen zullen ſpannen, om hunnen eigenen zoon te verderven. ſijn vader ende ſijne moeder, beide zullen hem grijpen: ende ſy ſullen hem uytbrengen tot de Oudtſten ſijner ſtadt, ende tot de poorte ſijner plaetſe: daer men gewoon is de vierſchaer te ſpannen, en aldaer hunne klachten inbrengen.

20. En-

(*a*) 1. Chron. 5: 1. (*b*) Gen. 49: 3.

20. Ende ſy ſullen ſeggen tot de Oudtſten ſijner ſtadt: Deſe onſe ſone is afwijckende ende wederſpannigh, wy hebben alle zachte en geſtrenge middelen by de hand genomen, om hem tot zijnen plicht te brengen, maer wy hebben, tot ons zielgrievend leedwezen, ondervonden, dat hy ten eenemael onverbeterlyk zy: want hy en is onſer ſtemme niet gehoorſaem: hy verhardt zich tegen alle onze vermaningen en kastijdingen, hy is (by voorb:) een braſſer ende ſuyper, en zijn overdadig leven ſleept allerlei ongeregeldheden en boosheden na zich, zoodat hy ten laetsten een eerlooze deugniet geworden zy.

21. Dan zullen de Rechters hem ter dood veroordeelen, en, uit kracht van dit vonnis, ſullen alle lieden ſijner ſtadt hem met ſteenen overwerpen, dat hy ſterve; ende gy ſult het booſe uyt het midden van u wechdoen: dat het gantſch Iſraël hoore, ende vreeſe, en opdat alle kinders, door deze ſtraf-oeffening, van wederſpannigheid tegen hunne Ouderen, mogen afgeſchrikt worden.

Hier uit neemt Moſe wederom aenleiding, om eene algemeene bepaling te maken, omtrent de doodſtraffen, en de opgehangen lichamen der misdadigers.

22. Voorts wanneer in yemanden eene ſonde ſal zijn, die 't oordeel des doots [*weerdig is*], dat hy met ſteenigen, met het zwaerd, of op eene andere wys, gedoodt ſal worden; ende gy hem, dood zijnde, aen 't hout ſult opgehangen hebben: tot een ſchouwſpel, ter afſchrikking van anderen.

23. So en ſal ſijn doode lichaem aen 't hout niet overnachten, maer gy ſult het ſekerlick ten ſelven dage, dat hy met den dood geſtraft is, voor zonne-ondergang, begraven; want een opgehangene is (*c*) Gode een vloeck: alſo ſult gy uw lant, door het laten hangen van de lijken der geſtrafte misdadigers, niet verontreynigen, dat gezegend land, het welk u de HEERE uwe Godt ten erve geeft.

(*c*) Gal. 3: 13.

Deze laetste byzonderheid verdient wat nader overweging.

I. De opgehangene, het lijk van eenen misdadiger, het welk aen een hout werd opgehangen, was *Gode een vloek*, dat is te zeggen, dat deze ophanging de hoogste trap was van ſchande, welke eenen menſch kon worden aengedaen, en een openlyk bewijs opleverde, dat hy onder den Godlyken vloek lage. — En in de daed, de ophanging was eene levendige afbeelding, dat zulk een misdadiger Gode verbannen was, en onder zijnen byzonderen vloek lag. Hy werd boven de aerde verheven, tot een teeken dat hy de t'zamenleving, onder de menſchen, op de aerde, onwaerdig was; en de ſmadelyke verhooging naer den hemel, verbeeldde, dat hy Gode werd aengeboden, om zijne oordeelen, over den misdadiger, van den Hemel uittezenden.

II. Dat dit de meening van de wet zy, blijkt allerduidelykst, uit de toepaſſing, welke Paulus daer van maekt, op onzen Godlyken Verloſſer Gal: 3: 13: want de Apostel kon niet meer ontegenzeggelyk betoogen, dat CHRISTUS een vloek geworden zy, voor zoo ver hy, als onze plaets-bekleedende Borg, om onze overtredingen, vervloekt, en aen Gods rechtvaerdige wraek is overgegeven, om voor de zonden te boeten, dan daeruit, dat hy aen het Kruishout is opgehangen.

III. Inmiddels moet deze uitdrukking niet zoo begreepen worden, dat alle misdadigers, welker lijken aen het hout werden opgehangen, uit hoofde van deze vervloeking, in het eeuwig verderv nederdaelden. Het tegendeel blijkt, uit den boetvaerdigen moordenaer Luc: 23: 43. Maer zulk een was in zoo ver vervloekt, als zijne ophanging een duidelyk en openbaer gedenkteeken was van den vloek der zonde, en dat hy de eeuwige verdoemenis by uitnemendheid verdiend had. Voeg er by, dat zulk eene ophanging en vervloeking van eenen misdadiger diende, om Gods vloeken en oordeelen van het volk af te wenden, aen welke zy zouden zijn overgegeven, indien zulk een kwaed-

doen-

doener ongeſtraft gebleeven, en niet, op de gezegde wys, aen Gods geduchte wraek ware overgegeven.

IV. Dit nu, dat de *opgehangene* Gode *een vloek* was, dit was de reden, dat het lijk voor zonne-ondergang moest afgenomen en begraven worden: want, door het overnachten aen het hout, zou het *land zijn verontreinigd geworden.* — Te weten, zoo lang het lijk aen het hout hong, werd het ganſche land gerekend, onder eene wettiſche verontreiniging, te liggen, even gelijk alles onrein was in zulk eene tent, in welke een dood lichaem lag. Num: 19: 14, 15; Opdat nu deze wettiſche onreinheid van het ganſche land niet langer, dan tot aen zonne-ondergang, duuren zoude, moesten de lijken, voor dien tijd, afgenomen en begraven worden.

Deze verordening is evenwel niet altoos, en in alle gevallen, waergenomen, altoos niet omtrent de zonen van Saul, die, het zy door de wraekzucht der Gibeoniten, het zy volgens Gods byzonder welbehagen, geduurende eenige dagen en nachten, hoewel niet tot verderving toe, bleeven hangen 2. Sam: 21: 9 13.

De beſchouwing van deze wettiſche verontreiniging leidt my tot nog.

V. Eene andere aenmerking, dat deze ganſche zaek ſchaduwachtig was. Het was toch in zich zelven willekeurig, dat God zulk eene byzondere vervloeking vasthechtte aen de ophanging der lijken aen het hout. In deze ganſche zaek wilde de Heer. door een eigenaertig voorbeeld leeren:

1. Dat de Levitiſche offeranden krachteloos waren, om den zondaer van den vloek te verloſen: want, voor zulke misdaden, welke, met den dood, moesten geſtraft worden, mogten geene offeranden verricht worden.

2. Dat 'er eene offerande, van eene gansch andere natuur, en van oneindig meerder gewicht, noodig ware om de zonden te verzoenen.

3. Dat de beloovde Meſſias, ten dien einde, eens den vloek der zonden op zich nemen zoude, en, aen het kruis, Gode tot eenen vloek worden, om, door de volmaekte

offerande van zijn lichaem, de zonden volkomen te verzoenen.

4. Dat Christus, voor den ondergang der zonne, ten dage zijner kruiſing, van het vloekhout zoude afgenomen en begraven worden, ten blijke dat hy de zonden volkomen verzoend, en derzelver vloek voor altoos had wechgenomen.

HET XXII. KAPITTEL.

Verſcheiden Wetten, de burgerlyke en huislyke t'zamenleving betreffende.

De eerſte wet gelastte, dat de een des anderen verlies en ſchade moest voorkomen, en hem byſtaen, in zijne ongelegenheid vs. 1-4.

1. GY ſult uwes broeders (*a*) oſſe, onder welken algemeenen naem, al het groote vee moet begreepen worden, ofte zijne ſchapen, geiten en dergelijke, met een woord zijn kleyn vee niet ſien afgedreven, ende u van die verbergen; wanneer het gebeurt, dat gy eenig vee van iemand uwer broederen, door honden, verſcheurende dieren, of kwaedaertige menſchen, ziet op de vlucht jagen, of elders afdwalen, zult gy niet, uit lievdeloosheid, of traegheid, uw oog daervan afwenden, maer gy ſultſe uwen broeder gantſchelick wedertoeſtieren, op alle wyzen zorg dragen, en te wege brengen, dat het weder in de handen van den rechten eigenaer kome. Dit vordert de natuurlyke Wet der lievde zelve.

2. Ende indien uwe broeder niet naeby u is, wanneer de rechte eigenaer zoo ver van u afwoont, dat u de last te groot zoude zijn, om het afgedwaelde te recht te brengen, ofte gy hem niet en kent, en niet weet, wien de afgedwaelde beesten toebehooren; ſo ſult gyſe opvangen, bin-

(*a*) Exod. 23: 4.

binnen in uw huys vergaderen, of ergens anders in zekerheid brengen, Richt. 19: 15. datſe by u en onder uwe bewaring zijn, tot dat uwe broeder die de rechte eigenaer is, het vee ſoecke, ende gyſe hem wedergevet.

De Jooden voegen 'er by, dat hy, die iets gevonden had, het zelve, door eenen omroeper, moest laten bekend maken, en, zo de eigenaer niet opdaegde, dat het dan den vinder toebehoorde. — In geval van wedergeving, dit verſtaet zich zelve, was het billyk, dat het voedſel van het vee, en andere onkosten, vergoed wierden.

3. Alſoo ſult gy oock doen aen en handelen met ſijnen eſel, in geval die verjaegd is of afdwaelt, ende alſoo ſult gy doen aen ſijne kleedinge, ja alſoo ſult gy doen aen al 't verlorene uwes broeders, dat van hem verloren ſal zijn, ende dat gy ſult hebben gevonden, wat en hoedanig het ook wezen mag, van meerdere of mindere waerde; gy ſult u niet mogen verbergen en nalaten, om het den eigenaer weder te bezorgen.

4. Deze zelvde lievde, welke haren grond heeft, in de wet der natuur zelve, zult gy ook aen uwen naeſten bewijzen, wanneer hy in de eene of andere ongelegenheid komt: gy en ſult uwes broeders eſel ofte ſijnen oſſe niet ſien vallende op den wege, ende u van die verbergen: wanneer zijn ezel, onder den last, nederſtort, wanneer zijn os voor den ploeg valt, of een ander dier in eene diepte valt, en gy ziet het, zo zult gy het beest aenſtonds te hulp komen, en, zoo veel in u is, verhoeden, dat uw broeder daerdoor geen nadeel lijde, gy ſultſe met hem gantſchelick oprichten.

Vs. 5-12. komen eenige wetten voor, rakende zulke dingen, welke kleinigheden ſchijnen te wezen.

Wy leeren 'er in het algemeen uit, dat Gods oog ook zulke dingen gadeſlaet, welke, in 's menſchen oog, gering ſchijnen. — Israël moest 'er uit leeren, den Heer in alles, ook zelvs in kleinigheden, en in geringe zaken, te vreezen.

De eerste wet verbiedt het verwisselen van mans en vrouwen kleederen.

5. Het kleet eenes mans en sal niet zijn aen eene vrouwe, geene vrouw, gehuwd of ongehuwd, oud of jong, zal die kleeding aentrekken, welke voor de mannen, ten bewijze van hunne kunne, nae 's lands wys, geschikt is, ende zoo ook een man en sal geen vrouwenkleet aentrecken, of op eenigerlei wys de gedaente en de houding van eene vrouw aennemen: want al wie sulcks doet, is den HEERE uwen Godt een grouwel, zulk eene verkleeding is, in het oog des Heeren, eene verfoeilyke en God ontëerende zonde, welke hy, op eene byzondere wys, ten blijke van zijnen afkeer, straffen zal.

En indedaed, zulk eene handelwys is veel afschuwelyker, dan men misschien in den eersten oplag denken zoude.

A. Daerdoor maekt men zich schuldig aen eenen rukeloozen opstand, tegen Gods vrymachtige bestelling, die onderscheid tusschen de kunnen gemaekt heeft, die aen elk onderscheiden rang en bezigheid gegeven heeft, welk onderscheid ook, door verschillende kleeding, moet worden aengeweezen.

B. Het is eene omkeering van die orde, welke God gesteld heeft: — Eene vrouw, welke de kleederen van eenen man aentrekt, verheft zich, door eene verwaende trotsheid, boven haren stand, en dringt zich in eenen staet en in een bedrijv, tot welke zy van God niet geroepen is. — Een man, die de kleederen van eene vrouw aentrekt, ontbloot zich, door eene verwijvde lafhartigheid, van zijne heerlykheid, en vernedert zich tot dien staet van onderwerping, in welken God de vrouw onder den man gesteld heeft.

C. Door deze verwisseling van kleederen, wordt de weg gebaend tot allerlei vuile onkuisheid, en wel tot onkuisheid van de onnatuurlykste soort — De eer van eene onschuldige Dochter kan grootelyks in gevaer komen, wanneer een booswicht, die haer tracht te verderven, zich als eene

vrouw

vrouw verkleedt; en wanneer een jongeling, al is het alleen uit boertery, zich als eene dochter kleedt, kan dit zeer flechte gevolgen hebben.

D. Volgens ſommigen, zou de Heer, in deze Wet, byzonder geoogd hebben, op zekere afgodiſche gewoonte by de oude volkeren, volgens welke, in den dienst van Venus, de afgodin der onkuisheid, vrouwen gekleed en gewapend waren als mans, terwijl de mannen, met gebloemde kleederen, als vrouwen verſierd waren. — Maer het is niet te denken, dat deze afgodiſche en ontuchtige gewoonte, welke van lateren oorſprong ſchijnt, reeds by de volkeren van Canaan zoude bekend geweest zijn.

E. By wys van gevolgtrekking evenwel, kan men uit deze Wet beſluiten, dat hier ook verboden zy, het vermengen der onderſcheiden verrichtingen, welke aen elke kunne byzonder eigen zijn. De mannen moet niet verwijvd, en niet week van hart, noch ſlap van handen zijn, noch zich bemoejen met de huisſelyke bezigheden der vrouwen; dit zou laegheid en lafhartigheid wezen. Ook moeten de vrouwen zich niet indringen in de meer gewichtige bezigheden der mannen, vooral niet, die tot hun ambt en beroep behooren, en zich nimmer verſtouten, om over den man te heerſchen; dit zou verwaendheid wezen, en zich verheffen boven zijnen rang.

Hierop volgt eene andere Wet. Zy verkeert alleen omtrent een vogelnest, en is, met dit alles, zeer leerzaem.

6. Wanneer voor uw aengeſicht een vogelsneſt op den wege voorkomt, in eenigen boom, ofte op de aerde, met jongen, ofte eyeren, ende de moeder ſittende op de jongen, ofte op de eyeren; ſo en ſult gy de moeder met de jongen niet nemen.

7. Gy ſult de moeder gantſchelick vrylaten, maer de jongen ſult gy voor u nemen: op dat het u wel gae, ende gy de dagen verlenget.

De woorden van deze Wet zijn zeer duidelyk. Wanneer iemand het nest van eenig gevogelte, het welk in het wilde

vliegt, aentrof, had hy de vryheid de jongen of de eijeren 'er uit te nemen, of om dezelve te eten, of om dezelve tot zijn vermaek te bewaren; maer de moeder, het wijvken, het welk op het nest zat, om te broeden, moest hy onbeſchadigd laten wechvliegen, om verder haer geſlacht voorttezetten. — Maer het is zeer aenmerkelyk, dat deze Wet met die belovte wordt aengebonden, *opdat het u welgae en gy de dagen verlenget*, dat is, opdat gy, in eenen onafgebroken voorſpoed, in Canaan, leven moogt.

In deze ééne Wet, lagen zeer vele andere zedelyke leeringen en geboden opgeſloten.

A. Dat de zorg van Gods Voorzienigheid zich ook uitſtrekke tot zulke dingen, welke, in onze oogen, klein en gering zijn, en dat Gods barmhartigheden zijn over alle zijne werken.

B. Dat God eenen afkeer hebbe van alle wreedheden, zelvs omtrent de dieren. Het was voor de moeder kwelling genoeg, dat zy hare jongen moest verliezen, tot nut en vermaek der menſchen; en het zou wreedheid geweest zijn, haer dan nog te dooden of te mishandelen.

C. Door deze Wet zorgde de Heer ook voor de voortteeling der vogelen en het nut der menſchen. Het wijvken kon in het vervolg meer broeden, en daerdoor den menſchen meerder eijeren en jongen verſchaffen.

D. Deze zachte Wet moest Israël eenen afkeer inboezemen van alle wreedheid, en het gene eenigzins, naer eene onbarmhartige behandeling, geleek; en hen vooral aenſpooren, om de vrouwen, als zwakkere vaten, met alle achting, inſchikkelykheid en tederheid te behandelen, uit aenmerking van de moeite en ſmerten, met welke zy kinderen baren en opvoeden.

E. Wy leeren 'er verder uit, dat men, van iemands natuurlyke tederheid, geen misbruik maken moet, om hem verdriet aen te doen. De gelegenheid, by welke men een wijvkens vogel op het nest vangen konde, was de natuurlyke teerhartigheid tot haer kroost, daer zy anders ligtelyk had

had kunnen wechvliegen. Welk een wreedaertig misbruik van hare tederheid zou het nu wezen, de oude Vogel te mishandelen, om die lievde tot haer kroost, in welke zy vele onder de menſchen beſchaemd maekt?

F. Eindelyk diende deze Wet, om Israël te leeren, dat niemand, uit baetzucht of gierigheid, die dingen, welke tot een algemeen gebruik waren overgelaten, zoodat elk 'er een gelijk recht op had, voor zich zelven alleen moest nemen; maer dat hy, die dezelve het eerst aentrof, daervan wel voor zich het vruchtgebruik nemen mocht, doch zonder het voor eenen anderen onnut te maken.

Vermids nu in deze Wet, welke in den eersten opſlag van weinig belang ſchijnt, zoo vele zedelyke plichten liggen opgeſloten, welke in de natuurlyke Wet der lievde gegrond zijn, en eenen wezenlyken invloed hebben, op de menſchelyke t'zamenleving, zal men ligtelyk begrijpen, waerom deze Wet, met de gemelde merkwaerdige belovte, worde aengedrongen.

De volgende wet gelast, om, door het maken van leuſingen, rondsom de platte daken der huizen, voor te komen, dat niemand 'er afviel.

8. Wanneer gy een nieuw huys ſult bouwen, ſo ſult gy op uw dack een lene maken: op dat gy geene bloetſchult op uwen huyſe en legget, wanneer yemant vallende, daer van afviele.

Tot nader verſtand van deze Wet, moet men weten, dat het oudtijds in het Oosten de gewoonte was, welke nog ten huidigen dage plaets heeft, dat de gedaente der daken niet ſchuins opgaende was, gelijk by ons, maer van boven plat, zoodat men 'er op wandelen konde; zelvs is men, in het Oosten gewoon, geduurende de zomermaenden, om de koelheid, daerop te eten en te ſlapen. Ook werden de daken wel gebruikt, als plaetſen van afzondering, tot het gebed en Godsdienstige overdenkingen. Opdat nu niemand der huisgenoten, of een vreemdeling, die zich, tot het een of andere einde, op het dak begav, daervan zoude kunnen nederſtorten, en ſomtijds dood vallen, gelastte de Wetgever, dat de Israëliten

de daken van hunne huizen, van alle kanten, met eene leuning, eenen muur of eene borstweering, omringen zouden, om dergelijke ongelukken voor te komen, gelijk zoo de huizen in het Oosten, nog ten huidigen dage, gebouwd worden.

Deze wet wordt aengedrongen met die aenmerking, *opdat gy geene bloedſchuld op uw huis legt, wanneer iemand vallende daervan afviel*, om daerdoor te kennen te geven, dat de eigenaer van zulk een huis zou gerekend worden, den ongelukkigen gedood te hebben, omdat hy, door nalatigheid, oorzaek gegeven had tot het omkomen van eenen mensch: vergel. Exod. 23: 29.

Dit bevel was derhalven zeer leerzaem. — Het moest Israël onder het oog brengen, welk eene tedere zorg de Heer drage, voor het leven van eenen mensch, en dat zy derhalven alles moesten uit den weg ruimen, het welk het leven van eenen mensch in gevaer brengen konde; dat zy, by voorbeeld, hunne putten, met eenen muur, moesten omringen, de bruggen in behoorlyken ſtaet onderhouden, teekens zetten by zulke plaetſen, in welke iemand gevaer van zijn leven loopen konde; omdat, wanneer iemand, door dergelijk een verzuim, verongelukte, zijn bloed van de hand des nalatigen zoude geeischt worden.

Voords verdient het nog onze opmerking, dat de Wet bepaeldelyk van een *nieuw huis* ſpreke. Wy mogen 'er uit beſluiten, dat de Israëliten, wanneer zy eenige huizen, zonder borstweering, in Canaan, vinden mogten, niet verplicht waren, om dezelve met leuningen te omringen. Die huizen konden te oud zijn, om die zwaerte te dragen. Maer wanneer men een nieuw huis bouwde, mogt men niet nalaten eene leuning te maken rondsom het dak.

De korte wet vs. 9. voorgeſteld, is vry duister.

9. Gy en ſult uwen wijngaert niet met tweederley (*b*) bezaeyen: op dat de volheyt des zaets, dat gy ſult gezaeyt hebben, ende d' inkomſte des wijngaerts niet ontheyligt en worde.

Deze wet heeft zeer veel overeenkomst met die, welke wy vin-

(*b*) Lev. 19: 19.

vinden Lev. 19: 19, alwaer verboden wordt eenen akker met tweederlei zaed te bezajen. Men mogt zijnen akker wel in verſcheiden ſtukken verdeelen, en op het eene dit, op het andere dat zajen; maer het verbod ziet op tweederlei zaed, het welk men onder één mengde, by voorbeeld tarw en garst onder elkander. Dit verbod zou, uit de huishoudkunde, kunnen verklaerd worden. Beide de ſoorten van onder één gemengd zaed worden niet, op eenen en denzelven tijd, rijp, dit kan verwarring en ſchade in den oogst veroorzaken. Beide groejen zy niet even hoog, en het gene het hoogst ſtaet, beneemt aen het andere de zon en de vrye lucht. Men vergelijke wijders het geen wy by Lev. 19: 19. hebben aengeteekend.

Maer het onderſcheid tusſchen de gemelde Wet, en die, welke wy thans voor handen hebben, beſtaet onder anderen daerin, dat hier niet van den *akker*, maer van den *wijngaerd* geſproken worde. — Dan men zou het oorſprongelyk woord ook wel in de algemeene beteekenis van eenen *akker* nemen kunnen, van eenen tuin, van een vruchtbaer land; gelijk het de Syriſche Overzetting, door eenen *ploegakker*, vertaeld heeft. — Behoudt men de beteekenis van eenen *wijngaerd*, dan kan men weder redenen voor dit verbod, uit de huishoudkunde, ontleenen; door het bezajen van eenen wijngaerd, met eenig zaed, beneemt men het voedſel meer of min, aen de wijnſtokken, en, door het ploegen of omſpitten van den grond, zouden de tedere wortelen der wijnſtokken groot gevaer loopen, van beſchadigd te worden. Maer dan is men geweldig verlegen, met de bygevoegde drangreden, *op dat de vollheid des zaeds, dat gy zult gezaeid hebben, en de inkomsten des wijngaerds niet ontheiligd worde.*

Maimonides, en ſommige Christenen, zijn van oordeel, dat hier geoogd worde op eene afgodiſche gewoonte onder de Zabeers, volgens welke men tarwe, garst en gedroogde druiven, of rozijnen, te gelijk zaeide, om uit die kernen wijnſtokken te teelen: zich verbeeldende, dat deze handelwys, door den zegen van Ceres en Bacchus, invloed had op de vruchtbaerheid, en de verbetering van den aert der wijnſtokken. — Door het navolgen nu van zulk eene afgodiſche ge-

woonte, zouden de Israëliten den oogst van het zaed, en de voortteeling der wijnſtokken beide verontreinigen.

Deze verklaring zou zeer wel aengaen, indien men bewijzen kon, dat de Zabeers deze afgodiſche gewoonte, van de oude Canaaniten, hebben overgenomen, gelijk Maimonides onderſtelt; maer deze onderſtelling is twijffelachtig.

Maer zou de ganſche zwarigheid niet haren grond hebben, in onze vertaling? In het Hebreuwsch ſtaet eigenlyk: *opdat de volheid* —— *niet* GEHEILIGD *worde*; gelijk ook de LXX hebben. Dit is juist het tegen overgeſtelde van onze vertaling, welke daervan daen ſchijnt gekomen te zijn, dat men met de bedreiging verlegen was, en niet begrijpen konde, hoe iets, door de overtreding van dit gebod, zoude kunnen GEHEILIGD worden.

De zaek zal zeer verſtaenbaer worden, wanneer men de oorſprongelyke woorden letterlyk vertaelt, alleen met aenvulling van de woorden *beide te gelijk*, welke in den text duidelyk liggen opgeſlooten: *gy zult uwen wijngaerd*, den akker, die tot den wijnoogst geſchikt is, *niet met tweederlei bezaejen*, met druiven kernen, om wijnſtokken, en met zaed van koorn, om granen te teelen; *opdat de volheid des zaeds*, dat is de rijpe vrucht van het graen, *dat gy zult gezaeid hebben*, *en de inkomſten des wijngaerds*, dat is de wijnoogst, *niet beide te gelijk* GEHEILIGD *worden.*

Te weten, zoo drae de granen tot rijpheid gekomen waren, moesten de eerstelingen daervan den Heer worden toegewijd, en daermede was de geheele oogst geheiligd. Wanneer 'er derhalven op eenen akker, met en nevens de granen, wijnſtokken gezaeid waren, zouden de inkomſten van die wijnſtokken, door de opgebrachte eerstelingen van den graen-oogst, mede geheiligd worden. Maer de inkomsten der wijnſtokken waren alsdan nog op ver na niet tot rijpheid gekomen, en gevolgelyk konden zy niet geheiligd worden. De wijnſtok toch geevt eerst vruchten, op het vierde jaer, en geſteld alle de wijnſtokken van den akker waren reeds vruchtdragende, dan nog ging de graenoogst lang voor de inzameling der druiven.

Vermids nu de inkomſten van granen en wijnſtokken niet te gelijk konden geheiligd worden, omdat de oogst der eerste

lang

lang voor die der andere tot rijpheid kwam, mogten 'er geene granen en wijnſtokken te gelijk, op een en den zelven akker, gezaeid worden.

De volgende Wet verbiedt om eenen Os en eenen Ezel te gelijk, in een en het zelvde gareel te ſpannen.

10. Gy en ſult niet ploegen met eenen oſſe ende met eenen eſel te gelijck.

De redenen voor dit verbod waren de volgende.

A. Omdat deze tweederlei ſoort van dieren niet geſchikt was, om, in een en het zelvde werk, vereenigd te worden. De Os was meer geſchikt, om den ploeg of dorschwagen te trekken, en de ezel, om lasten te dragen. Ook zijn zy zeer ongelijk, in ſtatuur en krachten.

B. De Israëliten moesten 'er gematigheid uit leeren, en elk een dier te gebruiken, tot dat bepaelde einde, tot het welk het zelve natuurlyker wys geſchikt was, en zich daermede te vrede houden.

C. Zy moesten 'er door aengeſpoord worden, om barmhartigheid te bewijzen, zelvs aen hun vee. Wanneer zy een zwak, met een ſterk dier, tot een en het zelvde werk, t'zamen paerden, dan moest het zwakke boven zijn vermogen arbeiden, of men liet al het werk, dat voor twee ſterke dieren geſchikt was, maer aen één over.

D. De Os was rein, maer de Ezel onrein; het verbod, om deze dieren t'zamen te voegen, was een zinbeeldig vertoog, dat de Israëliten zich, met de onreine Canaaniten, niet vereenigen moesten, of, met hun, t'zamenſpannen tot dezelvde verrichtingen.

Hier komt nog een ander verbod by, om geene kleederen, van vermengde ſtoffen, te dragen.

11. Gy ſult geen kleet van gemengde ſtoffe aentrecken; wollen ende linnen te gelijck.

Deze wet hebben wy reeds Lev. 19: 19. gevonden, alwaer wy de redenen van deze verordening hebben opgegeven.

De wet omtrent de ſnoerkens aen de kleederen.

12. (*c*) Snoeren fult gy u maken aen de vier hoecken uwes opperkleets, daer gy u mede bedeckt.

Deze wet hebben wy ook reeds aengetroffen Num. 15: 38. Toen verhaelde Moſe het geven van die Wet, by gelegenheid van de ſtraf aen eenen Sabbath Schender, maer hier komt zy voor, by het gebruik der kleederen, om Israël te leren, dat de ſnoerkens en de hemelsblauwe draed aen dezelve, hun herinnerden, hoe zy zich, door pracht en optooiſels, niet verhoovaerdigen moesten, maer hun grootste ſieraed ſtellen, in de betrachting van 's Heeren wil.

In het overige gedeelte van dit Kapittel komen eenige wetten voor, welke het zevende Gebod betreffen, en eenen band leggen op de begeerlykheden van het vleesch vs. 13-30. I. *Eerst waekt de Wetgever tegen verborgen ontucht vs* 13-21. II. *Daerna tegen openbare onreinheid vs.* 22 30.

Wanneer een getrouwd man zijn oog liet vallen op eene andere vrouw, om die te begeeren, en, om van zijne eigen vrouw ontſlagen te worden, haer valſchelyk beſchuldigde, als of hy, toen hy tot haer naderde, den maegdom aen haer niet gevonden had; zo moest hy, wanneer het bleek, dat zijne beſchuldiging valsch ware, gekastijd worden vs. 13 19, maer, wanneer hy de beſchuldiging bewijzen konde, dan moest de vrouw, aen de deur van hares Vaders huis, geſteenigd worden, vs. 20, 21.

Moſe ſtelt de zaek voor, in dezer voege.

13. Wanneer een man eene vrouwe ſal genomen, het huwelyk met haer, eenigen tiid na den ondertrouw, zal voltrokken hebben, ende tot haer ingegaen zijnde, alſdan haer ſal haten: zoodat zijn gemoed dermate van haer afkeerig wordt, dat hy van haer begeert te ſcheiden.

14. Ende, om van haer ontſlagen te worden, haer zal van

(*c*) Num. 15: 38. Matth. 23: 5.

van ontucht beſchuldigen, en oorſaken van naſprake ſal opleggen, ende eenen quaden naem over haer uytbrengen, ende ſeggen: Deſe vrouwe heb ick genomen, ende ben tot haer genaedert, maer en hebbe den maegdom aen haer niet gevonden, het is my gebleeken, dat zy zich, zedert dat ik aen haer verloovd was, in ontucht verloopen heeft.

Eene zware beſchuldiging zeker, welke, waerachtig zijnde, eene onverdraeglyke beleediging was voor den man; en, valsch zijnde, eene zeer groote ſmaed was voor de vrouw. En daerom, indien de beſchuldiging valsch is,

15. Dan ſullen de vader van deſe jonge dochter ende haer moeder nemen, ende tot de Oudtſten der ſtadt aen de poorte uytbrengen, den maegdom deſer jonge dochter.

Vader en Moeder worden hier t'zamengevoegd, omdat de Moeder, tot de zaek, welke hier moest onderzocht worden, meer te pas kwam, en de Vader, om het woord te voeren. — Beide moesten zy de bewijzen der ongeſchonden reinheid van hunne dochter, toen haer Huwelyk voltrokken werd, voor de Oudsten en de Rechters van hunne Stad te voorſchijn brengen, opdat die, over de duchtigheid dezer bewijzen, konden oordeelen.

16. Ende de vader van de jonge dochter ſal tot de Oudtſten ſeggen: Ick heb mijne dochter, welke in eer en deugd by my was opgevoed, aen deſen man, die thans voor u ſtaet, en haer van ontucht beſchuldigt, gegeven tot eene vrouwe, maer hy heeftſe gehaet: na dat het Huwelyk eenigen tijd voltrokken was, is hy van haer afkeerig geworden.

17. Ende ſiet, om des te gemakkelyker van haer ontſlagen te worden, hy heeft oorſaken van opſprake gegeven, ſeggende; Ick en heb den maegdom aen uwe dochter niet gevonden; maer, Rechters! zijne beſchuldiging is valsch, dit nu is de maegdom mijner dochter: ziet daer de bewijzen, dat zy, by de voltrekking van haer Huwelyk, zuiver maegd geweest zy, ende ſy ſullen, ten bewijze der valschheid van hares mans beſchuldiging, het

kleet voor het aengeſichte van de Oudtſten der ſtadt uytbreyden.

18. Dan ſullen de Oudtſten der ſelver ſtadt, wanneer zy, uit de opgegeven bewijzen, gezien hebben, dat de beſchuldiging valsch is, dien man nemen, ende kaſtijden hem, door hunne bedienden.

19. Ende ſy ſullen hem eene boete opleggen van hondert ſilverlingen, ende gevenſe aen den vader van de jonge dochter; om dat hy eenen quaden naem heeft uytgebracht over eene jonge dochter van Israël: voorts ſalſe hem ter vrouwe zijn, hy ſalſe niet mogen gaen laten, alle ſijne dagen.

Hy moest eene boete betalen van 100 zilverlingen, bedragende, in onze muntſpecien, 25 Rijksdaelders of *f* 52: 10. Deze boete kwam ten voordeele van den Vader der valſchelyk beſchuldigde vrouw, om dat, door de laſtering van den man, zijne eer, zoowel als die van zijne dochter, geleden hadt. — Voords mogt hy de vrouw nimmer, met eenen ſcheidbriev, van zich wechzenden. Te weten, volgens de toelating der Wet Kap. 24: 1. had hy aen de vrouw, wanneer zy hem mishaegde, eenen ſcheidbriev kunnen geven: doch, in zulk een geval, moest hy haer het Huwelyksgoed uitkeeren. Maer, om dat Huwelyksgoed voor zich te behouden, had hy zijne vrouw de gemelde misdaed aengetijgd. Derhalven had hy verdiend, ſtrengelyk gegeesſeld te worden, eene geldboete te betalen, en voor altoos de vryheid verbeurd, aen zijne vrouw eenen ſcheidbriev te mogen geven.

20. Maer indien dit ſelve woort waerachtigh is, en de beſchuldiging van den man beweezen wordt, [*dat*] de maegdom, by het voltrekken van het Huwelyk, aen de jonge dochter niet gevonden en is:

21. So ſullen ſy, de Oudsten en Rechters van die Stad, deſe jonge dochter uytbrengen tot de deure van haers vaders huys, in het welk zy opgevoed en het Huwelyk voltrokken was, ende de lieden of de inwooners harer ſtadt ſullenſe, voor het oog en in de tegenwoordigheid van hnere Ouderen, met ſteenen ſteenigen, dat ſy ſterve, om dat ſy eene dwaeſheyt in Iſraël gedaen heeft, hoe-

hoereerende in haers vaders huys: ſo ſult gy het booſe uyt het midden van u wechdoen, en andere jonge dochters van dergelijke ontuchtigheden afſchrikken.

Door eene *dwaesheid* moet hier eene verfoeilyke misdaed verſtaen worden, welke, met alle zedelyke beginſelen, ſtrijdig is.

Deze Wet was zonderling geſchikt.

A. Om de reinheid en de kuischheid onder Israël te bevorderen.
B. Om voor te komen, dat de mannen hunne vrouwen niet, onder valſche beſchuldigingen, met ledige handen zouden kunnen wechzenden, zoodrae zy van haer afkeerig geworden waren, en het oog op eene andere hadden laten vallen.
C. Om de ouderen aen te ſpooren, zooveel mogelyk, te waken voor de kuischheid hunner kinderen, door hun goede leſſen en vermaningen te geven; door hen, met loffelyke voorbeelden, voor te gaen; door hen, van kwaed gezelſchap, af te houden; en door voor hun te bidden.

Van vs. 22-30 *wordt gewaekt, tegen de openbare onreinheid.*

22. (*d*) Wanneer een man, het zy gehuwd of ongehuwd, gevonden en betrapt ſal worden, liggende by eenes mans getrouwde vrouwe, of dat het overſpel, langs andere wegen, kan beweezen worden, ſo ſullen ſy oock beyde ſterven, de man, die by de vrouwe gelegen heeft, ende de vrouwe: ſo ſult gy Rechters het booſe uyt Iſraël wechdoen.

Wanneer een getrouwd man overſpel beging, met eene jongedochter, werdt de misdaed niet met den dood geſtraft; omdat, door zulk ſoort van echtbreuk, geene bastaerden in de huisgezinnen konden verwekt worden.

Wijders wordt 'er, op eene gansch byzondere wijs, gezorgd voor de kuischheid en de eer van zulke jongedochters, welke aen eenen man verloovd, maer nog niet getrouwd waren. De reden van deze byzondere voorzorg was hierin gelegen,

(*d*) Levit. 20: 10.

dat zulke jongedochters nog niet onder het opzicht van den man ſtonden.

23. Wanneer eene jonge dochter ſal zijn, die eene maegt is, ondertrouwt aen eenen man; ende een ander man, getrouwd of ongetrouwd, haer in de ſtadt of op eenige bewoonde plaets, daer menſchen zijn en kunnen beroepen worden, ſal gevonden, ende by haer gelegen hebben:

24. So ſult gyſe beyde uytbrengen tot de poorte der ſelver ſtadt, ende ſultſe, na dat de misdaed rechterlyk beweezen is, met ſteenen ſteenigen, datſe ſterven; de jonge dochter, ter oorſake datſe niet geroepen en heeft in de ſtadt, ende den man, ter oorſake dat hy ſijns naeſten ondertrouwde wijf vernedert heeft: ſo ſult gy het booſe uyt het midden van u wechdoen.

Beide moesten zy met den dood geſtraft worden. — De man, omdat hy de ondertrouwde vrouw van zijnen broeder, welke, uit hoofde van deze ondertrouw, reeds als zijn wijv beſchouwd werd, geſchonden had. — De jongedochter, omdat zy, in eene bewoonde plaets, geſchonden wordende, geene hulp geroepen, en daerdoor betoond had, dat zy in de ſchendaed volkomen bewilligde. — Maer het was een gansch ander geval, wanneer de misdaed, in eene eenzame plaets, gepleegd was, alwaer de jongedochter te vergeefsch om hulp en ontzetting geroepen had.

25. Ende indien een man, gehuwd of ongehuwd, eene ondertrouwde jonge dochter in 't eenzame velt, afgeſcheiden van alle menſchelyke hulp, gevonden, ende de man haer met geweld verkracht, ende in weerwil van alle tegenkantingen, by haer gelegen ſal hebben; ſo ſal de man, die by haer gelegen heeft, alleen ſterven: vermids de jongedochter onſchuldig en zelve grootelyks mishandeld is.

26. Maer de jonge dochter ſult gy niets doen; de jonge dochter en heeft geene ſonde des doots: want gelijck of een man tegens ſijnen naeſten opſtont, ende ſloegh hem doot aen 't leven, alſoo is de-

deſe ſake; zy heeft geweld geleden, en was buiten ſtaet, om het zelve afteweeren.

27. Want hy heeftſe in 't eenzame velt gevonden: de ondertrouwde jonge dochter riep, al wat zy kon, om hulp en ontzetting, ende daer was niemant, die haer hoorde en verloſte.

Omtrent het plegen van ontucht, met eene vrye jonge dochter, welke niet ondertrouwd was, moest evenwel geheel anders gehandeld worden.

28. Wanneer een man eene jonge dochter ſal gevonden hebben, die eene maegt is, dewelcke niet ondertrouwt en is, ende ſalſe met geweld gegrepen, tegen haren wil overmand, ende by haer gelegen hebben; ende ſy gevonden ſullen zijn: het zy deze ontucht op de daed betrapt is, het zy de misdaed van anderen gezien, of op eenigerlei wyze ontdekt en beweezen is.

29. So ſal de man, die by haer gelegen heeft, den vader van de jonge dochter (*e*) vijftigh ſilverlingen geven: als eene bruidſchat, ter vergoeding van den ſmaed, die den Vader, door de ontëering van zijne dochter, was aengedaen, ende ſy ſal hem ter vrouwe zijn, voor of daerom dat hyſe vernedert heeft; onderſteld zijnde dat de Vader gewillig is hem zijne dochter te geven Exod. 22: 17. hy ſalſe niet mogen gaen laten, alle ſijne dagen, nimmer zal hy de vryheid hebben, om aen deze vrouw, wegens eenig opgevat ongenoegen, eenen ſcheidbriev te geven.

Deze Wet heeft wel eenige overeenkomst, met die, welke wy vinden Exod. 22: 17. maer evenwel zy verſcheelt 'er van, in verſcheiden opzichten. Ter gemelder plaets, wordt van zulk eene jongedochter geſproken, welke zich had laten verleiden; maer hier van zoodanig eene, welke met geweld, in weerwil van alle hare tegenkantingen, verkracht was. In het eerste geval ſtond het aen de willekeur van den verleider, de jongedochter al of niet te trouwen, maer in het laetste was hy 'er toe verplicht, wanneer de Vader van de geſchondene het begeerde.

(*e*) Exod. 22: 16.

Eindelyk wordt nog de bloedſchande tegengegaen.

30. Een man ſal ſijns vaders wijf niet nemen: hy zal, na den dood van zijnen Vader, geen huwelyk aengaen met zyne eigen moeder, met zyne ſtiefmoeder, ook niet met zyn ſchoonmoeder, ende hy en ſal ook met deze, by het leven van zynen Vader of Schoonvader, geen ontucht plegen, ende ſijns vaders ſlippe niet ontdecken.

Schoon hier alleen dit enkel geval van bloedſchande voorkomt, mag men met recht oordeelen, dat dit geval, als van de ergſte ſoort, tot een ſtael wordt opgegeven, onder welke alle bloedſchandige Huwelyken, en onreine vermengingen, welke Lev. 18: en 20. zijn afgekeurd, begreepen en veroordeeld worden.

HET XXIII. KAPITTEL.

Dit Kapittel behelst Wetten van driederlei ſoort, Godsdienstige vs. 1-8. *Legerwetten vs.* 9-14. *Burgerlyke vs.* 15-25.

1. DIe door pletteringe, of kneuzing verwondt, ofte uytgeſneden is, aen de manlickheyt, en ſal in de vergaderinge des HEEREN niet komen.

Twee groote vragen doen zich hier op: wat zegt, *in de Vergadering des* HEEREN *te komen*? en, waerom werden de ontmanden van dit voorrecht uitgeſloten?

1. De uitleggers zyn het niet eens, wat er, door het *komen in de Vergadering des* HEEREN, bedoeld worde. Laten wy de zaek kortelyk onderzoeken. — De woorden van den text kunnen zekerlyk niet beteekenen, dat de bepaelde perſonen niet in het Heiligdom en in de Godsdienstige Vergaderingen komen mogten, om Israëls God te dienen: want het is ongerijmd, dat een geboren Israëlijt, om lichamelyke gebreken, welke hem natuurlyk, of tegen zijnen wil toegebracht waren, van het voorrecht des openbaren Godsdiensts zoude zijn uitgeſloten, het welk aen vreemdelingen, die

die den Joodſchen Godsdienſt hadden aengenomen, werd toegeſtaen, Exod. 12: 24. Lev. 22: 18. Num. 9: 14 en 15: 15. — Ook kan men het zoo niet verſtaen, dat zulke verminkte Israëliten, van de burgerlyke voorrechten, waren uitgeſloten: want de Reden zelve leert ons, dat een geboren burger van eene Stad of van eenen Staet, van zulke burgerlyke rechten en voorrechten niet vervallen kan, dan door zulke wanbedrijven, welke hem dezelve onwaerdig maken.

Voor het naest zouden wy denken, dat het *komen in de Vergadering des* HEEREN hier beteekene, het bekleeden van eerambten en waerdigheden in den Kerkſtaet of in het Gemenebest van Israël. — De Oudsten en de Regeerders van Israël waren de repreſenterende Hoofden van het ganſche Volk, die de geheele *Vergadering* van Israël verbeeldden, en daerom meermalen de *Vergadering* genoemd worden, Num. 25: 12, 24, 25. Joſ. 20: 9, 9. en de *Vergadering van God*, Pſ. 82: 1. — Zy heten eigenaertig de *Vergadering des* HEEREN, omdat zy, door den HEER zelven, werden aengeſteld, en hunne bedieningen, in zijne plaets en in zijnen naem waernamen.

II. De reden nu, om welke zulke verminkte perſonen *niet in de Vergadering des* HEEREN *komen*, en geene eerambten bekleeden mogten, ſchijnt deze te zijn: deels omdat zy verachtelyk zijn, zoodat hunne Regeering zoude verſmaed worden; deels ook omdat zy doorgaends verwijvd en laeghartig zijn, zoodat hun die moed en dapperheid ontbreke, welke in Magiſtraets-perſonen gevorderd wordt, Exod. 18: 21.

2. Geen baſtaert die, buiten een wettig huwelyk, in hoerery, en althans, die uit eene bloedſchandige vermenging geboren is, ſal in de vergaderinge des HEEREN komen, noch eenige waerdigheid, in de Kerk en in het Gemeenebest, bekleeden: ſelfs ſijn tiende geſlachte dat is (gelijk de Hebreuwſche Leeraers het verklaren) iemand uit zijne nakomelingen voortgeſproten, en ſal in de vergaderinge des HEEREN niet komen: een baſtaerd zal, met

alle zijne nakomelingen, van alle ambten en waerdigheden voor altoos zijn uitgefloten, niemand zijner nazaten zal dezelve immermeer bekleeden mogen.

De kinderen, uit zulke onwettige vermengingen voortgefproten, hadden wel geene fchuld aen deze onreinheid; maer met dit alles, was deze Wet wijsfelyk ingericht, om het ganfche volk van dergelijke vermengingen afteferikken, door welke een onuitwischbare vlek op de nakomelingen gebracht werd.

Jephta, het is waer, was een hoerenzoon, en evenwel heeft hy het Rechtambt over Israël bekleed, Richt. 11. — Maer deze zwarigheid laet zich ligtelyk wechnemen, wanneer men, door *den bastaerd*, niet zoo zeer iemand verftaet, die, uit hoerery, als wel die, uit eene bloedfchandige vermenging, geboren is. — Anderszins kan men nog aenmerken, dat deze wet, hoe zeer ingericht, om Israël van de ontucht af te fchrikken, evenwel niet van eene natuurlyke en onverbreekbare verplichting was. Wanneer God het dienstig oordeelde, gelijk het was in het geval van Jephta, kon hy ontflag van deze Wet verleenen.

3. Geen (*a*) Ammoniter, noch Moabiter, al is hy, door het aennemen van uwen Godsdienst, een Joodengenoot geworden, en der gemeinfchap van uw volk ingelijvd, fal in de vergaderinge des HEEREN komen, of eenig eerambt bekleeden: felfs zullen alle zijne nakomelingen, voor altoos, van alle eer en waerdigheden, uitgefloten zijn en blijven, haer tiende geflacht, het nakomelingfchap der Ammoniten en Moabiten, tot in het laetfte geflacht toe, en fal in de vergaderinge des HEEREN niet komen, tot in eeuwigheyt.

4. Ter oorfake dat fy, te weten de eerstgenoemde, de Ammoniten, ulieden op den wegh niet tegengekomen zijn met broot ende met water, en u niet van het noodige verzorgd hebben, als gy uyt Egypten uyttoogt: ende om dat hy, de Moabiten namelyk, tegens u gehuert heeft (*b*) Bileam den fone Beors van Pethor, uyt Mefopotamien, om u te vloecken.

5. Doch

(*a*) Nehem. 13: 1. (*b*) Num. 22: 3, 4, 5, &c.

5. Doch de HEERE uwe Godt en heeft nae Bileam niet willen hooren, maer de HEERE uwe Godt heeft u den vloeck in eenen ſegen verandert: om dat de HEERE uwe Godt u lief hadde.

De opgegeven uitbreiding van vs. 4 neemt de zwarigheid geheel wech, welke men ontleent, uit Kap. 2: 28, 29. alwaer gezegd wordt, dat de *Moabiten*, *die in Ar woonden*, *Israël ſpijs en water voor geld verkocht hebben.* Dit hadden de Moabiten, althans die van Ar, wel gedaen, maer de Ammoniten hadden den Israëliten al het noodige geweigerd; hoe zeer zy het, nae waerde, betalen wilden: vergel. Neh. 13: 1, 2. In deze onheusheid, welke, in de barre wildernisſen van het Oosten, voor onmenſchelyk gehouden wordt, hadden de Moabiten, immers die van Ar, geen deel gehad. Aan den anderen kant, hadden zich de Ammoniten niet ſchuldig gemaekt, aen de boosheid der Moabiten, om Israël, door de vloeken van Bileam, te willen overweldigen. Dit was de onderneming geweest van de Moabiten en Midianiten.

De onheusheid dezer volkeren was des te onverſchoonbarer, omdat de Heer Israël uitdrukkelyk bevolen had, hen niet te beangſtigen, noch zich met hun in den ſtrijd te mengen, Kap. 2: 9, 19. — Tot eene ſtraf nu van deze onbeſcheidenheid, mogt niemand van die volken, niemand die uit hun was afgeſtamd, hoe zeer hy der gemeenſchap van het Joodſche volk was ingelijvd, ooit eenig eerambt in Israël bekleeden. — Zelvs voegt Moſe 'er by.

6. Gy en ſult haren vrede, ende haer beſte niet ſoecken: gy zult, met deze volkeren, geene verbintenisſen maken, noch hen eenigzins bevoordeelen, alle uwe dagen in eeuwigheyt.

7. Den Edomiter ſult gy voor geenen grouwel houden, van de Edomiten, waer van echter de Amalekiten uitgezonderd zijn, vergel. Kap. 25: 17; zult gy zulk eenen afkeer niet hebben, als van Ammoniten en Moabiten; wanneer iemand, uit dit volk, uwen Godsdienst heeft aengenomen, zal hy, immers in het derde geſlacht vs. 8. dezelvde rechten en voorrechten genieten, als een geboren Israëlijt: want hy is uwe broeder. Ezau was de lijvlyke Broeder van onzen

Vader Jacob, en daerom zijn zijne nakomelingen nader aen u verwand, dan eenig ander volk; den Egyptenaer, wanneer iemand uit dit volk een Joodengenoot geworden is, en ſult gy voor geenen grouwel houden, want gy zijt een vreemdelingh geweeſt in ſijn lant.

8. [*Aengaende*] de kinderen, die hen, den Edomiten en den Egyptenaren, ſullen geboren worden in 't derde geſlachte, te rekenen van dat zy den Joodſchen Godsdienst hebben aengenomen; elck van dien ſal in de vergaderinge des HEEREN komen, en zulk eene waerdigheid bekleeden mogen, tot welke hy wettig geroepen wordt.

Deze voorrechten werden den Edomiten vergund, uit hoofde van bloedverwandſchap, en den Egyptenaren, om het goede, het welk zy aen Israël beweezen hadden. In latere tijden waren de Israëliten wel zeer hard behandeld in Egypte; maer evenwel dit zelvde volk had Jacob en zijn zaed, in hun land, vriendelyk ontvangen, hem, zijne kinderen en vee, in eenen allerdringendſten hongersnood, by het leven behouden. Deze vriendelykheid wil de HEER, op de gezegde wys, erkend hebben.

De Israëliten moesten 'er, volgens de zeer gegronde aenmerkinq van Maimonides, uit leeren, (1). dat men aen zijnen bloedvrienden achting en lievde bewijzen moet, offchoon zy ons vertoornd hebben; (2). dat men aen iemand, die ons ooit eenigen dienst beweezen heeft, altoos dankbaerheid betoonen moet; en (3). dat het kwaed, het welk iemand ons aendoet, nimmer de gedachtenis moet uitwisſchen van het goede, het welk hy ons gedaen heeft.

Vs. 9-14. *vinden wy eenige Legerwetten.*

9. Wanneer gy in Canaan zult gevestigd zijn, en het leger ten ſtrijde uyttreckt tegens uwe vyanden; ſo ſult gy u wachten voor alle quade ſake. Gy zult u altoos, van alle grove zonden, wachten, maer vooral in het leger, omdat gy op het onverwachst door de vyandelyke wapenen ſneuvelen kunt; en deze waerſchouwing oordeel ik des te noodzakelyker, omdat men, in het leger, alwaer veeltijds on-

ongebondenheid heerscht, het grootſte gevaer loopt, om ondeugend te worden.

10. Zelvs zal het leger zuiver gehouden worden van alle wettiſche onreinheid. Wanneer yemant onder u is, die niet reyn en is, door eenigen toeval des nachts; die ſal tot buyten den leger uytgaen, hy en ſal tot binnen den leger niet komen:

11. Maer 't ſal geſchieden, dat hy ſich tegen 't naken van den avont met water ſal baden: ende als de ſonne ondergegaen is, ſal hy tot binnen den leger komen.

Vergelijk omtrent de hier bedoelde onreinheid Lev. 15: 16. Deze ſoort wordt hier zekerlyk alleen gemeld, als een ſtael van alle ſoorten van onreinheid. Kon nu zulk eene beſmetting, ſchoon zy niet vrywillig noch zedelyk was, in het leger, niet geduld worden; de Israëliten konden 'er uit afnemen, hoe zeer zy zich van alle, vooral van zedelyke onreinheden, wachten moesten.

Wanneer iemand, op de gemelde wys, in zijn huis, beſmet werd, had hy alleenlyk zijn vleesch met water te baden, Lev. 15: 16. maer kwam het hem in het leger over, dan moest hy buiten het leger gaen, en 'er niet, voor zonne-ondergang, weder inkomen. — Dit leerde niet alleen in het algemeen, dat 'er geene de minſte onreinheid, hoe ook genaemd, in het leger konde geduld worden; maer, voor dit onderſcheid, was ook eene byzondere reden. Te weten, zulk een beſmette perſoon kon zich, ter afzondering, in eenig vertrek van zijn huis, begeven, en daerdoor voorkomen, dat hy de onreinheid aen niemand anders mededeelde. Maer dat kon in het leger niet geſchieden, alwaer het voor den onreinen, in het midden zijner ſpitsbroederen, zeer bezwaerlyk zoude geweest zijn, om te verhinderen, dat niemand hem, in zijne tent, of op zijnen post, aenraekte. Het veiligst was daerom, dat hy zich geheel buiten het leger begave.

12. Gy ſult oock eene plaetſe hebben buyten den leger, afgeſcheiden van alle menſchelyk gewoel, ende daer henen ſult gy uytgaen nae buyten, om den ſtoelgang te ontlasten.

13. Ende gy ſult een ſchupken hebben, neffens uw ander veld-gereetſchap: ende 't ſal geſchieden, als gy buyten het leger, op de daertoe afgezonderde plaets, geſeten hebt, dan ſult gy daer mede graven, ende u omkeeren, ende bedecken dat van u uytgegaen is, opdat 'er niets, noch van de ſtof, noch van den ſtank der vuiligheid overbliive. Dit beveel ik, deels om de zuiverheid te bevorderen, en voor te komen, dat de beſmettende dampen uwe gezondheid niet benadeelen; deels ook en voornamelyk, omdat de Heer zelvs, op eene gansch byzondere wys, in uw leger, tegenwoordig is.

14. Want de HEERE uwe Godt wandelt in 't midden van uw leger, is daer op eene byzondere wys tegenwoordig, om u, door zijnen alles-vermogenden byſtand, te verloſſen, ende om uwe vyanden voor uw aengeſichte verſlagen en vluchtende te geven; daerom ſal uw leger heyligh zijn, en vry van allerlei ſoort van onreinheden: op dat hy, die vlekkeloos heilig is, niet ſchandelicks, geene onreinigheid hoe ook genaemd, onder u en ſie, ende achterwaerts van u afkeere, door u, van zijne byzondere tegenwoordigheid, en almachtigen byſtand, te berooven.

Hierop volgen verſcheiden Wetten, welke meerendeels burgerlyk zijn vs. 15-25.

15. Gy ſult eenen knecht aen ſijnen heere niet overleveren, die uit een der omliggende Heidenſche Landen, van ſijnen heere, om zekere mishandeling, ontvlucht, en tot u ontkomen ſal zijn.

16. Hy ſal by u blijven in 't midden van u, als uw medeburger, nadat hy uwen Godsdienst zal hebben aengenomen, en woonen waer hy wil, in de plaetſe, die hy ſal verkieſen, in eene van uwe poorten, het zy in eene der ſteden, het zy op het platte land, daer 't goet voor hem is: gy ſult hem niet verdrucken, of eenige onaengenaemheden aendoen, hoe ook genaemd.

De natuur der zake leert van zelve, dat deze Wet niet zoo algemeen moet opgevat worden, als of alle ſlaven, ook die

die der Israëliten zelve, wanneer zy van hunne meesters wechvluchtten, moesten aengehouden en beschermd worden, door elk eenen, tot welken zy de toevlucht namen. Dit zou de rechte weg geweest zijn, tot allerlei verwarringen. — Dit moet alleen verstaen worden van de dienstknechten der omliggende Heidenen, gelijk duidelyk ligt in die woorden, *hy zal by u blijven in het midden van u* vs. 16, en wel van zulke dienstknechten, die bewijzen konden, dat zy van hunne Heeren mishandeld waren, gelijk blijkt uit de bewoording van *ontkomen* vs. 15.

17. Daer en sal geene hoere zijn onder de dochteren Israëls, gelijk 'er zulke ontuchtige vrouwspersonen by de Heidenen gedald, en zelvs tot den verfoeilyken dienst der Afgoden onderhouden worden. Schoon de hoerery onder alle volkeren ongeoorloovd is, zoo is zy by uitnemendheid verfoeilyk, onder Israël dat den Heer geheiligd is. Noch daer en sal geen schantjongen zijn onder de sonen Israëls.

18. Gy en sult geen hoerenloon noch hondenprijs, den loon, welken een schandjongen verdient, in 't huys des HEEREN uwes Godts brengen tot eenige gelofte, en derhalven zult gy, zulk een geld nog veel minder besteden, om den Heer offeranden toe te brengen: want oock die beyde, de loon van eene hoer en van een schandjongen, den HEERE uwen Godt een grouwel zijn.

Deze verordening kon de Israëliten leeren, (1). dat alle onkuisheid van God vervloekt zy (2). dat de gemelde onreinheden niet, door wettische plechtigheden, konden verzoend worden (3). dat zy God, in geen geval, met hunne goederen verëeren konden, ten zy dezelve op eene wettige wys verkreegen waren.

19. Gy en sult aen uwen broeder niet (*c*) woeckeren, met woecker van gelt, met woecker van spijse, met woecker van eenigh dingh, daer mede men woeckert, wanneer de eene Israëlijt iets ter leen

(*c*) Exod. 22: 25. Lev. 25: 36. Nehem. 5: 2, &c. Luc. 6: 34, 35.

geevt aen eenen anderen Israëlijt, zal hy 'er geen overwinst van nemen, hoe ook genaemd.

20. Aen den vreemden, die tot uw volk niet behoort, fult gy mogen woeckeren, en van hem, ter vergelding van den dienst, welken gy hem bewijst, eene matige overwinst nemen; maer aen uwen broeder, aen iemand uit uw eigen volk, fult gy niet woeckeren: op dat u de HEERE uwe Godt ſegene, in alles, daer aen gy uwe hant ſlaet, in alles wat gy onderneemt, in 't lant daer gy nae toe gaet, om dat te erven: want aen de lievdadigheid omtrent uwe verarmde broederen, heeft de Heer de belovte van zijnen zegen vastgeknoopt.

Het nemen van matigen woeker en overwinst is zekerlyk redelyk en geoorloovd. Wanneer men zijnen naesten eene zekere somme gelds leent, om daermede zijne winst te doen, is het alleszins redelyk, dat hy een gedeelte van de winst aen den lener afſtae, ter vergelding van de gelegenheid, welke hy daerdoor gekreegen heeft, om winst te doen. — Aen Israël evenwel werd het woekeren aen hunne broederen verboden. Eerst werd het woekeren aen verarmden Israëliten afgekeurd, omdat deze, met het geleende geld, geen winst zochten te doen, maer ſlechts voor eenigen tijd, in hunnen nood te voorzien Exod. 22: 24, maer naderhand werd het woekeren aen eenen Israëlijt, in de plaets, welke wy thans voor handen hebben, geheel en volſtrektelyk verboden. — Indedaed, de byzondere omſtandigheden, in welke het Joodſche volk verkeerde, maekten deze Wet allerbilliykst en noodzakelykst.

De Israëliten konden hunne landeryen eigenlyk niet verkoopen, alleenlyk konden zy de voortbrengſelen van hunne akkeren, aen eenen anderen, voor eene zekere ſomme gelds, overdoen. — Onder ons en andere volken daerentegen, kunnen de gegoede lieden, voor hun geld akkeren koopen, en daervan een zeker inkomen trekken: derhalven is het billyk, dat een gegoed man, zijn geld uitleenende, ten minſten zulk een overwinst geniete, als hy trekken konde, wanneer hy daervoor eenen akker kocht. Maer deze reden van billykheid had onder Israël geene plaets, alwaer het koopen en verkoopen van akkeren verboden was, Lev. 25: 15, 16, 23-28. Daeren-

Daerenboven maekten de Israëliten een volk uit, het welk alleen van den akkerbouw leven moest: want hun land was geen land van koophandel, in welken zy hun geld, met meerder voordeel, hadden kunnen gebruiken. Elk een Israëlijt had eenen akker, van welken hy, met zijn huisgezin, leven kon. Zo iemand nu, door het ongelukkig ſlagen van den oogst, of door eenig ander toeval, verarmd was, vorderde de lievde, dat een rijke hem geld of iets anders leende, om hem in zijnen nooddruft by te ſtaen, het welk hy, zoo drae zijne omſtandigheden, door eenen voordeeligen oogst in het volgende jaer, of anderszins, verbeterd waren, maer zonder overwinst, met dankzegging moest te rug geven. — De Geldſchieters liepen ook geen gevaer, dat zy, aen het uitgeleende geld, ſchade zouden lijden, en het zelve geheel of ten deele kwijt raken: want, was de ſchuldenaer buiten ſtaet, om te betalen, dan kon de Geldſchieter zijn verhael zoeken, op deszelfs Vaderlyken akker, en daervan de inkomſten trekken, tot aen het Jubeljaer; en, zo de nood drong, kon hy zelvs den ſchuldenaer, tot aen het Sabbathjaer, als eenen ſlaev verkoopen.

Maer geheel anders was het gelegen met de vreemdelingen. De nabuuren der Israëliten, die te Tyrus, te Sidon, aen de roode Zee, en in Egypte, woonden, hadden gelegenheid, om, door middel van den koophandel en zeevaert, aenmerkelyke winsten te doen; en derhalven was het zeer redelyk, dat de Israëliten overwinst namen van het geld, het welk zy dezen volken, tot het voortzetten en uitbreiden van hunnen koophandel, ter leen gaven.

Vergelijk het aengeteekende op Exod. 22: 25. en Lev. 25: 36.

21. Wanneer gy, of iemand van uw volk, die niet onder de macht van eenen anderen ſtaet (zie Num. 30: 2.) den HEERE uwen Godt (*d*) eene gelofte ſult belooft hebben, van zaken welke geoorloovd zijn, gy en ſult niet vertrecken die te betalen, gy zult niet verzuimen aen uwe belovte, by de eerste gelegenheid, te vol-

(*d*) Num. 30: 2.

doen, opdat gy naderhand niet verarmt, en buiten ſtaet wordt, om de belovte te betalen: want de HEERE uwe Godt ſalſe ſekerlick van u eyſſchen, ende eene zeer groote ſonde ſoude in u zijn, door welke gy Gods geduchte oordeelen over u halen zoudet.

22. Maer evenwel, het doen eener gelovte hangt volkomen van uwe vryheid af, niemand kan 'er u toe dwingen: als gy nalaet te beloven; ſo en ſal 't geene ſonde in u zijn.

Deze byzonderheid wordt 'er, om zeer gewichtige redenen, bygevoegd. — De Prieſters kreegen het grootſte deel van de gelovten en van de vrywillige offeranden. Opdat de Prieſters nu, uit hebzucht, het volk niet zouden laſtig vallen, en hen, tot het doen van gelovten, aenſpooren, wanneer men 'er by zich zelven geene opgewektheid toe vond, zoo wordt hier uitdrukkelyk geleerd, dat deze ganſche zaek volkomen, aen Israëls vryheid, was overgelaten.

Zijn groote gelovten, wil Moſe zeggen, boven uw vermogen, gy kunt met eene kleinigheid voldaen, zelvs met een hand vol meelbloeme Lev. 2: 1, en wilt gy in het geheel geene gelovte doen, de Heer zal het geenzins euvel opnemen. Het ſtaet volkomen aen u; maer wanneer gy eenmael eene gelovte gedaen hebt, dan zal de Heer 'er u niet van ontſlaen.

23. Wat uyt uwe lippen gaet, ſult gy houden ende doen: gelijck als gy den HEERE uwen Godt een vrywilligh offer belooft hebt, dat gy met uwen monde geſproken hebt.

Deze Wet moest den Israëliten leeren, bedachtzaem te zijn, in het doen van belovten, en te vooren de kosten wel te overrekenen, of zy in ſtaet wezen zouden, om het gene zy den Heer vrywillig beloevden ter uitvoer te brengen.

24. Wanneer gy gaen ſult in uwes naeſten wijngaert, ſo ſult gy druyven mogen eten, nae uwen luſt tot uwer verſadinge, vermids de wijnſtokken in Canaan zeer vruchtbaer zijn, en eenen grooten overvloed van druiven opleveren: maer in uw vat en ſult gy niets doen.

Deze Wet moet ook uitgeſtrekt worden tot allerlei andere vruchtboomen, vijgen, olijven enz. — De Joodſche Meesters zijn

zijn van oordeel, dat deze Wet gegeven zy, ten behoeve van arme daglooners, die in den wijngaerd arbeidden, en de vryheid hadden, om, zoo lang zy werkten, van de vruchten zoo veel te eten, als zy wilden, mids dat ze geenen voorraed mede namen. Maer 'er is geene reden, om deze vryheid alleen tot daglooners te bepalen. Men moet hier ook, en vooral, aen de Reizigers, denken, die eenen wijngaerd voorbygingen, en, ten hunner verzadiging of verfrisſching, zoo veel van de vruchten plukken mogten, als zy eten konden. Dit kon, uit hoofde van de ongemeene vruchtbaerheid in Canaan, zonder ſchade voor den eigenaer, zeer wel geſchieden. — Het medevoeren evenwel van vruchten, in een vat, mand, of ander werktuig, werd met reden verboden; dit zou een ſchandelyk misbruik geweest zijn van deze vryheid, en den weg gebaend hebben tot dieverye.

Dezelvde vryheid werd ook gegeven, omtrent de vruchten van eenen akker.

25. Wanneer gy ſult gaen in uwes naeſten (*e*) ſtaende koorn, ſo ſult gy de aren met uwe hant mogen afplucken: maer den ſickel en ſult gy aen uwes naeſten ſtaende koorn niet bewegen.

HET XXIV. KAPITTEL.

Van de echtſcheidingen vs. 1-5. *van arme ſchuldenaers vs.* 6 13. *verſcheiden plichten van lievde en gerechtigheid vs.* 14-22.

DE ſcheidbrieven waren al voorheen onder Israël in gebruik, gelijk men kan opmaken uit Lev. 21: 14. Moſe vond deze gewoonte onder zijn volk; hy konde dezelve niet afſchaffen, en het Huwelyk in deszelvs oorſprongelyke waerdigheid herſtellen, zonder gelegenheid te geven, tot nog

(*e*) Matth. 12: 1.

veel nadeeliger gevolgen. De hardigheid der harten van de Israëliten ging zoo ver, dat zy, in geval deze gewoonte volſtrektelyk ware verboden geworden, zich welligt niet zouden ontzien hebben, om hunne wijven, wanneer zy hun verveelden, van kant te maken, of, door omgekochte getuigen, van overſpel te beſchuldigen. In dezen zin noemt de Heer Jeſus de Wet, omtrent de echtſcheidingen, welke hier vs. 1-5. voorkomt, eene *toelating van wegen de hardigheid hunner harten* Matth. 19: 8. — Het geen Moſe derhalven hier, omtrent de echtſcheidingen, vaſtſtelt, is eene vergunning, om grooter kwaed voor te komen, en niets minder dan een gebod.

Moſe was in de noodzakelykheid, om deze ongeregelde gewoonte, onder zijn volk, te laten blijven; maer evenwel, om het misbruik van deze vergunning, zoo veel mogelyk, voor te komen, maekt hy daeromtrent verſcheiden bepalingen, en dat wel van dien aert, dat niemand daervan ligtelyk, en zonder dringende redenen, gebruik zoude maken. En dat is ook de reden, dat men, geduurende de 700 eerste jaren na den tijd van Moſe, geen een éénig voorbeeld vindt van eenen Israëlijt, die van deze vergunning heeft gebruik gemaekt. In latere tijden evenwel, wanneer de verbastering der zeden algemeen geworden was, werden de echtſcheidingen zeer gemeen onder de Jooden Mich. 2: 9, en, ten tijde van onzen gezegenden Verlosſer, verſtieten de Joden hunne wijven, om allerlei oorzaek, hoe gering en beuzelachtig dezelve ook wezen mogt.

De bepalingen, welke Moſe, omtrent de vergunning der echtſcheidingen, maekte, ſtelt hy dus voor.

1. Wanneer een man eene vrouwe ſal genomen, ende die getrouwt hebben; ſo ſal 't geſchieden, indienſe geene genade ſal vinden in ſijne oogen, en hy eenen zekeren afkeer van haer zal gekreegen hebben, om dat hy yets ſchandelicks aen haer gevonden heeft, dat hy haer eenen (*a*) ſcheydbrief ſal ſchrijven, ende in hare hant geven, ende latenſe gaen uyt ſijnen huyſe.

In

(*a*) Matth. 5: 31. ende 19: 7. Marc. 10: 4.

In dit eerste vers vinden wy reeds drie merkwaerdige bepalingen.

I. Dat een man zijne vrouw, niet nae zijne willekeur, verſtooten mogt, wanneer het hem maer goeddacht. Hy moest eene voldoende reden hebben van zijnen afkeer, en deze moest hier in beſtaen, *dat hy iets ſchandelyks aen haer gevonden had.*

Maer wat wordt 'er, door iets *ſchandelyks*, bedoeld? Hier over is tusſchen de Schoolen van Hillel en Schammai zeer groot verſchil geweest. De laetſte beweerde, dat 'er eene voldoende reden voor de echtſcheiding wezen moest; maer de eerste leerde, dat een man zijne vrouw verſtooten mogt, om alles wat hem mishaegde, al was het zelvs omdat zy de ſpijs bedorven, het eten te ſterk gezouten had, of laten aenbranden. — Hillel beriep zich op de woorden, *indien zy geene genade zal vinden in zijne oogen*; als of de zin eenvouwig ware: een man kan zijne vrouw verſtooten, als zy hem verveelt, en zich, al was de zaek nog zoo gering, by hem onaengenaem maekt. — Dan deze leer is ſtrijdig, niet alleen met alle redelyke beginſelen, maer ook met het verband van Moſes woorden: want de bepaelde oorzack, om welke de vrouw *geene genade* en gunst *vond in de oogen van haren man*, moest daerin gelegen wezen, *dat hy iets ſchandelyks aen haer gevonden had.* — Het was niet genoeg, dat de man zeide, ik heb geen behagen langer in mijne vrouw, en daertoe de eene of andere beuzeling opgav, maer hy moest wettige redenen van zijnen afkeer weten te geven, en iets ſchandelyks aen haer kunnen aenwijzen.

Dit *ſchandelyke* nu moet zekerlyk iets minder geweest zijn, dan overſpel, of het ſchijnbaer vermoeden van zulk eene misdaed: want, in het eerste geval, moest de Vrouw met den dood geſtraft worden, en in het ander had zy den yverbeker moeten drinken. — Ook kan 'er geen lichamelyk gebrek bedoeld worden, waerdoor de vrouw tot het Huwelyk ongeſchikt was: want dan zoude zy geene vryheid ge-

kreegen hebben, om eenen tweeden man te trouwen vs. 2. Voor het naest zouden wy denken, dat 'er een ſchandelyk en opſprakelyk gedrag bedoeld worde: wanneer eene vrouw haren man vertoornde; wel niet door dadelyke ontucht, maer door zulke houdingen en bedrijven, welke 'er aenleiding toe geven konden, en klaer genoeg ſcheenen te kennen te geven, dat haer hart niet al te zeer aen haren man verknocht ware; neem by voorbeeld, een dartele opſchik, het gaen met eenen ontblooten boezem, het ſpreken van gekkerny met andere mansperſonen enz. — Onder dit *ſchandelyke* kan men vervolgens ook brengen, de gemelykheid, neigingen ſtrijdig met die van haren man, uit welke bron geduurige twisten en huiskrakeelen voortvloeiden, zoodat den man de t'zamenleving, met zulk eene noiſche en ongemakkelyke vrouw, begon te verdrieten.

II. De tweede bepaling was, dat de man zijne vrouw het huis en de t'zamenwooning, niet eenvouwig met woorden, ontzeggen mogt. Dit zou een drivtig man, in haeſtigheid, kunnen doen, en 'er naderhand berouw over hebben. Maer hy moest haer *eenen ſcheidbriev ſchrijven*, en daer in de redenen der echtſcheiding vermelden, en, in de tegenwoordigheid van getuigen, verklaren, dat hy zijne vrouw, om zulk of zulk eene ſchandelykheid, met een welberaden overleg, verſtooten had.

III. Daerenboven moest hy der vrouwe dezen ſcheidbriev *in hare hand geven*, eer hy haer mogt laten gaen. Derhalven kon de ganſche waereld oordeelen, of de vrouw verdiend had van haren man verſtooten te worden. En het is meer dan waerſchijnlyk, dat hy verplicht ware, aen de verſtooten vrouw een uitzet, of een jaerlyksch inkomen te geven, naer gelang van haren ſtaet, tot dat zy gelegenheid vond eenen anderen man te trouwen.

Hier by werd nog eene *vierde* bepaling gevoegd, wanneer Moſe dus vervolgt.

2. So ſy dan, uyt ſijnen huyſe uytgegaen zijnde, ſal henen gaen ende eenen anderen man [*ter vrouwe*] worden,

Dit

Dit leert ons, dat de verſtooten vrouw volkomen vryheid kreeg, om een tweede Huwelyk aen te gaen, met eenen anderen man, die zich niet ſtoorde aen het *ſchandelyke*, het welk de eerste man aen haer gevonden had. De ſcheidbriev der halven verbrak den band des Huwelyks zoo volkomen, als de dood anderszins alleen kan doen, en de vrouw had even zoo veel vryheid, om eenen tweeden man te trouwen, als of de eerste ware geſtorven geweest.

Evenwel het kon gebeuren, dat de tweede man haer al mede eenen ſcheidbriev gav, of, dat zy, door den dood, van eenen volgenden man, beroovd werd. Deze overweging bragt Moſe tot eene *vijfde* bepaling, dat zy zich nooit, met eenigen man, die haer verſtooten had, ten anderen male in het Huwelyk begeven mogt.

3. Ende (zegt hy daerom vervolgens) zoo ook deſe laetſte man haer gehaet, ende haer eenen ſcheydbrief geſchreven, ende in hare hant gegeven, ende haer uyt ſijnen huyſe ſal hebben laten gaen: ofte, als deſe laetſte man, dieſe voor ſich tot eene vrouwe genomen heeft, ſal geſtorven zijn:

4. So en ſal haer eerſte man, die haer heeft laten gaen, haer niet mogen weder nemen, dat ſy hem ter vrouwe zy, na dat ſy is verontreynigt geworden: want dat is een grouwel voor het aengeſichte des HEEREN: alſo ſult gy het lant niet doen ſondigen, dat u de HEERE uwe Godt ten erve geeft.

Iemand die zijne vrouw eenmael verſtooten had, mogt haer nooit weer ten tweeden male trouwen. Deze bepaling was zeer noodzakelyk: deels om voor te komen, dat de mannen hunne vrouwen niet ligtvaerdig verſtooten zouden; deels om de vrouwen te beveiligen van ooit weder onder het juk van eenen wispeltuurigen man te komen, die haer welligt kort daerna weder had kunnen verſtooten; deels ook dat men, van de vergunning omtrent de ſcheidbrieven, geen misbruik maekte, en een ſoort van koophandel dreev met de vrouwen.

Moſe geevt 'er zelvs drie redenen van.

I. Omdat zulk eene vrouw *verontreinigd was.* Het Huwelyk, met den tweeden man, had haer onrein gemaekt; niet in zich zelven, noch ten opzichte van den tweeden man, die haer getrouwd had, noch ook ten opzichte van andere mannen, die haer, nadat de tweede man geſtorven was, of haer ook verſtooten had, wederom, zonder eenige verontreiniging, trouwen konden. Maer met betrekking alleen tot haren eersten, of eenen volgenden man, die haer verſtooten had, was zy onrein; voor zoo ver niemand, die haer te vooren eenen ſcheidbriev gegeven had, een tweede Huwelyk met haer konde aengaen, zonder zich te verontreinigen en grootelyks te bezondigen.

II. Omdat het wederkeeren van eene vrouw tot eenen man, die haer te voren verſtooten had, *een grouwel was voor het aengezicht des* HEEREN; voor zoo ver de HEER eenen afkeer had van zulk eene handelwys, welke niet alleen eene verregaende wispeltuurigheid inſloot, maer ook den weg kon banen tot allerlei ongeregeldheden.

III. Gelijk 'er, als eene derde reden, wordt bygevoegd, *alzoo zult gy het land niet doen zondigen:* want, indien het verſtooten en weder aennemen der vrouwen had doorgegaen, ware 'er een wijde deur geopend geweest, om het land, met hoererye en allerlei ontuchtigheden, te vervullen.

Om de Echtſcheidingen nog meer voor te komen, en de Huwelykslievde te bevestigen, wordt de byzonderheid, Kap. 20: 7. vermeld, hier nog eens herhaeld.

5. Wanneer een man een nieuwe (*b*) vrouwe ſal genomen hebben: want eene door hem verſtootene mag hy nooit weder trouwen, die ſal in 't heyr niet uyttrecken, ende men ſal hem geenen laſt of openbare bediening opleggen, immers niet zoodanig eene, welke gelegenheid geven konde tot afwezigheid van zijne vrouw, een jaer langh ſal

(*b*) Deut. 20: 7.

ſal hy vry zijn in ſijnen huyſe, ende ſijn wijf, dat hy genomen heeft, verheugen.

Deze verordening wordt hier zeer wijsſelyk gevoegd by de wet, omtrent de echtſcheidingen. Indien een man, geduurende het eerste jaer van zijn Huwelyk, veel van zijne vrouw afwezig was, zoude zijne lievde tot haer groot gevaer loopen van te verkoelen, en hy zou ligtelyk van haer kunnen worden afgetrokken tot andere vrouwen, welke hem de oorlog, of andere gelegenheden, konden doen voorkomen. Maer geduurende de onafgebroken t'zamenwooning van een gansch jaer, kon het onderling vertrouwen, en de wederzijdſche lievde, zoodanig gevestigd worden, dat de man niet ligt tot de wispeltuurigheid komen zoude, om zijne vrouw te verſtooten.

Wetten omtrent arme ſchuldenaers vs. 6-13,

6. Men ſal beyde molenſteenen, die in de handmolens gebruikt worden, om het koorn te malen, immers of *ook* den bovenſten molenſteen, niet te pande nemen: want hy, die dit doet, neemt de ziele of het leven, dat is de kostwinning te pande.

Wanneer men eenen molenaer, die, met het malen van granen, de kost won, van zijne ſteenen beroovde, ontnam men hem het leven en zijne kostwinning; men ſtelde hem buiten ſtaet, om zich en zijn huisgezin te onderhouden, en immermeer zijne ſchulden te betalen. — Deze byzonderheid wordt ten voorbeelde opgegeven, om daerdoor te leeren, dat geen ſchuldeisſcher onmenſchelyk genoeg wezen moest, om eenen armen ſchuldenaer van de werktuigen te berooven, welke hy tot zijn beroep, en tot zijne kostwinning, noodig had. — Daerenboven moesten de Israëliten 'er in het algemeen uit leeren, dat niemand eenen ſchuldenaer zoodanig mogt uitſchudden, dat hy, met zijn huisgezin, van gebrek vergaen moest. Zulk eene handelwys is blijkbaer ſtrijdig, met de natuurlyke wet der lievde, en met de menſchelykheid zelve.

7. Wanneer yemant gevonden ſal worden, die eene ziele, dat is eenen menſch (*c*) ſteelt uyt ſijne broe-

(*c*) Exod. 21: 16.

deren, uyt de kinderen Iſraëls, ende drijft gewin met hem, ende verkoopt hem: ſo ſal deſe dief ſterven, nadat zijne misdaed voor het Gerecht beweezen is, zal hy, op het vonnis der Rechteren, met den dood geſtraft worden; ende gy ſult, langs dezen weg, het booſe uyt het midden van u wechdoen, door anderen van menſchen-dievery afteſchrikken.

De doodſtraf ſtond niet op het ſtelen van beesten, en andere roerende dingen, Exod. 21: 16, maer zy wordt hier, op de menſchendievery bedreigd, omdat de misdaed veel zwarer was. Hier door werd het Gemeenebest van een lid beroovd, en een Israëlijt werd naer een afgodisch land vervoerd, om den Heidenen, als een ſlave, te dienen.

8. Wacht u in de plage der melaetſcheyt, dat gy neerſtiglick waernemet, ende doet nae alles, dat de Levitiſche Prieſteren, aen welke het verrichten der plechtigheden van de reiniging is aenbevolen, ulieden ſullen leeren en voorſchrijven; gelijck als (*d*) ick hen, by eene voorige gelegenheid Lev. 13, uitvoerig geboden hebbe, ſult gy waernemen te doen.

9. Gedenckt wat de HEERE uwe Godt gedaen heeft aen (*e*) Mirjam: op den wegh, als gy uyt Egypten waert uytgetogen.

De Israëliten moesten gedenken aen het geval van Mirjam, welke, om het verſmaden van Moſe gezach, met melaetschheid, geſlagen werd Num. 12; aen de eene zijde, opdat zy 'er uit leeren zouden, zich tegen het gezach der Overheden, en de bevelen der Priesteren, niet te verzetten: maer voornamelyk aen den anderen kant, dat zy de plechtigheden der reiniging, in geval van melaetschheid, niet te zwaer mogten achten, en zich daer aen onttrekken; uit overweging, dat Mirjam zelve, ſchoon eene Propheteſſe, en de Zuster van Moſe, daervan niet is verſchoond gebleeven.

Na dezen uitſtap vs. 7: 8, 9. keert Moſe weder tot de arme ſchuldenaers, zeggende.

10. Wanneer gy aen uwen naeſten yets ſult geleent

(*d*) Lev. 13: 2. (*e*) Num. 12: 10.

leent hebben; ſo en ſult gy tot ſijn huys niet ingaen, om ſijn pant te pande te nemen.

11. Buyten ſult gy ſtaen: ende de man, dien gy geleent hebt, ſal het pant nae buyten tot u uytbrengen.

Dit was een der burgerlyke voorrechten van de Israëliten, dat niemand, tegen hunnen wil, en zonder hunne toeſtemming, in hunne huizen komen mogt. Zelvs ſtond het eenen ſchuldeisſcher niet vry, in het huis van eenen ſchuldenaer in te dringen, om het geleende te rug te halen. Deze Wet diende, om de inhaligheid van eenen ſchraepzuchtigen ſchuldeisſcher te beteugelen, en voor te komen, dat hy niet nam het gene hem het best behaegde, en de ſchuldenaer het minst misſen konde.

12. Doch indien hy een arm man is, ſo ſult gy met ſijn pant niet nederliggen, maer het voor den avond te rug brengen; gy zult hem dat gene niet ontnemen, het welk hy tot zijn onderhoud niet misſen kan, vooral zult gy hem zijn bed en beddenkleed niet ontnemen.

13. Gy ſult hem dat pant ſekerlick (*f*) wedergeven, als de ſonne ondergaet, dat hy in ſijn kleet nederligge, ende u ſegene, en voor u bidde, om uwe toegevendheid: ende 't ſal u gerechtigheyt zijn, voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts: God zal het als eene aelmoes en eene daed van goedertierenheid aenmerken.

Het woord *gerechtigheid* wordt hier voor barmhartigheid en weldadigheid genomen, gelijk meermalen, zie Pſ. 112: 9. Prov. 10: 2. enz.

Vs. 14-22. *worden verſcheiden plichten van liefde en billykheid aenbevolen.*

14. Gy ſult den armen ende nootdruftigen daglooner niet (*g*) verdrucken; die uyt uwe broederen is, oft uyt uwe vreemdelingen, die in uw lant ende

(*f*) Exod. 22: 26. (*g*) Levit. 19: 13. Jac. 5: 4.

in uwe poorten zijn, door hem al te zwaren arbeid op te leggen, vooral ook niet door het inhouden of verkorten van zijnen loon.

15. Op ſijnen dagh, op den bepaelden tijd, ſult gy ſijn loon ten volle geven, ende de ſonne en ſal daer over niet ondergaen, noch de betaling tot eenen volgenden dag uitgeſteld worden: wanneer hy zijnen arbeid heeft afgedaen, zult gy hem den bedongen loon, ten volle, zonder eenige korting, aenſtonds betalen; want hy is arm, ende ſijne ziele verlangtdaer nae, hy heeft 'er ſtaet op gemaekt: dat hy tegens u niet en roepe tot den HEERE, en zich by God beklage, over uwe mishandeling, ende ſonde in u zy, welke u de Godlyke wraek op den hals zoude halen.

16. De onſchuldige vaders ſullen niet gedoodt worden (*h*) voor de kinderen, wanneer zy zich der doodſtraf hebben ſchuldig gemaekt; ende de onſchuldige kinders ſullen niet gedoodt worden voor de doodſchuldige vaderen: een yeder ſal om ſijne eigen ſonde, welke des doods waerdig is, gedoodt worden: deze wet is, in de natuurlyke billykheid zelve, gegrond.

17. Gy ſult in geen geval, hoe ook genaemd, ten aenzien van niemand, onrecht doen, het zy in of buiten het Gerecht; vooral zult gy Rechters het recht des (*i*) vreemdelings, die buiten zijn Vaderland en maegſchap omzwervt; [*noch*] des weeſen, die van de hulp zijner Ouderen beroovd is, niet buygen: ende gy en ſult het kleet der arme weduwe, dat zy dagelyks tot hare dekking noodig heeft, niet te pande nemen.

18. Maer gy ſult gedencken, dat gy een knecht in Egypten geweeſt zijt, ende de HEERE uwe Godt heeft u van daer verloſt: daerom gebiede ick u deſe ſake te doen: gy weet by ondervinding, hoe het hart van eenen vreemdeling, en van eenen onderdrukten te moede is.

19. Wan-

(*h*) 2 Kon. 14: 6. 2 Chron. 25: 4. Jer. 31: 30. Ezech. 18: 20.
(*i*) Exod. 22: 21, 22. Spr. 22: 22. Jeſ. 1: 23. Jer. 5: 28. ende 22: 3. Ezech. 22: 29. Zach. 7: 10.

19. Wanneer gy uwen oogſt op uwen acker (*k*) afgeoogſt, ende eene garve op den acker vergeten ſult hebben, ſo ſult gy niet wederkeeren, om die op te nemen; voor den vreemdelingh, voor den weeſe, ende voor de weduwe ſalſe zijn: op dat u de HEERE uwe Godt ſegene in al 't werck uwer handen, en uw land nog vruchtbarer make, ten blijke, dat hy een welgevallen hebbe in uwe milddadigheid.

20. Wanneer gy uwen olijfboom ſult geſchuddet hebben, ſo en ſult gy de tacken achter u niet naeuwe doorſoecken: voor den vreemdelingh, voor den weeſe, ende voor de weduwe ſal 't zijn.

21. Wanneer gy uwen wijngaert ſult afgeleſen hebben, ſo en ſult gy de druyven achter u niet naleſen: voor den vreemdelingh, voor den weeſe, ende voor de weduwe ſal 't zijn.

22. Ende gy ſult gedencken, dat gy een knecht in Egyptenlant geweeſt zijt: daerom gebiede ick u deſe ſake te doen.

HET XXV. KAPITTEL.

Eenige wetten, welke betrekking hadden, tot de regering van den Burgerſtaet vs. 1-16, *en een bevel om Amalek te verdelgen vs.* 17-19.

De eerſte Wet beveelt den Rechteren, om, in de vierſchaer, recht te doen.

1. WAnneerder tuſſchen lieden twiſt ſal zijn, ende ſy tot het gerichte ſullen toetre-

(*k*) Lev. 19: 9. ende 23: 22.

den, de een als beſchuldiger en de ander als aengeklaegde, dat ſyſe richten, te weten die aenzienlyke mannen, die het Rechterambt onder ulieden bekleeden zullen, ſo ſullen ſy de gemelde Rechters namelyk, onpartijdig recht doen; zy zullen den rechtveerdigen rechtveerdigh ſpreken, hem, die hun geblceken is onſchuldig te wezen, zullen zy vry ſpreken, ende den onrechtveerdigen, wie hy ook wezen mag, zullen zy verdoemen, hem ſchuldig verklaren, en tot zulk eene ſtraf verwijzen, als zijne misdaed zal verdiend hebben.

2. Ende 't ſal geſchieden, indien het een geval is van eene lijvſtraffelyke misdaed, zoodat de onrechtveerdige ſlagen verdient heeft; in zulk een geval, zal het geſchieden, dat de Richter hem ſal doen nedervallen, ende hem, door den ſcherprechter, met geesſelen of riemen, op zijnen rug doen ſlaen, in de open vierſchaer, in ſijn tegenwoordigheyt, nae dat het voor ſijne onrechtveerdigheyt genoegh ſal zijn, in getale: de overtreder zal met meerdere of mindere ſlagen geſtraft worden, nae gelang der zwaerheid van zijne misdaed.

3. Met (*a*) veertigh [*ſlagen*] uiterlyk ſal hy hem doen ſlaen, dat zy het hoogſte getal; hy, de Rechter namelyk, en ſalder niet toedoen, nooit zal hy eenen misdadiger, in welk een geval het ook wezen mag, meer dan veertig ſlagen laten geven: op dat niet miſſchien, ſo hy voortvoere hem daer boven met meer ſlagen te doen ſlaen, uwe broeder dan voor uwe oogen verachtelick gehouden worde.

Het getal der ſlagen werd uiterlyk op veertig bepaeld, opdat de Overheden niet tot wreedheid vervallen zouden, en opdat *een broeder niet verachtelyk gehouden werde.* — Deze geesſeling maekte niemand infaem, gelijk wy gewoon zijn te zeggen; die eene van die wetten overtreden had, op welke geene bepaelde ſtraf bedreigd was, werd, zonder onderſcheid van rang of ſtaet, op de gezegde wys gegeesſeld: maer na het ondergaen van deze ſtraf, bleev hy een *broeder*; het was alleen

(*a*) 2 Cor. 11: 24.

alleen eene pijnlyke ſtraf, aen welke geene ſchande verbonden was. — Indien nu het getal der ſlagen niet ten uitterſten op veertig bepaeld ware, dan zou een wreedaertig Rechter iemand zoo lang en geweldig hebben kunnen laten ſlaen, dat 'er de merkteekens, in zijn lichaem, van overbleeven; en, langs dezen weg, zoude hy verachtelyk geworden zijn.

Om deze Wet niet te overtreden, heten de Jooden, in volgende tijden, niemand meer ſlagen geven, dan veertig min een, of negen- en dertig. Vergel. 2 Cor. 11: 24,

Het tweede bevel in dit Kapittel, zorgt voor het onderhoud van het vee.

4. Eenen oſſe en ſult gy (*b*) niet muylbanden, als hy dorſcht.

In oude tijden was men gewoon, de oſſen te gebruiken, tot het dorſchen van koorn. Men liet deze dieren het graen, met hunne klauwen, uittreden, of men liet dezelve eenig zwaer werktuig over het koorn heen trekken. Zoo lang nu de Oſſen, met dezen arbeid bezig waren, mogten ze niet gemuilband, of, op eenigerlei andere wys, verhinderd worden, van de graanen te eten.

Het wijst zich zelve, dat dit bevel zich ook uitſtrekte tot allerlei andere dieren, welke tot den arbeid gebruikt werden. — De Israëliten moesten 'er uit leeren, hun vee van het noodige voedſel te voorzien; en, by wettige gevolgtrekking, dat zy hunnen dienstboden, behoorlyk onderhoud verſchaffen moesten. — Het is zeer opmerkelyk, dat deze Wet, in het Nieuwe Testament, tweemalen wordt aengehaeld, om te leeren, dat de dienaers van het Euangelium, met behoorlyk onderhoud, moeten verzorgd worden. 1 Cor. 9: 9, 10. 1 Tim. 5: 17, 18.

Van vs. 5-10. vinden wy eene zeer aenmerkelyke Wet, omtrent het trouwen van eenes Broeders weduwe.

5. Wanneer broeders, in het zelvde land, te ſamen woonen, ende een van hen ſterft, ende geenen ſone heeft, ſo en ſal het wijf des verſtorvenen aen geenen vreemden manne daer buyten, die niet tot

(*b*) 1 Cor. 9: 9. 1 Tim. 5: 18.

het geſlacht van den geſtorvenen behoorde, geworden: (*c*) haers overledenen mans broeder, wanneer die namelyk nog ongehuwd is, ſal tot haer ingaen, ende nemenſe ſich ter vrouwe, ende doen haer den plicht van eens mans broeder de zoon, die, uit deze vereeniging, gebooren wordt, zal des eersten mans zoon gerekend worden.

6. Ende 't ſal geſchieden, dat de eerſtgeboren, dien ſy ſal baren, ſal ſtaen in den name ſijns broeders, des verſtorvenen; op dat ſijn naem niet uytgedelgt en worde uyt Iſraël.

Het oogmerk van deze Wet was, opdat die man, die zonder zoon na te laten, overleden was, niet, uit de geſlacht Registers zijner ſtamme, mogt verloren raken: want de kinders, welke uit zulk een tweede Huwelyk verwekt werden, moesten gerekend worden de kinders van den overleden man te zijn. — Wanneer nu de tweede man, die zijnes broeders weduw getrouwd had, weder zonder kinderen kwam te ſterven, dan moest de daerop volgende der nog ongehuwde Broeders, de nagelaten weduw nemen, en dat zoo vervolgens tot den laetſten toe. Vergel. Matth. 22: 24. Marc: 12: 19. Luc. 24: 28. —

Deze gewoonte was reeds lang te vooren onder de Hebreers geweest, zie Gen. 38: 6. — dan Moſe voegde 'er de volgende matiging by.

7. Maer indien deſen man, den oudſten der ongehuwde Broederen, ſijns verſtorven broeders vrouwe niet bevallen en ſal te nemen: ſo ſal hy niet kunnen genoodzaekt worden, om deze weduw, tegen zijnen wil en dank, te trouwen. Evenwel zal hem eene openlyke ſchande worden aengedaen, te weten, ſijns overleden broeders vrouwe zal opgaen nae de poorte, naer die plaets, alwaer de vierſchaer geſpannen wordt, tot de Oudtſten, ende ſeggen; (*d*) Mijns mans broeder weygert ſijnen broeder eenen name, dat is een kind, dat zijn naem en geſlacht kan voortplanten, te verwecken in Iſraël, hy en wil my den plicht van eens mans broeder niet doen.

8. Dan ſullen hem de Oudtſten ſijner ſtadt roepen,

(*c*) Matth. 22: 24. Marc. 12 19. Luc. 20: 28. (*d*) Ruth. 4: 7.

pen, ende tot hem ſpreken, om hem, tot het trouwen van zijnes broeders weduw, te bewegen: blijft hy dan daer by ſtaen ende ſeyt; 't En bevalt my niet haer te nemen:

9 So ſal ſijns afgeſtorven broeders vrouwe voor de oogen der Oudtſten tot hem toetreden, ende ſijne ſchoe van ſijnen voet uyttrecken, ende ſpouwen in ſijn aengeſicht: ende ſal betuygen ende ſeggen; Alſoo ſal dien man gedaen worden, die ſijns broeders huys niet en ſal bouwen, en ongewillig is, om zijn geſlacht voort te planten.

10. Ende ſijn naem ſal in Iſraël genoemt worden: Het huys des genen, dien de ſchoe uytgetogen is.

Het *uittrekken van de ſchoe* gav te kennen, dat de jongman eerloos was, en verdiend had in den rang van ſlaven geplaetst te worden, die, ten blijke dat zy hunne vryheid verloren hadden, barrevoets moesten gaen. Het *ſpuwen in het aengezicht* was een teeken van de alleruiterſte verachting. — Wanneer iemand nu deze openbare ſchande ondergaen wilde, kon hy zich ontſlaen van de verplichting, om zijnes broeders weduw te trouwen.

Wijders wordt 'er eene ſtraf bepaeld, voor ſchaemtelooze vrouwen, vs. 11: 12.

11. Wanneer mannen d'een met den anderen twiſten, zoodat zy van woorden tot daden komen, en aen het vechten raken, ende het wijf des eenen toetreedt, om haren man uyt de hant des genen, die hem ſlaet, te redden, ende hare hant uytſtreckt, ende ſijne ſchamelheyt aengrijpt: als een zeker middel, om hem, tot het loslaten van haren man, te noodzaken.

12. So ſult gy hare hant afhouwen: uwe ooge en ſal niet verſchoonen; de Rechters zullen zich, door geene beweegreden, van welken aert ook, vervoeren laten, om zulk eene ſchaemtelooze vrouw van deze ſtraf te ontſlaen, of eenige oogluiking te gebruiken.

Deze ſtraf was zeer geſtreng, zoo om het aenmerkelyk na-

deel, het welk den man werd toegebracht, als om alle ſchaemteloosheid voor te komen. Welligt had een geval van dien aert, aenleiding tot deze Wet gegeven.

Vs. 13 16. *wordt de heimelyke dievery met gewigt en maten verboden.*

13. Gy en ſult geen tweederleye weegſteenen of gewichten in uwen ſack hebben, eenen grooten, om daermede goederen in te koopen, ende eenen kleynen, om daermede aen anderen uit te weegen.

14. Gy en ſult in uwen huyſe geen tweederley Epha, die onder ulieden de meest gewoone maet is, naer welke alle uwe andere maten gemaekt worden (vergel. Exod. 16: 16.) hebben, een groot ende een kleyn, om door dit middel bedrog te plegen, en u met de goederen van anderen te verrijken.

15. Gy ſult eenen volkomenen ende gerechten weegſteen hebben; gy ſult een volkomen ende gerecht Epha hebben; gy zult, in den Koophandel, en alle andere handelingen met uwe naeſten, recht doen, elk het zijne gevende; op dat uwe dagen verlengt worden in 't land, dat u de HEERE uwe Godt geven ſal.

16. Want al wie ſulcks doet, is den HEERE uwen Godt (*e*) een grouwel: [*ja*] al wie onrecht doet: van zulken mensch heeft de Heer eenen byzonderen afkeer, welken Hy hem, door geduchte ſtraffen, zal doen gevoelen.

Na dit alles volgt het bevel, om Amalek te verdelgen vs. 17-19.

17. Gedenckt wat u (*f*) Amalek gedaen heeft, op den wegh, als gy uyt Egypten uyttoogt: gelijk ik Exod. 17: 8, ter gedachtenis voor het nageſlacht, heb aengeteekend.

18. Hoe hy u op den wegh ontmoette, ende ſloegh onder u in den ſteert, dat is in de achterhoede, alle de ſwacke, die langzaem achter u aenkwamen, als gy moede ende mat waert: ende hy en vreeſde Godt niet; hy betoonde, met zijn gedrag, dat hy geen ontzach

(*e*) Spr. 11: 1. (*f*) Exod. 17: 8.

ontzach had voor Jehovah, onzen God, van wiens groote en vreeslyke daden hy, by geruchte, gehoord had.

19. 't Sal dan geſchieden, als u de HEERE uwe Godt ruſte ſal gegeven hebben van alle uwe vyanden rontomme, als gy de oude inwooners, uit Canaan, zult verdreeven hebben, in rust zult woonen, en gevestigd zijn in 't land, dat u de HEERE uwe Godt eerlang ten erve geven ſal, om 't ſelve erflick te beſitten, dat gy de gedachteniſſe van Amalek ſult van onder den hemel uytdelgen: en alle de nakomelingen van Amalek, tot den laetsten man toe, zoo geheel uitroejen, dat de naem van dit volk, onder de natien der waereld, niet meer zal genoemd worden: en vergeet het niet, draegt toch zorg, dat gy dit Godlyk oordeel, over de onmenſchelyke Amalekiten, ter zijner tijd ter uitvoer brengt: laet ik het u, als eene zaek van het uiterſte gewicht, nog eens op het hart drukken, verzuimt het niet.

Dit bevel mag, in den eersten opflag, zeer wreed en onmenſchelyk ſchijnen; maer, wanneer men de zaek wat meer van naby beziet, zal men bevinden, dat de Heer rechtvaerdige redenen hadde, om dit bevel, door Moſe, aen Israël te geven. De Joodſche Rabbi Abarbanel geevt 'er vierderlei redenen van.

I. Dat de Amalekkers, zonder den minſten ſchijn van reden, op de Israëliten waren aengevallen. Israël had hun geene ſchijnbare aenleiding tot eenig ongenoegen gegeven. Het volk van God trok ver genoeg voorby hunne landpalen henen, zoodat zy hunnen vyandigen uitval niet verontſchuldigen konden, met te zeggen: wy vreesden, dat de Israëliten op ons zouden aenvallen. — De vyandige handelwys der Amalekkers was derhalven ongegrond en onrechtvaerdig.

II. Dat zy onverwacht en onverhoeds op de Israëliten waren aengevallen. Zy *waren hun ontmoet op den weg*. De aenval was by verraſſing geſchied, daer de Israëliten, van den kant der Amalekkers, geen kwaed vreesden in het geheel.

III. Dat de Amalekkers, op eene onëdelmoedige en laf hartige wys, hunne wapenen gewend hadden, tegen dat gedeelte van Israëls leger, dat geheel weerloos was. Zy hadden Israël *in den ſtaert geſlagen*, en hadden de zoodanige gedood,

die, vermoeid en afgemat zijnde, achter aen kwamen, en geene krachten hadden, om den vyand eenigen tegenſtand te bieden.

IV. Dat zy de Godlyke Almacht verlochend hadden. Zy hadden wel gehoord, hoe de Heer zijn volk, door verbaſzende wonderen, uit Egyptenland verlost had, en evenwel zy *vreesden God niet*, en ontzagen zich niet, om op het zwakste gedeelte van dit volk aen te vallen.

Byna 400 jaren, na dezen tijd, kreeg Saul bevel, om dezen last ter uitvoer te brengen, en de Amalekkers geheel en al te verdelgen, en toen hy eenige van dit volk liet leven, nam de HEER het zoo euvel op, dat de throon aen zijnen nakomelingen ontzegd wierd 1 Sam. 15. Naderhand evenwel is dit bevel, door David, Hiskias en Esther, ter uitvoer gebracht 1 Sam. 30: 17. 1 Chron. 4: 41-43. Esth. 9: 12, 13.

HET XXVI. KAPITTEL.

Wy vinden in dit Kapittel eenige nadere bepalingen, zoo omtrent de wet der eerstelingen, vs. 1-11, als omtrent die der tienden, vs. 12-15, en daerna wordt die redenvoering, welke met Kap. 11. eenen aenvang nam, plechtig beſloten, vs. 16-19.

1. VOorts ſal 't geſchieden, wanneer gy ſult gekomen zijn, gelijk nu binnen korten geſchieden zal, in 't lant, dat u de HEERE uwe Godt ten erve geven ſal; ende gy dat erflick ſult beſitten, ende daer in, na behaelde overwinning op uwe vyanden, in rust en veilig, woonen zult:

2. So ſult gy telken jaer nemen van de (*a*) eerſtelingen aller vrucht des lants, die gy opbrengen, en in-

(*a*) Exod. 23: 19. ende 34: 26. Levit. 2: 14. ende 23: 10. Num. 15: 17, &c.

inzamelen ſult van uw lant, dat u de HEERE uwe Godt geeft, ende ſultſe in eenen korf leggen: ende gy ſult henen gaen tot de plaetſe, van het Heiligdom, die de HEERE uwe Godt verkoren ſal hebben, om ſijnen name aldaer te doen woonen.

'Er zijn, die meenen, dat de Israëliten de hier vermelde plechtigheid alleenlyk verrichten moesten, in het eerste jaer van hunne gevestigde wooning in Canaan: maer, nae onze gedachten, moest dezelve by aenhoudendheid, van jaer tot jaer, worden waergenomen, het zevende alleen uitgezonderd. Dit ſchijnt, uit vergelijking van Nehem. 10: 35. duidelyk genoeg te blijken. Dit is ook het algemeen begrip der Joden. — De hier bedoelde eerstelingen moesten genomen worden van allerlei veld en boomvruchten, zonder uitzondering. Moſe ſpreekt onbepaeld van *de eerstelingen aller vruchten des lands*. — De Wet bepaelt niet, hoe veel van elk ſoort der vruchten, tot eerstelingen, moesten genomen worden, maer laet dit aen elks vryheid volkomen over. — Ook zegt de Wet niet, op welken tijd van het jaer deeze plechtigheid moest worden waergenomen. Het allerwaerſchijnlykst is, dat de opbrenging deezer eerstelingen, met het Pinksterfeest, eenen aenvang nam, en voortduurde tot aen het Loovhuttenfeest, zoodat ieder, van deezen tusſchentijd, eenen dag nam, wanneer het hem best gelegen kwam.

Moſe zegt eenvouwig, dat deeze eerstelingen, in daertoe geſchikte *korven*, naer de plaets van het Heiligdom, moesten gebracht worden. Maer de Joodſche Meesters geven ons een uitvoerig bericht van de plechtigheden, welke daerby in acht genomen werden. — Te weten, elk Huisvader lette 'er nauwkeurig op, welke vruchten het eerst van allen rijp waren. Deze teekende hy, door 'er eene bies om te binden, zeggende, *dit zijn eerstelingen*. — Alle deze eerst rijpe vruchten bracht hy in een korv. Deze korven waren eenvouwig van teenen, of van andere meer kostbare ſtoffen, nae elks vermogen. — In dezen korv werden de vruchten op eene voegzame wys gerangſchikt. Onder lagen de meest vaste, de koornairen, de olijven en de dadelen, daerop de weekere, de granaet-appelen, de vijgen, en zoo vervolgens. — Met dezen opgevulden korv

moest elk huisvader naer de Stad gaen, welke de Heer, tot de plaets van den openbaren Godsdienst, verkoren had; en aldaer aengekomen zijnde, moest hy den korv aen den dienenden Priester ter hand ſtellen, gelijk 'er daerom wordt bygevoegd.

3. Ende gy ſult komen tot den Prieſter, dewelcke in die dagen zijn, en wiens post het op dien tijd wezen ſal, de aengebrachte gaven den Heere voor te ſtellen, ende tot hem ſeggen; Ick verklare heden voor den HEERE uwen Godt, dat ick gekomen ben in 't lant, het welcke de HEERE onſen vaderen geſworen heeft, ons te ſullen geven.

Deze verklaring was eene dankbare erkentenis van des Heeren goedheid en trouw, dat hy zijnen volke de beloovde ervenis van Canaan werkelyk geſchonken had. — Deze verklaring moest niet alleen geſchieden, in het eerste jaer der intrede in Canaan, maer ook in volgende tijden: trouwens, al was een Israëlijt in Canaan geboren, moest hy zich echter rekenen, in zijne Vaderen, daerin gekomen te zijn, en, by deze plechtige gelegenheid, openlyk erkennen, dat hy zijne tegenwoordige voorrechten, aen Gods weldadigheid en trouw, had dank te weten.

4. Ende de Prieſter ſal, zoodra gy de gemelde verklaring gedaen hebt, den korf van uwer hant nemen: ende hy ſal dien voor den altaer des HEEREN uwes Godts nederſetten.

Te weten, deze eerstelingen kwamen geheel ten voordeele van de Priesteren, die het Heiligdom bedienden, niets kwam 'er van op den altaer; evenwel moesten zy den Heer toegewijd worden, door dezelve voor den altaer neder te zetten, en voor het aengezicht des Heeren te bewegen. — De garv der eerstelingen toch moest, voor het aengezicht des Heeren, bewogen worden Lev. 23: 11, en daeruit mag men beſluiten, dat 'er, ook in ons geval, ſoortgelijk eene beweging hebbe plaets gehad: want tusſchen die garv, en deze eerstelingen, was, in het wezen der zake, geen verſchil; het onderſcheid beſtond alleen hierin, dat de eerste, in den naam van het gantſche volk, den Heer werd toegebracht, terwijl, in ons ge-

geval, elk huisvader, hoofd voor hoofd, zijne gaven den Heere aenbood.

5. Dan, terwijl de korv, door den Priester, bewogen wordt, fult gy voor het aengefichte des HEEREN uwes Godts betuygen, ende feggen; Mijn vader was een bedorven Syrier, ende hy (*b*) toogh af nae Egypten, ende verkeerde aldaer als vreemdelingh met weynigh volcks: maer hy wert aldaer tot een groot, machtigh, ende menigvuldigh volck.

6. Doch de Egyptenaers deden ons quaet, ende verdruckten ons; ende leyden ons eenen harden dienft op.

7. Doe riepen wy tot den HEERE, den Godt onfer vaderen: ende de HEERE (*c*) verhoorde onfe ftemme, ende aenfagh onfe elende, ende onfen arbeyt, ende onfe onderdruckinge.

8. Ende de HEERE voerde ons uyt Egypten, door eene ftercke hant, door zyne Almacht, welke onwederftaenbaer is, ende door eenen uytgeftreckten arm, met blijkbare bewijzen van zyn onbeperkt Alvermogen, ende door grooten fchrik: waermede de Egyptenaers, van wegen de daden des Heeren, bevangen werden, ende door teeckenen, ende door wonderen, door wonderdadige plagen en geduchte oordeelen.

9. Ende hy heeft ons gebracht tot defe plaetfe: ende hy heeft ons dit lant gegeven, een lant vloeyende van melck ende honich.

10. Ende nu, fiet ick hebbe gebracht de eerftelingen van de vrucht defes lants, dat gy, HEERE, my gegeven hebt.

Deze aenmerkelyke betuiging, welke elk een Israëlijt doen moest vs. 5-10, verdient wat nader overweging. — Zy beftond uit twee deelen.

1. Eene dankbare erkentenis van Gods weldadigheid, aen Jacobs nageflacht, beweezen. — Hier werd de aendacht van elken Israëlijt bepaeld:

(*b*) Gen. 46: 1. &c. (*c*) Exod. 2: 23, &c.

A. By de zeer geringe beginſelen van zijn volk. *Mijn Vader*, moest hy zeggen, *was een bedorven Syrier*. Hy bedoelt zijnen Vader Jacob. Dees werd een *Syrier* genaemd, omdat hy, ſchoon in Canaan geboren, geduurende niet minder dan twintig Jaren, in Syrien verkeerd had. Behoudt men onze gewoone vertaling, *een bedorven Syrier*, dan werd Jacob dus beſchreeven, omdat Laban zijn Oom niets had onbeproevd gelaten, om hem te verderven; en het ook werkelyk zoude gedaen hebben, ware 'er de Voorzienigheid niet, op eene gansch zonderlinge wys, tusſchen beide gekomen. — Dan, wy voegen ons, by die taelkenners, die het vertalen, *myn Vader was een zwervend Syrier*: en hoe Jacob, als de bediende van zijnen Schoonvader, door Syrie, zonder een vast verblijv, hebbe rond gezworven, is genoeg bekend. — Deze herinnering was voor eenen Israëlijt, die in Canaan woonde, zeer gepast, om hem tot dankbaerheid aen te ſpooren; en het opbrengen der eerstelingen was een teeken van deze dankbaerheid.

B. Wijders werd de aendacht der Israëliten bepaeld, by de vreemdelingſchap van Jacob en zijn huisgezin, in Egypte; by de verbazende vermenigvuldiging van dit geſlacht, in dat zelvde Landſchap; by de verdrukking, welke hunnen Vaderen, door de Egyptenaren, was aengedaen; by hunne bittere klachten, onder deze ellende; en by de blijkbare wonderen, welke de Allerhoogste, ter hunner verloſſing, gewrocht had; als mede by de ervelyke en geruste inwooning in het gezegend Canaan. — Alle herinneringen, welke het hart van elken Israëlijt, met levendige beſeffen van dankbaerheid, vervullen moesten.

II. By deze dankbare erkentenis van Gods Weldadigheid, moest elk een Israëlijt eene verklaring voegen van zijne tegenwoordige verrichting, zeggende vs. 10. *En nu, ziet, ik hebbe gebracht de eerstelingen van de vrucht dezes lands, dat gy*, HEERE, *my gegeven hebt*: waerdoor hy te kennen gav, dat al zijn voorſpoed van den HEER alleen oorſprongelyk was. Het was des HEEREN *land*, het welk hem deze vruchten voortgebracht, en des HEEREN zegen, die dezelve vermenigvuldigd had.

Dan,

Dan, zoo vervolgt Moſe, wanneer gy deze verklaring zult gedaen hebben, dan ſult gyſe, te weten de gemelde eerſtelingen, nederſetten voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts, ende ſult u buygen voor 't aengeſichte des HEEREN uwes Godts.

Vs. 4. was reeds gezegd, dat de eerstelingen, voor des Heeren aengezicht, moesten nedergezet worden, men zou daerom de woorden van vs. 10. beter dus vertalen: gy zult ſe *daer laten* voor het aengezicht des Heeren uwes Gods, dat is, „ gy zult de eerstelingen, welke nu aen den Heer „ toegewijd, en de uwe niet meer zyn, laten ſtaen in het „ Heiligdom, en henen gaen, nadat gy u *voor het aengezicht* „ *des Heeren uwes Gods zult gebogen hebben*, met diep ontzach „ en eerbied, dankende voor die verleende weldaden. en „ ſmeekende om verderen zegen over den arbeid uwer handen."

11. Ende gy ſult vrolick zijn over al 't goet, dat de HEERE uwe Godt u ende uwen huyſe gegeven heeft: gy, ende de Levijt, ende de vreemdelingh, die in 't midden van u is, Gy zult eene vreugdemaeltijd aenleggen, en daeraen den Levijt, den vreemdeling, en den nooddruftigen, vergasten, vergel. Kap. 12: 6, 7. 16: 10, 11, 12.

Laten wy nog een enkel woord zeggen, van het oogmerk dezer plechtigheid. — Zy diende 1. om Israël by aenhoudendheid te herinneren, dat JEHOVAH, hunne God, de Schepper was van Hemel en aerde, de oorſprong van alle zegeningen. 2. Zy was gevolgelyk zeer geſchikt, om Israël, van den afgodsdienst der nabuurige volkeren, te rug te houden, en. 3. om hen tot dankbaerheid en gehoorzaemheid op te wekken. — Deze verordening was derhalven, in het zedelyk oogmerk, van zeer veel aenbelang.

Vs. 12-15. *vinden wy eenige nadere bepalingen, omtrent de Wet der Tienden.*

Vooraf hebben wy op te merken, dat hier van de zoogenaemde *tweede Tienden* geſproken worde, vergel. Kap. 14: 28, 29. Twee jaren achter één, moesten dezelve, naer de plaets

van het Heiligdom, gebracht worden. Maer, in het derde jaer, moest elk een Israëliet dezelve, in zyn eigen huis, tot onderhoud der armen, besteden. Vermids nu niemand het opzicht hadde, over het besteden van deze Tienden, en de gansche zaek, als het ware, aen de eerlykheid van elken huisvader, was overgelaten, wordt hier bepaeld, dat ieder, op het volgende Feest voor het aengezicht des Heeren verschijnende, verplicht zoude zijn, op eene zeer plechtige wys, en als het ware onder eede, te verklaren, dat hy zich, in de zaek der tweede tienden, behoorlyk van zijnen plicht gekweeten hadde.

12. Wanneer gy, zoo luidt die nadere bepaling, *wanneer gy* sult ge eyndigt hebben (*d*) alle tienden uwes inkomens te vertienen, in het derde jaer, zijnde een jaer der tienden, in het welk de tienden tot onderhoud der armen moesten besteed worden: dan sult gy de tweede tienden, niet gelijk in de beide voorgaende jaren, ten voordeele der Priesteren, naer de plaets van het Heiligdom, brengen, maer gy zult dezelve den Levijt, den vreemdelingh, den weese, ende der weduwe geven, dat sy in uwe poorten eten, ende versadigt worden.

13. Ende gy sult, de eerst volgende reis, dat gy, ter gelegenheid van een der hooge Feesten, u naer de plaets van den openbaren Godsdienst, begeevt, eene plechtige verklaring doen, dat gy u, in het uitdeelen der gemelde tienden, ten behoeve der armen, behoorlyk van uwen plicht gekweeten hebt, ende voor 't aengesichte des HEEREN uwes Godts seggen; Ick heb het heylige, de tweede tienden namelyk, uyt den huyse wechgenomen, dezelve van myn overig inkomen afgezonderd, ende hebbe het oock den Levijt, ende den vreemdelingh, den weese, ende der weduwe gegeven, (*e*) nae alle uwe geboden, die gy my geboden hebt: ick en heb in dit geval niets van uwe geboden overgetreden, ende niets vergeten.

14. Ick en hebbe daer van niet gegeten in mijn leet, ik zelvs heb my 'er niet van bediend, onder voorwend-

sel

(*d*) Lev. 27: 30. Num. 18: 24. (*e*) bov. 14: 27.

ſel van armoede; ook heb ik dezelve, niet met weerzin, maer met een blymoedig hart, aen den nooddruftigen, uitgedeeld, ende hebbe daer van niets wechgenomen tot yets onreyns, ik heb daervan niets, op eene heiligſchendende wys, tot een gemeen gebruik, beſteed, noch daer van uit-gegeven tot het lijkfeest van eenen dooden: het welk eene dubbele verontheiliging zoude geweest zyn: ick ben in het uitdeelen der tweede tienden, in het derde jaer, der ſtemme des HEEREN mijnes Godts gehoorſaem geweeſt, ick hebbe gedaen nae alles, dat gy my geboden hebt.

Na deze betuiging, zouden de Israëliten vrymoedigheid hebben, om des Heeren zegen, over het ganſche volk, af te ſmeeken, zeggende.

15. Heer onze God! Siet, met oogen van gunst en lievde, nederwaerts van uwe heylige wooninge, van den hoogen hemel, ende ſegent uw volck, den Iſraël, ende het lant, dat gy ons gegeven hebt: gelijck als gy onſen vaderen geſworen hebt; een lant van melck ende honinch vloeyende.

Eindelyk volgt het beſluit der ganſche Redenvoering, welke met Kap. XI begonnen is, Vs. 16-19.

16. Te deſen dage gebiedt u de HEERE uwe Godt, door mijnen mond, deſe inſettingen ende rechten te doen: alle die zedelyke, kerkplechtige en burgerlyke wetten te onderhouden, welke ik Ulieden heden, ter herinnering, heb voorgeſteld: beantwoord dan aen uwe verplichting; houdt dan ende doet deſelve, met uwe gantſche herte, ende met uwe gantſche ziele; gehoorzaemt alle Gods geboden, met lust en met inſpanning van alle uwe vermogens.

17. Heden (*f*) hebt gy den HEERE doen ſeggen, of Hy heeft openlyk, door mijnen mond, verklaerd, dat hy u tot eenen Godt ſal zijn, ende u onder de verplichting

(*f*) Gen. 17: 7.

gebracht, uit kracht van het Verbond, het welk hy, op Sinai, met uwe Vaderen, gemaekt heeft, dat gy ſult wandelen in ſijne wegen, ende houden ſijne inſettingen, ende ſijne geboden, ende ſijne rechten, ende dat gy ſijner ſtemme ſult gehoorſaem zijn.

18. Ende de HEERE heeft u heden doen ſeggen, gylieden hebt u plechtig verbonden van uwen kant, dat gy hem tot een (*g*) volck des eygendoms ſult zijn, gelijck als hy u geſproken heeft, ende dat gy, ten bewijze daervan, alle ſijne geboden ſult houden.

19. (*h*) Op dat hy u alſo boven alle de andere volcken, die hy op de aerde gemaeckt heeft, hoogh ſette, en uitermaten zeer verheffe, tot lof, zoodat andere Natien, met roem van u ſpreken zullen, ende tot eenen name, zoodat de omliggende volkeren u eerbied bewijzen zullen, ende tot heerlickheyt: zoodat uwe voorſpoed en uw luister uitnemend groot zullen wezen: ende op dat gy een heyligh volck zijt den HEERE uwen Gode, gelijck als hy geſproken heeft, vergel. Exod. 19: 5, 6.

Dit alles herinnerde Moſe aen Israël, om hen te doen gedenken, aen het Verbond, het welk de HEER met hun, op Sinai, in hunne Vaderen, had opgericht; en hun de verplichting onder het oog te brengen, om de wetten van dat Verbond getrouwelyk te gehoorzamen, wanneer zy zich ook konden verzekerd houden, dat zy de beloovde zegeningen, in Canaan, genieten zouden.

Met dit Kap. 26. loopt de Redenvoering van Moſe ten einde; in dezelve worden niet alleen vele wetten herhaeld, welke reeds te voren door God zelven gegeven waren, maer'er worden ook verſcheiden nieuwe wetten ingevlochten. — Het wijst zich evenwel van zelve, dat Moſe ook de laetste onmiddelijk van den HEER ontvangen, en zijnes namens aen Israël belast hebbe. Trouwens, Moſe geevt ook allerwegen te kennen, dat hy ſprak in den naem en op last van den hoogen God zelven; men vergelijke onder andere vs. 16. van dit Kap.

(*g*) Exod. 19: 5. bov. 7: 6. ende 14: 2. (*h*) bov. 4: 7.

HET XXVII. KAPITTEL.

Nadat Moſe van Kap. 5. *tot* 26, *de wetten van het Sinaitiſch Verbond, aen de Israëliten herinnerd had, ſtelt hy nu de middelen voor, welke geſchikt waren, om Israël, tot eene naerstige betrachting van deze Wetten, aen te ſpooren. — Ten dien einde moesten zy, in Canaan gekomen zijnde, gedenkſteenen oprechten, vs.* 1 4, *ook moesten zy eenen nieuwen altaer bouwen, en daerop Brandofferen aenſteken, vs.* 5-8. *Voorts moesten de vloeken en zegeningen, met welke de onderhouding van dit Verbond was aengedrongen, openlyk en plechtig worden uitgeſproken, vs.* 9-26.

1. ENde Moſe met t'ſamen den Oudtſten of burgerlijke Opperhoofden Iſraëls, geboodt den volcke, in eene algemeene en plechtige Vergadering, met een nadrukkelyken yver, dat zy vooral de geboden van het Sinaitiſch Verbond onderhouden zouden, ſeggende: Behoudt alle deſe geboden, die ick ulieden heden gebiede, en gehoorzaemt dezelve.

By deze gelegenheid was Moſe vergezeld, van Israëls Oudsten en burgerlyke Opperhoofden, om aen zijn voorſtel des te meer gezach en nadruk by te zetten, en de Vergadering te doen opmerken, dat het niet alleen de Priesters en de Leviten, die van den Godsdienst leven moesten, maer ook de burgerlyke Regeerders waren, die, op het gehoorzamen der Godlijke Wetten, aendrongen. — Het herinnert ons den gezegenden invloed, welken de Godsdienst op den Staet heeft, en het belang, het welk, beide Overheden en onderdanen, 'er by hebben, dat de Godsdienst waergenomen en gehandhaevd worde.

2. 't Sal dan geſchieden, ten dage, (*a*) als gy

(*a*) Joſ. 4: 1, &c.

over de Jordane ſult gegaen zijn, in 't lant, dat u de HEERE uwe Godt geven ſal; of ten minſten korten tijd, nadat gy in Canaan zult gevestigd zijn, ſo ſult gy u groote ſteenen oprichten, ende beſtrijckenſe met kalck, opdat zy glad en effen worden, en geſchikt, om 'er op te ſchrijven.

Moſe bepaelt niet, hoeveele ſteenen 'er moesten opgericht worden. Doorgaends denkt men, dat 'er XII wezen moesten, naer het getal der XII Pylaren, welke Moſe voorheen hadt opgericht, toen hy het Verbond, tuſſchen den HEER en het volk, bevestigde, Exod. 24: 4.

3. Ende gy ſult daer op ſchrijven alle woorden deſer wet, als gy overgegaen ſult zijn: op dat gy komet en blijvet in 't lant, dat de HEERE uwe Godt u geven ſal; een lant vloeyende van melck ende honich, gelijck als de HEERE, uwer vaderen Godt, tot u geſproken heeft.

Alle de woorden dezer Wet; welke woorden bedoelt Moſe? ſommigen denken aen het ganſche Boek Deuteronomium, of immers die geheele redenvoering, welke de Godsman nu geëindigd had, Kap. XI-XXVI. Maer dit ſchijnt te veel geweest te zijn, om op ſteenen te ſchrijven. Anderen zijn, in naevolging van Joſephus, van gedachten, dat Moſe het oog hebbe, op die vloeken, welke vervolgens vs. 15-26, worden voorgeſteld. Maer kunnen die vloeken wel zoo zeer *de woorden der Wet* genaemd worden? — Voor het naest zouden wy het daervoor houden, dat 'er van de Wet der X woorden geſproken worde, welke het kort begrip van alle de Wetten des Sinaitiſchen Verbonds uitmaekte.

De ſteenhoop, op welken de woorden der Wet moesten geſchreeven worden, zou aen de grenzen van Canaan worden opgericht: om Israël, door dit plechtig gedenkteeken, te herinneren, dat deze Wet de voorwaerden behelsde, op welke zy in Canaan waren ingeleid, en den beloovden zegen, in dat land, genieten zouden.

4. 't Sal dan geſchieden, als gy over de Jordane gegaen ſult zijn, dat gy deſelve ſteenen, van dewelcke ick u heden gebiede, ſult oprichten op den bergh

bergh Ebal: dat is den *vloekberg*, om aen te wijzen, dat de ſchenders van de Wet den vloek verdienden, ende gy ſultſe, de gemelde ſteenen, met kalck beſtrijcken.

5. (*b*) Ende gy ſult aldaer den HEERE uwen Godt eenen altaer bouwen: om het Verbond met hem, door offeranden, te vernieuwen, te weten eenen altaer van ruwe ſteenen, welke gy aldaer op dien berg vinden, en gebruiken zult, zonder dezelve te fatſoeneeren of te polijſten, gy ſult geen yſer over deſelve bewegen, vergel. Exod. 20: 25.

6. Van heele en ongevormde ſteenen ſult gy den altaer des HEEREN uwes Godts bouwen: ende gy ſult den HEERE uwen Godt brand-offeren daer op offeren, op ſoortgelijke wys, ale aen Horeb geſchied is Exod 24: 5.

7. Oock ſult gy danck-offeren offeren, ende ſult aldaer eten, ende vrolick zijn voor 't aengeſichte des HEEREN uwes Godts, door het aenleggen van vreugdemaeltijden van het overſchot der dank-offeren, even als aen Horeb Exod. 24: 5.

Maer hoe is dit bevel overeentebrengen, met de Godlyke Wet, dat den HEERE geen altaer van ſteenen of van aerde mogt gemaekt, en dat 'er niet mogt geofferd worden, dan alleen in het Heiligdom Exod. 27. en Lev. 17? — Dan men wete, dat 'er, by zekere buitengewoone gelegenheden, meermalen altaren zijn opgericht, tot het doen van bepaelde offeranden, en dat zulke altaren niet in wezen bleeven, gelijk by voorbeeld aen Horeb Exod. 24: 4. ſoortgelijk was ook de altaer van Gideon en Manoach Richt. 6: 24, 26. 13: 19, enz. Zoo was het ook in ons geval gelegen. Deze altaer moest maer van ruwe ſteenen gemaekt worden, op dat men denzelven, nadat hy tot het tegenwoordig oogmerk gedient had, zou kunnen nederwerpen.

8. Ende gy ſult op deſe ſteenen, niet van den altaer, maer van welke vs. 2. geſproken is, ſchrijven alle woorden deſer wet, die wel uytdruckende, opdat elk een Israëlijt dezelve lezen kunne.

(*b*) Exod. 20: 25. Joſ. 8: 31.

Hier op volgt de uitſpreking der vloeken, vs. 9 26.

9. Voorts ſprack Moſe, met t'ſamen de Leviti-ſche Priesteren, die zich nu mede by de Oudsten gevoegd hadden, tot gantſch Iſraël, ſeggende: Luyſtert toe, let toch op het gene ik thans zal ſpreken, ende hoort 'er na o Iſraël! met eene ingeſpannen aendacht; op deſen dagh zijt gy den HEERE uwen Godt tot een volck geworden, op dien dag, op welken gy die plechtigheid verrichten zult, welke ik nu zal inſtellen, zult gy het Verbond, met den HEERE uwen God, vernieuwen, en verklaren, dat gy u, als het volk van zijn byzonder eigendom, gedragen zult.

10. Daerom ſult gy der ſtemme des HEEREN uwes Godts gehoorſaem zijn: ende gy ſult doen ſijne geboden, ende ſijne inſettingen, die ick u heden gebiede.

11. Ende Moſe geboodt den volcke te dien dage, ſeggende:

12. Deſe ſullen ſtaen om het volck te ſegenen op den bergh Gerizim, als gy over de Jordane gegaen ſult zijn: Simeon, ende Levi, ende Juda, ende Iſſaichar, ende Joſeph, ende Benjamin.

13. Ende deſe ſullen ſtaen over den vloeck op den bergh Ebal: Ruben, Gad, ende Aſer, ende Zebulon, Dan, ende Naphtali.

Omtrent deze verordening dient men te weten.

I. Dat *Gerizim* en *Ebal* twee bergen waren, in dat gedeelte van Canaan, het welk naderhand, aen de ſtamme Ephraim, ten deele gevallen is. Deze twee bergen waren, door een dal van eene kleine uitgeſtrektheid, van één geſcheiden, en zoo digt by elkander gelegen, dat men de woorden der Priesteren, die, in het tusſchen beiden gelegen dal, ſtaende, den zegen en den vloek uitſpraken, op beide de bergen, zeer wel hooren en verſtaen konde.

II. Op

II. Op elk van deze bergen, of op de ſchuine afhellingen van elken berg, werden zes ſtammen geplaetst. Moſe bepaelde uitdrukkelyk, welke ſtammen, op de ſchuinſche afhellingen van Gerizim, en welke, op die van Ebal, ſtaen zouden; zekerlijk om de twisten voor te komen, welke 'er zouden ontſtaen zijn, wanneer het aen de ſtammen was overgelaten, om zich, nae willekeur, of onderlinge ſchikkinge te plaetſen.

III. Op den berg *Gerizim* zouden zes ſtammen ſtaen, *om het volk te zegenen* vs. 12, dat is te zeggen, deze zes ſtammen zouden het Formulier der zegeningen, het welk door de Priesteren zoude uitgeſproken worden, door het uitroepen van *Amen* bevestigen: want dat de zegeningen en de vloeken, door de Priesteren, ſtaende in het midden der valleije, zouden uitgeſproken worden, zal ons dadelijk nader blijken, vs. 14.

IV. Op den anderen berg *Ebal*, en deszelvs ſchuinſche afhelling, zoude de zes overige ſtammen ſtaen; niet om het volk te vloeken, maer om te *ſtaen over den vloek* vs. 13. — Men merke deze verandering in de bewoordingen wel op. De reden ſchijnt deze te zijn: deels dat Moſe, als het ware, eenen weerzin had, om het volk van Israël, als een voorwerp van den vloek, te noemen; deels dat de zegen, in het algemeen, aen het ganſche volk beloovd werd, *indien zy der ſtemme des* HEEREN *hunnes Gods vlijtig zouden gehoorzamen*, terwijl de vloek op elken byzonderen perſoon zou rusten, die zich van den Heer afkeerde.

V. Op den berg der zegeningen, werden de ſtammen geplaetst van Simeon, Levi, Juda, Isſaſchar, Joſeph en Benjamin: en, op den Vloekberg, Ruben, Gad, Azer, Zebulon, Dan en Naphtali. — De zes eerste waren alle oorſprongelyk van Jacobs zonen, uit zijne vrye vrouwen, Lea en Rachel, geboren: en hierom ſchijnen deze, als aenzienlyker zijnde, gekozen te zijn, om de zegeningen te beamen. De zes andere, geſchikt, om den vloek te beamen, waren min aenzienlyk. Ruben had, door het beklimmen van zijns Vaders bed, zijne waerdigheid verlooren. Zebulon was de jongste van Leas zonen. De vier overige waren uit dienstmaegden geboren.

VI. Eindelyk wijst het zich van zelve, dat deze plechtigheid, even zoo aendoenlyk, als ſtatelyk, wezen zoude. Israël moest, by die gelegenheid, gevoelig getroffen worden, over de zegeningen en vervloekingen, welke aen het gehoorzamen, of overtreden van 's HEEREN geboden, verbonden werden, en daerdoor aengeſpoord worden, om den HEERE en zijnen dienst getrouw te blijven.

14. Ende de Leviten, dat is de Priesters: want het gros der Leviten moest mede op Gerizim ſtaen, vs. 12; de Priesters dan, ſullen in de vallelje, tusſchen de beide bergen in ſtaende, betuygen ende ſeggen tot alle man van Iſraël, dat op de ſchuinsche afhelling der beide bergen zal geſchaerd ſtaen, met verhevene ſtemme:

15. Vervloeckt zy de man, elk een Israëlijt, wie hy ook wezen mag, die een geſneden, ofte gegoten beelt, eenen grouwel des HEEREN, een werck van 's werckmeeſters handen, ſal laten maken, om zulk een beeld Godsdienstige eer aen te doen, ende ſetten in 't verborgen: of liever *hoewel hy het zal zetten in het verborgen*, al is hy geen openbaer beeldendienaer, en al bedrijvt hy zulk een gruwelſtuk, in het heimelyke, ende al 't volck ſal antwoorden, ende ſeggen, Amen.

Moſe ſpreekt hier van heimelyke zonden tegen het twede gebod: dan elk begrijpt, dat hier alle overtredingen, tegen de gebaden der eerste Wet-tafel, onder verſtaen worden.

Op deze, en elk der volgende vloekſpraken, moest *al het volk*, dat is het zestal der ſtammen, die op Ebal geplaetst waren vs. 13, *antwoorden en zeggen Amen.* Door het uitroepen van dit *Amen*, gaven zy de volgende zaken te kennen: — (1). Dat zy geloovden en verzekerd waren, dat deze vloekſpraken, aen den ongehoorzamen, door God, als eenen vertoornden Rechter, werkelyk zouden ter uitvoer gebracht worden. — (2). Zy verklaren daerdoor de billykheid van die vervloekingen, en dat elk der overtrederen de bedreigde ſtraf rechtvaerdig verdiend had. — (3). Zy betuigden daerdoor, dat

dat zy zich zelven, en elk uit het volk van Israël, aen deze vloekſpraken, in geval van overtreding, gewillig onderwierpen; als mede dat het ganſche volk, ingeval van eenen algemeenen afval, zich alle de bedreigde oordeelen rechtvaerdig op den hals zoude halen.

Wijders ſpreekt Moſe van heimelyke overtredingen tegen het vijfde gebod.

16. Vervloeckt zy, die ſijnen vader, ofte ſijne moeder in zijn hart veracht, zoodat hy zijnen Ouderen den behoorlyken eerbied niet toedrage: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

Hierop volgt de vloekſpraek op heimelyke overtredingen tegen het achtſte gebod vs. 17-19, *tegen het zevende gebod vs.* 20-23; *tegen het zesde gebod vs.* 24-25.

17. Vervloeckt zy, die ſijns naeſten lantpale verruckt, en hem met list, op eene heimelyke wys, van zijne goederen beroovt: ende al 't volk ſal ſeggen, Amen.

18. Vervloeckt zy, die zijnen naesten eenen verkeerden raed geevt; by voorbeeld iemand, die eenen blinden, onder ſchijn van hem op den rechten weg te helpen, op den verkeerden wegh doet doolen, midsgaders elk, die, in eenig geval, op eene verraderlyke wys, te werk gaet: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

19. Vervloeckt zy, die het recht des vreemdelings, des weeſen, ende der weduwe buygt, of iemand anders, op eene listige en bedekte wys, te kort doet: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

20. Vervloeckt zy, die by het wijf ſijns vaders ligt, om dat hy ſijns vaders ſlippe ontdeckt heeft, of, in het verborgen, eenigerlei bloedſchande begaet: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

21. Vervloeckt zy, die by eenigh beeſt ligt: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

22. Vervloeckt zy, die by ſijne volle ſuſter ligt,

of by zijne halve zuster, de dochter ſijns vaders, of de dochter ſijner moeder: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

23. Vervloeckt zy, die by ſijne ſchoonmoeder ligt: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

24. Vervloeckt zy, die ſijnen naeſten in 't verborgen verſlaet: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

25. Vervloeckt zy, die geſchenck neemt, om eene ziele, het bloet eens onſchuldigen, te verſlaen; die zich laet omkoopen, om, door valſche getuigen, te wege te brengen, dat een onſchuldige, in het Gerecht, ter dood veroordeeld worde: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

26. (c) Vervloeckt zy, die de woorden deſer wet, alle de geboden, welke Moſe ons, uit 's Heeren naem, ter betrachting, heeft voorgeſchreeven, niet en ſal beveſtigen, doende dezelve: ende al 't volck ſal ſeggen, Amen.

Omtrent dit ganſche ſtuk hebben wy nog drie dingen aen te merken.

I. Dat de zegeningen, welke door de zes ſtammen, die op Gerizim ſtonden, moesten beäemd worden, niet worden uitgedrukt. Zouden dan de Prieſters geen formulier van zegeningen hebben uitgeſproken, het welk van Gerizim, met Amen, beantwoord werd? — Men zou het zoo kunnen begrijpen, dat 'er maer een algemeene zegening over Israël werd uitgeſproken, beſtaende in deze woorden: *Gezegend zult gy zijn, wanneer gy der ſtemme van den Heer uwen God vlijtiglyk zult gehoorzamen!* — dat de ſtammen, op den berg Gerizim ſtaende, daerop *Amen* antwoordden, en dat derhalven, de vloekſpraken, hier uitdrukkelyk vermeld, moesten aengemerkt worden, als uitzonderingen van den algemeenen regel; als of 'er gezegd wierd, „ Israël is „ een gelukkig en gezegend volk; maer evenwel het heeft „ zich

(c) Gal. 3: 10.

„ zich wel te herinneren, dat elk byzonder perſoon, „ die zich aen zulke gruwelen ſchuldig maekt, als vervol„ gens gemeld worden, van den algemeenen zegen uitge„ ſloten, en aen den vloek onderworpen zy." — De Misna verklaert het zoo, dat de Priesters eerst hunne aengezichten keerden, naer den berg Gerizim, zeggende. *Gezegend zy de man, die geen gefneden of gegoten beeld* enz., dat daerop de zes ſtammen, die op Gerizim ſtonden, antwoordden *Amen!* en dat de Priesters zich toen naer Ebal wendden, zeggende: *Vervloekt zy de man* enz. waerop de ſtammen, op Ebal ſtaende, antwoordden *Amen!* en dat het op dezelve wys ging met de volgende vloekſpraken. —

Maer voor de laetſte verklaring is geen ſchijnbare grond, in het verhael van Moſe; en daerom kunnen wy ons in het geheel niet daer mede vereenigen.

II. Men houde, ten anderen, wel in het oog, dat de vloek alleen en bepaeldelyk op *heimelyke overtredingen* bedreigd worde. Op de gemelde gruwelen was de doodſtraf bedreigd, wanneer zy in het openbaer bedreeven werden, en voor het Gerecht konden beweezen worden. Een afgoden- en beeldendienaer, wanneer de misdaed beweezen konde worden, moest gedood worden; zoo was het ook gelegen, met iemand, die zijne Ouderen, met woorden of daden, mishandelde, Exod. 21: 15, 17., die aen bloedſchande ſchuldig was Lev. 20: 11, 21. enz. — Maer hier wordt geſproken van iemand, die een beeld *in het verborgen zet*, die zijne Ouderen *in zijn hart veracht*, die zijns naestens landpale, *met list verrukt*, en dergelijke gruwelen in het verborgen verricht, zoodat het nooit tot kennis van het Gerecht kome. — Op dit alles wordt de vloek bedreigd; om Israël, niet alleen door de ſtraf van den waereldlyken Rechter, van openbare wanbedrijven, maer ook, door deze geduchte bedreigingen, van heimelyke overtredingen, afteſchrikken.

III. Eindelyk merke men nog op, dat de laetſte vloekſpraek vs. 26. zich onbepaeld uitſtrekke, tot het *niet bevestigen en doen der woorden van de Wet.* — Dit geſchiedt, opdat de zoodanigen, die ſchuldig waren, aen andere heimelyke gru-

welen, hier niet uitdrukkelyk opgenoemd, zich niet verbeelden zouden, dat zy voor den vloek niets te vreezen hadden.

HET XXVIII. KAPITTEL.

In dit Kapittel houdt Moſe zich bezig, om de zegeningen en vloeken, welke de Israëliten op hunne gehoorzaemheid of ongehoorzaemheid te wachten hadden, zeer uitvoerig voortedragen. — De zegeningen vinden wy vs. 1-14, *en de vloeken vs.* 15-68.

1. ENde (*a*) het ſal geſchieden, indien gy der ſtemme des HEEREN uwes Godts vlijtiglick, dat is gezettelyk en met alle uwe vermogens, ſult gehoorſamen, waernemende te doen alle ſijne geboden die ick u heden gebiede; ſo ſal de HEERE uwe Godt u hoogh ſetten, een uitnemend aenzien geven, en grootelyks zegenen, boven alle volcken der aerden:

2. Ende alle deſe ſegeningen, welke ik nu zal opnoemen, ſullen over u komen, ende u, als van alle kanten toevloejende, aentreffen: wanneer gy der ſtemme des HREREN uwes Godts ſult gehoorſaem zijn.

3. Geſegent ſult gy zijn in alle uwe handelingen en ondernemingen, waer gy u ook bevinden moogt, in de ſtadt, ende geſegent ſult gy zijn in 't velt: het zy iemand uwer, binnen eene bemuurde ſtad, eenig handwerk oeffent, het zy hy, op het platte land, den landbouw waerneemt; alle zijne pogingen zullen wel gelukken en gezegend zijn.

4. Geſegent ſal zijn de vrucht uwes buycks: uwe zwangere vrouwen zullen geene misdrachten ter waereld brengen, ende

(*a*) Lev. 26: 3.

ende de vrucht uwes lants, zoo van den akker, als van den boomgaerd, ende de vrucht uwer beeſten: de voortſettinge uwer koeyen, ende de kudden van uw kleyn vee: het vee, in het welk een aenmerkelyk deel van uwen rijkdom beſtaet, zal grootelyks vermenigvuldigd worden.

5. Geſegent ſal zijn uw korf, in welken gy de uitgedorschte granen verzamelt, ende uw backtrogh of voorraedſchuur, zoodat gy altoos eenen zeer grooten overvloed zult hebben van eetwaren, en nimmer eenig gebrek lijden.

6. Geſegent ſult gy zijn in uw ingaen: geſegent ſult gy zijn in uw uytgaen, in al uwen handel en wandel; wanneer gy eenen tocht onderneemt, zal uwe reis voorſpoedig zijn, en, by uwe terugkomst, zult gy alles in eenen goeden ſtaet vinden.

7. De HEERE ſal geven uwe vyanden, die tegens u opſtaen, geſlagen voor uw aengeſichte: de Heer zelvs zal met en voor u ſtrijden, zoodat gy de talrijkste heirlegeren van uwe vyanden verſlaen zult, of hen op de vlucht jagen; want door éénen wegh ſullen ſy tot u uyttrecken, maer door ſeven wegen ſullen ſy voor uw aengeſichte vlieden: gy zult hun eene volledige nederlaeg toebrengen; zoodat zy, wel verre van in een geregelde orde aftetrekken, als radeloos, allerwegen zullen wechvluchten.

8. De HEERE ſal den ſegen gebieden, dat hy met u zy in uwe ſchueren, in de verzamel- en bewaerplaetſen van uwen overvloedigen voorraed, ende in alles waer aen gy uwe hant ſlaet, in alle uwe ondernemingen en bezigheden, ende hy ſal u alleszins en in alle opzichten ſegenen in 't lant, dat u de HEERE uwe Godt geven ſal.

9. De HEERE ſal u ſichſelven (*b*) tot een heyligh volck beveſtigen, gelijck als hy u geſworen heeft: hy zal u altoos en in alle opzichten, doen ondervinden, dat hy u, als het volk van zijn byzonder eigendom,

(*b*) bov. 7: 6.

onder zijne gunstige beſcherming heeft aengenomen, wanneer gy de geboden des HEEREN uwes Godts ſult houden, ende in ſijne wegen wandelen; de God der waerheid zal altoos getrouw blijven, in het vervullen der belovten van het Sinaitisch verbond, wanneer gy hem, door ongehoorzaemheid, niet trouwloos verlaet.

10. Ende alle volcken der aerde ſullen ſien, en uit uwen byzonderen voorſpoed bemerken, dat de naem des HEEREN over u genoemt zy, dat de Heer u tot het volk van zijn byzonder eigendom hebbe aengenomen, ende ſy ſullen voor u vreeſen: alle andere natien zullen ſchroomen, u eenige redenen tot ongenoegen te geven.

11. (*c*) Ende de HEERE ſal u doen overvloeyen aen goet, en u in vollen overvloed ſchenken, al dat gene, hetwelk uw hart begeeren kan, vooral in de vrucht uwes buycks, ende in de vrucht uwer beeſten, ende in de vrucht uwes lants: op den lande, dat de HEERE uwen vaderen geſworen heeft, u te ſullen geven.

12. De HEERE ſal u opdoen ſijnen goeden ſchat, de wolken namelyk van den hemel, welke als het ware de bronnen zijn der vruchtbaerheid van uw land, om uwen lande regen te geven te ſijner tijt, ende om te ſegenen al 't werck uwer hant, in het ploegen en bezajen van den akker; ende gy ſult, van wegen uwen grooten rijkdom, velen volcken (*d*) leenen, maer gy en ſult niet noodig hebben van andere natien te ontleenen.

13. Ende de HEERE ſal u ten hoofde, tot het voornaemſte der volkeren maken, ten aenzien van uwe waerdigheid en voorrechten, zoodat andere Natien u met eerbied en bewondering zullen aenzien, ende niet ten ſteerte, tot het minſte en onaenzienlykſte volk, ende gy ſult alleenlick boven zijn, ende niet onder zijn, altoos eenen verhevenen rang onder de volken bekleeden; wanneer gy hooren ſult nae de geboden des HEEREN uwes Godts, die ick u heden gebiede te houden, ende te doen:

14. Ende

(*c*) ond. 30: 9. (*d*) bov. 15: 6.

14. Ende gy niet afwijcken en ſult van alle de woorden, die ick ulieden heden gebiede, ter rechter, ofte ter ſlinckerhant: dat gy andere goden nawandelt, om die te dienen.

Gy begrijpt van zelve, dat hier niet dan van algemeene volks zegeningen geſproken worde, en dat deze uitwendige zegeningen, aen de uitwendige gehoorzaemheid der wetten, van het Sinaitisch verbond, worden vastgehecht. — Men herinnere zich het gene wy, by Exod. 20, omtrent het gemelde Verbond, hebben aengeteekend. Aen het einde van dit Kapittel zullen wy hier over nog met een woord ſpreken.

Hierop volgt nu eene zeer uitvoerige en akelige beſchrijving van de vloeken, welke de Israëliten, in geval van ongehoorzaemheid, te wachten hadden.

15. Daerentegen ſal 't geſchieden, indien gy der ſtemme des HEEREN uwes Godts (*e*) niet en ſult gehoorſaem zijn, om waer te nemen, dat gy doet alle ſijne geboden, ende ſijne inſettingen, die ick u heden gebiede; ſo ſullen alle deſe vloecken, welke ik nu zal opnoemen, over u komen, ende u treffen.

16. Vervloeckt ſult gy zijn in de ſtadt, ende vervloeckt ſult gy zijn in 't velt: overal, waer gy u keeren of wenden moogt, zal u de tegenſpoed en het verdriet volgen.

17. Vervloeckt ſal zijn uw korf, ende uw backtrogh: hoe naerſtig gy den akker beploegen en bezajen moogt, de oogst zal mislukken, uwe korven en ſchuuren zullen ledig zijn en blijven.

18. Vervloeckt ſal zijn de vrucht uwes buycks, ende de vrucht uwes lants: de voortſettinge uwer koeyen, ende de kudden van uw kleyn vee: uwe zwangere vrouwen zullen misdrachten, in plaets van gezonde kinderen, ter waereld brengen; het land zal zijn inkomen

(*e*) Lev. 26: 14. Klaegl. 2: 17. Dan. 9: 11, 13. Mal. 2: 2.

niet geven, en het getal van uw vee zal, door onvruchtbaerheid en ziekten, van tijd tot tijd verminderen.

19. Vervloeckt ſult gy zijn in uw ingaen: ende vervloeckt ſult gy zijn in uw uytgaen, alles, wat gy onderneemt, zal kwalyk uitvallen, en werwaerds gy uwen voet zet, zult gy moeite en verdriet vinden.

20. De HEERE ſal onder u ſenden den vloeck, allerlei rampen en ellenden, de verſtooringe, het ongenoegen, het verdriet en de wanhoop, ende het verderf, in alles waer aen gy uwe hant ſlaet, dat gy doen ſult: ja allerlei ſoort van rampſpoeden, zullen u zoo lang benauwen en vervolgen, tot dat gy verdelgt wordet, door eenen geheelen ondergang, ende tot dat gy haeſtelick omkomet, van wegen de booſheyt uwer wercken, daer mede gy my (zoo voert Moſe den HEER zelven ſprekende in) verlaten hebt: want hoe zeer ik u, in mijne langmoedigheid, eenigen tijd verdragen en verſchoonen mogt, zoo zult gy, in geval van ongehoorzaemheid, ſlegts weinige eeuwen in Canaan woonen.

21. De HEERE ſal u de peſtilentie doen aenkleven; hy zal deze doodelyke beſmetting, niet voor eenen korten tijd, onder ulieden zenden, maer dezelve zoo lang laten woeden, tot dat hy u verdoe van het lant, daer gy nae toe gaet, om dat te erven.

22. (*f*) De HEERE ſal u ſlaen met teeringe, ende met koortſe, ende met vyerigheyt, met vuurige gezwellen, ende met eene ondraeglyke hitte, welke den dampkring zal beſmetten, ende met droogte, welke het gevolg is van de hitte; ende met brandkoorn, ende met honichdaeuw, met ſcherpe en verzengende winden, waerdoor het groene koorn en de uitſpruitſels van het geboomte zullen verzengd worden: die en dergelijke onheilen zal de Heer u toezenden, welke u vervolgen ſullen tot dat gy omkomet.

23. (*g*) Ende uw hemel, die boven uwen hoofde is, ſal koper zijn, zoodat 'er geen vruchtbaermakende regen zal nedervallen; ende de aerde, die onder u is, ſal, door

(*f*) Lev. 26: 16. (*g*) Lev. 26: 19.

door de aenhoudende hitte en droogte, zoo hard als yſer zijn.

24. De HEERE uwe Godt ſal pulver ende ſtof tot regen uwes lants geven: de droogte zal zoo groot zijn, dat het ſtof, als wolken, door den wind, in den dampkring zal omgevoerd worden, en op het land zal nedervallen, als of het regen ware; van den hemel ſal 't ſtuivend ſtof, in plaets van water, op u nederdalen, tot dat gy door den hongersnood, die het natuurlyk gevolg van deze droogte wezen zal, geheel verdelgt wordet.

25. De HEERE ſal u geven geſlagen voor 't aengeſichte uwer vyanden; door éénen wegh ſult gy tot hem uyttrecken, ende door ſeven wegen ſult gy voor ſijn aengeſichte, in de grootſte wanorde en wanhoopig vlieden, niet wetende waer gy u bergen zult: ende gy ſult van alle Koninckrijcken der aerde beroert worden; gy zult, als verachte bannelingen, van het eene volk, naer het andere volk verjaegd worden.

26. Ende uw doode lichaem ſal allen gevogelte des hemels, ende den beeſten der aerde tot ſpijſe zijn: ende niemant ſalſe affchricken: niemand zal met u eenig mededoogen hebben, en u die achting bewijzen, dat hy uwe doode lijken begrave.

27. De HEERE ſal u ſlaen met ſoortgelijke (*h*) ſweeren, als met welke de inwooners van Egypten geplaegd werden, toen Pharao weigerde, ons te laten trekken Exod. 9: 9, ende met ſpenen of pijnlyke aembeijen, ende met drooge ſchurfte, ende met krauwſel, eene onverdraeglyke jeukte veroorzakende, waer van gy niet ſult konnen geneſen worden.

28. De HEERE ſal u ſlaen met onſinnigheyt, ende met blintheyt, ende met verbaeſtheyt des herten: zoodat gy dwaes en onzinnig wezen zult, in uwe gedachten, beſluiten en redeneeringen.

29. Dat gy op den middagh ſult omtaſten, gelijck als een blinde omtaſt in het donckere, zoodat gy, in de allerduidelykſte zaken, jammerlyk zult mistasten;

(h) Exod. 9: 9.

ende en ſult uwe wegen niet voorſpoedigh maken: alle middelen, welke gy verzint en by de hand neemt, om uw ongeluk te verzachten, zullen dienen, om uwen toeſtand nog rampzaliger te maken; 'er zal geen weg ter ontkoming wezen, maer gy ſult alleenlick verdruckt ende berooft zijn alle dagen, uw ganſche leven zal een aeneenſchakeling zijn van tegenſpoeden, ende daer en ſal geen verloſſer zijn.

30. Gy ſult eene vrouwe ondertrouwen, maer een ander man ſalſe beſlapen; een huys ſult gy bouwen, maer daer in niet woonen: eenen wijngaert ſult gy planten, maer dien niet gemeyn maken: gy zult de eerſtelingen van den wijngaerd den Heere niet kunnen heiligen, noch van de vruchten eten.

31. Uw oſſe ſal voor uwe oogen geſlacht worden, maer gy ſult daer van niet eten; uw eſel ſal van voor uw aengeſichte gerooft worden, ende tot u niet wederkeeren: uw kleyn vee ſal uwen vyanden gegeven worden, ende voor u en ſal geen verloſſer zijn.

32. Uwe ſonen ende uwe dochteren ſullen eenen anderen volcke gegeven worden tot ſlaven en ſlavinnen, dat het uwe oogen aenſien, ende nae hen beſwijcken en van tranen verteeren zullen, den gantſchen dagh: maer 't ſal in 't vermogen uwer hant niet zijn om hen te redden, of eenige verkwikking toe te brengen.

33. De vrucht uwes lants, ende allen uwen arbeyt ſal een volck eten, dat gy niet gekent en hebt: ende gy ſult alle dagen alleenlick verdruckt ende geplettert zijn: alle uwe aenſlagen, tegen de vyanden, zullen altoos even zeer mislukken.

34. Ende gy ſult van verdriet en wanhoop onſinnigh zijn; van wegen het geſichte uwer oogen, en het overmatige der elenden, dat gy ſien en gevoelen ſult.

35. De HEERE ſal u ſlaen met booſe ſweeren, aen de knien, ende aen de beenen, waer van gy niet ſult konnen geneſen worden; in tegendeel, deze booze zweeren zullen zich over uw ganſche lichaem verſpreiden, van uwe voetſole af, tot aen uwen ſchedel.

36. De

36. De HEERE ſal u, mitſgaders uwen Koningh, dien gy met verwerping van my, over u ſult geſtelt hebben, en die u niet zal kunnen verlosſen, als gevangen ſlaven doen gaen tot een volck, dat gy niet gekent en hebt, noch uwe vaderen, tot een volk, het welk nu nog niet eens by name bekend is, en nog veel minder in de dagen uwer Vaderen was; ende aldaer ſult gy dienen anderen goden, hout ende ſteen.

37. Ende gy ſult zijn tot eenen ſchrick; elk die u en uwen elendigen toeſtand ziet, zal 'er van ontzetten, en van u eenen afkeer hebben; en gy zult zijn tot een ſpreeckwoort, ende tot eene ſpotrede: onder alle de volcken, daer u de HEERE gevangelyk henen leyden ſal: wanneer men elendigen zal willen beſchrijven, zal men zeggen: *hy is als een Israëlijt.*

38. (*i*) Gy ſult veel zaets op den acker uytbrengen, in de hoop op eenen rijken oogst: maer gy ſult in uwe verwachting te leur geſteld worden, en weynigh inſamelen; want de ſprinckhaen ſal 't verteeren.

39. Wijngaerden ſult gy planten, ende bouwen, door 'er alles aen toe te brengen, het welk natuurlyker wys geſchikt is, om de vruchtbaerheid te bevorderen: maer gy ſult geenen wijn drincken, noch zelvs yets vergaderen; want de worm ſal 't af-eten.

40. Olijfboomen ſult gy hebben in alle uwe lantpalen: maer gy ſult u met olie niet ſalven; want uw olijfboom ſal [*ſijne vrucht*] afwerpen, en, voor het rijp worden, laten vallen.

41. Sonen ende dochteren ſult gy gewinnen: maer ſy ſullen voor u niet zijn, om u, in den ouderdom, hulp en vertroosting toe te brengen; want ſy ſullen in gevanckeniſſe gaen, en uwen vyanden dienen.

42. Al uw geboomte, ende de vrucht uwes lants, ſal het boos gewormte erflick beſitten; of alle uwe vruchten, zullen, door eene brandende hitte, verzengd en verſchroeid worden.

(*i*) Mich. 6: 15. Hagg. 1: 6.

43. De vreemdelingh, die in 't midden van u en van uw land is, ſal, in rijkdom en aenzien, hooge, zeer hooge, boven u opklimmen, ende gy daerentegen, die de bezitters van het land zijt, ſult hoe langer hoe armer en verachter worden; zoodat gy leege, zeer leege, zult nederdalen.

44. Hy zelvs, die als vreemdeling, onder u verkeert, ſal u, van wegen zijnen toekomenden rijkdom leenen, maer gy ſult zoo verarmen, dat gy hem niet zult kunnen leenen: hy ſal zoo zeer verhoogd, en gy zult zoo zeer vernederd worden, dat hy ten hoofde zal zijn, ende gy ſult ten ſteerte zijn.

45. Ende alle deſe en ſoortgelijke vloecken ſullen over u komen, ende zoo aenhoudende zijn, dat zy u, als het ware, zullen vervolgen, ende u gevoelig treffen, tot dat gy 'er onder bezwijkt en verdelgt wordet: om dat gy der ſtemme des HEEREN uwes Godts niet gehoorſaem ſult geweeſt zijn, om te houden ſijne geboden, ende ſijne inſettingen, die hy u geboden heeft.

46. Ende ſy, alle die vloeken, ſullen onder u tot een teecken zijn van uwe wederſpannigheid, ende zy zullen zelvs tot een wonder zijn; zoodat andere volkeren u, met bewondering over uwe rampſpoeden, zullen aenzien: ja onder uwen zade tot in eeuwigheyt, immers tot de tijden der wederaenneming.

47. Om dat gy den HEERE uwen Godt niet gedient ſult hebben met vrolickheyt ende goetheyt des herten, met een blymoedig en volvaerdig hart, van wegen de veelheyt van alles, onder het genot van uitnemende zegeningen, maer in tegendeel de Godlyke weldaden misbruikt hebt tot dartelheid en losbandigheid;

48. So ſult gy uwen vyanden, die de HEERE onder u ſenden ſal, dienen, in honger, ende in dorſt, ende in naecktheyt, ende in gebreck van alles: ende hy ſal een yſeren jock van eene onverdraeglyke ſlavernye, op uwen halſe leggen, tot dat hy u verdelge.

49. De

49. De HEERE ſal tegens u een volck verheffen, van verre, van 't eynde der aerden; gelijck als een arent vliegt: een volk, het welk voor als nog niet eens by name bekend is, en den arend, zoo in ſnelheid, als in roovgierigheid, zal gelijk wezen, een volck, welckes ſprake gy niet ſult verſtaen:

50. Een volck ſtijf van aengeſichte, dat zoo ongevoelig en wreed zal zijn, dat het zelve het aengeſicht des ouden niet ſal aennemen, noch den jongen genadigh zijn: zy zullen, noch door eerbied voor den ouderdom, noch door de weerloosheid van de jeugd, zich vermurven laten; maer alles, zonder onderſcheid en medelijden, aen hunne woede opöfferen.

51. Ende 't ſal de vrucht uwer beeſten, ende de vrucht uwes lants op-eten, tot dat gy verdelgt ſult zijn; welck u geen koorn, moſt, noch olie, voortſettinge uwer koeyen, noch kudden van uw kleyn vee ſal overigh laten: tot dat hy u verdoe, en van honger vergaen late.

52. Ende 't ſal u beangſtigen in alle uwe poorten en bemuurde ſteeden; tot dat zy, met ſtormrammen en ander oorlogstuig, uwe hooge ende vaſte mueren doen nedervallen, op welcken gy vertrouwdet in uw gantſche lant: ja 't ſal u beangſtigen in alle uwe poorten, in alle ſteden, vestingen, en verſterkte plaetſen, in uw gantſche lant, dat u de HEERE uwe Godt gegeven heeft.

53. (*k*) Ende, zoo nijpende zal de hongersnood zijn, dat gy ſult eten de vrucht uwes buycks, het vleeſch uwer ſonen, ende uwer dochteren, die u de HEERE uwe Godt gegeven ſal hebben: in de belegeringe, ende in de benaeuwinge, daer mede uwe vyanden u ſullen benaeuwen.

54. Aengaende den man, die teder en brooddronken onder u, ende die ſeer welluſtigh geweeſt is, die lekker en dartel geleevd heeft; ſijn ooge ſal quaet, en

(*k*) Lev. 26: 29. 2 Kon. 6: 29. Klaegl. 4: 10.

hy zal ten eenenmael ongevoelig zijn tegen ſijnen broeder, die van gebrek vergaet, ende tegen de huyſvrouwe ſijns ſchoots, welke hy ziet verſmachten, ende tegen ſijne overige ſonen, die hy overgehouden ſal hebben: en die, in den bangen nood, tot hem de toevlucht nemen zullen: van het onnatuurlyk voedſel, het welk hy voor zich zelven heeft toebereid, zal hy niemand zijner naestbeſtaenden iets het allerminſte willen mededeelen.

55. Zoo dat hy niet aen eenen van dien ſal geven van 't vleeſch ſijner ſonen, die hy eten ſal, om dat hy voor ſich niets heeft overgehouden: in de belegeringe, ende in de benaeuwinge, daer mede u uwe vyant in alle uwe poorten ſal benaeuwen.

56. Aengaende de tedere ende welluſtige [*vrouwe*] onder u, die in weelde en dartelheid geleevd heeft, die zich, op de gemakkelykſte wys, van de eene plaets, naer de andere liet vervoeren, zoodat zy zelvs niet verſocht en heeft hare voetſole op de aerde te ſetten, om dat ſy haer welluſtigh ende teder hielde; haer ooge ſal quaet zijn tegen den man hares ſchoots, ende tegen haren ſone, ende tegens hare dochter; met niemand, zelvs niet met haren man en met hare kinderen, zal zy zoo veel medelijden hebben, dat zy iets het minſte van haer onmenſchelyk voedſel zoude willen afſtaen.

57. Ende dat om hare nageboorte of misdracht, die van tuſſchen hare voeten uytgegaen ſal zijn, ende om hare ſonen, die ſy gebaert ſal hebben; want ſy ſalſe eten in 't verborgen, vermits gebreck van alles: in de belegeringe, ende in de benaeuwinge, daer mede uwe vyant u ſal benaeuwen in uwe poorten.

58. Indien gy niet ſult waernemen te doen alle de woorden deſer wet, die in dit boeck geſchreven zijn: om te vreeſen deſen heerlicken ende vreeſlicken Name, den HEERE uwen Godt, die zijnen Naem, met blijkbare teekenen van zijne Majeſteit en Heerlykheid, onder u zal bekend gemaekt hebben.

59. So ſal de HEERE uwe plagen wonderlick ma-

maken, mitſgaders de plagen uwes zaets: 't ſullen vreemde plagen zijn, van welke men nooit te vooren, by eenig volk, gehoord had; het zullen groote ende gewiſſe plagen, ende booſe ende gewiſſe kranckten zijn, plagen en krankheden, welke zeker treffen, en alle menſchelyke hulp en kunst te leur ſtellen zullen.

60. Ende hy ſal op u doen keeren alle qualen van Egypten, voor dewelcke gy gevreeſt hebt: de gewoone landziekten der Egyptenaren, beſtaende onder anderen, in booze en vuile zweeren; of wel die buitengewoone plagen, met welke God het land van Egypte, op eene wonderdadige wys, bezocht heeft, ende ſy ſullen niet ſlechts voor eenen korten tijd duuren, maer u blijven aenhangen.

61. Oock alle kranckte, ende alle plage, die in 't boeck deſer wet niet geſchreven en is, alle andere ſoorten van krankheden, van welke, onder alle de bedreigingen der Wet, en ook in dit register van vloeken, geene melding gemaekt is, ſal de HEERE over u doen komen, tot dat gy verdelgt wordet.

62. Ende, door alle deze plagen, zult gy dermate verſmelten, dat gy ſult met weynigh menſchen overgelaten worden, in plaetſe dat gy geweeſt zijt als de (*l*) ſterren des hemels in menigte: om dat gy der ſtemme des HEEREN uwes Godts niet gehoorſaem geweeſt zijt.

63. Ende 't ſal geſchieden, (*m*) gelijck als de HEERE ſich over ulieden verblijdde, en 'er als het ware zijn genoegen in ſtelde, dat hy u mildelyk begunſtigde; u goet doende, ende u vermenigvuldigende; alſoo ſal ſich de HEERE over u verblijden, en 'er als het ware zijn vermaek in ſtellen, dat hy u zijne wrake doe gevoelen, u verdoende, ende u verdelgende: ende gy ſult, als een onvruchtbare boom, die nutteloos zijne plaets beſlaet, op eene gewelddadige wys, uytgeruckt worden uyt het lant, daer gy nae toe gaet, om dat te erven.

(*l*) bov. 10: 22. (*m*) Jeſ. 1: 24.

64. Ende de HEERE ſal u, als verachte bannelingen, (*n*) verſtroyen onder alle volcken, van 't een eynde der aerde, tot aen 't ander eynde der aerde: ende aldaer ſult gy anderen goden dienen, die gy niet gekent en hebt, noch uwe vaders, beelden van hout ende ſteen.

65. Daer toe ſult gy onder de ſelve volcken niet ſtille zijn, maer gy zult van plaets tot plaets, van het eene land naer het ander, radeloos moeten vluchten, om elders eene veilige ſchuilplaets te vinden, ende uwe voetſole ſal geene ruſte hebben, al vluchtende zult gy geduurig herom zwerven: want de HEERE ſal u aldaer een beevent herte geven, zoodat gy in eene geduurige vrees zult zijn, voor nieuwe onheilen, ende beſwijckinge der oogen, zoodat zy, door aenhoudende tranen, zullen verteerd worden, ende mattigheyt der ziele, door eene radelooze wanhoop.

66. Ende uw leven ſal tegen over u hangen, gy zult uw leven geen oogenblik zeker zijn, en allerwegen u in gevaer bevinden, van door geweld gedood te worden; ende gy ſult nacht ende dagh ſchricken, ende ſult uwes levens niet ſeker zijn.

67. Des morgens, zoo verdrietig zal u het leven vallen, ſult gy ſeggen; Och dat het avont ware! ende des avonts ſult gy ſeggen; Och dat het morgen ware! vermits den ſchrick uwes herten, daer mede gy ſult verſchrickt zijn, uit hoofde van het geduurig doodsgevaer, in het welk gy verkeeren zult; ende vermits het geſichte uwer oogen, dat gy ſien ſult, uit hoofde der akelige tooneelen van elenden, welke zich allerwegen aen uwe oogen zullen voordoen.

68. Ende de HEERE ſal u nae Egypten, naer dat Egypte, daer uwe Vaders zoo ſchroomelyk mishandeld zijn, door de overmacht van uwe vyanden; doen wederkeeren in ſchepen, door eenen wegh, daer van ick u geſeyt hebbe; gy en ſult dien niet meer ſien; een afgo-

(*n*) bov. 4: 27. Nehem. 1: 8.

godisch land, van het welk ik u, ten uwen beste, geboden heb, dat gy derwaerds niet zoudt wederkeeren: ende aldaer fult gy, vermids gy van alles zult beroovd zijn, u aen uwe vyanden willen verkoopen tot dienſtknechten ende tot dienſtmaegden, maer welken geringen prijs gy ook vragen moogt, daer en fal geen kooper zijn; die elendige verkwikking zult gy niet eens kunnen bekomen, dat gy, als ſlaven, het brood van uwe meesteren zoudt mogen eten.

Laten wy 'er nu, tot nader verſtand van dit ganſche Kapittel, het een en ander byvoegen; het welk men vergelijke met het reeds aengeteekende over Levit. 26.

I. Ten aenzien der zegeningen van vs. 1. tot vs. 14. voorgeſteld, moest het elk aenſtonds in het oog loopen.

A. Dat Moſe zich daermede veel korter bezig houde, dan met de vloeking: byna ſpreekt hy viermalen zoo lang over de vloeken, als over de zegeningen. — De algemeene reden van deze handelwys is gelegen, in de verſtoktheid van het menſchelyk hart. Een voorſtel van zegeningen moest zekerlyk alleen genoeg zijn, om den mensch tot den dienst van God uittelokken; maer de zedelyke verbastering, maekt hem ongevoelig voor de Godlyke weldaden, onder het genot van welke hy ſomtijds, in de boosheid, nog meer verhardt; en daerom zijn 'er, voor zondaers, bedreigingen noodig, om hen, door ſchrik en vrees, te beteugelen. — Vooral waren 'er by een volk, zoo onbuigzaem als Israël, geduchte bedreigingen noodig; en deze moesten, natuurlyker wys, des te meer deren indruk maken, nae mate zy meer byzonder, in alle de ſchroomelyke omſtandigheden, werden voorgeſteld. — Voeg 'er by, dat Moſe, door den Prophetiſchen geest, voorzien hebbe, wat 'er gebeuren zoude, en dat de Israëliten zich zoo gedragen zouden, dat zy, binnen korten, alle zegeningen zouden verbeurd, en zich alle de opgenoemde vloeken waerdig gemaekt hebben.

B. Deze zegeningen waren voorwaerdelyk, en hongen volkomen af, van Israëls gehoorzaemheid, vergel. vs. 1. —

Ondertusſchen verſtae men het zoo niet, als of Israëls gehoorzaemheid de grond, of de voorwaerde ware, op welke de Heer dit volk, met zijne byzondere gunst, verëeren zoude. Gods voorkomende gunst toch, en zijne genadige aenneming van zondaren, is de bron, uit welken de lievde van eenen mensch tot God, en alle verdere gehoorzaemheid, moet, en alleen kan voortvloejen. — Het gehoorzamen van Gods geboden was hier geenszins de voorwaerde, op welke de HEER eerst tot Israël komen zoude; de HEER was reeds hun God, hy had Jacobs nakomelingen, zonder eenige oorzaek in hen, reeds tot het volk van zijn byzonder eigendom aengenomen; maer opdat de HEER hen, in vervolg, met zijne onafgebroken gunst verëeren mogt, moesten zy der ſtemme van hunnen God gehoorzaem zijn, en vooral niet, door afgoderye en dergelijke gruwelen, van hunnen Koning en Weldoener, afvallen.

C. Voords houde men wel in het oog, gelijk wy by vs. 14. reeds hebben beginnen te herinneren, dat alle deze zegeningen hier voorkomen als belovten en goederen van het Sinaitisch verbond. — Uit kracht toch van dat Verbond, als een Volks-verbond aengemerkt, het welk een foort van Regeerings-verdrag, tusſchen God als Koning, en de Israëliten als zijne onderdanen, behelsde; uit kracht van dat Verbond, had Israël, op de letterlyke onderhouding van Gods geboden, alle die lichamelyke zegeningen te wachten, welke vs. 1-14. beloovd worden.

D. Deze belovten zijn ook werkelyk vervuld: in zoo ver namelyk, als de Israëliten zelve, de vervulling niet, door eene moedwillige ongehoorzaemheid, hebben afgekeerd. Er zijn tijden geweest, dat dit volk des Heeren Wetten naerſtig gehoorzaemde, in de dagen by voorbeeld van Joſua, David, Salomo, Hiskias, en ook, by gelegenheid van boete en hervorming, onder andere Rechteren en Koningen. In zulke tijden werden zy ook *hoog gezet boven alle andere volkeren.* Hun akkerbouw werd, met alle hunne ondernemingen, dermate gezegend, dat

zy

zy in vollen overvloed leevden. Alle hunne vyanden werden t'onder gebracht, zoodat de Israëliten, ten tijde van Salomo, in veiligheid, diepe rust en vrede woonden enz. En waren zy niet ſchandelyk van den HEERE afgevallen, zouden zy eenen onafgebroken voorſpoed genoten hebben, tot dat de groote belovte van het Verbond der Genade, op het welk het Sinaitisch Verbond deszelvs betrekking had, door de komst van den Messias, was vervuld geworden.

II. Met opzicht op de vloekſpraken, hebben wy het volgende aentemerken.

A. Dat het oogmerk van deze vloekbedreigingen, gelijk wy reeds gezegd hebben, in het algemeen geweest zy, om Israël van de boosheid afteſchrikken, en, door dezen ſchrik, de onbeſefbare overhelling, tot den dienst der afgoden, te onderdrukken en te overdwarsſen.

B. Dat hier niet van perſoneele onheilen geſproken worde, maer van algemeene Volks-oordeelen en landplagen. Wanneer de ganſche natie van den HEER afviel, wanneer de boosheid en de afgodsdienst algemeen werd, dan zoude Israël, met de gemelde oordeelen, geſtraft worden. Wy moeten ons dit volk voorſtellen, als één perſoon, als één lichaem, het welk, in deszelvs onderſcheiden leden, door eene groote verſcheidenheid van geduchte plagen, zou worden aengetast. — In geval van eenen algemeenen afval, zoude zekerlyk niet elk Israëlijt, hoofd voor hoofd, alle de opgenoemde plagen gevoelen. Dit was onmogelyk; die van honger ſtierv, kon den vyanden niet tot eenen ſlaev verkocht worden, en die door krankheden verteerd werd, kon in den krijg niet verſlagen worden. Maer den eenen zou deze, en den anderen die plaeg treffen; zoodat de ganſche natie, als één perſoon beſchouwd, met alle die oordeelen te gelijk zoude geſlagen worden. — Evenwel waren 'er zekere plagen, welke, ten eenigen tijd, het ganſche volk in het algemeen, en elken Israëlijt in het byzonder, treffen zouden: neem by voorbeeld, het geweld der vyan-

den, den hongersnood, de verſtroojing over den ganſchen aerdbodem.

C. Ten eenigen tijd, zeggen wy: en dit leidt ons tot eene andere aenmerking; te weten, dat alle de bedreigde plagen de Israëliten, in geval van eene algemeene ongehoorzaemheid, niet *gelijktijdig* overvallen zouden. Het eene oordeel zou het andere volgen, tot dat zy den ondergang van het geheele volk zouden hebben te weeg gebracht. — Wy moeten ons Israël wederom voorſtellen als één perſoon, die geduurende eene reeks van veele eeuwen, van tijd tot tijd, door Gods geduchte hand, geſlagen werd, tot dat hy, onder de ſlagen, ten laetſten geheel bezwijkt: daerom wordt 'er nu en dan, by herhaling gezegd, *tot dat de* HEER *u verdelge; tot dat hy u verdoe; tot dat gy verdelgd wordt.*

D. Hier uit volgt nu weder van zelvs, dat het voorſtel van deze vloeken, eene prophetie zy, welke, aen den Israëliten, werkelyk vervuld is, naedien zy der ſtemme van den Heer hunnen God niet gehoorzaem geweest zijn. Maer eenen zeer korten tijd hebben zy de beloovde zegeningen, in Canaan, genoten, omdat zy 'er niet lang bezitters van waren, of zy hebben het grootelyks verdorven.

E. Men vraegt derhalven, of deze voorzegging van rampen en onheilen, volgens de juiste orde van den tijd, afloope: zoodat de bedreigde oordeelen het ongehoorzame Israël zijn overgekomen, juist in die zelvde orde, als zy hier worden voorgeſteld? — Dit komt ons meer dan waerſchijnlyk voor.

De bedreigde vloeken van vs. 16 tot vs. 37. voorgeſteld, ſchijnen ons betrekkelyk te zijn op Israëls Burgerſtaet, tot aen den tijd der Babyloniſche gevangenis. — Van vs. 38 tot 46. meenen wy zulke plagen te vinden, welke dén ongehoorzamen Jooden treffen zouden, tusſchen de Babyloniſche gevangenis, en de geheele omkeering van hun Gemeenebest, door de Romeinen; te meer omdat vs. 36 en 37. vry duidelyk wyzen, op de gevan-

ge-

gelyke wechvoering der Jooden naer Babel. — Van vs. 47-57. word de laetſte verwoesting van der Jooden Kerk en Burgerſtaet vry duidelyk beſchreeven. *Het volk* toch, *het welk de* HEER *verheffen zoude van verre en van het einde der aerde, gelijk als een arend vliegt* vs. 49, kan niet zoo zeer verſtaen worden van de Chaldeers, die niet *van verre*, en nog veel minder *van de einden der aerde* gekomen zijn, maer ſlechts uit het land van het Noorden, het welk niet zeer ver van Judea gelegen was: maer dit is, nae de letter, toepaſſelyk op de Romeinen, die *van verre en van de einden der aerde* geroepen zijn, om Gods geduchte oordeelen aen den Jooden uit te oeffenen. Van deze kon ook in den volſten zin gezegd worden, dat de Israëliten de *ſpraek van dit volk niet verſtaen zouden*, zijnde hun de tael der Romeinen geheel onbekend, en veel vreemder dan die der Chaldeers. — Van vs. 58 tot 68 worden dan de oordeelen voorgedragen, welke de Jooden, ſedert de verwoesting van Jeruſalem, en hunne verdrijving uit Canaan, geduurende hunne ballingſchap, tot op den huidigen dag, ondergaen.

F. Wat nu de vervulling dezer bedreigingen aengaet. Het is zeer bezwaerlyk onderſcheiden aentetoonen, wanneer, en in welk een geval, elk der opgemelde byzonderheden, aen Israël, bewaerheid zijn. Indien wy al de vervulling van elke byzonderheid niet, immers niet in den ſterkſten zin, konden aenwijzen, mag men daeruit niet beſluiten, dat de bedreiging in het minſte gefaeld hebbe. — Wy kunnen 'er verſcheiden redenen van geven, dat men de vervulling van elke onderſcheiden byzonderheid niet zoo nauwkeurig kan aentoonen. (1). dat niet alle byzonderheden aengeteekend, en in de gedenkſchrivten bewaerd zijn. (2). dat vele van de bedreigde oordeelen, de Jooden getroffen hebben, in eenen tijd van verwarring en verwoesting, wanneer 'er geene gelegenheid was, om alle byzonderheden gade te ſlaen. (3). dat 'er ook, nu en dan, van dingen geſproken worde, welke in het verborgen zouden voorvallen, gelijk by voorbeeld vs. 57. Eindelyk, (4). dat een tus-

ſchenkomend berouw, een minder trap van boosheid, en eene uiterlyke hervorming voor eenigen tijd, ſomtijds oorzaken geweest zijn, dat God zijne oordeelen gematigd en uitgeſteld hebbe.

G. Laten wy kortelyk eenige merkwaerdige ſtalen der vervulling van deze bedreigde vloekſpraken, opgeven.

1. De vloeken van vs. 16-37. voorgeſteld, hebben, geduurende het Gemeenebest van Israël, tot aen de Babyloniſche gevangenis, hare vervulling gevonden. Om de zoo even gemelde redenen, kunnen wy elke byzonderheid niet onderſcheiden aenwijzen. Hier komt nog by, dat wy, in de gewijde boeken, maer een zeer kort verhael vinden van het gene den Israëliten is overgekomen, geduurende dien tusſchentijd, die weinig min dan 9 eeuwen beloopt; en by uitheemſche Schrijveren, kunnen wy, in dit geval, in het geheel niet te recht komen. — Evenwel vinden wy genoegzame blijken van de voornaemſte hoofdbyzonderheden; welke genoegzaem zijn, om ons van de vervulling, ook ten aenzien van alle de overige byzonderheden, ten vollen te verzekeren.

Hoe zeer was Israëls *korv en bakurog vervloekt*? hoe zeer was de *vrucht hunnis buiks, de vrucht hunnes lands, de voorzetting hunner koejen, en de kudden van hun klein vee vervloekt?* vs. 16-19. hoe duidelyk zag men dezen vloek, ten tijde van Achab en Elias, 1 Kon. 17. tot welk eenen verbazenden trap van hoogte was toen de algemeene ſchaersheid opgeklommen! Vergel. 1 Kon. 18 en 2 Kon. 8.

Ook heeft de *Peſtilentie* den Israëliten *aengekleevd*, volgens vs. 21. Men vergel. 2 Sam. 24: 15. Jer. 14: 12. 21: 6-9. Ezech. 5: 12. 6: 11, 12. enz.

De HEER heeft hen *geſlagen met teering en koortſe, en met vuurigheid* vs. 22-27. want, offchoon wy wel geene byzondere aenteekening vinden van de hier gemelde krankheden, is 'er evenwel geene reden van te twijffelen, of zy zijn dit weerbarstig volk, in tijden van verval, meermalen overgekomen.

Van

Van het *brandkoorn*, *en de honichdauw* vs. 22, en andere plagen aen de granen, vinden wy aenmerkelyke voorbeelden 1 Kon. 8: 37. 2 Kon. 6: 28. Amos 4: 9. enz.

Hoe blijkbaer is de bedreiging van de alles *verzengende droogte*, welke den *Hemel tot koper en de aerde tot yzer* maken zoude vs. 23, 24; hoe blijkbaer is deze bedreiging bewaerheid, vooral ten tijde van Achab 1 Kon. 17, 18. Jer. 14: 1.

De HEER gav hen meermalen *geſlagen voor het aengezicht van hunne vyanden*, volgens vs. 25; men bepale, ten voorbeelde, zijne aendacht, ſlechts by den veldſlag tegen de Philiſtijnen, in welken Saul, met zijne zoonen, ſneuvelde 1 Sam. 31. om nu van de Amalekkers en Midianiten niet te ſpreken Richt. 6.

Het onbegraven laten liggen van de *doode lijken* der verſlagen Israëliten, *tot ſpijs voor het gevogelte des Hemels en de beesten der aerde* vs. 26, beweent de Dichter Pſ. 79: 1, 2. als een der zwaerſte oordeelen, welke het volk van Israël waren overgekomen.

En, om niet langer op byzonderheden te ſtaen; de algemeene en herhaelde bedreiging van *uitroeijing en verdelging*, en het doen gaen tot een vreemd volk vs. 36, is blijkbaer bewaerheid, zoo wel by de uitroeijing van het Koningrijk der X ſtammen, door de Aſſyriers, als inzonderheid by de gevangelyke wechvoering van Juda naer Babel, en de verwoesting van Stad en Tempel, zie 2 Kon. 17, en het ſlot van het tweede boek der Koningen en Kronyken.

2. Van vs. 38-46. meenen wy zulke vloeken te vinden, welke aen den ongehoorzamen Jooden bewaerheid zijn, tuſſchen de Babyloniſche gevangenis, en de geheele omkeering van hun Gemeenebest door de Romeinen. — Die zich de mishandelingen en onmenſchelyke vervolgingen herinnert, welke de Jooden, in die tijden, ondergaen hebben, vooral onder den wreeden dwingeland Antiochus Epiphanes, zal 'er

niet aen twijffelen kunnen, of deze geduchte oordeelen zijn den Jooden overgekomen.

3. Die de bedreigingen, welke van vs. 47-57 worden voorgeſteld, met eenige oplettendheid, inziet, zal zich genoodzaekt vinden te erkennen, dat dezelve, by de verwoesting van den Jooden Kerk en Burgerſtaet, door de Romeinen, allerduidelykst vervuld zijn.

Toen heeft de Heer, volgens vs. 49, tegen Israël *een volk verheft van verre* enz. De beſchrijving van dit volk past letterlyk op de Romeinen. Dit volk *deed hunne hooge en vaste muuren nedervallen, op welke de Israëliten vertrouwden, in hun ganſche land*, vs. 52. want, om van andere bemuurde plaetſen, van welke de Romeinen zich meester gemaekt hebben, niet te ſpreken; Jeruſalem, hunne hoofdſtad, was in dien tijd dermate verſterkt, dat het byna onmogelyk ſcheen, deze Stad in te nemen. Titus zelvs, de Veldheer der Romeinen, moest erkennen, dat hy Jeruſalem niet zoude hebben kunnen bemachtigen, zoo God zelvs niet tegen de Jooden geſtreeden had.

Geduurende de belegering heerschte 'er zulk een akelige hongersnood, dat de Jooden het vleesch van hunne eigen kinderen gegeten hebben. Het gene vs. 54 en 55 bedreigd wordt, is letterlyk vervuld geworden, volgens het verhael van *Joſephus de Bello Jud.* l. 5. Kap. 10, dat de vrouwen het onnatuurlykst voedſel, uit den mond harer mannen, rukten, de zoons uit den mond hunner vaderen, ja de teerhartige moeders zelve, uit den mond van hare kinderen. Ook vinden wy, by dien zelven *Joſephus* l. c. l. 5. c. 3, de letterlyke vervulling van vs. 56, 57, dat namelyk eene edele vrouw, haer eigen zoogkind om het leven bragt, en de helvt van het zelve kookte, om haren honger te ſtillen; terwijl zy de andere helvt verborgen hield, en voor eenen anderen tijd ſpaerde. — Het gebruik van het ſlechte en on-

onmenſchelyke voedſel, kon niet nalaten beſmetting te veroorzaken, welke een verbazend aental van menſchen wechrukte, en geduurig toenam, door den ſtank der geſtorvenen. Indien men geloov mag geven, aen het verhael van David Ganz, dan zijn 'er ver over de 100,000 lijken, alleen van rijke en aenzienlyke lieden, door éene poort van Jeruſalem, uitgedragen, behalven die, welke men buiten andere poorten bracht, en over den muur wierp.

Toen ondervonden de Jooden, in vollen nadruk, dat de Romeinen *een volk* waren, *ſtijf van aengezicht, dat het aengezicht des ouden niet aennam, noch den jongen genadig was* vs. 50. In de algemeene ſlagting, ontzagen de Romeinen, die, door het langduurig beleg, getergd waren, noch kunne noch ouderdom. Joſephus rekent de geſneuvelde Jooden op 11,00,000 menſchen, en de Romeinen voerden 'er nog 90,000 gevangen met zich.

4. Eindelyk wie weet niet, hoe allerduidelykst die oordeelen vervuld zijn, welke vs. 58-68 bedreigd zijn, in de verbazende vermindering van het Joodſche volk, in ſchroomelyke verdrukkingen, en in hunne verſpreiding, als verachtelyke bannelingen, onder alle de volkeren der aerde, tot op den huidigen dag.

Na de verwoesting van Jeruſalem, door de Romeinen, waren 'er *weinige menſchen overgelaten* van het Joodſche volk, het welk *geweest was als de ſtarren des hemels in menigte* vs. 62. — Hun getal was, ten tijde van Keizer Nero, verbazend groot. Joſephus verhaelt ons l. c. l. 6. c. 45. dat de Landvoogd Cestius, om aen Keizer Nero, by welken de Jooden zeer veracht waren, de macht van Jeruſalem te vertoonen, den Prieſteren verzocht, om het volk, zoo veel mogelyk was, te tellen: zy verkozen daer toe het Paeſchfeest, wanneer al wat mannelyk was, te Jeruſalem opkwam, en zy bevonden, dat 'er 256 500 offerbeesten geſlagt waren. Wanneer men, voor elk een offerdier, ten minſten 10 eters ſtelt, zijn 'er,

behalven de onreine en de vreemdelingen, op dien tijd, tusſchen de 2 en 3 millioenen menſchen, binnen Jeruſalem, geweest. — De verwoesting van Jeruſalem, en de ſlagting onder de Jooden, door de Romeinen, geſchiedde mede op het Paeschfeest, wanneer de Stad opgepropt was van menſchen, en daerdoor is dat talrijk volk, tot weinige, verſmolten.

Naderhand zijn zy wederom zeer toegenomen: maer op nieuw oproerig geworden zijnde, deed Keizer Adrianus, den Veldheer Julius Severus uit Engeland komen: die onder hen meer dan 500,000 menſchen, met het zwaerd, doodde; behalven die genen, welke door hongersnood, door het vuur, en andere elenden, zijn omgekomen. „ Zeer weinige „ jooden, ontkwamen van dezen oorlog" zegt *Dion Caſſius*, Hiſt. l. 69, als wilde hy de vervulling van Moſes woorden aentoonen. — Toen werden de Jooden, in vollen nadruk, *uit hun land uitgerukt*, gelijk vs. 63 bedreigd is. Vijftig van hunne ſterkſte veſtingen werden geheel geſlecht, 985 van hunne volkrijkſte vlekken uitgeplunderd, geheel Judea werd als in eene akelige woeſtijne veranderd, en de Keizer gav een openlyk bevel, dat 'er geen Jood, zelvs in het gezicht van Judea, meer komen mogt. Van dien tijd af is hun land in bezit geweest van vreemde Heeren, en bewoond door andere Natien.

Toen is, in vollen nadruk, bewaerheid, dat zy *verſtrooid zouden worden onder alle volken, van het eene einde der aerde, tot aen het andere einde der aerde* vs. 64, gelijk 'er byna geene volkeren zijn onder den Hemel, onder welke geene Jooden gevonden zijn, en tot op den huidigen dag gevonden worden. — In de plaetſen van hunne verſtroojing, zijn zy naderhand wederom zeer vermenigvuldigd, maer tevens aen verachting en onheilen by aenhoudendheid bloot geſteld geweest. — Sedert den tijd van den gemelden Keizer Adrianus, tot aen den ondergang van het Romein-

meinſche Rijk, vinden wy, by de Geſchiedſchrijveren, weinig of geen bericht, omtrent den toeſtand der Jooden. Evenwel weten wy, zoo uit de ſchrivten der Kerkvaderen, als uit berichten van hunne eigen ſchrijveren, welke *Basnage* en anderen verzameld hebben, dat de uitkomst volkomen aen de bedreiging beantwoord hebbe, niet alleen in de eerste, maer ook in de volgende eeuwen. In het begin van de derde eeuw maekten de Jooden weder nieuwe bewegingen, onder den Keizer Severus, gelijk ook in de vierde eeuw, onder Conſtantinus den Grooten; waerdoor zy zich, by herhaling, veelerlei rampen berokkend hebben. In de vijfde eeuw, werden zy, om hunne oproerigheid, uit Alexandrien gebannen. In de zevende eeuw, werden zy verjaegd uit Antiochien, gelijk ook uit Spanje, van waer zy naer Vrankrijk den wijk namen. In het begin der elvde eeuw (om nu niet eens te ſpreken van de wreedheden, welke hun, door de Kruisvaerders, zijn aengedaen) haelden zy zich den haet van alle Christenen op den hals: te weten, zy hadden de Perſianen aengezet, om alle de Kerken der Christenen te Jeruſalem te verwoesten; en dit gav aenleiding, dat men nergens, in de ganſche Christenheid, eenige Jooden dulden wilde. Uit de verheffing van Philippus Augustus op den throon van Vrankrijk, beloovden de Jooden zich vry wat goeds, maer zy vonden zich geweldig bedrogen; de gemelde Koning bande hen allen, in het laetst der twaelvde eeuw, uit zijn ganſche Koningrijk, alle hunne goederen werden verbeurd verklaerd, en den Christenen werd alles kwijt geſcholden, wat zy den Jooden ſchuldig waren. Naderhand heeft men hen ook, in Duitschland, Engeland, Spanje, Italien, Portugal, met een woord allerwegen, verjaegd, vervolgd en mishandeld. Zie; zoo is het woord van Moſe letterlyk vervuld vs. 65. *Gy zult onder de volken niet ſtil zijn, en uwe voetzool zal geene rust hebben:* en, tot op den huidigen dag, zijn zy *nog ver-*

ſtrooid, onder alle volken, van het eene einde der aerae, tot aen het andere einde, volgens vs. 64.

Onder deze vreemde volkeren, hebben ook de Jooden *anderen Goden gediend, die zy niet gekend hadden, noch hunne Vaders; hout en ſteen* vs. 64. vooral toen een groot aental van Jooden, voornamelyk in Spanje en Portugal, zich, door geweldige vervolgingen, heeft laten overhalen, om zich by de Roomſche Kerk te voegen, en zich te buigen voor de houten en ſteenen afbeeldingen der zoogenaemde heiligen.

Eindelyk is ook het 68ſte vers, nae de letter, vervuld: *De* HEER *zal u naer Egypte doen wederkeeren in ſchepen, door eenen weg, daer van ik u gezegd heb* enz., voor zoo ver de Romeinen, na het innemen van Jeruſalem, vele krijgsgevangen Jooden, die boven de zeventien jaren oud waren, gebonden naer Egypte hebben wechgevoerd, om aldaer in de Mijnen te arbeiden. Iets dergelijks is 'er ook voorgevallen, ten tijde van den gemelden Keizer Adrianus. — Dit, zal men denken, ſtrookt niet met het volgende der Prophecy. Het is zoo: en daerom koomt het my gansch niet onwaerſchijnlyk voor, dat de oordeelen, in het ſlot van ons Kapittel vermeld, nog eerst in volgende tijden, aen het Joodſche volk zullen uitgeoeffend worden.

III. Ten ſlotte zal ik 'er nog deze algemeene aenmerking byvoegen, dat dit 28ſte Kapittel een allerduidelykſt bewijs oplevert, zoo voor de Godlyke zendirg van Moſe, als voor de waerheid van het ganſche Christendom. — Meer dan 15 eeuwen te vooren, beſchrijvt Moſe alle de byzonderheden van de verſtroojing der Jooden, door de Romeinen; en hy ſpreekt van dat volk, meer dan 700 jaren, voor dat deszelvs naem genoemd werd. Welk een onbetwistbaer bewijs, dat hy door den Godlyken Geest gedreeven zy! — Wy kunnen het Joodſche volk, zoo als zy onder ons, en in alle andere landen verſtrooid zijn, en nog met dit alles, zoo vele eeuwen achter één, als eene onderſcheiden Natie, kenbaer zijn; men kan dit volk niet met aendacht beſchouwen,

wen, zonder op te merken, dat zy van God zichtbaer geſtraft worden; dat zy zich aen zekere nationale gruwelſtukken, van eene buitengewoone ſnoodheid, moeten ſchuldig gemaekt hebben; en dat dit gruwelſtuk vooral gelegen zy in het vermoorden van den onſchuldigen Jeſus, den Godlyken Verloſſer der Waereld.

HET XXIX. KAPITTEL.

Vs. 1. *vinden wy het beſluit van de gemelde redevoering: voor het overige behelst dit Kapittel een ſoort van Narede, in welke Moſe de Israëliten, tot het gehoorzamen der Godlyke geboden, gemoedelyk aenſpoort. Deze narede ſtrekt zich uit tot aen het ſlot van Kapittel* 31.

1. DIt, al dat gene, welk zoo even vermeld is, dat Israël betrachten moest, om de beloovde zegeningen in Canaan te genieten, en de bedreigde vloeken te ontwijken; *dit* zijn de woorden of de voorwaerden des verbonts, dat de HEERE Moſe geboden heeft te maken met den kinderen Iſraëls, in den lande Moabs: boven het verbont, dat hy met hen gemaeckt hadde aen Horeb.

Tot nader verſtand van dit vs. 1. *hebben wy drie vragen te beantwoorden.*

I. Of de uitdrukkingen *dit*, en de *woorden des Verbonds*, tot het voorgaende, dan tot het volgende, moeten betrekkelyk gemaekt worden. Wy hebben het, in de uitbreiding, op de eerste wys begreepen. De redenen zijn de volgende. (1). Omdat men, in dit en de twee volgende Kapittelen, geene voorſtellen vindt, welke men eigenlyk *woorden* of voorwaerden *des Verbonds* zoude kunnen noemen, maer wel in

het voorgaende XXVII en XXVIII Kapittel, alwaer Moſe aen Israël bevolen heeft, dat zy, in Canaan gekomen zijnde, groote ſteenen zouden oprechten, en op dezelve ſchrijven de woorden der wet, terwijl op Gerizim en Ebal de zegeningen en vloeken moesten uitgeſproken worden, welke de belovten en de bedreigingen der Wet behelsden. (2) dat het, by de Hebreen, meermalen gewoon zy, ſoortgelijk eene aenteekening, als wy hier vinden, aen het ſlot van eene rede, te plaetſen, zie Gen. 10: 32. 36: 43. en Deut. 6: 1. — De verdeeling der Kapittelen is derhalven hier, gelijk meermalen, kwalijk geplaetst. Dit vs. 1, moest het laetste zijn van Kap. XXVIII.

II. De andere vraeg is, of de HEER aen Moſe bevolen heeft, dit Verbond met Israël te maken, in het land van Moab? dan of de Heer aen Moſe, in het land van Moab, bevolen hebbe, dat het Verbond, met zekere plechtigheden moest vernieuwd worden, wanneer de Israëliten in Canaan zouden zijn aengekomen? Wy antwoorden met onderſcheiding. — Dat is zeker, gelijk wy in het voorige gezien hebben, dat Moſe den Israëliten, toen zy in het land van Moab gelegerd waren, uit 's Heeren naem, de Wetten van het Verbond, met alle deszelvs belovten en bedreigingen, herinnerd en voorgehouden hebbe; en dat de Israëliten, in dat verbond, op nieuw hebben toegeſtemd: zie Cap. 26: 17, 18 en 27: 9. — Maer de plechtige vernieuwing en bevestiging van dit Verbond, met offeranden, is eerst in Canaan geſchied, wanneer het bevel, het welk hier in het land van Moab gegeven werd, werkelyk is ter uitvoer gebracht, zie Jos. 8: 30-35.

III. Eindelyk vraegt men, of de woorden, *boven het verbond, dat hy met hen gemaekt had aen Horeb*, zoo moeten verſtaen worden, dat dit verbond, van het welk hier geſproken wordt, een ander geweest zy dan, en onderſcheiden van het Sinaitisch Verbond aen Sinai opgericht? — Wy antwoorden: niets minder dan dit. Het was en bleev een en het zelvde Verbond; vs. 25. leert Moſe duidelyk, dat dit Verbond aen Horeb, *met hun allen, die nu levendig waren*, als het zelvde volk, gemaekt was, en dat zy derhalven ook

onder dat zelvde Verbond bleeven. — De uitdrukking *boven dat Verbond*, geevt niet alleen te kennen, dat dit Verbond, met de nakomelingen der genen, die 'er aen Sinai in bewilligd hadden, op nieuw zoude gemaekt worden; maer ook dat dit verbond nog andere dingen, *boven* en behalven het Sinaitiſche Verbond, behelsde, welke evenwel van dezelvde natuur, en in het Sinaitisch Verbond gegrond waren. Hiertoe zou men onder anderen kunnen brengen:

A. Het Verbond aen Horeb behelsde eigenlyk de voorwaerden, op welke God aen Israël beloovde, hen in Canaan te brengen, en onder hen, met zijne byzondere tegenwoordigheid. in het Heiligdom, te woonen; maer dit Verbond, van het welk hier geſproken wordt, en eerst in Canaan zoude vernieuwd worden, behelsde nog daerenboven de voorwaerden, op welke de Israëliten eene beſtendige en gezegende inwooning, in Canaan, genieten zouden.

B. De grondwetten waren wel, in het wezen der zake, dezelvde met die van het Verbond aen Horeb; maer nu waren zy, by verſcheiden gelegenheden, nader uitgebreid en vermeerderd, inzonderheid toen de Wet, aen het einde der veertigjarige omzwerving, wederom herhaeld was. Aen deeze byvoeging en vermeerdering nu, moesten de Israëliten, in Canaan gekomen zijnde, ook op eene plechtige wys, openlyk, hunne toeſtemming geven.

Hier op nu volgt de Narede, of, zo gy liever wilt, eene nieuwe redevoering, in welke Moſe, op de onderhouding der Wetten van dit Verbond, gemoedelyk aendringt. Deze redevoering ſtrekt zich uit tot het ſlot van Kap. XXX. In dit Kapittel bedient Moſe zich van twee veel vermogende drangredenen. De eerste is ontleend van de uitnemende weldaden, welke de Heer aen Israël beweezen had vs. 2-17, en de andere van de onheilen, welke zy te wachten hadden, ingeval zy van den Heere afweeken vs. 18-29.

2. Ende Moſe riep gantſch Iſraël, ende ſeyde

tot hen, tot de Oudsten namelyk, die het aen minderen Oversten, en deze wederom aen het ganſche volk overbrachten: want de ſtem van Moſe was zekerlyk niet toereikende, om zich van zoovele honderd-duizenden te doen hooren (*a*):

Gy hebt geſien, ſommige nog zeer jong zijnde, met hunne eigen oogen, en de overige hebben het van hooren zeggen, maer zy zijn 'er evenwel zoo volkomen van overtuigd, als of zy het, met hunne oogen, en in eigen perſonen, gezien hadden, al wat de HEERE in Egyptenlant voor uwe oogen gedaen heeft, aen Pharao, ende aen alle ſijne knechten, ende aen ſijn lant;

3. (*b*) De groote verſoeckingen, de geduchte plagen, die uwe oogen geſien hebben: die ſelve teeckenen ende groote wonderen, welke de Heer, door zijn onbepaelt Alvermogen, gewrocht heeft, om ons volk uit Egypten te verloſſen.

4. Maer de HEERE en heeft ulieden niet gegeven een herte om te verſtaen, noch oogen om te ſien, noch ooren om te hooren: tot op deſen dagh.

'Er is, die het vraegswyze overzetten, om het bewijs te ontwijken, het welk men, uit deze plaets, afleidt voor Gods byzondere en krachtdadige Genade: *Heeft de* HEER *u niet gegeven een hart enz?* maer dit ſtrookt in het geheel niet, met het verband. Dan verliest de laetſte uitdrukking, *tot op dezen dag*, alle hare kracht. Ook laet de nadruk der ſpreekwys, *een hart om te verſtaen*, deze verklaring niet toe: want 'er wordt zeedelyk zulk een hart bedoeld, het welk Gods groote daden, niet alleen met aendacht en eerbied opmerkt, maer ook tevens, door deze beſchouwing, gedrongen wordt tot geloov en gehoorzaemheid.

Maer wat zegt dan het voorſtel vs. 4.? — Het is. (1) een verwijt van Israëls hardnekkigheid. Alle de groote daden, welke de Heer ten hunnen behoeve gewrocht had, hadden zy onbedachtzaem, en met onverſchillige oogen, over het hoofd gezien; zy hadden 'er zich in den beginne wel over verwonderd, maer

(*a*) Ex. 19: 4. (*b*) bov. 4: 34. ende 7: 19.

maer in het vervolg hadden zy 'er niet meer aen gedacht, en althans, die aenëenſchakeling van weldaden en wonderen, had geenen den minſten invloed gemaekt, op hunne harten, noch eenige verbetering te wege gebracht, in hunne daden. Dit hadden zy duidelyk openbaer gemaekt, niet alleen by de zonde met het gouden kalv, maer ook in herhaelde murmureeringen. — (2) Dat deze hunne hardnekkigheid hun was bygebleeven *tot op dezen dag*. Dit hadden zy nog jongſtleden doen blijken, toen zy zich aen den Baal-Peor der Moabiten gekoppeld hadden. — (3) Dat zy wel onvermogende waren, om, door eigen krachten, hunne harten te vermurwen en te verbeteren; dan dat zy de ſchuld niet op hun natuurlyk onvermogen werpen moesten, vermids zy ook onwillig daer toe waren. Zy hadden zich niet alleen, in de ongevoeligheid, gewillig verhard, maer 'er zelvs hun vermaek in geſteld, om tegen God hunnen Weldoener te murmureeren, en in het afwijken van zijne wegen. — (4) dat de HEER hun zijne byzondere en krachtdadige Genade geweigerd en onthouden had; en dat om rechtvaerdige redenen, zoodat zy het zich zelven wijten moesten, dat de HEER *hun geen hart gegeven had, om te verſtaen*: dat zy Gods byzondere en hart-veranderende genade misten, was dan hun eigen ſchuld, en eene rechtvaerdige ſtraf van hunne voorige zonde. Zy hadden eerst hunne oogen en ooren, door ongevoeligheid, geſloten, om niet te zien en te hooren, en daerom werden hunne harten, nae Gods rechtvaerdig oordeel, zwaer gemaekt.

5. Ende ick heb ulieden veertigh jaer doen wandelen in de woeſtijne: uwe kleederen en zijn aen u niet veroudet; ende uwe ſchoe en is niet veroudt aen uwen voet.

Vergelijk het aengeteekende op Kap. 8: 4.

6. Gy zijt geſtadig, door eene blijkbare tusſchenkomst van het Godlijk Alvermogen, niet alleen van kleederen en dekſel, maer ook van voedſel verzorgd: want gewoon broot en hebt gy niet gegeten, ende wijn, nochte ſtercken dranck en hebt gy niet gedroncken: Ik, zegt Moſe, als uit des Heeren naem ſprekende: Ik heb het manna uit den Hemel doen regenen, tot uwe ſpijs, en water uit den rotsſteen doen

voortvloejen, tot uwen drank, op dat gy wiſtet, dat ick de HEERE uwe Godt ben.

7. Doe gy nu quaemt aen deſe plaetſe, in de nabuurſchap van dit land der Moabiten, alwaer gy thans gelegerd zijt, toogh (*c*) Sihon, de Koningh van Heſbon, uyt, ende Og, de Koningh van Baſan, ons te gemoete, ten ſtrijde, ende wy ſloegenſe, daer God met ons was, en deze beide Koningen geſlagen gav voor onze aengezichten, gelijk ik elders breeder heb aengeteekend, ter gedachtenis voor het Nageſlacht, Num. XXI.

8. Ende wy hebben haer lant ingenomen, ende dat (*d*) ten erve gegeven aen de Rubeniten ende Gaditen: mitſgaders aen den halven ſtam der Mänaſſiten: zoodat gy reeds de beginſelen gezien hebt van het gene God aen allen den Canaaniten doen zal, om u hun land ter erve te geven.

9. Houdet dan de woorden deſes verbonts, ende doetſe: laet toch de beſchouwing van Gods groote daden, u tot gehoorzaemheid aenſpooren, op dat gy verſtandelick handelt in alles, wat gy doen ſult; of gelijk men het ook vertalen kan: opdat gy *voorſpoedig moogt wezen in alle uwe ondernemingen.*

10. Gy ſtaet heden alle, op eene zeer plechtige wys, voor 't aengeſichte, en in de byzondere tegenwoordigheid, des HEEREN uwes Godts: uwe Hoofden uwer ſtammen, zoo de XII Oversten der onderſcheiden ſtammen, die de hoofden zijn der Vergadering, als uwe Oudtſten, die mede zitting hebben in den grooten Raed, ende uwe Amptlieden, die geſchikt zijn, om de bevelen der Regeering bekend te maken en te doen uitvoeren, en alle man van Iſraël, hoe gering en onaenzienlyk hy ook wezen mag; gy ſtaet alle plechtig voor den Heere, van den edelſten tot den geringſten.

11. Uwe kinderkens, uwe wijven, ende uwe vreemdelingh, die in 't midden van uw leger is: van

(*c*) Num. 21: 23, 33. bov. 2: 32. ende 3: 1. (*d*) Num. 32: 33. bov. 3: 12. Joſ. 13: 8.

van uwen houthouwer, tot uwen waterputter toe; niemand uitgezonderd, al doet hy ook de laegste en geringste diensten.

12. Om over te gaen in, en uwe plechtige toeſtemming te geven aen, de eiſchen van 't verbont des HEEREN uwes Godts, ende in ſijnen vloeck: u, in geval van overtreding, aen den bedreigden vloek onderwerpende, om zoo doende plechtig overtegaen in het Verbond, het welcke de HEERE uwe Godt heden met u maeckt:

13. Op dat hy u heden ſichſelven tot een volck beveſtige, u, als by vernieuwing, tot het volk van zijn byzonder eigendom aenneme, ende hy u van zijnen kant tot eenen Godt zy, gelijck als hy u geſproken heeft: aen Sinai, ende (e) gelijck als hy uwen vaderen, Abraham, Iſaac, ende Jacob geſworen heeft, Gen. 17: 7.

14. Ende niet met ulieden alleen make ick in 's Heeren naem dit verbont, ende breng u onder deſen vloeck, in geval van wederſpannigheid:

15. Maer met den genen, die heden hier by ons voor 't aengeſichte des HEEREN onſes Godts ſtaet: ende met den genen, die hier heden by ons niêt en is: dat is met allen uwen nakomelingen, en elk derzelver hoofd voor hoofd; als mede met den genen, die, uit hoofde van ziekte, of andere beletſelen niet tegenwoordig zijn.

Men merke hier het volgende op.

I. Dat 'er thans eene plechtige Volks-vergadering was van gansch Israël, om, volksgewijs, overtegaen in Gods Verbond. Men heeft evenwel deze plechtigheid niet aentezien, voor eene Verbonds onderhandeling, noch voor die herhaling der Verbondmaking, welke wy gezien hebben, dat eerst, na de aenkomst der Israëliten in Canaan, geſchieden moest. Maer het was eene plechtige Volks vergadering, in welke Moſe, uit s'Heeren naem, verklaerde, dat God, niettegen-

(e) Gen. 17: 7.

ſtaende de trouwloosheid der Israëliten, nog dezelvde gebleeven was, nog even gereed, om hun de beloovde zegeningen in Canaan te ſchenken, wanneer zy tot den Heere en zijnen dienst wederkeerden. Eene plechtigheid, welke zekerlyk eenen diepen indruk maken moest, op het hart der Israëliten, en recht geſchikt was, om hen tot gehoorzaemheid aen te ſpooren: te meer omdat zy niet alleen in het Verbond, maer ook in den vloek overgingen, en zich aen de bedreigde oordeelen onderwierpen, wanneer zy afvallig wierden — Nogthans zou men deze plechtigheid ook wel kunnen aenmerken, als eene voorbereiding, of voorſchets van die Verbonds-vernieuwing, welke in Canaan geſchieden moest.

II. Behalven dit algemeene, verdienen nog de volgende byzonderheden onze opmerking.

A. Dat hier de voornaemste Hoofden van het volk tegenwoordig waren; opdat niemand denken zoude, dat het tot vermindering van zijne eer ſtrekken zou, wanneer hy zich, met lieden van den allerlaegsten rang, aen dezelvde verplichtingen onderwierp.

B. Dat niet alleen de mannen, maer ook de wijven en de kinderkens, in het verbond moesten overgaen: ten vertooge dat niemand ontſlagen ware, van de verplichting, om de voorwaerden van het Verbond te onderhouden.

C. Dat zich, in dit geval, ook de vreemdelingen by de Israëliten voegen moesten, voor zoo ver zy namelyk den Joodſchen Godsdienst hadden aengenomen. Zou men dit niet mogen aenmerken, als een voorloopig vertoog van Gods Genade omtrent de Heidenen, en een ſoort van voorproev van den rijkdom der Godlijke barmhartigheid, welke, in volgende Eeuwen, ook aen den Heidenen, in Christus zoude geopenbaerd worden?

D. By deze plechtigheid bevonden zich ook lieden van den allerlaegſten ſtand, *houthouwers*, *waterputters*, en dergelijke: ten blijke, dat, gelijk niemand te aenzienlyk was, om zich aen de verplichting van Gods Verbond te onderwerpen, alzoo ook niemand te gering was, om deel te hebben aen de Godlyke zegeningen.

E. Ein-

E. Eindelyk werden de afwezenden gerekend, by deze plechtigheid mede tegenwoordig te wezen. Zy die, door ziekte, of andere beletſelen, waren te huis gebleeven, moesten zich niet verbeelden, dat zy in het meest of in het minst, van de verplichting aen de eisſchen van Gods Verbond, ontſlagen waren. — Ook werden 'er de navolgende geſlachten, om die zelvde reden, onder begreepen.

Vooral waerſchuwt Moſe de Israëliten tegen de afgoderye, als eene onmiddelyke overtreding der grondwet van dit Verbond vs. 16, 17.

16. Houdt toch Gods geboden, wil Moſe zeggen, en wacht u van alle afgoderye: want gy wetet, hoe wy in Egyptenlant gewoont hebben: ende hoe wy doorgetogen zijn door 't midden der volcken, die gy doorgetogen zijt, zonder dat hunne gewaende Godheden ons hebben kunnen benadeelen; is het u niet duidelyk geblee ken, dat Jehovah, onze God, alleen de eenige en ware God is?

17. Ende gy hebt geſien hare verfoeyſelen, ende hare dreckgoden: gy hebt voor uwe oogen gezien, dat zy niets anders zijn, dan levenlooze afbeeldingen van hout ende ſteen, ſilver ende gout, zoodanig hebt gy de gewaende Goden gevonden, die by hen waren, en op welke zy hun vertrouwen vestigden.

Hierop volgt nu het voorſtel der onheilen, welke de Israëliten te wachten hadden, wanneer zy van den Heere afvielen vs. 18-28.

18. Dat onder ulieden niet en zy een eenig man, ofte eene enkele vrouwe, ofte een gansch huyſgeſin, ofte een geheele ſtam, die ſijn herte heden of in volgende tijden, wende van den HEERE onſen Godt, om te gaen dienen den goden deſer opgenoemde of andere Heidenſche volcken: dat onder ulieden niet en zy een (*f*) wortel, die galle ende alſſen drage;

(*f*) Hand. 8: 23. Hebr. 12: 15.

Door *een wortel, die gal en alſem draegt*, hebben wy te verſtaen, zulken gevaerlyken mensch, die niet alleen voor zich zelven naer de afgoderye hunkert, maer die ook anderen, door verleiding en langs andere listige wegen, zoekt te vergivtigen en tot afgoderye over te halen. Dit gruwelſtuk noemt Moſe een *wortel*, omdat de hunkering naer afgoderye, in het begin, in 's menſchen hart, verborgen is, even als de wortel van eenig onkruid. — Het woord door *galle* vertaeld, beteekent een zeker onkruid, het welk onder het koorn wast, en eenen zeer bitteren ſmaek heeft. Hoſ. 10 4, wordt het door *vergivtig kruid* overgezet. Doorgaends wordt het, even als hier, met den *alſem* t'zaemgevoegd Jer. 9: 15. Amos 6: 12 — Moſe vergelijkt 'er de afgoderye mede, omdat zy den HEERE allerwalgelykst is, en voor de menſchen de allerbitterſte gevolgen naer zich ſleept.

19. Dat 'er nimmer onder ulieden zulk een boöswicht zy, ende het geſchiede, als hy de woorden deſes vloecks hoort, welke op de afgoderye en dergelijke gruwelen bedreigd zijn, dat hy ſichſelven ſegene in ſijn herte, dat hy zich inbeelde, dat hy de geduchte ſtraf ontgaen zulle, ſeggende by zich zelven; Ick ſal vrede hebben en allerlei voorſpoed genieten, wanneer ick ſchoon nae mijnes afgodiſchen en grouwzamen herten goetduncken ſal wandelen, en Gods geboden voorbedachtelyk ongehoorzaem zijn, om de dronckene te doen tot de dorſtige.

De laetſte uitdrukking, *de dronkene te doen tot de dorſtige*, is vry duister, en wordt op zeer verſchillende wyzen begreepen. Eigenlyk ſtaet 'er in het Hebreuwsch, nae de letter, *om het drooge te doen tot het bevochtigde*. Moſe wil ons zulk eenen mensch afteekenen, die niets onbeproevd laet, om anderen tot die zelvde boosheid te verleiden en te vervoeren, aen welke hy ſchuldig is: even gelijk een dronkaert eenen nuchteren mensch, op alle wyzen, zoekt te vervoeren, tot het uitgieten van dezelvde overdadigheid. — Anderszins kan het ook beteekenen, al meer en meer zonden tot de voorige toe te doen, zich zoo breidelloos aen allerlei boosheid van verſchillende ſoort over te geven, dat men, in plaets van zich te verbeteren, van tijd tot tijd erger werdt. Dit heet elders *zonden tot zonden toe te doen*. Jeſ. 30: 1.

20. De

20. De HEERE en ſal hem niet willen vergeven, noch van de geduchte ſtraf zijner moedwillige booshеid ontſlaen, maer alſdan ſal des HEEREN toorn ende yver roocken over den ſelven man: de hittigheid van Gods geduchte gramſchap, zal ontſteken, even als de gloed en de rook van eenen brandenden oven, om dien booswicht te vernielen; ende al de vloeck, die in dit boeck, vooral in het voorgaende 28ſte Kapittel, geſchreven is, ſal op hem komen, en zoo lang op hem blijven liggen, tot dat hy geheel vernield is: ende de HEERE ſal ſijnen name van onder den hemel uytdelgen, zoodat hy, met zijn ganſche nageſlacht, zal worden uitgeroeid, en 'er van hem geene gedachtenis zal overblijven.

21. Ende de HEERE ſal hem ten quade, door eene byzondere en voorbeeldige ſtraf; als een gedenkteeken van zijne wrake affcheyden van alle de ſtammen Iſraëls: nae alle vloecken des verbonts, dat in het boeck deſer wet geſchreven is.

22. Dan ſal ſeggen het navolgende geſlacht, uwe kinderen en nakomelingen, die in volgende geſlachten na ulieden opſtaen ſullen, ende de vreemde, die uyt verren lande komen ſal: als ſy ſullen ſien de plagen deſes lants ende deſſelven kranckheden en buitengewoone oordeelen, daer mede de HEERE het gekrenckt heeft, indien dergelijke booswichten onder u geduld worden, en mijn volk tot afgoderye vervoeren. In zulk een geval zal het geſchieden:

23. Dat ſijne gantſche aerde, de aerde namelyk van Canaan, zy ſwevel, ende ſout der verbrandinge; een onvruchtbare grond, die niet bezaeyt ſal zijn, ende geene ſpruyte ſal voortgebracht hebben, noch eenigh kruyt daer in ſal opgekomen zijn: gelijck de omkeeringe van Sodom, ende Gomorra, Adama ende Zeboim, die de HEERE heeft omgekeert in ſijnen toorn, ende in ſijne grimmigheyt:

24. Ende alle volcken ſullen met bewondering ſeggen; (g) Waerom heeft de HEERE deſen lande

(g) Jer. 22: 8.

alſoo gedaen? wat is toch de oorzaek van de ontſtekinge deſes grooten toorns, en van dit vreesſelyk oordeel, het welk geen weergae heeft?

25. Dan ſal men ſeggen; Om dat ſy het verbont des HEEREN, des Godts harer vaderen, hebben verlaten, dat hy met hen gemaeckt hadde, als hyſe uyt Egyptenlant uytvoerde;

26. Ende ſy henen gegaen zijn, ende anderen goden gedient ende ſich voor die gebuygt hebben; goden, die haer, of *die zy* niet gekent en hadden, ende welcker geen haer yets medegedeylt, eenige hulp beweezen hadde, of bewijzen konde.

27. Daerom is de toorn des HEEREN ontſteken tegen dit lant: om daer over te brengen allen deſen vloeck, die in dit boeck geſchreven is.

28. Ende de HEERE heeftſe uyt haer lant uytgetrocken, in toorne, ende in grimmigheyt, ende in groote verbolgenheyt: ende hy heeftſe verworpen in een ander en vreemd lant, in het welk zy als ſlaven en ballingen verkeeren; gelijck het is te deſen dage.

De bedreiging, welke wy hier vinden, vs. 18-28. is werkelyk vervuld, de Israëlieten zijn van den Heer afgevallen, en daerom hebben hen alle deze geduchte onheilen getroffen.

In de Babyloniſche gevangenis, hebben de afvallige nakomelingen van Jacob, ſoortgelijke onheilen ondervonden: en deze onheilen waren rechtvaerdige ſtraffen van de verfoeilykſte afgoderye, aen welke zy zich, in weerwil van alle de vermaningen der Propheten, by aenhoudendheid ſchuldig maekten. — Dan mijns bedunkens, wordt hier niet zoo zeer gezien, op de Babyloniſche gevangenis, als wel op de volkomen verwoesting van het Joodſche land, door de Romeinen.

De ſtraf toch, welke hier bedreigd is, wordt vergeleeken by de omkeering van Sodom en Gemorra, Adama en Zeboim vs. 23. Maer ſoortgelijk een oordeel heeft het Joodſche land niet getroffen, door de Babyloniers. Geduurende de gevangenis der Jooden in Babal, was immers hun land geen *zwevel*

en

en zout ter verbranding vs. 23. Geduurende die zeventig jaren was het Joodſche land bewoond, en ook zelvs van ſommige Israëliten, vergel. Ezra 9: 12. — Ook is dat gedeelte van Canaan, het welk door de X ſtammen bewoond werd, geduurende derzelver gevangenis in Asſyrie, geen woest en onvruchtbaer land geweest, het welk eenige gelijkheid had met Sodoma. Sedert de wechvoering der X ſtammen, is hun land bewoond, niet alleen door Heidenen, maer ook door Israëliten 2 Chron. 30.

Deze bedreiging is eerst letterlyk vervuld, in de verwoesting van Canaan door de Romeinen. Toen is dat gezegend en vruchtbaer land tot eenen vloek geſteld, en met den ban geſlagen. Vooral is dit geſchied ten tijde van Keizer Adrianus, toen geheel Canaan in een woestijne en barre wildernis veranderd is. — Men vergelijke hiermede, het geen wy op Kapittel 28. hebben aengeteekend.

Het is waer, de reden van het oordeel, het welk hier bedreigd is, wordt geſteld in de afgoderye van Israël vs. 25, 26, en daeruit hebben ſommigen beſloten, dat men de vervulling, in de Babyloniſche gevangenis, zoeken moet; omdat deze de ſtraf geweest is van Israëls aenhoudende afgoderyen, omdat zy, ſedert hunne wederkeering uit Babel, zeer afkeerig geweest zijn van de afgoderye, en omdat het laetste oordeel door de Romeinen hen eigenlyk getroffen heeft, om de verwerping van den Meſſias. — Dan men neme in overweging, dat de Jooden zich, na de wederkeering uit Babel, wel gewacht hebben van uiterlyke en grove afgoderye, maer daerom zijn zy van dezen gruwel niet geheel zuiver geweest. Moſe en de Propheten hebben duidelyk voorſpeld, dat Israël zich, na dien tijd, op de allergruwzaemste wys, in de afſchuwelykſte afgoderye verloopen zouden, en dat die zonde de oorzaek van hunnen eindelyken ondergang zoude uitmaken, zie het volgende 32. Kap. vs. 21. Mal. 2: 11. enz. Om deze reden noemt ook de Heer JESUS het Joodſche volk een overſpelig geſlacht Matth. 12: 39. Trouwens alle Godsdienst, in welken men God, zonder en buiten Christus, zoekt te dienen, is geestelyk overſpel en afgoderye, omdat men dan zijn heil by zich zelven, of andere ſchepſelen, zoekt. Ja de verwerping van CHRIS-

TUS was in de daed, en in den volſtrektſten zin, de grouwzaemſte afgoderye, aen welke de Jooden zich ooit hebben ſchuldig gemaekt: daer zy zoo ver van de leer der Vaderen waren afgeweeken, en den beloovden Propheet zoo ſmadelyk verwierpen, dat het ſcheen, als of zy de kennis van den éénen en waren God, met eene Heidenſche onkunde, verwisſeld hadden.

Deze bedreiging beſluit Moſe, met de volgende merkwaerdige waerneming.

29. De verborgene dingen zijn voor den HEERE onſen Godt: maer de geopenbaerde zijn voor ons ende voor onſe kinderen, tot in eeuwigheyt, om te doen alle de woorden deſer wet.

Laten wy eerſt de zin dezer aenmerking wat nader ophelderen; en daerna onderzoeken, hoe zy hier te paſſe kome.

I. De Joden geven in het algemeen, aen deze woorden, de volgende verklaring; dat zy, van het ſtraffen der heimelyke zonden, en vooral der afgoderye, moeten verſtaen worden; zoodat de meening deze zijn zoude: „ Het komt den „ Heere onzen God toe, om de verborgen misdaden, welke „ in het heimelyke gepleegd worden, nae verdiensten te „ vergelden; maer het is de plicht der menſchen, byzon„ der der Overheden, om openbare en bekende gruwe„ len te ſtraffen, ter affchrikking van anderen." Dan deze verklaring ſchijnt ons al te flauw, en weinig ter zake dienende.

Nader komt de uitlegging van anderen, die het dus vertalen: *de verborgene dingen van den Heere onzen God, zijn geopenbaerd, en aen ons en aen onze kinderen*; en dan zou Moſe den Israëliten het voorrecht herinneren, dat zy, met de Godlyke Openbaring verwaerdigd waren, om hun de rechtvaerdigheid der bedreigde oordeelen te herinneren, wanneer zy van den Heere en zijnen dienst afvielen.

Dan wy voor ons kunnen geene redenen vinden, om van onze gewoone overzetting aftewijken.

II. Wy meenen, dat Moſe, door den Prophetiſchen geest, de uiterſte verdelging voorziende, met welke Israël, om den

den Mesſias-moord, zoude geſtraft worden, in dezen merkwaerdigen uitroep losbarstte, om de rechtvaerdigheid der Godlyke wegen te verdedigen. — Men zou by zich zelven kunnen denken: is het Gode betamelyk, zoo geſtreng, met zijn beminde volk Israël, te handelen, daer hy andere Natien, die zich mede aen de verfoeilykste afgoderyen ſchuldig maken, in voorſpoed laet leven? Hier over maekt Moſe deze algemeene aenmerking, dat Gods oordeelen, hoe rechtvaerdig ook, dikwijls voor den menſchen verborgen zijn, zoodat zy dezelve met Gods Rechtvaerdigheid niet weten overeen te brengen; met deze byvoeging, dat die dingen, welke God in zijn woord, geopenbaerd heeft, de voorwerpen zijn van hun onderzoek, om zich, nae de voorgeſchreeven plichten, te gedragen.

Deze aenmerking diende ook tevens ter beantwoording van alle andere bedenkingen des vleeſches; welke men, uit de belovte, welke God aen Israël gedaen, uit de weldaden, welke hy hun beweezen had, uit de Godlyke almacht, door welke Israëls gruwelen hadden kunnen voorgekomen worden, en dergelijke, zoude kunnen afleiden.

HET XXX. KAPITTEL.

Hier vinden wy een belovte, dat Israël eenmael weder zoude herſteld worden, vs. 1-14, *en eene plechtige betuiging van Moſe, dat hy alles ten goede van Israël had aengewend, vs.* 15-20.

1. VOorts ſal 't geſchieden, wanneer alle deſe dingen over u ſullen gekomen zijn, van welke ik thans geſproken heb, eerst deſe ſegen, zoolang gy den Heer en zijnen dienst getrouw blijvt, ofte en daerna deſe vloeck, die ick u voorgeſtelt hebbe: wanneer gy, om den Mesſias-moord, door de Romeinen, uit uw land zult verdreven, en, als verachte ballingen, onder alle andere natien,

verſpreid zijn, ſo ſult gy 't weder tot u herte nemen, onder alle volcken, daer henen u de HEERE uwe Godt gedreven heeft: 'er zal eindelyk eens een tijd komen, dat gy, in de onderſcheiden landen van uw vreemdelingſchap, met ernst en berouw aen uwe gruwelen denken zult, door welke gy u zulke geduchte onheilen berokkend hebt.

2. Ende gy ſult u alsdan ten laetsten, oprechtelyk bekeeren tot den HEERE uwen Godt, ende ſijner ſtemme gehoorſaem zijn, nae alles dat ick u heden gebiede: gy ende uwe kinderen, en dat niet ſlechts geveinsdelyk en in ſchijn, maer met uw gantſche herte, ende met uwe gantſche ziele.

3. Ende de HEERE uwe Godt ſal (*a*) uwe gevanckeniſſe wenden, en u doen wederkeeren naer uw eigen land, ende ſich uwer ontfermen: door het genadig vergeven van alle uwe boosheden, ende hy zelvs ſal u weder vergaderen uyt alle de volcken, daer henen u de HEERE uwe Godt verſtroyt hadde, om in uw land weder te keeren.

4. (*b*) Al waren uwe verdrevene aen 't eynde des hemels; al waren uwe nakomelingen verſpreid onder alle volkeren die onder den ganſchen Hemel zijn, tot in de verst afgelegen gewesten der aerde, van daer ſal u de HEERE uwe Godt vergaderen, ende van daer ſal hy u nemen.

5. Ende de HEERE uwe Godt ſal u brengen in 't lant dat uwe vaderen erflick beſeten hebben, ende gy ſult dat erflick beſitten: ende hy ſal u weldoen, ende ſal u vermenigvuldigen zelvs boven uwe vaderen.

6. Ende de HEERE uwe Godt (*c*) ſal uw herte geeſtelyker wyze, beſnijden, van de voorhuid der boosheid: hy zal u eenen haet en afkeer inboezemen van en tegen de zonden, vooral die gruwelen, om welke gy, geduurende veele eeuwen, op eene zichtbare wys, zult geſtraft zijn; ende op dezelvde wys

(*a*) Neh. 1: 8. Pſ. 106: 45. Jer. 32: 37. (*b*) Neh. 1: 9. (*c*) Jer. 32: 39. Ezech. 11: 19. ende 36: 26.

wys zal ook de Heer beſnijden, veranderen, en verbeteren, het herte uwes zaets: God zelvs zal ulieden eenen lust inboezemen, en, door zijne Genade, in ſtaet ſtellen, om den HEERE uwen Godt lief te hebben met uw gantſche herte, ende met uwe gantſche ziele, op dat gy levet.

7. Ende de HEERE uwe Godt ſal alle die vloecken, welke zoolang op u gerust hebben, van ulieden wechnemen, en dezelve leggen op uwe vyanden, ende op uwe haters, die u vervolgt hebben.

8. Gy dan ſult u bekeeren, ende der ſtemme des HEEREN gehoorſaem zijn: ende gy ſult doen alle ſijne geboden, die ick u heden gebiede.

9. (*d*) Ende de HEERE uwe Godt ſal u doen overvloeyen, en alleszins doen voorſpoedig zijn, in al het werck uwer hant, in de vrucht uwes buycks, ende in de vrucht uwer beeſten, ende in de vrucht uwes lants, ten goede: want de HEERE ſal, met zijne gunst, tot u wederkeeren, om ſich over u te verblijden ten goede, hy zal 'er, als het ware, zijn vermaek in ſcheppen, om u te zegenen, gelijck als hy ſich over uwe vaderen verblijdt heeft, in hen wel te doen:

10. Wanneer gy der ſtemme des HEEREN uwes Godts ſult gehoorſaem zijn, houdende ſijne geboden, ende ſijne inſettingen, die in dit wetboeck geſchreven zijn: wanneer gy u ſult bekeeren tot den HEERE uwen Godt, met uw gantſche herte, ende met uwe gantſche ziele.

11. Want dit ſelve gebodt, het welcke ick u heden gebiede, om den Heer hartelyk lievtehebben, en alle zijne voorſchrivten oprechtelyk te gehoorzamen, dat en is ven (*e*) u niet verborgen, het is u niet, in duistere bewoordingen, voorgeſteld, maer allerduidelykst verklaerd, ende dat gebod en is niet verre, gy behoevt niet naer een vergelegen land te reizen, om aldaer te vernemen, wat Gods wet vordert.

(*d*) bov. 28: 11. (*e*) Jeſ. 45: 19.

12. Het en is niet in den hemel: om te ſeggen; (*f*) Wie ſal voor ons ten hemel varen, dat hy het voor ons hale, ende ons het ſelve hooren late, dat wy het doen? Gods wil is u duidelyk geopenbaerd: gy kunt niet voorwenden, dat gy onkundig zijt van uwen plicht, gy hebt geene ſchijnbare reden, om te begeeren, dat iemand nog eens tot Gods onmiddelyke tegenwoordigheid zal opklimmen, gelijk ik op Sinai gedaan heb, om van daer het voorſchrivt der Godlyke wetten aftehalen.

13. Het en is oock niet op gene zijde der zee: om te ſeggen; Wie ſal voor ons overvaren aen gene zijde der zee, dat hy het voor ons hale, ende ons het ſelve hooren late, dat wy het doen? Gy behoevt niemand aftevaerdigen, om langduurige zeetochten te doen, en by de volkeren, welke over de zee woonen, te vernemen, hoe gy uw gedrag, nae 's Heeren wet, moet inrichten.

14. Want dit woort, het welk ik u, uit Gods naem, gebiede, de Wet, welke de HEER u heeft voorgeſchreeven, is ſeer naeby u: en onder u ten duidelyksten bekend gemaekt, het is in uwen monde, gy kunt en behoort dit woord tot de ſtof van uwe geſprekken te maken, ende het is in uw herte, gy kunt en behoort het zelve te verſtaen en te bedenken, zoodat gy alleszins verplicht zijt, en geene uitvluchten maken kunt, om dat te doen.

Laten wy by het voorſtel van deze dingen, met onze aendacht, een weinig ſtilſtaen.

I. De belovte van Israëls bekeering en herſtelling vs. 1-10. verdient zeer onze opmerking. — Aenſtonds rijst de vraeg: moet de vervulling van deze belovte gezocht worden, in de wederkeering der Jooden uit Babels gevangenis? of zal 'er, in het laetst der dagen, nog eens een tijd komen, in welken de Israëliten, die nu over den ganſchen aerdbodem verſpreid zijn, zich tot den HEER bekeeren, en in hun land zullen herſteld worden?

On-

(*f*) Rom. 10. 6, &c.

Onzes achtens moet de zaek op de laetste wys begreepen worden. — De uitdrukkingen, van welke Moſe zich hier bedient, zijn zoo verheven, dat de wederkeering der Jooden, uit Babels gevangenis, daeraen geenszins beantwoordt. — Ook hebben andere Propheten, met foortgelijke uitdrukdingen, voorſpeld, dat de Jooden zich, in het laetst der dagen, nog eens tot den Heer bekeeren, en in hun land zullen herſteld worden by voorbeeld Jer. 31. Zach. 13, en 14. Rom. 11: 26. — Daerenboven komt zulk eene merkwaerdige belovte hier, in het verband van zaken, by uitnemendheid zeer te ſtade; daer zy onmiddelyk volgt, op de bedreigende voorſpelling, dat Israël onder alle volkeren zoude verſtrooid, en hun land met den ban geſlagen worden, in het even voorgaende Kapittel. — Voeg er by, dat de Jooden zelve deze belovte verſtaen, van hunne aenſtaende verlosſing, uit den beklaeglyken toeſtand, in welken zy zich, ſedert hunne verſtroojing door de Romeinen, tot op dezen dag, bevinden; en dat zy zich, op grond van deze belovte, verzekerd houden, dat zy, ten eenigen dage, nog eens in hun Vaderland zullen herſteld worden.

II. Het gene vs. 11-14, gezegd wordt, omtrent de duidelyke bekendmaking van Gods Wet, dient mede ten betooge der mogelykheid van de beloovde bekeering en herſtelling der Joden. Het woord van God toch is het middel, door het welk hy de bekeering werkt, in de harten der menſchen. Dat woord is altoos geweest, is nog, en zal altoos blijven onder de Jooden. Van dit woord kan de Heer zich bedienen, wanneer het hem behaegt, om de Jooden te overtuigen, van de dwaling hunnes wegs, en hun te doen opmerken, dat JESUS van Nazareth, welken hunne Vaders vermoord hebben, hem hangende aen het hout, de ware Meſſias zy, welken de Propheten zo duidelyk gekenmerkt hebben. Dit zelvde woord kan de Jooden overtuigen van de waerheid des Euangeliums, nadien de leer van CHRISTUS en de Apoſtelen, met die van Moſe en de Propheten, volledig overeenſtemt, gelijk ook Paulus deze zelvde woorden bybrengt, ter bevestiging van de Euangeliſche leer der Rechtvaerdiging, Rom. 10: 6. enz.

Moſe beſluit deze redevoering, met eene zeer plechtige betuiging, dat hy alles ten beste van Israël had aengewend. vs. 15-20.

15. Siet, zegt hy, en neemt het toch ter harte, o mijn volk Israël! ik heb van mijnen kant alles, wat mogelyk was, aengewend, om uwe wezenlyke belangen te bevorderen, ik heb u, door de meest vermogende drangredenen, zoeken te bewegen, om in de wegen des Heeren te wandelen, ick heb u heden, in deze plechtige redevoering, tot uwe algemeene Volks-vergadering, in de tegenwoordigheid van God, voorgeſtelt en aengeboden het leven, een lang en voorſpoedig leven, in het gezegend Canaan, ende aengeweezen het goede, het welk gy ten dien einde te betrachten hebt: ende aen den anderen kant, heb ik u den doot, en allerlei ſchroomelyke rampen bedreigd, ende van het quade afgemaend, door het welk gy u de meest geduchte onheilen zoudt berokkenen.

16. Want ick u heden gebiede, den HEERE uwen Godt lief te hebben, in ſijne wegen te wandelen, ende te houden ſijne geboden, ende ſijne inſettingen, ende ſijne rechten, op dat gy levet ende vermenigvuldiget, ende de HEERE uwe Godt u ſegene in het lant, daer gy nae toe gaet om dat te erven.

17. Maer indien uw herte ſich ſal afwenden, van den Heere en van zijne geboden, om de afgoden der Heidenen naer te wandelen, en te doen dat kwaed is in de oogen des Heeren, ende indien gy naer alle vermaningen en waerſchouwingen niet hooren en ſult: ende gy, of door de boosheid van uw eigen hart, of door de verleiding der Heidenen, gedreven ſult worden, dat gy u voor andere goden buyget, ende deſelve dienet:

18. So verkondige ick ulieden heden, op het aller plechtigst, maekt er ſtaet op, en bedriegt u niet met valſche overleggingen, dat gy voorſeker ſult omkomen: gy en ſult de dagen niet verlengen op het lant, nae het welcke gy over de Jordane zijt henen gaende, om daer in te komen, dat gy 't erflick beſittet.

19. Ick

19. (g) Ick neme daerom heden tegens ulieden tot getuygen den hemel ende de aerde; ik beroep my, op alle levendige en levenlooze wezens, in den Hemel en op de aerde, dat my de ſchuld niet kan geweeten worden, wanneer gy u van den Heer afwendt, en in het verderv nederſtort: ik zal rein wezen van uw bloed! het leven ende den doot heb ick u voorgeſtelt, den ſegen ende den vloeck: kieſt dan het leven, op dat gy levet, gy, ende uw zaet;

20. Slaet daer toe dien weg in, welken ik u zoo duidelyk heb aengeweezen: Liefhebbende den HEERE uwen Godt, ſijner ſtemme gehoorſaem zijnde, ende hem getrouwelyk aenhangende: want hy is uw leven ende de lengte uwer dagen; hy heeft u het leven geſchonken, van hem alleen hebt gy de voortduuring van het zelve en allen voorſpoed te wachten: op dat gy niet ſlechts inkoomt, maer blijvet en voorſpoedig zijt, in 't lant, dat de HEERE uwen vaderen, Abraham, Iſaac, ende Jacob geſworen heeft, hen te ſullen geven.

HET XXXI KAPITTEL.

Vs. 1-13, *maekt Moſe, wetende dat zijn einde naderde, eenen aenvang van zijne laeſte affcheidsrede,* *vs.* 14-23, *vinden wy het gene de Heer zelv tot Moſe en Joſua geſproken heeft, wijders wordt ons verhaeld hoe Moſe zijne affcheidsrede vervolgd hebbe* *vs.* 24-30.

1. Toen de Godsman, de voorheen gemelde redevoering, ter vernieuwing van het Verbond, tuſchen den Heere en Israël, geeindigd had, was de Volks-vergadering geſcheiden, en hy zelvs naer zijne tent wedergekeerd: maer niet

(g) bov. 4: 26.

lang daer na gingh Moſe henen, hy riep de Vergadering des volks wederom te zamen, om zijne laetſte affcheids-rede aen te hooren, ende ſprack deſe volgende woorden tot gantſch Iſraël,

2. Ende ſeyde tot hen; Ick ben heden hondert ende twintigh jaer oudt; evenwel ben ik door den ouderdom nog niet verzwakt: mijne vermogens, zoo nae het lichaem als nae den geest, zijn nog niet verminderd (vergel. Kap. 34: 7.) ten dezen aenzien zou ik derhalven mijnen gewichtigen post, als uw Leidsman, nog langer kunnen waernemen; met dit alles evenwel zal ik eerlang mijne bediening moeten nederleggen, omdat het den Heer niet behaegt, dat ik u werkelyk in Canaan zal inleiden: ick ſal om deze reden niet meer, als uw Leidsman, voor uwe aengezichten, konnen uytgaen ende ingaen: daer toe of liever *want* Hy heeft, te weten de HEERE tot my geſeyt: (*a*) Gy en ſult over deſe Jordane niet gaen: en uwe voeten niet in Canaan zetten mogen.

3. De HEERE uwe Godt zelvs zal u geleiden, die ſal voor uw aengeſichte over de Jordaen overgaen, die ſal deſe Heidenſche volcken, die tot dus ver de gruwelyke inwooners zijn van Canaan, van voor uw aengeſicht verdelgen, dat gyſe en hun land erflick beſittet: (*b*) Joſua, die ſal voor uw aengeſichte als uw Leidsman en Veldoverste, over de Jordaen overgaen, en u in Canaan inleiden, gelijck als de HEERE, by eene voorige gelegenheid, geſproken heeft. Num. 27: 21.

4. Ende de HEERE ſal hen, de tegenwoordige bewooners namelyk van Canaan, doen, gelijck als hy (*c*) Sihon ende Og, Koningen der Amoriten, ende haren lande gedaen heeft; die hy verdelgt heeft. Vergel. Num. 21.

5. Wanneerſe nu de HEERE voor uw aengeſichte ſal gegeven hebben; dan ſult gy hen doen nae allen gebodt, (*d*) dat ick ulieden geboden hebbe.

Gy

(*a*) Num. 27: 12, 13. bov. 3: 26. (*b*) Num. 27: 18. (*c*) Num. 21: 24, 34. (*d*) bov. 7: 1, 2.

Gy zult hen geheel verdelgen, zoo wel als hunne afgoden, bosſchen en altaren, midsgaders al dat, het welk aenleiding geven kan tot afgoderye.

6. Weeſt ſterck, gedraegt u mannelyk, ende hebt goeden moet, door een geloovig vertrouwen op Gods almachtigen byſtand; en vreeſt niet, ende en verſchrikt niet voor haer aengeſichte: wanneer deze volkeren tegen u ten ſtrijde trekken, al zijn zy groot van geſtalte, en machtig in getal: want het is de HEERE uwe Godt die u tot het volk van zijn byzonder eigendom heeft aengenomen; het is die groote God, die, ten uwen behoeve, zoovele en verbazende wonderen gewrocht heeft, die met u gaet, om u in Canaan in te voeren; waervoor zoudt gy dan vreezen? (*e*) hy en ſal u niet begeven noch u verlaten.

7. Ende Moſe riep den gemelden Joſua, ende ſeyde tot hem voor de oogen des gantſchen Iſraëls; opdat het volk hem van nu voortaen, als hunnen Leidsman en den opvolger van Moſe erkennen zoude, Zijt ſterck, ende hebt goeden moet; want gy ſult met dit volck ingaen in 't lant, dat de HEERE haren vaderen geſworen heeft, haer te ſullen geven: ende gy ſult het haer doen erven.

8. De HEERE nu is de gene, die voor uw aengeſichte gaet, als opperſte Bevelhebber, die ſal met u zijn, door zijn wonderdoend Alvermogen; hy en ſal u niet begeven, noch u verlaten: en (*f*) vreeſt niet, ende en ontſett u niet, wat 'er ook gebeuren moge.

9. Ende Moſe ſchreef deſe wet, alle die geboden, welke hy aen Israël, uit 's Heeren naem, ter betrachting had voorgeſteld; deze geheele Wet ſchreev Moſe; of liever, hy had dezelve, reeds eenigen tijd te vooren, in een boek eigenhandig geſchreeven, ende gaffe aen de Prieſteren, de ſonen van Levi, die de Arke des verbonts des HEEREN droegen, ende aen alle Oudtſten van Iſraël, die hoofden der Stammen waren.

De Jooden begrijpen het zoo, dat Moſe de Wet, dat is alle

(*e*) Joſ. 1: 5. Hebr. 13: 5. (*f*) Joſ. 1: 9.

zijne Schrivten, aen de Priesteren, hebbe ter hand geſteld, met bevel, om dezelve aen de zijde der arke te leggen, vergel. vs. 26, en dat hy een ander handſchrivt, aen de Hoofden der onderſcheiden ſtammen, gegeven hebbe, om het zelve, by plechtige gelegenheden, te voorſchijn te brengen, en aen het volk voor te lezen. —

Hier wordt geſproken van de *Priesteren, de zonen van Levi, die de arke des verbonds des* HEREN *dragen.* Dan, uit vergelijking van Num. 4: 5. enz. rijst eene ſchijnbare zwarigheid: want aldaer was verordend, dat de Kohathiten, die alleen gemeene Leviten en geene Priesters waren, de ark, op de reistochten door de woestijne, dragen moesten. Maer men dient te weten, dat de Kohathiten, in dit geval, plaets-vervangende dienaers waren van de Priesteren. Deze verordening was alleen ingericht, om den last der Priesteren te verligten. In volgende tijden, droegen de Priesters, by byzondere gelegenheden, zelve de Verbonds-ark, gelijk by het doortrekken van de Jordaen Joſ. 3: 3-6, by het omringen van Jericho Joſ. 6: 6, en by het invoeren van de Ark in Salomons Tempel 1 Kon. 8: 3-6. — Toen David de Ark naer Jeruſalem deed brengen, werd zy door de Leviten gedragen, maer wederom als bedienden van de Priesteren, die zorg moesten draegen, dat dit werk behoorlyk verricht wierd 1 Kron. 15: 2 15.

10. Ende Moſe geboodt hen, zoo de Priesteren, als de Hoofden der ſtammen, om zorg te dragen, dat het Opperhoofd van het volk, het afſchrivt van de Wet, eenmael om de zeven jaren, voor het ganſche volk openlyk voorlas, ſegſende: Ten eynde van ſeven jaren, op den geſetten tijt van 't jaer der vrylatinge, in den aenvang van elk Sabbathjaer, van het welk ik voorheen uitvoerig geſproken heb Kap. 15: 1. enz., en wel bepaeldelyk op het feeſt der Loofhutten:

11. Als gantſch Iſraël ſal komen om te verſchijnen voor het aengeſichte des HEEREN uwes Godts, in de plaetſe, die hy tot den openbaren Godsdienst ſal verkoren hebben, ſult gy deſe wet voor gantſch Iſraël openlyk voorlezen, en als het ware uytroepen, voor hare ooren:

12. Ver-

12. Vergadert alsdan het geheele volck van Israël, het welk, ter viering van het Loovhuttenfeest, in de heilige Stad, zal zijn te zamen gekomen, de mannen ende de wijven, ende de kinderkens, ende uwe vreemdelingen, die in uwe poorten zijn: op dat sy alle de woorden der Godlyke Wet hooren, ende op dat sy leeren, wat God van hun vordert, ende daerdoor aengespoord worden, om te vreesen den HEERE uwen Godt, ende waernemen te doen alle woorden deser wet.

13. Ende dat hare kinderen, die 't niet geweten en hebben, door het verzuim van eene Godsdienstige opvoeding, mede hooren ende leeren, om te vreesen den HEERE uwen Godt. Deze instelling moet onder Israël bestendig worden waergenomen, alle de dagen, die gy leeft op het lant Canaan, nae 't welcke gy over de Jordane zijt henen gaende, en gereed staet om dat te erven.

Ten aenzien van deze merkwaerdige instelling, hebben wy eenige vragen te beantwoorden.

I. De eerste vraeg is, wie moest deze Wet, op den bepaelden tijd, voor het ganssche volk, voorlezen?

Mose zegt in het eenvouwig getal, GY, *gy zult deze wet voor gansch Israël uitroepen* vs. 11. Het is meer dan waerschijnlyk, dat Mose hier zijne tael gericht hebbe tot en met den vinger gewezen op Josua. De Joden berichten ons ook, dat dit het werk ware van den genen, die het opperste gezach in handen had, en dat daerom, in volgende tijden, toen zy eenen Koning hadden, de Vorst verplicht was, niet alleen zorg te dragen, dat de Wet aen het volk werd voorgelezen, op den bepaelden tijd, maer dat hy zelvs in eigen persoon een gedeelte lezen moest, voor zoo velen, als hem hooren konden; dat 'er, ten dien einde, op den eersten dag van het Loovhutten-Feest, een zeker spreekgestoelte voor den Koning, in het voorhof der mannen, werd opgericht; dat de Koning zijn lezen begon, met dit boek Deuteronomium, het welk een kort begrip is van de ganssche wet, en voortging tot Kap.

6: 4, dat hy het volgende overfloeg, en wederom eenen aenvang maekte, met Kap. 11: 13, dat hy, tot vs. 22. gelezen hebbende, overſprong tot Kap. 14: 22, dat hy tot 17: 14. gekomen zijnde, het volgende overfloeg, lezende nog maer de zegeningen en vloeken Kap. 27 en 28; zy voegen 'er by, dat deze plechtigheid zeer ſtatelyk verricht werd, en dat de Koning bevel gav aen den Priesteren en de Leviten, om ook het overige van de Wet, in onderſcheiden Volksvergaderingen, voor de geheele Natie openlyk voor te lezen.

II. Waertoe diende dit bevel? Israël immers kon en moest dit Wetboek, elk in zijn huis lezen, elk moest 'er zijne kinderen in onderwijzen Kap. 6: 7, 8 en Kap. 11: 19, en, in volgende tijden, werd de Wet, op elken Sabbath, in de Synagogen voorgelezen. — Deze inſtelling diende, aen den eenen kant, om het verzuim van zulke Ouderen te vergoeden, die de Godsdienstige opvoeding van hunne kinderen verwaerloosden, vergel. vs. 13, en aen de andere zijde, om, door deze plechtigheid, de eerbied voor het Wetboek, onder het volk te bewaren, en voor te komen, dat de daden en bevelen des Heeren niet in vergetelheid geraekten.

III. Hoe kunnen de vrouwen en de kinderkens, onder de toehoorers, geteld worden vs. 12, daer de mannen alleen verplicht waren, de hooge Feesten by te woonen? — Men herinnere zich, dat 'er ook Godvruchtige vrouwen vrywillig naer de hooge Feesten opgingen, gelijk by voorbeeld de vrouwen van Elkana 1 Sam. 1, en dat zulke vrouwen, welke de Heilige Stad bewoonden, verplicht waren, by deze plechtigheid tegenwoordig te zijn, gelijk mede de kinderen, die zoo ver in jaren gevorderd waren, dat zy voor dit onderwijs vatbaer waren, vergel. Neh. 8: 3.

IV. Eindelyk vraegt men, of Moſes bevel, in volgende tijden gehoorzaemd zy? — Joſua heeft het letterlyk volbracht, en alle de woorden der Wet, zonder iets over te ſlaen, voor de geheele Vergadering des volks voorgelezen Joſ. 8: 35. Maer, van dien tijd, tot het 3de jaer van Koning Joſaphat, zijnde een verloop van 530 jaren, vindt men niets gemeld

van

van ſoortgelijk eene plechtigheid. 2 Kron. 17. Daerna is zy nog eens verricht, in het 18de jaer van Koning Joſias 2 Kron. 34: 30, 31, gelijk ook by de wederkeering uit Babels gevangenis Neh. 8: 2, 3.

Van vs. 14-23. *vinden wy eene onmiddelyke aenſpraek des* HEEREN *tot Moſe en Joſua.*

14. Ende de HEERE ſeyde tot Moſe, als hy de evengemelde woorden geſproken had, door eene Godlyke Openbaring; Siet, uwe dagen zijn genaedert, om te ſterven; roept Joſua, ende ſtelt ulieden in het voorhof van de Tente der t'ſamenkomſte, dat ick hem, ten aenhooren van het ganſche volk, bevel geve en tot uwen Opvolger aenſtelle: ſo gingh Moſe, ende riep Joſua, ende ſy ſtelden ſich in het voorhof van de Tente der t'ſamenkomſte.

15. Doe verſcheen de HEERE in de Tente, in de wolckencolomne: ende de wolckencolomne ſtont boven de deure der Tente, tot een luisterrijk teeken van Gods byzondere tegenwoordigheid.

16. Ende de HEERE ſeyde tot Moſe, met eene hoorbare ſtem; Siet, gy ſult door den dood ſlapen met uwe vaderen: ende dit onbuigzaem volck ſal na uwen dood, in wederſpannigheid, opſtaen, ende nahoereeren de goden der vreemden van dat lant, daer het nae toe gaet in 't midden van dien; ende het ſal my verlaten, ende vernietigen mijn verbont, dat ick met het ſelve gemaeckt hebbe.

17. So ſal mijn toorn te dien dage, rechtmatig en op eene zeer geduchte wys, tegens het ſelve ontſteken, ende ick ſalſe verlaten, mijne gunst en hulp van hen afwenden, ende myn aengeſicht van hen verbergen, door hun mijne byzondere beſcherming te ontzeggen, dat ſy ter ſpijſe, als tot verſlindinge, zijn voor hunne vyanden, ende vele quaden, ende benaeuwtheden ſullen het treffen: dat het te dien dage ſal ſeggen; Hebben

my deſe quaden niet getroffen, om dat mijn Godt in 't midden van my niet en is?

18. Ick dan ſal mijn aengeſichte te dien dage gantſchelick verbergen, om al het quaet, dat het gedaen heeft: want het heeft ſich gewendt tot andere goden.

19. Ende nu, ſchrijſt gy en Joſua ulieden dit Liedt, het welk Kap. 32. woordelyk wordt opgegeven, ende leert het den kinderen Iſraëls, legt het in haren mont, draegt zorg dat zy het van buiten leeren: op dat dit Liedt, my ten getuyge zy tegens de kinderen Iſraëls, dat hy hun genoeg gewaerſchuwd heeft, en dat zy de onheilen, welke hun overkomen zullen, aen hunne eigen boosheid te wijten hebben.

20. Want ick ſal dit [*volck*], na uwen dood, inbrengen in 't lant, dat ick ſijnen vaderen geſworen hebbe, vloeyende van melck ende honich, ende 't ſal eten, ende verſadigt, ende door den voorſpoed vet worden: dan ſal 't ſich wenden tot andere goden, ende hen dienen, ende ſy ſullen my tergen, ende mijn verbont vernietigen.

21. Ende 't ſal geſchieden, wanneer vele quaden ende benaeuwtheden het ſelve ſullen treffen, dan ſal dit Liedt voor ſijn aengeſichte antwoorden tot getuyge; want het ſal uyt den mont ſijns zaets niet vergeten worden: hunne kinders en nakomelingen zullen in de droevige noodzakelykheid verkeeren, om aen dit Lied te gedenken, wanneer hen de onheilen treffen zullen, welke in het zelve voorſpeld zijn; dewijle ick weet ſijn gedichtſel, dat is heimelyke neigingen, dat het heden maeckt, al eer ick het inbrenge in 't lant, dat ick geſworen hebbe: ik voorzie de toekomende overhelling der Israëliten tot de afgoderye, en ik, die harten en nieren beproeve, beſpeur dat zy nu alreeds naer den dienst van vreemde Goden hunkeren.

22. So ſchreef Moſe dit Liedt te dien dage: ende hy leerde het den kinderen Iſraëls, door hen

te

te gebieden, dat zy het zelve woordelyk van buiten leeren zouden.

Moſe ſchreev dit lied, ten dien dage.

Het was een *lied*, een t'zamenſtel van woorden en zaken, nae de regelen der dicht- en zangkunde, ingericht. Trouwens, by de meeste Volkeren, is het ook naderhand in gebruik geweest, groote en gewichtige zaken, welker geheugenis men levendig wilde houden, in dichtmaet te ſtellen. Dit is ook een zeer geſchikt middel, om de kinderen te onderwijzen, en de zaken aen den nakomelingen over te leveren; te meer omdat men zich, in liederen en gezangen, zeer krachtig kan uitdrukken, als mede omdat de dichtſtukken gemakkelyker, en met meer aengenaemheid, in het geheugen kunnen geprent worden.

De Heer gav aen Moſe en Joſua bevel, om dit lied te *ſchrijven*: en hier uit ſchijnen wy te mogen beſluiten, dat dit lied aen Moſe, door eene Godlyke Openbaring, reeds bekend ware; het zy dat de Heer hem dit gezang, met eene hoorbare ſtem van mond tot mond, of op eenigerlei andere wys geopenbaerd hebbe. Moſe althans vond zich, op Gods bevel, in ſtaet, om dit lied op te ſchrijven, en gelegenheid te geven, dat gansch Israël het zelve van buiten leeren konde.

23. Ende Hy, de Heer namelyk, gelijk blijkt uit het ſlot van dit vers, geboodt Joſua, den ſone van Nun, ten aenhooren van het ganſche Volk, dat hy zich betamelyk gedragen zoude, in de aenzienlyke en gewichtige bediening, welke hy nu gereed ſtond te aenvaerden, ende de Heer ſeyde; (*g*) Zijt ſterck, ende hebt goeden moet, want gy ſult de kinderen Iſraëls inbrengen in 't lant, dat ick hen geſworen hebbe: ende ick ſal met u zijn, als Israëls opperſte Heirvoerer, met mijne byzondere hulp, en met mijn wonderdoend Alvermogen.

(*g*) Joſ. 1: 6.

Het vervolg van Moſes affcheidsrede vs. 24-30.

24. Ende het geſchiedde, als Moſe voleyndt hadde de woorden deſer wet te ſchrijven in een boeck; tot datſe voltrocken waren:

25. So geboodt Moſe den Leviten, en wel bepaeldelyk den Prieſteren, die de Arke des verbonts des HEEREN droegen, vergel. vs. 9, ſeggende:

26. Neemt dit oorſprongelyk handſchrivt van het (*h*) wetboeck, ende legt het, door de hand van Eleazar den Hoogepriester, in het binnenſte Heiligdom, in een daertoe geſchikt Kistjen, aen de zijde der Arke des verbonts des HEEREN uwes Godts: dat het aldaer zorgvuldig bewaerd worde, opdat het zy ten getuyge tegens u, wanneer iemand ondernemen mogt, de Wet te vervalſchen of te veranderen.

Binnen in de Ark zelve, was niets anders, dan alleen de twee ſteenen Wet-Tafelen 1 Kon. 8: 9. 2 Kron. 5: 8. Maer dit oorſprongelyk handſchrivt van de ganſche Wet moest, in het Heilige der Heiligen, naest de Verbondsark, geplaetst worden. Hiertoe had men zekerlyk den dienst van den Hoogepriester noodig, omdat het niemand anders geoorloovd was, in het binnenſte Heiligdom te komen. — Het is meer dan waerſchijnlyk, dat het dit zelvde handſchrivt ware, het welk, onder de regeering van Koning Joſias, in den Tempel gevonden werd 2 Kron. 34: 14. Het werd toen ter tijd niet gevonden, aen de zijde der Arke, in het binnenſte Heiligdom; maer ſlechts by gelegenheid der tempelverbetering, op de eene of andere geheime plaets, alwaer de Prieſters het ſchijnen verborgen te hebben, toen de Godvergeten Manaſſe alle de afſchrivten van de Wet vernielde, welke hy konde machtig worden.

27. Want, met deze drangreden bond Moſe het gemelde bevel aen, ick kenne by ondervinding uwe wederſpannigheyt, ende uwen harden necke, uwen ontembaren aert: Siet, terwijlen ick nogh heden met ulie-

(*h*) 2 Kon. 22: 8.

ulieden leve, zijt gy wederſpannigh geweeſt, tegens den HEERE, hoe veel te meer na mijnen doot?

28. Vergadert tot my alle de Oudtſten uwer ſtammen, ende uwe Amptlieden: dat ick voor hare ooren deſe woorden van het lied, het welk de Heer my bevolen heeft op te ſchrijven vs. 19, 22, ſpreke en openlyk voorleze, ende tegens hen den hemel ende de aerde tot getuygen neme, dat ik u genoeg gewaerſchouwd heb, en dat gy uwe toekomende onheilen, aen uwe eigen onbuigzaemheid, zult hebben toe te ſchrijven.

29. Want ick weet, ik kan niets anders van uwen hardnekkigen aert verwachten (behalven dat God hem zulks duidelyk geopenbaerd had vs. 16-21). *ik weet* dat gy het na mijnen doot ſekerlick ſult verderven, ende afwijcken van den wegh, dien ick u geboden hebbe: dan ſal u dit quaet, het welk in dit lied bedreigd wordt, in 't laetſte der dagen ontmoeten, wanneer gy ſult gedaen hebben, dat quaet is in de oogen des HEEREN, om hem door het werck uwer handen, door het maken van afgodsbeelden, tot toorn te verwecken.

30. Doe ſprack Moſe, voor de ooren der gantſcher gemeynte van Iſraël, de woorden deſes Liedts, tot datſe voltrocken waren: te weten, Moſes las den inhoud van dit Lied voor, aen de Hoofden der ſtammen, en deze lieten hetzelve wederom, door mindere Ambtenaren, aen de onderſcheiden Volks-vergaderingen, voorlezen; zoodat 'er niemand was onder alle de Israëliten, die niet op eene wettige wys verhinderd was, of hy had de woorden van dit Lied gehoord.

HET XXXII. KAPITTEL.

Het Lied van Moſe vs. 1-43. — *Wijders wordt verhaeld, hoe Moſe dit Lied, aen Israël hebbe voorgelezen vs.* 44-47, *als mede hoe hy bevel ontvangen hebbe, om op Nebo te klimmen, en aldaer te ſterven vs.* 48. —

DIt zeer merkwaerdig Dichtſtuk behoort onder de moeilykſte gedeeltens van het gewijde Bybelboek. Zoo de vroegere, als latere Uitleggers, verſchillen, op veelerlei wyzen, over den zin van dit Lied, en de meening der byzondere gedeeltens van het zelve. Het zal daerom niemand vreemd kunnen voorkomen, dat wy ons over dit Kapittel, breeder dan nae gewoonte, zullen uitlaten.

By wys van Inleiding, zullen wy, tot nader verſtand van zaken, eenige algemeene aenmerkingen vooraf zenden.

I. Dit ganſche Kap. tot vs. 43 is een maetkundig Dichtſtuk. Het is een *Lied*, het welk tegen Israël getuigen moest, en daerom door het ganſche Volk moest van buiten geleerd worden, volgens Kap. 31: 19, 22. Trouwens een lied laet zich wel zoo gemakkelyk in het geheugen prenten, als eene ongebonden redevoering; en de aengenaemheid van het maetgezang kon ook te wege brengen, dat de Israëliten de verwijtende beſtraffingen en de geduchte bedreigingen, met zachter gemoedsdrivt, en met minder verbittering, aenhoorden.

II. De *Inhoud* van dit Lied, komt hoofdzakelyk hierop neder. In het zelve, worden alle de wegen voorgeſteld, welke de Heer, van de vroegſte tijden af, met Israël gehouden had; welke wegen, met het gedrag van dit onbuigzame volk, vergeleeken worden, om al de waereld te overtui-

tuigen, dat alle de rampen en oordeelen, welke deze Natie, in vervolg van tijden, overkwamen, rechtmatige ſtraffen waren van hunne hoogſtgaende ondankbaerheid, en derhalven zeer wel ſtrookten met Gods Rechtvaerdigheid. — Hier komt vervolgens een vertoog by, van de merkwaerdige wegen, welke de HEER eindelyk eens houden zoude, met de vyanden van Israël, die wel, eenen geruimen tijd, als eene tuchtroede, in Gods hand, zouden gebruikt worden, om dit weerbarſtig volk te ſtraffen, maer die ook tevens weder, op hunnen tijd, met eene geheele verdelging zouden geſtraft worden. — Eindelyk wordt er eene voorzegging bygevoegd, hoe Israël zich ten laetſten tot den HEER bekeeren, en, door den val van hunne vyanden, zoude herſteld worden.

III. Omtrent de *wys van voordracht*, heeft men op te merken, dat dit geheele ſtuk, by wys van een *Pleitgeding* of *Proces*, is opgeſteld, in het welk, als in een geſpannen vierſchaer, ten overſtaen van Hemel en Aerde, als genoegzame getuigen, de zaek van God, ten opzichte zijner handelingen met Israël, tegen de beſchuldiging, als of des HEEREN weg met dit volk niet recht ware, uitvoerig bepleit wordt.

IV. Het *Oogmerk* van dit lied was, *om tegen Israël te getuigen*, en *het zoude uit den mond zijnes zaeds niet vergeten worden* Kap. 31: 19, 21. Het zou tegen Israël getuigen, en een blijkbaer verwijt opleveren, dat zy zich, door hunne gruwelen, hadden ongelukkig gemaekt; en dat wel door alle eeuwen henen, tot aen het laetst der dagen, zoo lang de gedachtenis van dit volk niet, onder de menſchen, zoude ophouden. — Het zou dienen, om de ganſche waereld te overtuigen, dat al Gods *werk*, met Israël, tot het laetſte, en tot de minſte byzonderheden toe, *een volkomen werk* ware, en dat alle des HEEREN handelingen, met deze Natie gehouden, blijkbaer overëenſtemden, niet alleen met zijne Rechtvaerdigheid, maer ook met zijne Waerheid, in het vervullen van zijne belovten, aen den Vaderen gedaen.

V. Wat den *Spreker* in dit lied aengaet, die is of Moſe zelvs, of liever heeft men zich eenen anderen godvruchtigen perſoon te verbeelden, in het laetst der dagen, die het gan-

ſche beloop van alle Gods handelingen, met Israël, van de vroegſte tijden tot de laetſte eeuwen der waereld, nauwkeurig heeft gadegeſlagen, het gedrag der Israëliten, door alle tijden heen, daermede vergeleeken, en die daerdoor is in ſtaet geſteld geworden, om aentetoonen, dat alle Gods wegen, van tijd tot tijd, met dit onbuigzame volk, ingeſlagen, met de regelen van rechtvaerdigheid, volledig overëenſtemden, en niets behelsden, het welk, met de belovten aen den Vaderen gedaen, eenigermate ſtrijden zoude.

VI. Betreffende het beloop van zaken, en de verdeeling van dit Lied. Het ganſche lied onderſcheidt zich blijkbaer in twee groote Hoofddeelen: elk oplettende ziet van zelvs, dat met vs. 29, een geheel andere voordracht van zaken beginne.

A. In het eerste Deel van vs. 1 tot vs. 28, komt eene verdediging voor, van Gods handelingen met Israël, wegens alle de geduchte oordeelen, welke dit volk, voor heen van God zoo zeer bemind, van tijd tot tijd, overkwamen, en wel allerbyzonderst, wegens die oordeelen, welke de Israëliten getroffen hebben, van de verwoesting van hun ganſche Gemenebest, door de wapenen der Romeinen: oordeelen, welke by de verſtroojing van dit volk, in alle gedeelten der aerde, nog duuren, en duuren zullen tot in het laetst der dagen.

Deze verdediging is gevolgelyk ingericht, tegen zulken uit de Jooden, die, het zy onder vroegere of latere oordeelen, God zouden willen betichten, dat hy, met dit volk, niet handelde, volgens zijne Rechtvaerdigheid, of de Waerheid van zijne belovten. — Uit dit eerste gedeelte dezes Lieds, zou elk kunnen zien, dat de Israëliten alle die oordeelen, door het verlaten van God, en byzonder door het verwerpen van den Mesſias, rechtvaerdig verdiend hadden. — Hier uit zou elk te gelijk kunnen zien, dat de HEER, onder alle deze oordeelen, ſteeds aen zijne belovten bleev gedenken, dat Israël niet zoude ophouden een volk te zijn, zoo lang de ordeningen van zon en maen zouden ſtand grijpen. Dit zou hier uit blijken, dat de HEER, hoe zeer hy Israël in alle de ge-

gedeelten van den wijden aerdbodem verſtroojen mogt, echter nooit zoude gedoogen, dat hunne gedachtenis onder de menſchen ophield, gelijk het nog is ten huidigen dage.

'Er is wel, die meenen, dat dit eerste deel dezes Lieds niet verder zie, dan tot op de Babyloniſche gevangenis en de gevolgen daervan: maer met deze gedachten kunnen wy ons in het geheel niet vereenigen, en wel om de volgende redenen.

1. Het kwaed van het welk in dit Lied geſproken wordt, zou Israël treffen, *in het laetst der dagen* Kap. 31: 29; maer deze uitdrukking beteekent, in den prophetiſchen ſtijl, den tijd van den Mesſias of van het Nieuwe Testament.
2. Uit vergelijking van Rom. 9: 25, en 10: 19, is het blijkbaer, dat het gene in dit Lied vs. 21. gezegd wordt, deszelvs vervulling kreeg, toen de Heidenen, in de plaets der Joden, tot Gods volk werden aengenomen.
3. Het gene verder vs. 22-25. wordt opgegeven, komt zoo duidelyk in alles overeen, met het gene Israël, van Jeruſalems verwoesting en vervolgens, ondergaen heeft, dat de Babyloniſche gevangenis niets meer dan eene flauwe voorbeduidenis behelst van deze rampen.

Om deze en meer andere redenen, is het ons voorgekomen, dat, in dit eerste deel dezes Lieds, twee hoofdſtellingen verdedigd worden. Voor eerst, dat de verſtooting der Joden, de omkeering van hun Gemeenebest, door de wapenen der Romeinen, of hunne verſpreiding onder alle volkeren, zeer wel ſtrookten, met Gods Rechtvaerdigheid en Waerheid, naedien zy deze oordeelen, door het verwerpen van den Mesſias, volgens vs. 18, rechtmatig verdiend hadden. — Ten anderen, dat de aenhoudendheid van deze oordeelen, gelijk het is tot op den huidigen dag, zeer overëenkoomstig zy met Gods Rechtvaerdigheid en Waerheid, omdat zy, in het verwerpen van den Rotsſteen des heils, blijven volharden.

Wy oordeelen derhalven, dat 'er, in het eerste deel dezes Lieds, niet alleen en bepaeldelyk geſproken worde,

van die oordeelen, welke Israël treffen zouden, door de wapenen der Romeinen, ten tijde van Vespaſiaen, Titus en Adrianus, zoodat hier byzonder die rampen zouden bedoeld worden, welke den Jooden, in het begin der dagen van het Nieuwe Testament, zijn overgekomen; maer dat 'er tevens alle die rampen onder begreepen zijn, welke deze natie, van eeuw tot eeuw, tot op den huidigen dag, getroffen hebben. — Wat reden zou 'er toch zijn, dat Gods zake tegen Israël alleen verdedigd wierd, ten aenzien van die oordeelen, welke door de Romeinen, in de eerste tijden van het Nieuwe Testament, op de Jooden gebracht werden? daer toch de volgende en menigvuldige elenden, welke dit volk daerna, en zoovele eeuwen achter een, getroffen hebben, ruim zooveel aenleiding geven tot de bedenking van het ongeloov, of des Heeren weg, in dezen opzichte, wel recht en rechtvaerdig zy. — Voeg 'er by, dat Israëls vyanden, ten tijde der Romeinſche vervolging, wel gepoogd hebben, om de gedachtenis van dit volk te doen ophouden onder de menſchen; maer dit is vooral en in nog meerderen nadruk geſchied, in volgende eeuwen, ten tijde der bygeloovige Kruisvaerders, toen men 'er zich op toe lag, om het Joodſche volk geheel en al uitteroejen.

ß. In het tweede deel, van vs. 29. tot het einde, komt eene verdediging voor van Gods Rechtvaerdigheid en Waerheid, tegen zulken, die in den laetsten tijd, in bekommering zouden kunnen vallen, of Gods weg met Israël wel recht ware, daer Hy dit volk zoo lang, zooveele eeuwen achter een, onder alle volkeren liet verſtroold blijven? — Ter oplosſing van deze bedenking, doet de ſpreker zien, dat God aen de eene zijde zijne Rechtvaerdigheid betoonen zoude, in het ſtraffen van Israëls vyanden, en aen de andere zyde zijne Waerheid openbaer maken, in het verlosſen van Israël, wanneer zy zich tot den HEER bekeerden.

Met een woord, dit tweede deel behelst eene voorzegging, omtrent de bekeering der Israëliten, en hunne herſtelling in hun Land, in het laetste der dagen vs. 29-42, waer-

waerop vs. 43, eene aenſpraek volgt, aen de bekeerde Heidenen, om Gods Naem grootheid te geven, wegens deze heuglyke gebeurtenis, welke zoo duidelyk ten bewooge diende, dat Gods werk volkomen zy.

'Er is wel, die meenen, dat 'er, in dit tweede deel, een ander ſpreker worde ingevoerd, te weten de Euangelie Kerk, welke niet zoo zeer over de vyanden der Jooden handelen zoude, als wel over hare eigen vyanden. — Te weten, van vs. 29, tot 33, zoude de Christen Kerk het Karakter voorſtellen, niet van de voorheen gemelde vyanden der Jooden, maer van hare eigen tegenpartyders; van vs. 34, tot 42, zou de ondergang dezer vyanden van de Christenkerk worden opgegeven; met oogmerk, om Israël te doen beſeffen, dat zy geene redenen hadden, om over des HEEREN wegen met hun ingeſlagen; te klagen, om dat de HEER, onder de dagen van het Nieuwe Testament, even zoo handelt, met de vyanden zijner Euangelie Kerk, als zy te vooren gehandeld waren, wegens hunne vyandſchap tegen God: en dan zou 'er eindelyk eerst vs. 43, van de verlosſing der Jooden, geſproken worden.

Dan deze opvatting komt ons niet aenneemlyk voor, naedien het geheel Lied, gelijk wy reeds gezegd hebben, is opgeſteld, om tegen Israël te getuigen, door alle de eeuwen heen, tot in het laetst der dagen, en te doen zien, dat alle Gods handelingen met dit volk, zoo in het ſtraffen als in het verlosſen van het zelve, met zijne Rechtvaerdigheid en Waerheid, volkomen overëenſtemmen. — Om deze reden meenen wy, dat alle de gezegden, in dit Lied, moeten gerekend worden alleen en bepaeldelyk betrekking te hebben, op Israël, en des HEEREN wegen met het zelve; het zy, in hen te ſtraffen, door middel van hunne vyanden, het zy, in hen te redden, uit de verregaende onderdrukkingen van de gemelde vyanden, die 'er zich, tegen het Godlyk beſtek, op toe leiden, om de gedachtenis der Jooden te doen ophouden.

Daerenboven zou de opwekking der Heidenen vs. 43, om zich over de herſtelling van Israël, te verblijden,

niet wel met het voorige overëenkomen, zoo men niet ſtelt, dat van vs. 34, tot 42, geſproken was, van Israëls verlosſing, uit de hand van hunne eigen vyanden. — Het is wel waer, dat zy, die hier als vyanden der Jooden beſchreeven worden, in meer dan eenerlei opzicht, ook vyanden der ware Euangelie Kerk geweest zijn; dan hunne perſonen komen, ter dezer plaets, niet verder in aenmerking, dan als vyanden van Israël.

Kortom; wy oordeelen, dat de ſpreker, in dit tweede Deel, dezelvde zy, als in het eerste; een Godvruchtig perſoon, in de laetste tijden van het Nieuwe Testament, die Gods wegen, met Israël gehouden, tegen alle bedenkingen verdedigt, en wel alle die wegen van God, tot de nog toekomſtige bekeering en herſtelling van deze nu nog traenwaerdige Natie. — Alle die oordeelen toch, welke over Israëls vyanden worden uitgeſproken, zijn tot nog toe niet uitgevoerd. Maer evenwel de ſpreker ſtelt deze oordeelen voor, als naby zijnde, gelijk blijkt uit vs. 43, alwaer de Heidenen worden aengeſproken, om te juichen, over de verlosſing van het Joodſche volk; en, door deze Heidenen, hebben wy zekerlyk bekeerde Heidenen te verſtaen, welke omtrent dien tijd leven zouden, wanneer de herſtelling van Israël zou voorvallen. Gevolgelyk hebben wy onzen ſpreker te verbeelden, als levende in de laetste dagen van het Nieuwe Testament, kort voor de gelukkige omwending van Israëls verdrukten ſtaet, die eeuwen lang duuren zoude. — Daerenboven, Israël zou niet verlost worden, voor dat hunne vyanden de uiterste poogingen zouden hebben aengewend, om de gedachtenis der Jooden geheel en al uit te roejen; wanneer van Israëls zijde alle hoop zoude zijn afgeſneeden; wanneer Gods Almacht zou moeten tuſſchen beide komen, om de aloude belovten, aen den Vaderen gedaen, te vervullen. Gevolgelyk moet men zich eenen godvruchtigen perſoon verbeelden, ſprekende in dien laetsten tijd, wanneer de hoogmoed van Israëls vyanden, die de herſtelling der Jooden onmiddelyk zal voorgaen, op het hoogst zoude wezen; met een

woord,

woord, wanneer de bepaelde tijd zoude gekomen zijn, om Israël genadig te zijn, en medelijden te hebben met hun gruis.

Na deze voorloopige aenmerkingen, gaen wy over tot de uitbreidende verklaring van dit Lied zelve.

Mose, of wie anders hier de verdediger van Gods zaek tegen Israël wezen mag, begint zijn pleitgeding, met eene zoo gepaste als verhevene.

Inleiding. vs. 1-3.

1. Neygt de ooren, gy hemel, of *Hemelen*, met alle uwe schepselen, zoo redelyke als redelooze, Engelen, Sterren en Luchtverhevelingen! luistert met oplettende aendacht, ende ick sal spreken: ik zal de zaek van den hoogen God bepleiten, en zijne wegen, door alle tijden heen, met Israël gehouden, tegen alle bedenkingen, verdedigen! ende ook de aerde, met alle wezens, welke op en in dezelve gevonden worden, hoore met opmerking de redenen mijnes monts. Geschapen wezens! ik roepe u allen tot getuigen, in de zaek van God, welke, ik tegen een ondankbaer en altoos murmureerend volk, verdedigen zal.

2. Mijne leere druppe, of *mijne leer*, schoon door Israël niet opgemerkt, *zal druppen*, als een regen, mijn reden vloeye, of *zal vloejen*, als een daeuw: als een stofregen op de grasscheutkens, ende als droppelen op het kruyt. Gelijk een digte stofregen de onge uitspuitende grasscheutkens doet te voorschijn komen, en de vruchtbare dauwdroppelen het kwijnend kruid verkwikken, zoo zal deze mijne rede dienen, om zwakgeloovigen, die min bedreven zijn in de wegen des Heeren, te onderrichten, en meer gevorderden, in hun geloov en vertrouwen, te versterken.

3. Ja, Hemel en aerde! met voegt u, naer mijne redenen, met opmerkende aendacht, te luisteren: Want, dat is de voorname inhoud van mijn gansche voorstel, ick sal den naem des HEERE N uytroepen: ik zal de Volmaektheden des Heeren voordragen en verdedigen, welke hy betoond heeft, in alle zijne wegen, met Israël ingeslagen, van den

aenvang des beſtaens van dit volk af, door alle tijden henen, tot aen het einde der eeuwen; geeft daerom onſen God grootheyt, erkent, eerbiedigt, roemt en verheerlykt deze zijne Volmaektheden.

Deze Inleiding dient niet alleen, om de aendacht der Israëliten op te wekken, maer ook om te kennen te geven, dat de Spreker dingen van het alleruiterſte gewicht zoude voorſtellen, welke waerdig waren, dat alle redelyke wezens dezelve hoorden, en in ernſtige overweging namen. — Zelvs worden ook de redelooze wezens tot getuigen geroepen, om daerdoor aen Israël hunne verharding te verwyten, en te kennen te geven, dat verſtandelooze wezens eerder hooren zouden, en zich overreden laten, dan zulk een onbuigzaem volk. Trouwens Moſe had, Kap. 31: 28, reeds gezegd, dat hy hemel en aerde, tegen Israël, tot getuigen nemen zoude.

Op deze Inleiding nu, volgt het Pleitgeding zelvs, welks

I. Eerſte deel zich uitſtrekt tot vs. 28. — Vooraf laetde ſpreker een kortbondig voorſtel gaen van die zaken, welke in het vervolg nader zullen uitgebreid worden, vs. 4.

4. Hy namelyk JEHOVAH, de God en de Opper-heirvorst van Israël, is de of met naeruk, *die* rotzſteen, wiens werck volkomen is; die, in alle zijne wegen, met Israël ingeſlagen, nooit iets gedaen heeft, dan het gene volmaekt overeenſtemde, met het geluk en de belangen van dit volk. Maer met dit alles is de Heer ook heilig: want alle ſijne wegen zijn gerichte: alle de handelingen des Heeren, met Israël gehouden, ook alle die geduchte oordeelen, welke hy hun, van tijd tot tijd, om hunne ondankbaarheid, heeft toegezonden, ſtemmen, met de geſtrengſte regelen van rechtvaerdigheid, volledig overeen. Maer evenwel, hoe ſchroomelyk die-ſtraf gerichten ook wezen mogen, Godt is waerheyt, die zijne trouw houdt tot in eeuwigheid, alle zijne belovten, aen Israël gedaen, zal hy geſtand doen: hy zal zijn volk niet geheel verdoen; wanneer Israël zich eenmael, onder de Godlyke tuchtroede, vernederen zal, dan zal de Heer zich weder over zijn volk ontfermen, ende immers God en is geen

geen onrecht, nimmer verongelijkt hy eenig mensch, rechtvaerdig ende recht is hy, nooit zal hy iemand ſtraffen zonder reden, of boven het gene hy verdiend heeft.

De eerste uitdrukking, *Hy is een rotsſteen, wiens werk volkomen is*, heeft wat nader opheldering noodig. — Het is, in de zinbeeldige tael der Heilige Schrivt, zeer gewoon, dat de Heer by eenen *rotsſteen* vergeleeken worde, niet alleen omdat de rotsſteenen duurzaem, en van eene onbeweeglyke vastheid zijn, zoodat zy eenigermate een zeer flauwe ſchets vertoonen kunnen van Gods altoosduurend beſtaen en van zijne onveranderlykheid; maer voornamelyk omdat de rotsſteenen zeer geſchikt zijn, om die gezegende toevlucht afteteckenen, welke het geloovsvertrouwen in den Heere vindt. Rotsſteenen toch zijn, wegens hunne hoogte, en de ontoegangelyke plaetſen, welke in dezelve gevonden worden, zeer bekwame en veilige toevlucht-plaetſen, tegen het geweld en de vervolgingen van vyanden, omdat men aldaer gerust ſchuilen kan. En in den ſterkſten nadruk is de Heer een toevlucht voor zijn volk, by welken alle, die tot hem vlieden, veilig ſchuilen kunnen. — Eigenlyk ſtaet 'er, met een vingerwyzing, de Heer is *die* rotsſteen, de rotsſteen by uitnemendheid, mogelyk met toeſpeeling op dien vermaerden rotsſteen in de woeſtijne, die een voorbeeld was van Christus 1 Cor. 10: 4. — Het *werk* van dien Rotsſteen, de daden des Heeren, byzonder zijne handelingen, met Israël gehouden, zijn werk is *volkomen*, daer valt niets op te berispen. Zijne daden beantwoorden alleszins aen zijn oogmerk, om Israël tot het gelukkigſte volk van den aerdbodem te maken, wanneer zy zich zijner weldaden niet, door hun wangedrag, onwaerdig maekten.

Wy vinden derhalven in dit 4de vers, het welk den korten inhoud behelst, van de geheele volgende redeneering, vier hoofdſtellingen, welke vervolgens nader uitgebreid en aengedrongen worden.

A. Dat het *werk des* HEEREN *volkomen zy*; dat hy alles aen Israël gedaen had, het welk tot zijn oogmerk dienen konde, om Israël voorſpoedig te maken, en hunne wezenlyke be-

langen, op alle mogelyke wyzen, te bevorderen. — Deze ſtelling wordt breeder uitgebreid vs. 5-18.

B Dat alle *zijne wegen gerichten zijn;* dat de HEER zijne Heiligheid en Rechtvaerdigheid zoude openbaer maken, in het ſtraffen van Israëls ondankbaerheid, en hoogstgaende boosheden. — Deze tweede ſtelling word nader aengedrongen vs. 19-25.

C. Dat *God waerheid* zy, en dat hy zijne belovten aen den Vaderen gedaen, omtrent Israël, in weerwil van deze geduchte oordeelen, zekerlyk vervullen zoude vs. 26-28.

D. Dat God *geen onrecht is, maer rechtvaerdig en recht*, zou blijken uit de ſtrafgerichten, welke de Heer ten laetſten zoude uitoeffenen, over Israëls vyanden. — Dit laetſte ſtuk maekt den inhoud uit van het tweede Deel dezes Lieds vs. 29-41.

A. Dat des HEEREN *werk* in den gezegden zin *volkomen zy*, wordt uitvoerig beweezen vs. 5-18.

5. Wanneer de HEER zijn aengezicht, voor zijn volk Israël, zal verbergen, en het zelve verſtooten hebben, zal men mogen zeggen: Hy, te weten de HEER, de Rotsſteen van zijn volk, heeft 'et tegens Hem, tegen Israël namelyk, verdorven: of liever vraegsgewys: *Is 'er verderv aen hem*, die Israëls rotsſteen is? ontbreekt het hem aen Rechtvaerdigheid en Waerheid, dat hy een volk verlaet, aen het welk hy beloovd had, dat hy deszelvs God zoude zijn tot in eeuwigheid? Neen! wanneer men de zaek behoorlyk onderzoekt, wanneer men des HEEREN wegen, met Israël ingeſlagen, aendachtig gadeſlaet, en daermede het gedrag van dit volk vergelijkt, zal men moeten antwoorden: 't en zijn ſijne kinderen niet, de ſchandvlecke is hare: 't is een verkeert ende verdraeyt geſlachte.

Om taelkundige redenen vertalen wy het antwoord liever op deze wys: *Neen; zijnen kinderen aengaende, hunner is de ſchandvlek, het is een verkeerd en verdraeid geſlacht.*

De vraeg zou derhalven deze zijn: *Is 'er verderv by den* HEER? zijn zijne handelingen, omtrent Israël, niet ſtrijdig, met

met zijne Rechtvaerdigheid en Waerheid? — Elk aendachtig beſchouwer van 's Heeren wegen, zou moeten antwoorden: *Neen*, geenszins, verre zy God van godloosheid, en de Almachtige van onrecht! God is niet onrechtvaerdig, als hy toorn brengt over Israël. *Het verderv is by zijne kinderen:* door trouwloosheid, onrechtvaerdigheid en ondankbaerheid, hebben zy het Verbond geſchonden, het geen hun tot eene groote *ſchandvlek* verſtrekt. Het volk van Israël *is een verkeerd en verdraeid geſlacht*, rechtſtreeks handelende tegen hunne verplichting, zich op de onredelykſte en ondankbaerſte wys tegen den Heer aenkantende.

Beide deze ſtellingen worden vervolgens nader betoogd, א. De eerste dat het verderv niet was by den Heer vs. 6-14. ב. de andere, dat de ſchandvlek was by Israël vs. 15-18.

א In het betoog der eerste ſtelling wordt deze orde gehouden, dat a. eerst in het algemeen aen Israël hunne ſnoode ondankbaerheid verweeten wordt, vs. 6. en daerop volgt b. meer in het byzonder eene onderſcheiden optelling van de weldaden, welke de Heer aen Israël, van de vroegſte tijden af, beweezen had vs. 7-14.

a. Het algemeen verwijt wordt dus voorgeſteld vs. 6.

6. Sult gy dit den HEERE vergelden? is uw wederhoorig gedrag, uwe geduurige tegenkantingen tegen den Rotsſteen van uw heil, alle uwe verfoeilyke ondankbaerheden, is dit alles de vergelding, welke gy den Heer doet, voor zijne uitnemende en aenhoudende weldadigheid; gy dwaes ende onwijs volck? uw gedrag is een bewys der grootſte onzinnigheid, en een teeken, dat uw verſtand en oordeel geheel verbasterd is; is hy, de Heer, niet uwe vader, die u verkregen, en u het beſtaen geſchonken heeft? is hy niet uw Vader, die u tot een volk, en wel tot een volk van zijn byzonder eigendom, gemaeckt heeft? ende is Hy het niet, die u beveſtigt, groot gemaekt, bewaerd, en van alles rijkelyk bezorgd heeft?

b. Om nu Israëls dwaesheid en ondankbaerheid meer by

zonder aentetoonen, volgt 'er eene ſtuksgewyze en onderſcheiden optelling van de weldaden, welke de Heer, van de vroegſte tijden af, aen Israël beweezen had vs. 7-14. Volgens het voorſtel vs. 6b worden hier drie zaken nader aengetoond.

1. Dat de Heer aen Israël, als een volk, het beſtaen geſchonken had, dat hy hunne *Vader* was, *die hen verkreegen had* vs. 7-9.
2. Dat de Heer Israël, tot het volk van zijn byzonder eigendom, *gemaekt* had vs. 10-12.
3. Dat de Heer dit volk bewaerd en *bevestigd* had vs. 13-14.

1. Het eerste word vs. 7-9. in dezer voege voorgedragen.

7. Gedenckt aen de dagen van oudts; herinnert u, wat 'er, in de vroegſte tijden, geſchied is, van Noachs dagen af; merckt op en gaet aendachtig na de jaren van elck geſlachte, de byzondere leevtijden van Israëls volk; vraegt ten dien einde uwen vader, raedpleegt met Abraham, den ſtamvader van uw volk, en met de aenteekening der Godſpraken, door welke de Heer zijne voornemens, omtrent uw volk, heeft bekend gemaekt, en die Abraham ſal het u bekent maken: vraegt het uwe oude; onderzoekt de geſchiedenisſen der volgende Eerstvaderen, ende ſy ſullen 't u ſeggen: langs dezen weg zult gy het zekerſte beſcheid vinden, omtrent de wegen, welke de Heer, als Vader, van de vroegſte tijden af, met u, als zijne kinderen, heeft ingeſlagen.

Trouwens, dat de Heer uwe *Vader is*, *die u verkreegen heeft*, zal u ten duidelykſten blijken, wanneer gy het volgende in aenmerking neemt.

8. Doe de Allerhoogſte, in het wys beſtel van zijne alles-beſtuurende Voorzienigheid, den volcken, den toenmaligen bewooneren der aerde, d'erffeniſſen uytdeylde, en hun eene zekere bepaelde plaets van den aerdbodem, als eene erfenis, ter bewooning aenwees, doe hy, langs dezen weg, Adams kinderen, die zich, door het bouwen van Babels toren, tegen de Godlyke ſchikking poogden te verzetten, van

een

een ſcheydde, door het verwarren der ſpraken, opdat elk het byzondere deel der aerde zoude gaen bewoonen, het welk hem was toegeweezen; toen heeft hy, de Allerhoogſte namelyk, reeds voor het toekomende volk van Israël, gezorgd: want hy heeft de lantpalen der volcken geſtelt nae het getal der kinderen Iſraëls, toen heeft de Heer reeds de landpalen, der zeven volkeren van Canaan, zoo ruim afgeperkt, dat zy eenen genoegzamen plek gronds beſlaen, om, in vervolg van tijden, groot genoeg te zijn, tot inwooning en voeding van Israël, wanneer dit geſlacht, tot een genoegzaem aental, zoude zijn vermenigvuldigd.

9. En was 't wonder dat de Heer, in dit uitdeelen der woonplaetſen voor de onderſcheiden volken, zoo byzonder oogde op Israël? Neen! want hy had een byzondere lievde voor dit volk; hy beoogde met het zelve de gewigtigſte einden: des Heeren deel is ſyn volck: het nakomelingſchap van Jacob is het ſnoer ſyner erve! dat volk is hem zoo waerdig, als iemand zijn eigen ervdeel is, dat hem met ſnoeren is toegemeten: dat volk zal hy tot zijn byzonder eigendom maken boven alle volken der aerde! —

Uit deze voorzorg des HEEREN derhalven voor Israël, zelvs eer dat volk nog een aenwezen had, bleek het allerduidelykst, dat de HEER deszelvs *Vader* was, *die het verkreegen had.*

2. Het tweede ſtuk, dat de HEER Israel, tot het volk van zijn byzonder eigendom *gemaekt* had, wordt beweezen, uit die vaderlyke weldaden, met welke hy deze Natie had overladen vs. 10-12.

10. Hy, de Allerhoogſte, vondt hem, *Hy vond* Israël, in een lant der woeſtijne, ende in eene woeſte huylende wilderniſſe: toen de Israëliten, in de woestijnen van Arabien, van den rechten weg naer Canaan, waren afgeweeken, en, als dwalende ſchapen, rond zworven, toen openbaerde zich de Heer hun, als een getrouwe Leidsman, om hen, in dien wanhoopigen toeſtand, te recht te brengen, hy voerde hem rontomme, of liever *hy ging rondöm hen*, gelijk een Herder rondöm zijne kudde gaet, om hen van al het noodige te verzorgen; hy onderwees hem, door

zijne wetten en inzettingen, welke de Israëliten, door den dienst van Mose, uit 's Heeren mond, aen Sinai ontvongen: *ja* dat meer is, hy bewaerde hem, als de mensch ſijnen oogen-appel bewaert, zoodat Israël, door 's Heeren byzondere lievdezorg, ſteeds beveiligd bleev, tegen alle aenvallen der Amalekiten, Moabiten, en andere vyanden, die aen den weg grensden, welken zy doorreisden.

11. Gelyck een arent ſijn neſt opweckt, en de gewoonte heeft, om zijne jongen, wanneer die het nest moeten verlaten, door het geklap zijner wieken, op te wekken; gelijk hy over ſijne jongen ſweeft, om hen daerdoor te leeren, hoe zy uit het nest moeten vliegen; ja gelijk hy ſijne vleugelen uytbreydt, om zijne jongen voor te vliegen en den weg aen te wyzen, en neemtſe ende draegtſe op ſijne vlercken, wanneer de kragten der uitgevloogen jongen zouden bezwijken, om hen in eene veilige plaets te brengen. — Gelijk een Arend al die zorg omtrent zijne jongen aenwendt:

12. Even [*Soo*] leydde hem de HEERE alleen: JEHOVAH de Rotsteen der Israëliten, was 't alleen, die al die zorg, voor hunne belangen, op zich alleen, genomen had, toen zy zoo wonderdadig naer Canaan werden heengeleid, ende daer en was geen vreemt godt met hem, niemand, vooral geen der afgoden, was 'er, die den HEER, in de bezorging van Israël, om het zelve tot een volk te maken, eenigen byſtand geboden heeft; alle deze weldaden had Israël, aen den HEER alleen, te danken.

3. Het derde ſtuk, dat de HEER het volk van Israël *bevestigd* had, wordt nader voorgedragen, vs. 13, 14.

13. Hy dede hem rijden op de hoogten der aerde, door des Heeren krachtdadige bewerking, namen de Israëliten, by hunnen intrek in Canaan, de ſterkste en anders geheel onverwinbare vestingen des lands, op eene zeer gemakkelyke wys, in, en onderwierpen derzelver voorige bezitters geheel aen hunne macht; met dat gevolg, dat alle de voortbrengſelen van dit vruchtbare land hun, tot een vry en ruim gebruik, door des Heeren hand, geſchonken wierden, zoo dat hy, dat Israël, ate, de inkomſten des velts: ende hy, de HEER, deed' hem ho-

honich ſuygen uyt de ſteenrotze, ende olie uyt de keye der rotze: zy genoten, in vollen overvloed, de vruchten van Canaan, welke zy niet bearbeid hadden, ja de Heer had zelvs zoodanig voor hun gezorgd, dat de honig, door den overvloed der byën, ook in ſteenrotſen verzameld werd, en dat de oly als van zelvs droop uit de olijvboomen, die, by menigte, zelvs tusſchen de ſpleeten der kelachtige rotſen groeiden.

14. Van verdere ſpijs en drank werd Israël ook rijkelyk verzorgd, de Heer deedt hen eten, Boter van koeyen, ende melck van kleyn vee, met het vette en malſche vleesch der lammeren, ende der rammen, die in de grasrijke ſtreken van het lustig Baſan weyden, ende der bocken, met het vette der nieren, dat is met de beste en fijnste bloem, van tarwe: Israël had derhalven overvloed gehad van de beste ſpijzen, en daerby had het ook aen verkwikkenden drank niet ontbroken, ende gy Israël! wordt 'er daerom bygevoegd, het druyvenbloet, het ſap der geurigste druiven, die in overvloed, in het dal van Eſcol, groejen, reynen en wel gezuiverden wijn, hebt gy gedroncken.

Al het gene nu van vs. 6-14, beredeneerd is, diende ten betooge, dat 'er by den Heer *geen verderv*, en dat derhalven zyn *werk volkomen* was, voorzoo ver hy alles aen Israël gedaen had, het welk mogelyk was, om hunne belangen te bevorderen.

3. Hier op volgt nu het betoog, dat de ſchandvlek by Israël ware, 15-18.

15. Als nu Jeſchurun dat is Israël, vergel. Kap. 33: 5, 26, vet wert, en, op zulk eene overvloedige wys, met allerlei weldaden, was gezegend geworden, ſo floegh hy, even als welgevoederde en weelderige paerden doen, achter uyt, kantende zich, met de verfoeilykſte ondankbaerheid, tegenzijnen Weldoener aen.

Dan eer de Spreker voortgaet, om aen te toonen, waerin dit *achter uit ſlaen* beſtond, zoo keert hy zich, als met een afgebroken ſpraekwending, tot Israël zelven, om hun des te

nadrukkelyker onder het oog te brengen, en zich op het getuigenis van hun eigen geweten te beroepen, dat de oorzaek van hunne onheilen, dat de ſchandvlek, by hen zelven te zoeken ware: (gy, gy dwaes en onwijs Israël, zijt vet, gy zijt dick, [*ja met vet*] overdeckt geworden) de voorſpoed en de overvloed heeft u rijk en tevens ongevoelig gemaekt.

Hemel en aerde! ik roep u tot getuige, dat *Jeſchurun, vet geworden zijnde, achter uit ſloeg*, immers misbruikte hy den rijkdom der Godlyke weldaden, tot weelde en tot dartelheid, ende hy liet Godt varen, die hem gemaeckt heeft, ende verſmaedde den rotzſteen ſijnes heyls.

Tot opheldering van vs. 15, zullen wy ons, van de volgende aenmerkingen, bedienen.

I. Dat de voorſpoed van Israël, onder drie verſchillende benamingen worde voorgeſteld. Gy zyt *vet*, *dik*, *en met vet overdekt* geworden, en daerom komt ons het begrip van die Uitleggeren zeer aennemelyk voor, die meenen, dat 'er, door deze drie verſchillende uitdrukkingen, ook drie onderſcheiden trappen van Israëls geluk en bloeiſtaet worden aengeweezen, welke, in drie onderſcheiden tijdperken, op elkander gevolgd zijn.

A. Het eerste tijdvak, en den eersten trap van Israëls bloeiſtaet, kan men zich verbeelden, onder de RICHTEREN. — Toen was Israël *vet* geworden: want, na een langduurig omzwerven, door de woestijnen van Arabie, ten laetsten, onder het beſtuur van Joſua, in het gezegend Canaan ingevoerd, en, onder de Richteren, in het zelve gevestigd, ſmaekten zy de vettigheid van dit vruchtbaer land, en werden zy met overvloed verzadigd. De gelijkenis is ontleend van het vee, het welk in grasrijke weiden geplaetst, begint *vet* te worden.

B. Onder de Koninglyke Regeering, vooral van David en Salomo, is Israël *dik* geworden. Toen voegde de HEER, by alle de voorige, nog deze nieuwe zegeningen; de nog overgebleeven Canaaniten werden verdreeven en meerendeels uitgeroeid en hierdoor werd Jeſchurun

in

in zoo ver *dik*, dat de palen van Israëls Koningrijk wijd en zijd wierden uitgebreid.

C. Eindelijk is Israël *met vet overdekt geworden*, na de wederkeering uit de Babyloniſche gevangenis, onder de Asmoneeſche Vorsten, en vooral onder de regeering van Johannes Hircanus, die veele nabuurige volkeren te onder bracht, en de palen van zyn gebied, geduurende eene dertig-jarige Regeering, zeer ver uitbreide. — Aller byzonderst was Jeſchurun *met vet overdekt*, onder de Regeering van Herodes den Grooten, zoodat de voorſpoed en de luister van het Joodſche volk den Romeinen begon in het oog te loopen.

II. Dat 'er, gelijk 'er drie trappen waren in Israëls voorſpoed, ook even zoo veele trappen geweest zijn, in hunne ondankbaerheid en wederſpannigheid; welke mede, onder drie verſchillende benamingen, worden voorgeſteld. Eerst dat hy *achter uit floeg*; ten tweeden, dat hy *God liet varen*; en eindelyk, dat hy *den Rotsſteen des heils verſmaedde*. — Immers, ſchoon alle deze uitdrukkingen, voor zoo ver dezelve Israëls ondankbaerheid en wederſpannigheid, in den hoogsten trap van godloosheid, uitbeeldden, zeer gevoeglyk op het grootste gros der Jooden in het algemeen kunnen worden toegepast; zoo zal men evenwel, wanneer men den nadruk der byzondere ſpreekwyzen in overweging neemt, erkennen moeten, dat de laetste uitdrukking by uitnemendheid toepaſſelyk zy, op het Joodſche volk, in den laetsten trap van hunnen bloeiſtaet, en wel inzonderheid op de dagen van den Meſſias. Wy brengen daerom die drie onderſcheiden uitdrukkingen ook op de drie verſchillende en achteréénvolgende trappen van Israëls wederſpannigheid.

A. Toen Jeſchurun, onder de Richteren, *vet* geworden was, *floeg hy achter uit*. Toen reeds was het, aen het grootste gros van het beweldadigd Israël, eigen, het Juk van Gods gehoorzaemheid aftewerpen, en onderwerping aen 's Heeren wetten te weigeren, men vergelijke Richt. 2: 3, en 10.

B. Toen Jeſchurun, onder de Regeering der Koningen, vooral van David en Salomo, was *dik* geworden, *liet*

hy God varen, die hem, tot het volk van zijn byzonder eigendom, *gemaekt had*, door de oprichting van het Sinaitiſch Verbond. — Gelijk het *dik* worden, eenen verderen trap van Israëls voorſpoed aenduidt, dan het *vet* worden; zoo geevt ook het *laten varen van dien God, die hem gemaekt had*, eenen hoogeren trap van godloosheid te kennen, dan het *achter uit ſlaen*. — Deze tweede uitdrukking ſluit blijkbaer in zich, eene moedwillige verbreking van Gods Verbond, eenen geheelen afval van den Heere en van zijnen dienst. — Hier wordt derhalven geöogd op den ſteeds toenemenden afgodsdienst der Israëliten, onder het beſtuur der Koningen, en allerbyzonderst op dien tijd, toen de X ſtammen, van Davids huis af gevallen zijnde, zich, onder Koning Jerobeam, geheel aen den dienst des HEEREN onttrokken, en de afgoderye openlyk invoerden; in welke gruwelen, zy niet lang daerna, door de twee andere ſtammen, zijn nagevolgd, vooral ten tijde van Achaz en Manaſſe.

C. Eindelyk, ten tijde van den Heere JESUS, *met vet overdekt zijnde*, klom de godloosheid van Jeſchurun tot het hoogste toppunt, hy *verſmaedde den Rotsſteen van zyn heil.*

Door den *Rotsſteen van Israëls heil* wordt in het byzonder Gods gezegende zoon, de Meſſias, bedoeld. Deze is de *Rotsſteen* by uitnemendheid, tot welken men, door het geloov, veilig de toevlucht nemen kan. Hy was de Rotsſteen van Israëls *heil*, voorzoover Gods zoon, de Engel van 's HEEREN aengezicht, in het byzonder de oorzaek en de verzorger was van Israëls geluk en voorſpoed. Hy is, voor het Israël nae den geest, voor allen, die hem geloovig aennemen, de oorzaek van alle geestelyk en eeuwig heil.

Maer dezen Rotsſteen van zijn heil, heeft Israël *verſmaed*. Deze uitdrukking wijst ons duidelyk naer de ſmadelyke verwerping van den Meſſias, en alle die ſmaedheden en ſmerten, welke de Jooden den Heiligen en Godlyken JESUS hebben aengedaen, tot dat zy hem eindelyk, door de handen der Heidenen, hebben laten vermoorden, hem hangende aen een hout.

De

De twee laetste trappen van Israëls boosheid worden vervolgens nader aengeweezen, eerst wordt het *laten varen van God* nader verklaerd vs. 16, 17, en dan het *verſmaden van den Rotsſteen des heils vs.* 18.

16. Sy hebben hem (is het) tot yver, tot jaloersheid, verweckt, en zijne wraek ontſtoken, door vreemde [*goden*]: door het nahoereeren van afgoden, die door vreemde volkeren gedient werden, door den dienst van deze ydelheden te ſtellen, in de plaets van den dienst des HEEREN, aen welken zy zoo ſterk en alleen verbonden waren; ja door grouwelen, door ſchandelyke en onreine daden, welke, met den verfoeilyken afgodsdienst der Heidenen, gepaerd gingen, hebben ſy hem, hunnen Verbonds God, tot billyken toorn verweckt, hem, als het ware, op de onverdragelykſte wys, tergende.

17. Immers; het God-onteerende van hun gedrag is daer uit af te nemen, dat Sy den afgoden dienden; en derhalven hebben zy den duyvelen geoffert, en niet Gode; zonder aen den eerdienst van den allerhoogsten God te denken, bewee zen zy hunne hulde aen de booze geesten en andere afgoden, immers zy dienden den goden, die ſy niet en kenden; van welke zy te vooren nooit gehoord hadden, nieuwe *Goden*, die van tijd tot tijd werden uitgevonden, die van naeby uit het nabuurig Heidendom, ſedert korten tijd, eerst tot hunne kennis gekomen waren, en die derhalven niet konden verbeeld worden, de oorzaken te zijn van alle die zegeningen, welke zy zoo lang genoten hadden; ja nog eens, zy hebben Goden gedient, voor dewelcke, hoe gedrochtelyk zy ook waren, en wat de verblinde Heidenen ook van hun verdichten mogten, uwe vaders niet geſchrickt en hebben.

Wil men hier de *Duivelen*, in den gemeensten zin, nemen voor de booze geesten en afgevallen Engelen, dan zullen de Afgoden dezen naem dragen, omdat zy eene uitvinding der Duivelen zijn, en de Duivelen zich in die gruwelen het meest vermaken, omdat zy God, op de alleronmiddelykſte wys, beleedigen. — Dan wy verſtaen door de Duivelen lievst de Afgoden, die gewaende Godheden, welke by de Grieken en Romeinen,

Dæmons genaemd, en, voor een foort van mindere of halve Goden, gehouden werden, die zich, zoo als men voorgav, het meest met de ondermaenſche zaken bemoeiden, en ook wel aengemerkt werden, als middelaers, tuſſchen God en menſchen.

Het verzwaerde grootelyks de boosheid der Israëliten, dat zy dezen Duivelen geofferd hadden *en niet Gode*, dat zy den dienst des Heeren ten eenemael verlaten hadden, om die afgoden geheel, en met alle hunne vermogens, te vereeren. — Het bewees hunne dwaesheid, dat deze duivels *nieuwe Goden* waren, ydelheden, welke van tijd tot tijd, door de dwaze verbeelding van verblinde Heidenen, in den rang der gewaende Godheden, geplaest werden. — Voorts is ook die uitdrukking zeer opmerkelyk: *uwe Vaders hebben voor die Goden niet geſchrikt.* Zy geevt wat meer te kennen, dan dat deze afgoden den voorvaderen niet eens by name bekend waren, maer zy ſchildert tevens den verfoeilyken aert van Israëls afgoderye af: als geſchiedende die eerdienst, niet uit lievde en hoogachting, maer uit ſchrik en benauwdheid, uit vrees, dat die afgoden hen anders benadeelen zouden; gelijk de Heidenen zich verbeeldden, dat ſommigen der Dæmons zulke booze geesten waren, dat zy den menſchen allerlei onheilen toebrachten, indien men dit niet door offeranden, en andere daden van Godlyken eerdienst, afwendde.

Dat Israël aen den derden en hoogſten trap van boosheid ſchuldig ſtond, het *verſmaden van den Rotsſteen hunnes heils*, wordt vs. 18. nader aengetoond.

18. Den rotzſteen, die u gegenereert heeft, Gods zoon, den gezegenden Mesſias, uwen Godlyken Leidsman en Verzorger, aen wien gy uw beſtaen, als een volk aengemerkt, hebt dank te weten, hebt gy vergeten: aen zyne weldaden hebt gy niet meer gedacht, de kenmerken, welke van hem, door de Propheten, waren opgegeven, hebt gy over het hoofd gezien, en hem dus doende, by zijne verſchijning in het vleesch, niet erkend: ende dat nog meer is, gy hebt in vergetenis geſtelt, en u in het geheel niet laten gelegen leggen, aen den Godt, die u gebaert, en met vaderlyke zorg en moederlyke tederheid, tot een onderſcheiden volk gemaekt heeft. Dien Godlyken Rotsſteen van uw heil hebt gy zelvs in zoover verſmaed,

ſmaed, dat gy dezen Vorst van het leven gedood, en den Heer der Heerlykheid gekruist hebt.

Uit al het gene derhalven vs. 5-18 beredeneerd is, bleek het ten duidelyksten, dat het *werk des* HEEREN *volkomen was*, dat hy alles aen Israël gedaen had, het welk tot zijn oogmerk dienen konde, om Israël voorſpoedig te maken, en hunne wezenlyke belangen, op alle mogelyke wyzen, te bevorderen.

B. Hier op volgt nu het bewijs van de tweede ſtelling, dat alle des HEEREN *wegen gerichten zijn*, en dat de Israëliten die geduchte oordeelen, welke over hen komen zouden, rechtvaerdig verdiend hadden vs. 19-25.

19. Als 't de HEERE ſagh, als hy de boosheden van Israël, in den rijkdom zijner verdraegzaemheid, lang genoeg had aengezien, byzonder hunne ſchroomelyke afgoderye, en allerbyzonderst het ſmadelyk verwerpen van den Meſſias, waerdoor zy de mate van hunne ongerechtigheid vervuld hadden, ſo verſmaedde hyſe: zoo verachte en verwierp de Heer de Israëliten, met de uiterſte verſmading, uyt toornigheyt tegen ſijne ſonen ende ſijne dochteren, die zich, in plaets van zich, als zyne beweldadigde kinders, te gedragen, omtrent hunnen lievderijken Vader, hem integendeel, op de verfoeilykſte wys, getergd hadden.

20. Ende hy ſeyde, door den mond der Apostelen, die het vonnis bekendmaekten, het welk de Heer vastgeſteld had, over de onbekeerlyke Jooden uit te voeren, Ick ſal mijn aengeſicht van hen verbergen; ik zal het oog van mijne gunſtige voorzorg, van hun land en volk, aftrekken, en zal hen, tot eene gehcele verwoesting, overgeven, ick ſal met genoegen ſien, welck haerlieder eynde ſal weſen: ik zal, als het ware, vermaek ſcheppen, in hunnen ondergang, voor zoo ver ik daerdoor een openbaer blijk zal geven van mijne lievde tot de hoogſte Heiligheid, welke zy zoo lang, zonder de minſte boetvaerdigheid, geſchonden hebben: want zy hebben de meest geduchte oordeelen rechtmatig verdiend, ſy zijn een gantſch verkeert geſlachte, een weerbarstig volk, het welk de boosheid verkiest boven den Godsdienst; zy dragen den naem wel van mijne kinderen, maer zy zijn

ontäerte zonen en dochters, in welcken geene trouwe en is, op welke men geenen ſtaet kan maken, of ſchoon zy zelvs bekeering belooven.

Hier in zal derhalven het *verbergen van myn aengezicht* beſtaen, dat zal hunlieder *einde* zijn:

21. (*a*) Sy hebben my tot yver verweckt door 't gene dat geen Godt en is; Israëls Vaders hebben mijne jaloersheid en gramſchap ontſtoken, door hunne afgoderye, ja het tegenwoordig geſlacht heeft het nog veel erger gemaekt, ſy hebben my tot toorn verweckt door hare ydelheden: door het vertrouwen op eigen gerechtigheid, op uitwendige offeranden, op aerdſche voorrechten, op menſchelyke inzettingen, en dergelijke ydelheden meer. Uit dit beginſel verbeeldden zy zich, dat zy geenen Middelaer noodig hadden, en daerom hebben zy ook den Meſſias ſmadelyk verworpen. Ick dan nu zal hen, naer hunne boosheden, vergelden, ik ſalſe ook tot yver en tot jaloersheid verwecken door die gene, die geen volck en zijn, door een dwaes volck, ſal ickſe tot toorn verwecken: te weten door de Heidenen, die van de Jooden beſchouwd werden, als *geen volk*, immers die nimmer behoord hadden tot Gods volk, en dus lang uitgeſloten geweest waren, van Gods gemeenſchap; die als *een dwaes volk* werden aengemerkt, omdat alle hunne ingebeelde geleerdheid niet anders was dan enkele dwaesheid, voor zoo ver zy ten eenemael ontbloot waren van de ware wijsheid, en de rechte kennis van God.

Maer wat zegt die uitdrukking, dat de HEER *de Jooden* tot yver verwekken zoude, *door dit* dwaze volk? — *Het ſluit drie zaken in zich.*

I. Dat de Heidenen, welke de HEER tot dus ver had laten wandelen in hunne wegen, met het licht van het Euangelium, zouden beſtraeld worden, zoodat nu dit dwaze volk de Wijsheid van God hooren zoude, beſtaende in verborgenheid, welke te vooren was verzweegen geweest. Deze groote en

(*a*) Rom. 10: 19.

en gezegende verandering, was door de Propheten, reeds eeuwen te vooren, voorſpeld. De groote Paulus past deze uitdrukking blijkbaer toe, op het ſchenken der Euangeliſche zegeningen aen de Heidenen, welke de Jooden ſmadelyk verworpen hadden Rom. 10: 19.

II. Dat deze gewichtige gebeurenis de Jooden geweldig verbitteren zoude, en hun een zeer groot verdriet veroorzaken. Toen de Heer Jeſus van deze zaek voor de eerstemael melding maekte, verbitterden zich de Jooden grootelyks Matth. 21: 43. enz. Zoo drae Paulus maer ſprak, van den Heidenen het Euangelium te prediken, werden de Jooden al tot yver verwekt Handel. 21: 21. enz. — Trouwens zy beſchouwden alle andere volkeren, met een oog van verachting en verontwaerdiging, en merkten zich zelve alleen aen, als menſchen van eenen veel edeler oorſprong, die een uitſluitend recht hadden op de Godlyke gunst; en derhalven moest hen het denkbeeld reeds verbitteren, dat de verachte Heidenen, in Godsdienstige voorrechten, deelen zouden, van welke zy geheel en al zouden worden uitgeſloten. — Door alle eeuwen heen, tot op den huidigen dag, is het voor den Jooden een onverdraeglyke ſpijt geweest, dat zoo vele volkeren dien verheven perſoon, welken zy verworpen en gedood hebben, als hunnen Zaligmaker eeren.

III. Dat de rechtvaerdige Rechter der ganſche aerde, in dit geval, te werk ging, volgens de wet der wedervergelding. De Jooden hadden den HEER tot yver verwekt, door die eer, welke hem *indedacd* alleen toekwam, aen ſtomme afgoden te geven; deze misdaed vergold de Heer, op ſoortgelijk eene wys, hy verwekte de Jooden tot yver, door die voorrechten, welke zy zich *verbeeldden*, dat hun alleen toekwamen, aen de Heidenen te geven. Daer nu de HEER, op zulk eene wys, *zijn aengezicht* voor Israël *verbergen* zoude, en hen verlaten, met zijn woord en genade, zoo moest dit geestelyk oordeel ook de akeligſte gevolgen hebben, ten aenzien van hunnen uitwendigen ſtaet. Dit wordt vervolgens aengetoond, zoo ten aenzien van hun land vs. 22, als met opzicht op hun volk vs. 23-25.

22. Want, dus vervolgt de verdediger van Gods zaek, als in des Heeren naem ſprekende, (*b*) een vyer is aengeſteken in mijnen toorn, mijne gramſchap is, als een onuitbluschbaer vuur, ontſtoken, ende ſal bernen tot in de onderſte helle, het geheel land van Israël zal, uit kracht van mijnen rechtmatig ontſtoken toorn, tot in deszelvs binnenſten grond, woest en onvruchtbaer worden: ende dieselvde toorn ſal niet alleen, het lant met ſijne inkomſte en vruchten verteeren, zoodat Canaan, wel eer vermaerd van wegen de ongemeene vruchtbaerheid, eene dorre wildernis zal worden, maer ook zal mijn toorn de fondamenten ende de gronden der bergen, alle de ſterktens en vastigheden des lands, met deszelvs trotſche Hoofdſtad, in vlamme ſetten en ten eenemael vernielen.

Zulke geduchte oordeelen zouden niet ſlechts het wel-eer zoo gezegend Canaan treffen, maer dezelve zouden ook meer rechtſtreeks deszelvs inwooneren benauwen.

23. Ick, zoo vervolgt het Godlyk vonnis, ſal quaden over hen hoopen; de eene ramp zal de andere volgen, zoodat de Jooden, als met onheilen, zullen overladen worden, mijne pijlen, mijne geduchte oordeelen, van welke ik my, als van zoo vele vernielende wapentuigen, bedienen zal, om mijne weerbarstige tegenpartyders te beoorlogen, *mijne pijlen* ſal ick alle op hen verſchieten, tot dat ik alle mijne gramſchap over hen zal hebben uitgeſtort.

24. Wilt gy byzonderheden, uytgeteert ſullenſe onder andere zijn van den honger, ik zal hen, met eenen nijpenden hongersnood, benauwen, zoodat zy eer naer geraemten, dan naer menſchen, gelijken zullen, opgegeten van den carbonckel, een peſtachtig gezwel, vergezeld van onlijdelyke pijn, van wegen den brand, die, in het lichaem beſloten zijnde, de ingewanden toeſchroeit, zal hen de ondraeglykſte ſmerten veroorzaken, ende hierby zal een bitter verderf, eene vuile en beſmettende ziekte, komen: ende ick ſal de tanden der wilde beeſten onder hen ſchicken, zoodat zy ten prooje van het verſcheurend gedierte we-

(*b*) Jer. 15: 14.

wezen zullen, en ik zal hen bezoeken met vyerigh venijn van ſlangen des ſtofs: wanneer zy de woede van het roovgedierte, in holen en ſpelonken der aerde, zullen zoeken te ontvluchten, zullen zy aldaer, door vergivtige ſlangen, die zich in het ſtof onthouden, gebeeten worden, zoodat zy nergens rust en veiligheid vinden zullen.

25. Van buyten ſal 't ſweert die genen van het leven berooven, die op het land, buiten de bemuurde ſteden, gevonden worden; ende uyt de binnenkameren, uit de ſteden en ſterkten, zelvs uit de meest verborgen en allerheiligſte plaetſen, zal de verſchrickinge zich, door een akelig gekerm, openbaer maken: de dood zal niemand verſchoonen, alle deze verſchriklykheden zullen oock den jongelingh treffen, oock de jonge dochter, het ſuygende kint met den grijſen man.

Omtrent deze bedreigde oordeelen vs. 19-25, *hebben wy twee zaken op te merken.*

A. Dat daeruit blijken konde, dat de *wegen van Israëls Rotsſteen*, wiens werk altoos volkomen is, *gerichten* waren, en dat de HEER deze wegen rechtvaerdig met hun had ingeſlagen, wegens alle hunne boosheden, en byzonder om het ſmadelyk verwerpen van den Mesſias.

B. Dat alle deze oordeelen met de daed over het Joodſche volk zijn gekomen. De geest der voorzegging geevt hier zulks eene juiste teekening van Israëls verwerping, en hunnen ondergang, door de wapenen der Romeinen, dat het een en ander, zelvs van achteren, niet nauwkeuriger zou kunnen worden voorgeſteld.

Deze oordeelen, zoo geestelyke als lichamelyke, hebben eenen aenvang genomen, toen Israël de mate van hunner Vaderen gruwelen en afgoderyen had vol gemaekt, door het ſmadelyk verwerpen van den Mesſias. Ook duuren die rampen nog, tot op den huidigen dag, en zy zullen blijven voortduuren, tot dat Israël nog eens, in het laetst der dagen, zal herſteld worden.

1. Hoe zichtbaer heeft God de Jooden *verſmaed* en zijn *aengezicht voor hen verborgen*, door dat geestelyk oordeel, het welk vs. 21. beſchreeven wordt? — Het Euangelium werd het eerst aen de Jooden gepredikt, om alles aen dit weerbarstig volk te doen, het welk tot deszelvs verbetering dienen konde; maer toen zy, over het algemeen, het woord van God verſtieten, hebben de Apostelen zich gewend tot de Heidenen. De Heer heeft de Jooden verſtooten, de Heidenen in hunne plaets aengenomen, en hun een oordeel der verblinding en der verharding toegezonden, het welk, tot op den huidigen dag, op deze onbuigzame natie, rechtvaerdig blijvt rusten. Vergel. Rom. 9 en 10.

2. De vervulling van dat oordeel, het welk over hun land bedreigd is vs. 22, vindt men in de verwoesting van der Jooden Stad en Tempel; welke, door Titus Veſpaſianus, tot eene prooi der vlammen gemaekt zijn, en ſedert deze vernieling van alle ſterktens en ſteden in Canaan, is dat wel-eer zoo vruchtbaer land, tot eenen ſtaet van woestheid, verweezen.

By die verwoesting van het Joodſche Gemeenebest, heeft Gods *toorn gebrand, tot in de onderſte helle.* De uitwerkzels van de Godlyke wrake vertoonden zich niet alleen, op de bovenvlakte van de aerde, maer zelvs in en onder den grond, zoodat de Jooden, zelvs in de holen en ſpelonken der aerde, niet veilig waren. Men vergelijke het gene wy, hier omtrent, by Kap. 28. hebben aengemerkt. — Toen heeft het vuur van den Godlyken toorn *het land met zijne inkomſten verteerd;* Canaan was niet ſlechts voor één jaer onvruchtbaer, gelijk meermalen gebeurd was, door gebrek aen regen, door den inval der vyanden, en dergelijke kortſtondige oorzaken: maer het geheele land werd, in eene dorre wildernis, veranderd, en in dien akeligen toeſtand is het tot op den huidigen dag. Van deze woeste onvruchtbaerheid van een voorheen zoo gezegend land, kan in het geheel geene reden gegeven worden, indien men niet aen-

aenmerkt, dat dit gewest onder eenen blijkbaren vloek ligge, die daerop blijven zal, tot dat de HEER eens weder zijn land en volk verzoenen zal.

Toen zijn de *gronden der bergen in vlammen gezet.* — De verwoestingen, welke door de Asſyriers, Babyloniers, en naderhand door Antiochus Epiphanes zijn aengericht, waren wel allerſchroomelykst; maer evenwel konden 'er deze veel beteekenende uitdrukkingen niet op worden toegepast. De Babyloniſche gevangenis duurde maer zeventig jaren. Na het verloopen van dien tijd, werd Stad en Tempel weder herſteld; en, na de vervolging onder Antiochus Epiphanes, werd Jeruſalem en de Tempel, nae drie en een halv jaer, den Heidenen wederom ontweldigd. — Maer, door de wapenen der Romeinen, onder Titus Veſpaſianus, werd Jeruſalem zoodanig ten gronde toe verdelgd, dat Titus ſlechts twee of drie torens, tot een teeken van zijne overwinning, liet overig blijven. Zelvs liet Turnus Rufus, met eenig krijgsvolk daer gelaten zijnde, den grond van Jeruſalem, met den ploeg, omkeeren, het welk ook naderhand onder Keizer Adrianus geſchied is, toen de Joo. den Jeruſalem herbouwen wilden. Daerenboven verhaelt men, dat de onderneming van Keizer Julianus, om Jeruſalem te herbouwen, op eene wonderdadige wys, verhinderd zy, door zekere vuurballen, welke uit de aerde uitbarstten, de werklieden verbrandden, alle de gebouwen in vlam zetten, en de plaets zoo ongenaekbaer maekten, dat Julianus van zijn voornemen moest afzien.

3. De vervulling van het gene vs. 23-25. bedreigd wordt is te vinden, in alle die lichamelyke rampen, welke, van Jeruſalems verwoesting af, by aenhoudendheid, over het Joodſche volk gekomen zijn, tot op den huidigen dag, en nog vervolgens zullen blijven aenhouden, tot hunne herſtelling in het laetst der dagen.

Evenwel moet men dit wel in het oog houden, dat de voorſpelde rampen de Jooden, niet alle te gelijk, noch overal even zwaer gedrukt hebben. — Zy hebben van tijd tot tijd geleeden, en lijden nog, op de eene

plaets, deze, en op eene andere plaets, gene rampſpoeden. — De reden van de tusſchenkomende verademing is te zoeken, in het volgende 26ſte vers, alwaer Gods waerheid verdedigd wordt, ten aenzien van zijne belovten. Israël toch moest wel verſtoten, en, als een balling, verſtrooid worden, maer deszelvs gedachtenis moest niet ophouden onder de menſchen, opdat de Godſpraek van Jeremias vervuld wierde Kap. 31: 36. *Indien deze oraeningen*, van dag en nacht namelyk, *voor mijn aengezicht zullen wijken, ſpreekt de* HEER, *zoo zal ook het zaed Israëls ophouden, dat het geen volk zy voor mijn aengezicht, alle de dagen.*

Indedaed, zo wy letten op alle die *kwaden*, welke van tijd tot tijd *over hen gehoopt zijn*, moeten wy ons verwonderen, dat 'er nog Jooden zijn, op den aerdbodem, die eene byzondere Natie op zich zelve uitmaken, en dat hun naem niet reeds lang, onder andere volkeren, is verzwolgen geworden.

C. Hierop komt de Spreker ter nadere bevestiging van de derde ſtelling, dat *God Waerheid* zy, en dat hy zijne belovten, aen den Vaderen gedaen, omtrent Israël, in weerwil van deze geduchte oordeelen, zekerlyk vervullen zal vs. 26-28.

Te weten: de Spreker, die de Godlyke verklaring, nopens het lot van Israël, wijders vervolgt, ſtelt vs. 26, uit Gods naem, voor, wat de HEER, Israëls verſmaede Rotsſteen, met dit weerbarstig volk, zoude hebben kunnen doen, zo hy het zelve, volgens de uiterſte geſtrengheid, overeenkomstig hunne verdiensten, had willen behandelen, en ook zekerlyk zoude behandeld hebben; ten ware hy, door zekere gewichtige reden, zich daer van had laten wederhouden; deze gewichtige reden wordt vs. 27, 28. duidelyk aengeweezen.

26. Ick ſeyde, Ik, wil de HEER zeggen, zoo ik alleen had willen zien op het gene Israël verdiend had, zou hebben kunnen zeggen, of het vonnis in dezer voege, over Israël, uitſpreken: In alle hoecken van den wijden aerdbo-

dem

dem ſoud' ickſe onder alle volkeren verſtroyen en doen inſmelten: ick ſoud' daerdoor hare gedachteniſſe van onder de menſchen doen ophouden: zoodat zy, onder andere volkeren ingeſmolten en verzwolgen, geen onderſcheiden volk meer zouden uitmaken, en dat de ganſche naem der Jooden niet meer bekend ware. Zulk een vonnis zou ik, volgens het geſtrenge van mijne rechtvaerdigheid, hebben kunnen vellen.

27. Ten ware, dat ick de toornigheyt des vyants ſchroomde; ten ware dat ik niet voorzag, dat Israëls vyanden te trotsch en te hoogmoedig worden zouden, wanneer ik hun toeliet, hunnen toorn geheel over Israël uittegieten; ja indien ik niet voorzag, dat niet hare tegenpartyen, als Israël door hen geheel wierd uitgeroeid, ſich omtrent my, als de oorzaek dezer uitroejing, vreemd mochten houden, zoodat zy, in plaets van my de eer te geven, om my te erkennen, als den Rechter van het verſtokte volk der Jooden, lasterlyk ſpreken zouden, tegen de eer van mijne Macht, Rechtvaerdigheid en Waerheid: op datſe niet mochten ſeggen; Onſe hant is hooge geweeſt, door onze eigen kracht en ſterkte, hebben wy Israël uitgeroeid, wat men ook van JEHOVAH zeggen moge, dat hy het volk der Jooden verkreegen, gemaekt en bevestigd zou hebben, al dit voorgeven is ydel; de HEERE heeft dit alles niet gewrocht, of gelijk 'er eigenlyk in 't Hebreuwsch gelezen wordt, *een niet Jehovah*, iemand die indedaed de eenige en ware God niet is, *heeft dit alles gewrocht*: was de eenige en ware God de begunstiger van Israël, dan zou hy wel zorg gedragen hebben, dat wy dit volk niet hadden uitgeroeid.

In dezen zin *ſchroomde* de Heer de *toornigheid des vyands*: hy voorzag dat de Heidenen, zoo lasterlyk van hem ſpreken zouden, wanneer hy hun toegelaten had, de Israëliten, gelijk zy rechtvaerdig verdiend hadden, geheel uitteroejen.

28. Want, dit is het karakter van deze Heidenen, die Israël vyandig zijn, ſy zijn een volck, dat door raetſlagen verloren gaet, ende daer en is geen verſtant in hen: zy zijn vol van waenwijsheid, zonder elders goeden raed in te nemen, blijven zy halsſtarrig by hunne eigen voor-

nemens, en daerdoor zullen zy zich zelve eenmael geheel verderven. Zoo dwaes en verkeerd zijn ze, om dat er geen beleid, geen vooruit-en doorzicht by hen plaets heeft.

Om deze opgemelde redenen zouden Gods oordeelen gematigd worden, en Israël zou ten allen tijde, hoe zeer zy over den wijden aerdbodem verſtrooid waren, nogthans eene byzondere Natie uitmaken, onderſcheiden van alle andere volkeren. Hier uit zou het hun blijken, dat *God*, hoe geſtreng zijne oordeelen ook waren, evenwel *Waerheid* was; die aen zijn Verbond gedacht, en niet zou toelaten, dat zy geheel werden uitgedelgd, hoe zeer hunne geheele vernieling, ten trots van JEHOVAH, door hunne vyanden zoude beraedſlaegd worden.

Dit is ook inderdaed, tot op den huidigen dag, gebleeken. Israëls vyanden hebben meermalen gepoogd, dit volk geheel uitteroejen; en, by elk eene overwinning, welke zy, op dit verſtrooide volk, behaelden, roemden zy, als ware zulks door hunne eigen kracht geſchied, en ſchreeven den roem der overwinning toe, aen perſonen of zaken, welke geen Goden zijn. — Wat zouden zy derhalven niet al lang gedaen hebben, zoo zy, in hunne voornemens, geſlaegd waren? Maer, tot op den huidigen dag, maekt Israël, ten betooge dat de Rotsſteen van hun heil *Waerheid is*, onder alle andere natien, een byzonder en afgeſcheiden volk uit, gelijk het ook een byzonder volk zal blijven, tot dat de volheid der Heidenen zal zijn ingegaen, wanneer de HEER het bloed zijner knechten wreken en zijn volk verzoenen zal.

D. *Dat God geen onrecht is, maer rechtvaerdig en recht*, is de laetſte ſtelling, welke in het tweede deels dezes Lieds nader betoogd wordt vs. 29-42.

Met vs. 28. eindigt het eerste deel van dit Lied, het welk, in dezen tegenwoordigen tijd, tegen Israël blijvt getuigen, dat Gods wegen, tot nu toe met dit volk gehouden, niet alleen rechtvaerdige gerechtsoeffeningen zijn, maer dat de Heer ook *Waerheid is*.

II. Met

II. Met vs. 29. begint het tweede deel dezes Lieds, het welk zich uitſtrekt tot vs. 43.

Dit tweede deel heeft onzes achtens zijn uitzicht op die tijden, in welke God wraak zou nemen over de vyanden van Israël, wanneer deze, te hoogmoedig op hunne ſterkte, zonder acht te geven, op hunne afhangelykheid van den Heer, het voornemen ſmeden zouden, om Israëls gedachtenis onder de menſchen te doen ophouden. Onder dit alles zou Israël, allengskens vernederd, en van hunne ſchuld overtuigd, zich tot den Heer bekeeren, en bevende komen tot Hem en zijne Goedheid.

Dit gedeelte des Lieds zou ten betooge dienen, dat de HEER *geen onrecht was, maer rechtvaerdig en recht.* — Te weten, wanneer Israël, zoo vele eeuwen achter een, zoude gezeten hebben, onder de macht van hunne vyanden, mogt men denken, als of des Heeren weg niet recht ware, daer Israëls vyanden vooral niet beter waren, dan zy zelve. — Maer de HEER zou zijne Rechtvaerdigheid ten laetſten openbaer maken, in die geduchte oordeelen, welke hy over Israëls trotſche vyanden ſtond uit te gieten.

Dit pleit, voor Gods rechtvaerdigheid, wordt in dezer voege ingericht.

A. Eerst wordt de zaek van God in het algemeen verdedigd vs. 29-35.

1. De zwarigheid of tegenwerping wordt vs. 29-33. in alle hare kracht voorgeſteld, hierin beſtaende: dat de volken, welke de HEER, als tuchtroeden in zijne hand, gebruikte, om Israël by aenhoudendheid te ſtraffen, van zulk een ſnood karakter waren, dat zy zelve de meest geduchte blijken van den Godlyken toorn verdiend hadden; zy waren, onder dit alles, niet wijzer geworden, vs. 29, 30; ook waren zy niet beter geworden, vs. 31-33.

2. Hierop koomt de HEER zelvs ſprekende voor, om op

de ingebrachte zwarigheid te antwoorden. Ten dien einde doet hy den Israëliten opmerken, dat het lot van hunne vyanden hem reeds van eeuwigheid was bekend geweest, en ter zijner tijd zoude openbaer worden, zoodat de Jooden des Heeren weg niet te voorbarig bedillen moesten, maer Gods tijd eerbiedig verbeiden vs. 34, 35.

B. Wijders geevt de Spreker meer in het byzonder op,
1. Wat God, ingevolge van zijn beſluit, en ter betooning van zijne Rechtvaerdigheid, ter zijner tijd doen zoude;
a. Zoo met betrekking op Israël vs. 36.
b. Als ten opzichte van hunne vyanden vs. 37, 38.
2. Waerop hy vs. 39-42. nader voorſtelt, welk het lot van Israëls vyanden wezen zoude.

C. Eindelyk wordt dit ganſche ſtuk beſloten, met eene aenſpraek aen de Heidenen, om hen, tot blijdſchap en dankbare lovzangen, wegens Israëls herſtelling, op te wekken vs. 43.

A. De algemeene verdediging van Gods zaek vinden wy vs. 29-35.

1. De ſchijnbare tegenwerping tegen Gods Rechtvaerdigheid wordt vs. 29-33. voorgeſteld.

De tegenwerping is ontleend, uit de aenhoudende en ſtrafbare onverſtandigheid van die vyanden, welke de Heer, zoo vele eeuwen lang, gebruikt had, om Israël te ſtraffen. — Deze vyanden van Gods oude volk, ſchoon zy in den beginne dachten, dat zy, door hun eigen vermogen, in ſtaet waren, om, tegen het Godlyk oogmerk, Israëls gedachtenis te doen ophouden onder de menſchen; moesten, by het mislukken van zoo vele herhaelde poogingen, hebben opgemerkt, dat God zulk een einde over Israël niet beſloten had. Zy moesten Gods hand en vinger gezien en verheerlykt hebben, als eenen God van Almacht en Waerheid. — Maer zy waren by aenhoudendheid gebleeven, die zy van den beginne geweest waren, en zoo als God zelvs hen beſchreeven had, trotsch, vermetel

metel en onverſtandig. — Dit ſtelt de Spreker voor in deze woorden:

29. O dat ſy wijs waren! of (gelijk men ook lezen kan) *zoo Israëls vyanden* nu, daer zoo vele eeuwen verloopen zijn, zonder dat zy Israël hebben kunnen uitroejen, *wijs*, zoo vermetel, trotsch en onverſtandig niet *waren*! ſy ſouden dit vernemen, en, uit alle de omſtandigheden, ligtelyk hebben kunnen opmaken, dat zy, tegen Gods wil en macht, niets vermogten: ſy ſouden op haer eynde mercken, en beſeffen, dat zy niet verder gaen mogten, dan hun was toegelaten, daer God hen, door het verydelen van hunne raedſlagen, zoo dikwijls had doen zien, dat zy niet gebruikt waren geworden, om, met Israël, eene geheele *voleinding* te maken. — Maer, op deze dingen, hebben zy niet gemerkt. — Zy zijn derhalven even trotsch en onverſtandig gebleeven, door alle die eeuwen henen, geduurende welke God hen, als uitvoerers van zijne oordeelen, heeft willen gebruiken.

Deze onverſtandigheid van Israëls vyanden was des te onverſchoonbarer, naermate 'er dikwijls gebeurenisſen waren voorgevallen, uit welke men ten duidelykſten kan opmaken, dat de hand der Godheid zelve, tegen Israël werkte, zonder wiens almachtige beſtiering, zulke nederlagen aen dat volk niet hadden kunnen toegebracht worden, als van tijd tot tijd geſchied was.

30. Hoe toch, ſoude een eenige duyſent jagen, ende twee tien duyſent doen vluchten? hoe zou een zeer gering getal van vyanden, in ſtaet hebben kunnen wezen, om een veel grooter getal van Israëliten te overwinnen, en in ballingſchap te verjagen? Hoe zou iets dergelijks hebben kunnen plaets hebben, ten ware, dat haerlieder rotzſteen haer verkocht, ende de HEERE haer in de macht der vyanden beſloten en overgelevert hadde.

In de geſchiedenisſen der Jooden, heeft het, van Jeruſalems verwoesting af, meermalen plaets gehad, dat een veel geringer getal vyanden een veel grooter getal van Jooden geſlagen en verjaegd hebbe. Het Romeinſche leger, het welk Jeruſalem bemachtigde, was, in ſterkte, niet te vergelijken, by meer dan twee millioenen Jooden, die de Stad van binnen verdedigden. Titus Veſpaſianus moest het zelve erkennen

want, toen hy, na behaelde overwinning, de hoogte en ſterkte der muuren van Jeruſalem beſchouwde, riep hy uit: „ God „ is met ons in dezen Oorlog geweest, en hy heeft de Jooden „ van deze torens verdreeven" Joſephus *de bello Jud.* l. 6. c. 43. Dit is ook allerduidelykst gebleeken, onder Keizer Adrianus; toen de Jooden zich, door den verleider Bar-chochab, lieten aenvoeren, en de macht der Romeinen, by de hunne, niet te vergelijken was: en evenwel was de nederlaeg zoo groot, dat de Geſchiedſchrijvers ons verhalen, dat 'er, op dien tijd, meer dan 1200,000 Jooden geſneuveld zyn. Zie Basnage vervolg op Joſephus p. 253. —; om nu niet eens te ſpreken, van zoo vele honderd duizenden van Jooden, als 'er, in de 13, 14 en 15de eeuw, door een veel geringer macht, verſtrooid zijn.

Dit had, zonder Gods byzondere toelating, niet kunnen geſchieden. In dit alles was Gods Almachtige vinger middagklaer zichtbaer. — Maer niet tegenſtaende dit alles, hadden Israëls vyanden dit niet opgemerkt, noch geleerd, dat Israëls God alle deze dingen gewrocht had. Zy waren trotsch en onverſtandig gebleeven, en evenwel werden deze vermetele en dwaze onderdrukkers van Israël niet geſtraft. — Dit ſcheen een bezwaer te zijn tegen Gods Rechtheid, en niet te kunnen overëengebracht worden, met de Rechtvaerdigheid van Gods wegen. Deze bedenkingen, tegen de Rechtheid van Gods weg, werden nog grooter, wanneer men in overweging nam, het voorwerp der Godsdienſtoeffeningen van Israëls vyanden, en derzelver leer en zeden. Uit deze bleek het, dat zy niet alleen onverſtandig waren gebleeven, maer ook dat zy vooral niet beter waren geworden, dan Israël zelvs, toen de HEER dit zijn oude volk, in de handen van hunne vyanden, ter ſtraffing had overgegeven.

31. Want haer rotzſteen, het voorwerp der hulde van onze vyanden, mochten de Israëliten zeggen, het welk zy dwaesſelyk voor eenen rotsſteen houden, tot het welk zy hunne toevlucht nemen, en op het welk zy hun vertrouwen vestigen, en is niet gelijck onſe rotzſteen; hunne afgoden zijn niet te vergelijken, by dien JEHOVAH, welken wy met recht ſtellen tot het voorwerp van onze hulde

en

en den grondſlag van ons vertrouwen. Hy, op wien wy hopen, is de eenige, eeuwige en almachtige God. Maer het voorwerp van het vertrouwen onzer vyanden is een niet-god, en zoo min vermogende, om iets te kunnen doen, als Baal eertijds was, welken de vyanden van onze voorvaderen eerden. Dit oneindig verſchil, tuſſchen onzen en hunnen Rotsſteen, durven wy beweeren en ſtaende houden, ſelfs onſe vyanden richters zijnde: zy zelve zijn, willens of onwillens, genoodzaekt te erkennen, dat onze Rotsſteen den hunnen, in hoogheid en macht, oneindig ver overtreffe. — Gevolgelyk zijn onze vyanden, vooral niet minder dan wy het geweest zijn, verſmaers van den waren Rotsſteen, verloochenaers van den echten Godsdienst;

32. En wat vervolgens de leer van onze vyanden betreft, als mede hunne zeden dit alles is even verfoeilyk: want haer wijnſtock is uyt den wijnſtock van Sodom, ende uyt de velden van Gomorra, of, zoo als men ook kan lezen, *hun wijnſtok is ſlechter dan- en boven den wijnſtok van Sodom en Gomorra*, hare wijndruyven zijn vergiftige wijndruyven, ſy hebben bittere beſiën.

33. Haer wijn is vyerigh drakenvenijn: ende een wreet adderenvergift.

Door alle deze leenſpreuken vs. 32 en 33 wordt te kennen gegeven, (1). dat 'er, onder de vyanden van Israël, ook iemand was, welken zy, voor den Inſteller van hunnen Godsdienst, hielden, gelijk de Israëliten zich, op zulken *wijnſtok* of Inſteller van hunnen Godsdienst, beroemden. — (2). Dat de Inſteller der leer van Israëls vyanden, in ſlechte hoedanigheden, nog zeer ver overtrof die wijnſtokken, welke groeiden, in de verbrande velden van Sodoma en Gomorra; eene landſtreek, door het Godlyk oordeel, om de gruwelen van derzelver bewooneren, tot de grootſte onvruchtbaerheid gedoemd. (3). Dat de grondbeginzels, welke de Leeraers der vyanden van Israël voordroegen, gansch bitter waren, en ſtrijdig met allen goeden ſmaek en gezond verſtand, ja doodelyk voor den genen, die deze leer aennamen.

De beſchrijving, welke hier, nopens het Godsdienstig beſtaen van Israëls vyanden, gegeven wordt, is zeer toepaſelyk,

op het gene plaets heeft gehad, en nog plaets heeft, onder die volkeren, welke, ten allen tijde, de bitterſte vervolgers van het Joodendom geweest zijn. — De vyanden der Jooden, in het Oosten, die Mahomets inſtellingen volgen, en zy, die, in het Westen, de leer van het bygeloovig Rome omhelzen, eerbiedigen eenen rotsſteen, die zekerlyk de ware Rotsſteen niet is. — Moet men, van de leer der Heidenen, van Mahomet, en van de Roomſche Kerk, niet zeggen, dat zy ſtrijdig zy met het gezond verſtand, en, in alle opzichten, doodelyk voor onſtervelyke zielen?

Dat God nu zulke gruwelyke menſchen ongeſtraft liet voortgaen, en gedoogde, dat zy Israël bleeven onderdrukken; dit ſcheen met Gods Rechtvaerdigheid niet te ſtrooken.

Ter beantwoording nu van alle deze zwarigheden, wordt God zelvs ſprekende ingevoerd, en wel in dezer voege: dat de HEER (1). verklaert, dat al het ondeugend beſtaen der vyanden van Israël hem geenzins onbekend ware, maer dat alles, het welk zy gedaen hadden, met al het gene zy nog in het vervolg doen zouden, by hem bepaeld was en vastgeſteld vs. 34; waerop de HEER (2) vervolgens vs. 35. eenige opening geevt van zijn voornemen, omtrent de vyanden van Israël, opdat de Jooden de rechtheid van 's Heeren weg niet voorbarig bedillen, maer 's Heeren tijd verbeiden mochten.

34. Is dat, zegt de HEER, niet by my opgeſloten? is het beſtaen van Israëls vyanden my niet van alle eeuwigheid bekend; zoo wel als het by my bepaeld en vastgeſteld is, wat hun lot in het vervolg wezen zal? is dat alles niet verſegelt in mijne ſchatten? is dat alles niet onherroepelyk beſloten? gelijk voor al de waereld blijken zal, wanneer ik de zegelen van mijn beſluit van tijd tot tijd zal openen.

35. (c) Mijne is de wrake; de zonden, van wien zy ook bedreeven worden, kan ik niet ongeſtraft laten. Heb ik de Jooden, om hunne gruwelen geſtraft, ik zal my ook wreken aen hunne godlooze vyanden, ende ik zal hun de vergeldinge geven, nae alle hunne vermetele trotsheid. Deze dagen der vergelding zullen beginnen, ten tijde als haer-

(c) Rom. 12: 19. Hebr. 10: 30. Petr. 2: 23.

haerlieder voet ſal wanckelen, wanneer zy, op den weg van hunnen voorſpoed, zullen geſtuit worden. Zelvs zullen 'er, voor den dag van hunne vergelding, niet vele jaren verloopen: want de dagh hares ondergangs is naeby, ende de dingen, die hen ſullen gebeuren, haeſten.

Na deze tusſchenrede van God zelven, die den grond legt, ter beantwoording van alle ingeworpen zwarigheden, vat de verdediger van Gods zaek de ſpreekbeurt wederom op; breidende, als het ware uit Gods naem, dat gene nader uit, het welk de HEER, ten aenzien der toekomende gebeurenisſen, meer algemeen verklaerd had, zeggende:

36. Men beweere niet langer, dat Israëls vyanden erger zijn dan Israël zelvs, en dat het ongeſtraft laten van zulke ondeugende volkeren aenloope, tegen de rechtheid van Gods handelingen: Want de tijden der wraek en der vergelding naderen, met ſnelle ſchreden, en de HEERE ſal ſijnen volcke, het zoo lang verdrukte volk der Jooden, recht doen, ende 't ſal hem over ſijne knechten berouwen, over Israël, dat al bevende komen zal, tot den Heer en zijne goedheid. De Heer zal den weg van tegenſpoed en verdrukkingen geheel veranderen en afwisſelen, met wegen van geluk en van verlosſing; en dan eerst, wanneer de HEER dit zal doen, zal het ook daertoe de rechte tijd zijn: want of *dan wanneer* hy ſal ſien, dat de hant, alle eigen kracht, is wechgegaen, ende de beſlotene ende verlatene niets en is, dat hy, die in eene gevestigde ſterkte woont, zoo min vermag, als die eenzaem omzwervt. — De verlosſing van Israël zal dan komen, wanneer de ſtaet van dit volk tot het uiterſte van elende zal gekomen zijn, wanneer zy, nergens ter waereld, eenige hulp zullen vinden, zoodat zy, onder de woede van hunne vyanden, geheel zouden moeten bezwijken, ten zy de Almacht van den God der wrake hen redde, tot roem van zijne volmaektheden, en om de vermetelheid van Israëls trotſche vyanden ten toon te ſtellen.

37. Dan, wanneer de bepaelde tijd zal gekomen zijn, om Israël genadig te zijn, *dan* ſal hy, te weten de HEER, Israëls Verlosſer, met eene ſchampere beſpotting van hunne trotſche vyanden, ſeggen; Waer zijn hare goden? laet deze

hen nu helpen. Waer blijvt nu de rotzſteen, op welcken ſy betrouwden? waer zijn nu hunne Goden?

38. Welcker ſlacht-offeren vette ſy aten, welcker dranck-offers wijn ſy droncken: Vermetele onderdrukkers der Jooden, (wil de HEER zeggen) gy, die u zoo ſterk verlaten hebt, op dingen, welke gy voor uwe Goden hield, die alle uwe overwinningen, aen derzelver vermogen, hebt toegeſchreeven; nu, daer ik, als Rechter der ganſche aerde, wraek van u wil nemen, datſe, dat uwe zoogenaemde Goden, opſtaen ende u helpen, dat 'er verberginge voor u zy.

39. En gy, mijn volk Israël, die het overblijvſel zijt, dat nae de verkiezing der genade is, Siet nu, en merkt toch op, in het geen gebeuren zal, dat ick, Ja ick, DIE ben, die Rotsſteen, wiens werk volkomen is, de rechtvaerdige en waerachtige God, die trouw houde tot in eeuwigheid, en die niet varen late het werk mijner handen; ik ben het, die wraek oeffene en recht doe, ende (*d*) geen ander Godt is 'er met of behalven my: die eenigzins in ſtaet zou wezen, om my tegen te ſtaen ick ben de Almachtige, die (*e*) doode ende make levendigh, ick verſlae ende ick heele; ende daer is niemant, die uyt mijner hant redde. Heb ik dan Israël, om hunne gruwelen, rechtvaerdig geſlagen en verſtrooid, omdat zy den Rotsſteen hunnes heils verlieten? heb ik hen, om billyke redenen, in de macht hunner vyanden, overgegeven? met die zelvde Rechtvaerdigheid, zal ik nu ook den hoogmoed van die vyanden ſtraffen, die alle hunne overwinningen op mijn volk, aen hunne niet-goden, toeſchrijven, en denken in ſtaet te wezen, om mijne Waerheid te verydelen, door het doen ophouden van Israëls gedachtenis onder de menſchen. Ik zal Israël, dat, onder onmacht en ſchuld vernederd, bevende tot my en mijne goedheid komt, redden en hunne vyanden verſtroojen.

40. Want ick ſal mijne hant, de Almachtige hand mijner wrake, nae of tot den hemel toe opheffen, om den vyand van mijnen naem, met eenen geduchten ſlag, te treffen, en-

(*d*) Deut. 4: 35. Jeſ. 45: 5, 18, 22. (*e*) 1 Sam. 2: 6.

ende ick ſal ſeggen; zoo Waerachtig als Ick leve, gelijk ik leev in eeuwigheyt, zoo zeker zal ik den vyand van mijn volk verdelgen.

41. In dien ick mijn glintſerende ſweert wette, ende mijne hant ten gerichte grijpt, en zich gereed maekt, tot gerechts-oeffeningen; ſo ſal ick de wrake op mijne tegenpartyen doen wederkeeren, ende mijnen hateren vergelden.

42. En, om te toonen, welk een vreesſelyke ſlagting 'er, onder Gods en Israëls vyanden, zou worden aengericht; zo vervolgt de HEERE, in deeze zeer verheven uitdrukkingen: Ick ſal mijne pijlen droncken maken van bloet, ende mijn ſweert ſal vleeſch eten: niemand zal verſchoond blijven, mijn zwaerd zal verzadigd worden van het bloet des verſlagenen, ende des gevangenen, zelvs van de zoodanigen, die men anders verſchoont, van den hoofde, van het Opperhoofd des vyands af, tot den geringsten toe, ſullender wraken des vyants zijn, zoo dat niemand zal kunnen ontkomen.

Dit zou het lot eens wezen van Israëls vyanden, ten vertoge, dat *God Waerheid is en geen onrecht, maer rechtvaerdig en recht*; en dat Israël gevolgelyk geene redenen hebben zoude, om God van onrecht te verdenken, wanneer hy hunne vermetele vyanden, zooveele tijden, ongeſtraft in zijne langmoedigheid verdroeg. *Zy vergaderden zich toorn als eenen ſchat, in den dag des toorns en der openbaring van Gods rechtvaerdig oordeel* Rom. 2:. 5.

De vervulling van dit alles wordt nog verwacht, en zal, in de laetste dagen van het Nieuwe Testament, zoo zeker eens komen, als het waer is, dat alle andere zaken, welke in dit Lied voorſpeld worden, reeds hunne vervulling verkreegen hebben.

Ook kan men de zekerheid der aenſtaende vervulling opmaken, uit de aenſpraek, met welke de Verdediger van Gods zaek zich tot de Heidenen wendt, in het ſlot van dit pleitgeding; met welke aenſpraek hy die bekeerde volkeren, te gelijk met het overblijvſel van Israël, dat nae de verkiezing der genade is, in dien laetsten tijd, opwekt tot blijdſchap over het

gene de HEER doen zoude omtrent zijn volk, omtrent zijne en hunne vyanden; zeggende:

43. (*f*) Juychet gy bekeerde Heydenen, die, uit de macht der duisternis, reeds tot Israëls God zijt overgebracht! maekt den Heer groot, [*met*] ſijn Israël, dat zich, als een volck des Heeren, weder bekeerd heeft tot hunnen Koning; want dit verdrukte volk zal verlost, en hunne vyanden zullen verdelgd werden, hy toch, de God van Israël, ſal het bloet ſijner knechten wreken: ende hy ſal de wrake op ſijnen tegenpartyen doen wederkeeren, ende verſoenen ſijn lant [*ende*] ſijn volck: de HEER zal den ban en den vloek wechnemen, onder welke het land Canaan, om Israëls zonden, zooveele eeuwen gelegen heeft; de HEER zal dit land weder in bezitting te rug geven aen Israël, als aen het zelve byzonder toebehoorende, uit kracht van het Verbond met Abraham opgericht; de HEER zal, de misdaden van Israël vergevende, zijnen toorn van dit volk afwenden, en denzelven verwisſelen, met de blijken van zijne ontfermende liefde, en dit volk in ſtaet ſtellen, om zich alleszins gehoorzaem te gedragen, omtrent hunnen Koning en Verloſſer.

De vervulling van deze merkwaerdige voorzegging, welke door veele andere Godſpraken geſtaevd wordt, is nog toekomende, en zal eerst, in de laetste dagen van het Nieuwe Testament, gezien worden.

Hier eindigt het Lied van Moſe, het welk de Rechtheid van alle Gods wegen, met Israël gehouden, verdedigt, en derhalven kan gehouden worden voor een tafereel van alle de lotgevallen, welke Israël, geduurende den geheelen afloop der eeuwen, bejegenen zouden, tot aen de voleinding der waereld.

In het overige van dit Kap. word ons verhaeld, hoe Moſe dit Lied aen Israël, met byvoeging van gepaste vermaningen, hebbe voorgeſtagen, vs. 44-47, *als mede hoe hy bevel ontvangen hebbe, om op den berg Nebo te klimmen en aldaer te ſterven*, vs. 48-52.

44. Ende Moſe, zoo als reeds begon gemeld te worden

Kap.

(*f*) Rom. 15: 10. Openb. 19: 2.

Kap. 31: 30. quam, tot de vergaderde menigte der Israëliten, ende ſprack, in gevolge den Godlyken last, alle de woorden deſes Liedts voor de ooren der Oudsten des volcks: die het wederom aen de onderſcheiden ſtammen, en, door minderen Ambtenaren, aen de byzondere huisgezinnen moesten voorlezen, hy ende zijn aenſtaende opvolger Hoſea, dat is Joſua, de ſone van Nun, die by hem ſtond.

45. Als nu Moſe ge-eyndigt hadde alle die woorden, des gemelden Lieds, tot gantſch Iſraël te ſpreken;

46. So ſeyde hy tot hen; Settet uw herte op alle de woorden, die ick heden onder ulieden betuyge, geevt toch acht op het gene ik thans, uit Gods naem, heb voorgeſteld, en het welk zoo zeker geſchieden zal, als het zeker is, dat God Waerachtig en Rechtvaerdig is, op dat gyſe uwen kinderen gebieden ſult, en hen daerin onderwijzen, ten einde zy, ten allen tijde, mogen letten op al dat gene, het welk ik u ter betrachting aenbeveel, dat ſy dus doende leeren waernemen te doen alle de woorden deſer wet, zoo die, welke in dit Lied voorkomen, a's in het geheele Wetboek, het welk ik u op Gods bevel heb overgegeven.

47. Want dat woord des Lieds en der overige Godlyke geboden, en is geen vergeeffch woort voor ulieden, zoodat gy, by derzelver betrachting, geen voordeel zoudt hebben, maer het is uw leven: het wijst u aen, welke de eenige weg ten leven zy, die den verſtandigen naer boven leidt, om aftewijken van de paden der helle, welke beneden zijn; ende niet alleen zal de betrachting van dit woord u een geeſtelyk, maer ook een tijdelyk voordeel, aenbrengen, door dit ſelve woort ſult gy de dagen verlengen op het lant, Canaan, daer gy over de Jordane nae toe gaet, om dat te erven.

48. Daer na ſprack de HEERE tot Moſe, op dien ſelven dagh, zoo dra hy geëindigd had, dit Lied aen Israël voor te lezen, ſeggende:

49. (*g*) Klimt op den bergh Abarim (deſe is de

(*g*) Num. 27: 12.

bergh Nebo, die in den lande Moabs is, die tegen over Jericho is) ende ſiet het lant Canaan, van verre, vermids gy in het zelve niet zult mogen komen, dat gezegend land, het welk ick den kinderen Iſraëls tot eene beſittinge geven ſal.

Men vergelijke het aengeteekende by Num. 27: 12; alleenlyk wordt hier de ligging van den berg Nebo wat nader beſchreeven. Te weeten *Abarim* was een keten van bergen, tuſſchen de rivieren de Arnon en de Jordaen, in het land der Moabiten. Een der kruinen van dit gebergte wordt *Nebo* genaemd, vergel. Kap. 10: 32, 49 en Kap. 34: 1. *Pisga*, beteekenende een top, die zich zelven verheft, was de uitſtekendſte en hoogſte top van den berg Nebo. — Van dezen top des bergs zag Moſe het geheele land van Canaan over, van Gilead tot Dan toe, zoo als ons, by Kap. 34: 1, nader blijken zal.

50. Ende, voegt 'er de Heer by, ſterft op dien bergh, daer gy henen opklimmen ſult, ende wort vergadert tot uwe volcken: gelijck als uwe (*h*) broeder Aaron ſterf op den bergh Hor, ende wert tot ſijne volcken vergadert, zie Num. 20: 24, 28. 33: 38.

51. Want in Canaan zelve, zult gy uwen voet niet zetten, Om dat gylieden, gy en Aaron beide, u tegen my (*i*) vergrepen hebt, in 't midden der kinderen Iſraëls, aen het twiſtwater te Kades in de woeſtijne Zin: om dat gy my niet geheyligt en hebt in 't midden der kinderen Iſraëls, zie Num. 20: 12 en 27: 14.

52. Want of *nogthans* van tegen over en van verre ſult gy dat lant ſien, maer daer henen niet inkomen, in 't lant dat ick den kinderen Iſraëls geven ſal. Vergel. Kap. 1: 37.

(*h*) Num. 27: 13. ende 33: 38. (*i*) Num. 20: 12.

HET XXXIII. KAPITTEL.

De laetste woorden van Moſe, welke hy al zegenende, tot het volk, van Israël, geſproken heeft.

1. DIt nu is de ſegen, met welcken Moſe, de man Godts, de kinderen Iſraëls geſegent heeft: voor ſijnen doot, voor dat hy op het gebergte Abarim klom, om aldaer te ſterven.

Dus luidt het opſchrivt van Moſes laetsten zegen over Israël, het welk eenige nadere opheldering noodig heeft.

I. Het is een *zegen*, dat is eene voorſtelling van het goede, het welk Moſe den Israëliten niet alleen toewenschte, maer ook voorſpelde, dat zy werkelyk van den Heer ontvangen zouden. Het was met een woord een Prophetiſche zegen, welken Moſe, als zijne laetste woorden, even voor zijnen dood, met betrekking tot het ganſche volk van Israël, en elk der onderſcheiden Stammen heeft, uitgeſproken. Even op dezelvde wys, als Jacob, ſtervende, zijne zonen, door den Prophetiſchen geest, gezegend heeft Gen. 49.

II. Moſe moet, in het uitſpreken van dezen zegen, niet beſchouwd worden, als een byzonder perſoon, maer als *de man Gods*, dat is, als een Propheet, die, door den Geest der voorzegging, verlicht en aengedreeven werd.

De Propheten werden oudtijds zeer gemeenzaem *mannen Gods* genaemd, zie 1 Kon. 13: 1. 1 Sam. 9: 6, 7, 8, 9. 1 Kon. 17: 18, 24. Zy droegen dien naem, aen de eene zijde, om aentetoonen, dat ze wel menſchen waren van gelijke bewegingen als anderen, maer dat zy met dit alles, in eene zeer nauwe betrekking tot den HEER ſtonden; voor zoo ver Hy hun zijnen verborgen raed ontdekte, hun last gav, om in zijnen naem te ſpreken, en op eene zeer by-

zondere wys voor hun zorgde, zoodat zy niet hunne eigen eer, maer alleen de zaek des HEEREN, moesten behartigen en handhaven. —

Dezen naem kon Mose, in vollen nadruk dragen; omdat hy, schoon een mensch, echter zonderling van God geroepen was, en, meer dan eenig ander Propheet, eene allernauwste betrekking tot den HEERE had, die met hem sprak, als een vriend met zijnen vriend, Num. 12; 7, 8.

III. De personen, die gezegend werden, waren *de kinders van Israël*, zoo het gansche volk in het algemeen, als elk een stam in 't byzonder.

IV. De tijd, wanneer Mose dezen zegen heeft uitgesproken, was *voor zijnen dood*, dat is kort en onmiddelyk voor zijnen dood. — Hy betoonde 'er mede, (1). de bestendigheid van zijne lievde en trouw jegens Israël; zoodat hy dit volk, in weerwil van alle de moeite, welke zy hem hadden aengedaen, tot op het laetste oogenblik van zijn leven, dezelvde toegenegenheid bleev toedragen; en (2). de waerheid van zijne bediening: want hy wenschte hun niet alleen, maer voorspelde ook zaken. welke lang na zijnen dood gebeuren zouden, en derhalven een altoos blijvend teeken zijn van zijne Godlyke zending.

V. Wat den aert der toegewenschte en voorspelde zegeningen aengaet. Zy hebben opzicht tot de goederen van het Sinaitisch Verbond; zoodat vele derzelver wel lichamelyk zijn, maer nogthans nauw verbonden, met de geestelyke weldaden, welke de Heer, onder Israël, met eenig onderscheid, ten aenzien der verschillende stammen, bedeelen zoude.

VI. De stijl is zeer verheven, overdrachtig en cierlyk. — Somtijds is dezelve eenigzins afgebroken. De uitdrukkingen zijn kort en zaekrijk. Veeltijds worden de onderwerpen niet genoemd, of de gezegden loopen de onderwerpen vooruit. — Het een en ander wijst ons aen, dat het gemoed van den Spreker zeer vol was, en zich, als by uitbarsting, verklaert; terwijl het gelaet, de richting van het oog, het wijzen met de hand, en de neiging van het lichaem, den genen, die dit afscheid aenhoorden, genoeg de-

deden bemerken, welke onderwerpen 'er bedoeld wierden.

Het een en ander maekt, dat deze zegenwensch voor ons duister zy, en zwaer om te verstaen. Uit dien hoofde zal de gunstige Lezer van zelvs begrijpen, dat ik my ook by dit Kapittel, wat langer dan nae gewoonte, zal moeten ophouden.

Wy onderscheiden in deze laetste woorden van Mose, I. de voorrede of inleiding vs. 2-5. en II. den Prophetischen zegen zelve vs. 6-29.

De voorrede, welke den grondslag behelst der toegewenschte en voorspelde zegeningen is het moeilykste stuk van alle. Dus luidt zy, in onze vertaling.

2. Hy, Mose, seyde dan; De HEERE is van Sinai gekomen, ende is haerlieden opgegaen van Seïr, hy is blinckende verschenen van 't gebergte Paran, ende is aengekomen met tien duysenden der heyligen: tot sijne rechterhant was eene vyerige wet aen hen.

3. Immers bemint hy de volcken, alle sijne heyligen zijn in uwe hant: sy sullen in 't midden tusschen uwe voeten gesett worden, een yeder sal ontfangen van uwe woorden.

4. Mose heeft ons de wet geboden: eene erfenisse van Jacobs gemeynte.

5. Ende hy was Koningh in Jeschurun: als de Hoofden des volcks sich vergaderen, met samen de stammen Israëls.

Ter opheldering van deze merkwaerdige Voorrede of Inleiding, hebben wy verscheiden dingen waer te nemen.

A. Vs. 2. vinden wy eene zeer hoogdravende en cierlyke beschrijving van den HEER, zoo als hy zich aen Israël geopenbaerd had.

a Wy zouden de benaming *de* HEER liever, by wys van aenspraek, vertalen, door O HEER! *Hy is van Sinai* enz. Zoodat Mose zijne tael onmiddelyk richtte tot den HEER,

tot God den Vader; en dan zouden wy denken, dat het onderwerp der redeneering, de perſoon, van welken Moſe zegt, dat *Hy van Sinai gekomen is* enz., die zelvde zy, die vs. 3. beſchreeven wordt, als *de Beminnaer der volken*, door welken wy derhalven, in onderſcheiding van den aengeſproken JEHOVAH, den Verbonds-Engel verſtaen, Gods Zoon, die in de Vuurkolom tegenwoordig was.

b. Wijders heeft men op te merken, dat de leenſpreuk van de Zon genomen is; dit is althans onbetwistbaer, ten aenzien van de twee laetſte uitdrukkingen, *opgaen en blinkende verſchijnen.* — De eerste wordt zeer gemeenzaem, van den opgang der zonne, en de andere, van den glans des daegs, genomen Job 3: 4. — Het eerste woord *komen*, nemen ſommigen, ook in toeſpeling tot de Zon, maer in den zin van *ondergaen*, gelijk het zoo ook gebruikt wordt Gen. 15: 12, 13. 29: 11. Exod. 23: 15; en op zeer vele andere plaetſen. Volgens dit begrip zou de zin deze zijn: *o Heer! al gong hy onder van Sinai, hy is weer opgegaen van Seir, ja blinkende verſcheenen van Paran.* Dan dit ſchijnt ons wat te gedrongen. Wy blijven by de eenvouwige beteekenis van *komen*; zelvs zou het woord een *ingaen* kunnen beduiden, gelijk de HEER ook van Sinai, ter geleiding van Israël, als in de woeſtijne *indaelde.*

c. De plaetſen, van welke hier geſproken wordt, zijn *Sinai*, *Seir* en *het gebergte Paran.* — *Sinai* is die bekende berg, op welken de HEER de wet gegeven heeft. *Seir* is het gebergte, het welk de Edomiten bewoonden. *Paran* was een bergachtige landſtreek, in het Noorderdeel der Arabiſche woeſtijne, aen de Zuidzijde van Canaan Gen. 21: 21. Num. 10: 12. 12: 16. 13: 3, 26. Ten ware het gebergte *Paran* en *Seir* het zelvde waren, voor zoo ver het noordelykſte gedeelte van *Seir*, aen het welk de woeſtijne *Paran* ſtrookte, *het gebergte Paran* zou kunnen heten, gelijk ook Theman, behoorende tot Edom, met den berg Paran verëenigd wordt. Hab. 3: 3; en dan ſchijnen hier de twee uiterſtens

ſten der woeſtijne bedoeld te worden, *Sinai*, als het begin, en *Seir* met *Paran*, als het einde.

d. Wat zegt dan nu, die zeer verheven uitſpraek: O HEER! *Hy is van Sinai gekomen, en is hun opgegaen van Seir, hy is blinkende verſcheenen van het gebergte Paran?* — Dat de Verbonds-Engel, toen de HEER op Sinai de Wet gegeven had, van daer, in de Wolkkolom, als in de woeſtijne was *ingedaeld*, om Israël naer Canaan voortegaen en te geleiden; maer dat hy hun, even als de Zon, in glansrijken luiſter was opgegaen, aen het einde van de woeſtijne, by *Seir* en *Paran*, door eene blinkende verſchijning, ter hunner verlosſing.

Te weten, de Verbonds-Engel is Israël *opgegaen van Seir*, wanneer zy zich in den omtrek der Edomiten bevonden, toen de HEER den Koning van Harad, woonende in het Zuiden, in hunne handen gav, ten blijke dat de Zon der verlosſende gunst glansrijk voor hun was opgegaen, vergel. Num. 21: 1-3. Maer nog hooger rees deze Zon, zy *verſcheen blinkende van het gebergte Paran*, wanneer de Israëliten, van het Zuiden Oostwaerds opgetrokken, boden zonden tot Sihon, den Koning der Amoriten, die hen tot Jaëzer te gemoet trok, maer geweldig geſlagen werd, gelijk ook naderhand Og, den Koning van Baſan, gebeurde, zie Num. 21: 21-35. — Deze laetſte gebeurenisſen worden Pſ. 136: 17-22 beſchouwd, als zonderlinge blijken van des Heeren goedertierenheid en trouw. — Toen Israël aen de grenzen van Canaan genaderd was, *gong* de Heer, als eene luisterrijke Zon *op, en verſcheen blinkende van Seir en Paran*, door hunne vyanden, met een ontzachlyk onweder, te verdelgen, vermengd met zwaren hagel, welken de wind in het aengezicht der Canaaniten dreev, zoodat hun het gezicht benomen en het gebruik der wapenen belet wierd. — Op deze allermerkwaerdigſte verlosſing wordt ook geöogd Richt. 5: 4. en Hab. 3: 5.

e. Wijders wordt 'er bygevoegd: *Hy is aengekomen met tien duizenden der Heiligen*, wy zouden het liever ver-

talen: *Hy trok op, ten ſtrijde, van wegen of ter oorzaek van de tien duizenden der Heiligheid.*

Alle de Uitleggers, die hier aen de Wetgeving op Sinai denken, verſtaen door deze *tien duizenden der Heiligheid*, de Heilige Engelen, die den HEER op Sinai zullen vergezeld hebben. — Dan met deze verklaring kan ik my hier niet verëenigen, om twee redenen, (1). omdat deze Heiligen hier vertoond worden, niet zoo zeer by de komst van Sinai, als wel by de blinkende verſchijning van Paran (2) omdat 'er, in het Hebreuwſch, niet ſtaet, *met*, maer *uit*, of *van wege*, *ter oorzake*, *van de tien duizenden der Heiligheid.*

Lievſt zou ik derom denken, aen de *tien duizenden* van Israël, zoo als dit leger, ten aenzien van het groot getal, ook genaemd wordt Num. 10: 36. Zy heten de *tien duizenden der Heiligheid*, omdat het volk van Israël, den Heer, als een byzonder volk, geheiligd en toegeëigend was, zie Exod. 19: 6. Voeg 'er by, dat zy ook, in het onmiddelyk volgende 3de vers, *Gods Heiligen* genaemd worden.

De meening is derhalven deze: dat Gods Zoon, als Israëls Geleidsman, ter oorzake der tien duizenden van zijn heilig volk Israël, voor hunne aengezichten, in de Vuurwolk, was voortgetogen, en hun zijne machtige hulp, by Seir en Paran, luisterrijk had doen ondervinden.

f. De laetſte woorden: *tot zijne rechtehand was eene vuurige wet aen hem*, worden doorgaends op de Sinaitiſche Wetgeving toegepast; en verſtaen, van het vuur der blixemen, het welk zich by die gelegenheid vertoonde. — Maer, onzes achtens, bedoelt Moſe den optocht van Israëls hoogen Leidsman, zoo als die zeer luisterrijk geweest is voor Israël, en ontzachlyk voor hunne vyanden, vergel. Num. 10: 35. — Te weten, de Vuurwolk vergezelde beſtendig de Verbonds-Ark, in welke Verbonds-Ark, de Wet in ſteenen tafelen bewaerd werd. Deze kon een *vuurige Wet* heten, of *een Wet des vuurs*: niet alleen wegens de zuivere Heiligheid der Wet,

Wet, maer ook wegens de geſtrengheid des HEEREN in het handhaven van dezelve. — Deze geſtrengheid hebben de Israëliten, in de woeſtijne, meermalen gezien en ondervonden, zie by voorbeeld Num. 21 en 25. — In deze en dergelijke gevallen, had Israëls Leidsman getoond, dat hy de Wet, welke hen verbond, en als met vuur gewapend was, om hen, in geval van ongehoorzaemheid, op eene zeer geduchte wys, te ſtraffen, dat hy deze *vuurige Wet* had *aen zijne rechtehand*, dat is gereed by zich. — Dit hadt Israël ook byzonder, by Paran, ondervonden Num. 14 en 16: 19, 42.

B. Na deze aenſpraek tot JEHOVAH, God den Vader, wend Moſe zich tot Israëls Leidsman zelven vs. 3. — De onzen vertalen het in den derden perſoon: *Inwers beminthy* enz. Maer de herhaling van *uwe*, tot driemalen toe, *uwe hand*, *uwe voeten*, *uwe woorden*, toont allerduidelykst, dat 'er een rechtſtreekſche aenſpraek is aen eenen perſoon, die met een deelwoord wordt voorgeſteld. Wy vertalen het daerom, by wys van aenſpraek: *Ja o Beminnende*, of *o Beminnaer der volken*! *alle Zijne Heiligen*, alle de Israëliten, die als een byzonder volk, aen den HEER Uwen Vader zijn toegewijd, *zijn in Uwe hand* enz.

a. De Meſſias heet hier *de Beminnaer der volken* — *De volken* zijn zekerlyk de onderſcheiden ſtammen van Israël, gelijk ze meermalen genoemd worden Exod. 30: 33, 38. Deut. 32: 8. — Van deze volken was Gods zoon *de Beminnende*, eigenlyk, gelijk het oorſprongelyke aenduidt, de *koeſteraer*, die hen, als in zijnen ſchoot, droeg en koesterde; voor zoo ver hy hen, op de reis door de woeſtijne, van al het noodige rijkelyk verzorgde. — De Meſſias komt hier derhalven voor, als de Herder van Israël.

b. *Zijne Heiligen*, dat is des HEEREN of des Vaders Heiligen, doen ons denken, aen de menigte van Israël, als een heilig volk, uit alle andere Natien, voor den HEER afgezonderd.

c. *Die Heiligen*, zegt Moſe, *zijn in uwe hand*, dat is, onder uwe machtige bewaring en gunſtrijke beſtuuring.

d. Hier uit zouden deze voorrechten voortvloejen: zy *zullen in het midden tusſchen uwe voeten gezet worden, een ieder zal ontvangen van uwe woorden.* — De eerste uitdrukking geevt te kennen, dat de Israëliten zich, by den voet van den Mesſias, als hunnen Herder, legerden; daer hy hun de rustplaets aenwees, vonden zy hunne legering. — Belangende de andere uitſpraek, *een ieder zal ontvangen van Uwe woorden.* Volgens onze vertaling is de zin deze: het ganſche volk is verplicht, zich aen uwe lesſen en bevelen te onderwerpen. Dan het Hebreuwſche woord *Uwe woorden*, zou men kunnen overzetten door *uwe ordeningen*, en de ganſche uitſpraek op deze wys: *men zal, uit uwe geordende heiren*, uit het midden van Israël, een veldgezang *opheffen*, en dan zou de ſtof of de inhoud van dit gezang vs. 4 en 5 volgen: *Moſe heeft ons* enz. — Al zoo liev evenwel zouden wy hier, aen ordeningen of geboden denken, welke de Heer aen Israël gav, omtrent de legertochten; zoodat de meening deze zy: *Israël heeft zich, in het optrekken en legeren, geſchikt naer de orders, welke zy van Gods zoon ontvongen*, of, zoo als het Num. 10: 33. wordt uitgedrukt: nae den mond des Heeren legerden zy zich, en nae den mond des Heeren verreisden zy.

C. Hierop laet Moſe vs. 4. zeer gepast volgen. *Moſe heeft ons de wet geboden, eene ervenis van Jacobs Gemeente.*

a. In het eerſte lid voert de Spreker het volk in, roemende de handeling des Heeren met hen, en meldende, op welk eene wys de HEER zijne bevelen aen hun bekend maekte. *Moſe heeft ons de Wet geboden.* — Te weten, Moſe had aen Israël niet alleen die wetten, uit Gods naem voorgeſchreeven, welke hy op Sinai ontvangen had, maer ook alle de overige bevelen, welke hem, uit de Heerlykheid des Heeren, in den Tabernakel, werden medegedeeld. Tot deze Wetten moet men derhalven ook de bevelen brengen, omtrent de verſchillende legertochten. — Moſe ſpreekt hier van zich zelven, in den derden perſoon. Men merke 'er in op zijne nedrigheid. Hy voegt zich zelven by het volk; en merkt zich aen, als

mede

mede behoorende onder die genen, aen welken de Wet ter betrachting was voorgeſchreeven.

b. Het tweede lid vertalen de onzen: *eene ervenis van Jacobs gemeente*; en dan zou 'er aengeweezen worden, dat de Wet, welke Moſe gegeven had, de ervenis, het grootſte voorrecht van Jacobs nakomelingen ware. In het oorſprongelyke ſtaet alleen: *ervenis de vergadering van Jacob.* Men zou het derhalven ook zoo kunnen opvatten: *eene ervenis is Jacobs gemeente*, namelyk van den HEER, even als 'er Kap. 32: 9. gezegd wordt, des Heeren deel is zijn volk, Jacob is het ſnoer zijner erve. Neemt men het in dezen zin, dan zal Moſe willen te kennen geven, dat hy zelvs, ſchoon hy de Wet geboden had, ſlechts als een dienaer moest beſchouwd worden, naedien de vergadering van Jacobs nakomelingen het ervdeel was van den Heer zelven.

D. Althans, dat hy niet meer was dan een dienaer, verklaert Moſe zeer uitdrukkelyk vs. 5. *Ende hy was Koning* enz.

a. De eerste uitdrukking luidt dus, in onze Overzetting: *en hy was Koning in Jeſchurun.* — Door dezen *Koning* wordt zekerlyk Moſe niet bedoeld, gelijk de Jooden willen: want die was maer een dienaer. De Koning, wiens geklank by Israël was Num. 23: 21, is de HEER zelvs, de Meſſias, wiens ervenis en byzonder eigendom zy waren. Deze Meſſias was *Koning in Jeſchurun*, en de gebiedende Opperheer der Israëliten.

b. Als zoodanig vertoonde de Meſſias de blijken van zijne tegenwoordigheid, *als de hoofden des volks zich vergaderden, met 't zamen de ſtammen Israëls.* — Het geklank van den Meſſias, als Israëls Koning, diende niet alleen, om het volk tot den optocht te waerſchouwen, en den ſtrijd aen te kondigen, maer ook, om gansch Israël te zamen te roepen, aen de deur van de tente der zamenkomste. In zulk een geval kwamen ook de Hoofden des volks te zamen, de Oversten der duizenden, honderden en tienen, zoowel als de Vorsten der ſtammen. — Wanneer nu deze aenzienlyke Vergadering te zamen was, dan

openbaerde zich de Koning in Jeſchurun, dan verſcheen de Heerlykheid des Heeren Lev. 9: 6, 23. — Somtijds openbaerde zich de Heer ook, als Koning, in de blijken van zijne grimmigheid, gelijk in Paran Num. 16: 19, en in Seir by Kades Num. 20: 6.

Volgens de opgegeven aenmerkingen, zouden wy deze voorrede dus vertalen, en omſchrijven.

Vs. 2. Hy zeide dan: „ O Heer! de Meſſias is, als Is-
„ raëls Leidsman, aen Sinai, in de woestijne ingegaen; Hy
„ is hun met de luisterrijke blijken zijner gunst en hul-
„ pe, opgegaen van Seir; en vooral heeft Hy geblonken
„ van het gebergte Paran. En Hy trok op, ter oor-
„ zake van de Israëliten, de tien duizenden der Heiligheid:
„ aen Zijne rechtehand was eene vuurige wet aen hun.
Vs. 3. „ Ja. O Beminnaer der volken! alle Gods heiligen
„ zijn in Uwe hand; zy zijn gelegerd aen Uwen voet;
„ zy ſchikken zich, in het legeren en optrekken, naer
„ Uwe orders.
Vs. 4 „ Moſe heeft ons Gods bevelen bekendgemaekt,
„ evenwel ſlechts als een dienaer: Jacobs gemeinte toch
„ is het erfdeel en het eigendom des Heeren.
Vs. 5. „ 'Er is een Koning in Jeſchurun. Als zoodanig
„ openbaert zich Meſſias, wanneer de Hoofden des
„ volks zich, te gelijk met de ſtammen van Israël, aen
„ de deur van de tente der ſamenkomste, vergaderen."

Na deze Inleiding, volgen de zegeningen over Israël zelve vs. 6-29. Deze zegeningen worden eerst ſtams gewyze voorgedragen vs. 6-25. en dan tot het ganſche volk van Israël uitgeſtrekt vs. 26 29.

Moſe begint met Ruben.

6. Dat de ſtam van Ruben, Jacobs oudsten zoon, leve, ende in ſtand blijve, dat hy niet uit en ſterve: ende dat ſijne lieden [*van*] getale zijn, dat zijn ſtam talrijk zy.

'Er was eene byzondere reden voor, om Ruben op deze wijs

wys te zegenen. Jacob had hem, om zijne bloedſchande, het recht der eerſtgeboorte ontzegd, en als geenen zegen toegewenscht Hier kwam nog by, dat deze ſtam, in de woestijne, merkelyk verminderd ware, zie Num. 1: 21. 26: 7. Dit had aenleiding kunnen geven, om te denken, dat deze ſtam ten laetsten wel eens geheel zoude uitſterven. Dan Moſe voorſpelt en verzekert hier het tegendeel.

Trouwens deze Prophetiſche zegenwensch is ook, door de uitkomst, bevestigd In den tyd van David, maekten de Rubeniten, met Gad en de halve ſtam Manasſe, 120,000 gewapende mannen uit 1 Chron. 12: 37. gelijk zy zich ook, tegen de Hagarenen, zeer mannelyk gedragen hebben 1 Chron. 5: 1-10.

Alleenlyk verdient het nog onze opmerking, dat Moſe dezen zegen over Ruben onmiddelyk aen de Inleiding vasthechte, zonder eenig voorbericht van die ſtam te geven, gelijk ten aenzien der volgende ſtammen geſchied, *en dit is van Juda* vs. 7. *van Levi zeide hy* vs. 8. enz, Zoude hy 'er ook door hebben willen te kennen geven, dat die zegen aen allen kinderen van Israël gemeen zoude zijn, en dat Ruben, ſchoon de eerſt gebooren, niets byzonders hebben zoude?

De zegen over de Stam Juda is gewichtiger.

7. Ende dit is van Juda; dat hy ſeyde; Hoort, HEERE, de ſtemme van Juda, die onder de uitnemendste verwachting ligt; niet alleen, dat hy een voorganger zal zijn, onder zijne broederen maer ook dat de Schiloh uit hem zoude voortkomen, aen welken de volkeren zullen onderworpen zijn; hy zal u, HEER, bidden, om de vervulling van deze groote belovten, hoor toch naer zijne ſmeekingen, en ſchenk hem, ten geſchikten tijd, de toegezegde voorrechten, ende brengt hem weder tot ſijn volck: of *doe hem*, den beloovden Meſſias, *uit zijn volk* en nageſlacht, voortkomen: ſijne handen moeten hem genoegſaem zijn, of gelijk 'er eigenlyk ſtaet, *zijne handen machtig aen hem*: laet hy zijne vyanden overwinnen, en ten dien einde te vrede zijn, met het vermogen, het welk gy, Heer! hem geven zult, zonder hulp te zoeken by vreemde volkeren; ende zijt gy [*hem*] eene hulpe tegen ſijne vyanden, wanneer hy

door dezelve benauwd wordt, en zijne krachten te kort zouden ſchieten.

Ook deze wensch-bede is niet onvervuld gebleeven. — De Stam van Juda is verhoord, dewijl hy alle de beloovde zegeningen werkelyk verkreegen heeft. — De Koning van Israël is met de daed, uit Judaes volk, voortgekomen. — Wijders heeft de HEER de handen van Juda geſterkt, zoodat hy niet noodig had, naer vreemde hulp om te zien Richt. 1: 1-4. Toen Juda in de benauwdheid was, heeft de Heer hem geholpen, en de luisterrijkste overwinningen op zijne vyanden doen behalen, en zelvs, na de wechvoering der X ſtammen, is het Rijk van Juda nog ſtaende gebleeven.

Voor het overige merke men op, dat Moſe de ſtammen van Simeon en Levi voorbygaet, en op Juda valt, dien een deel van het recht der eerstgeboorte toekwam, zooveel het voorgangerſchap betrof. Levi zal hy na Juda melden. Doch Simeon gaet hy geheel voorby. De redenen van dezen voorbygang zullen wy in het vervolg onderzoeken.

Op Juda laet Moſe, in de derde plaets, Levi volgen vs. 8-11. Eerst worden de voorrechten en de loffelyke daden van Levi opgegeven vs. 8, 9. en dan worden zijne zegeningen, al wenſchende, voorſpeld vs. 10, 11.

8. Ende van Levi ſeyde hy; Uwe Thummim ende uwe Urim, Heer! met alle de teekenen van de Hoogepriesterlyke waerdigheid, zijn gegeven aen den man, of aen *eenen man*, uwen gunſtgenoot: aen Aäron namelyk, welken gy zonderlinge blijken van uwe gunst betoond hebt, dezen hebt gy verheven tot de hooge waerdigheid van het Opperpriesterſchap, en alle zijne broeders, het zy Priesters, het zy gemeene Leviten, aen hem onderworpen; deze Aäron is by uitnemendheid uw gunstgenoot, dien gy verſocht hebt in Maſſa, met welcken gy getwiſt hebt aen de wateren van Meriba.

Met deze laetste woorden, heeft Moſe het oog, op de gebeurenis van Israëls murmureering, welke Exod. 17, is aengeteekend, en wel bepaeldelyk op bysondere omſtandigheden, welke daer niet vermeld ſtaen, maer evenwel aen Moſe bekend waren, en welke den grondſlag leiden, tot de bevorderring

ring van Aaron, tot de Hoogepriesterlijke waerdigheid. Te weten: de Heer liet die twisten en murmureeringen der Israëliten toe, om daerdoor te beproeven en te *verzoeken*, niet alleen de gehoorzaemheid van Mose, die in gevaer was van gesteenigd te worden Exod. 17: 7, maer ook de volstandigheid van Aaron; *met welken*, de Heer zelvs niet *getwist heeft*, zoo als onze Overzetting schijnt aen te duiden, maer de Heer *liet* Aaron twisten, voorzoover hy tot het volk sprak, om de woedende menigte tot bedaren te brengen. In dit geval had Aaron eene merkwaerdige proev gegeven, van zijne trouw en gehoorzaemheid.

9. Ende zoo loffelyk als, in dit geval, de handeling van Aaron was, zoo prijzenswaerdig is ook het gedrag van de ganſche Stam Levi geweest: Die tot ſijnen vader, ende tot ſijne moeder, of *aengaende zijnen Vader en zijne Moeder*, ſeyde; Ick ſie hem niet: mijn Vader en mijne Moeder zijn, in de betrekking van Ouderen, niet onder mijn oog; ende die ſijne broederen niet en kende, of van andere menſchen, die hem vreemd waren, onderſcheidde, ende ſijne ſonen niet en achtede noch als zoodanige erkende: want ſy, de Leviten, onderhielden uw woort, ende bewaerden uw verbont.

Mose doelt hier op die gebeurenis, welke Exod. 32: 26-30. verhaeld is, toen de Leviten op Gods bevel, met het zwaerd, onder het volk moesten slaen, tot eene straf wegens de zonde, met het gouden kalv begaen, met dat gevolg, dat 'er op dien dag omtrent 3000 mannen uit het volk vielen. In dit werk waren de Leviten zoo getrouw en yverig geweest, dat zy zelvs de bloedsbetrekking uit het oog verloren, en, ter handhaving van Gods geschonden eer, niemand ontzagen, hoe na hy hun ook bestaen mogt.

Op deze vermelding van Aarons en der Leviten loffelyke daden, volgen nu de zegeningen zelvs, en wel eerst die over de Leviten in het algemeen vs. 10[a].

10. Sy, de Leviten, ſullen Jacob uwe rechten leeren, ende Iſraël uwe wet; zy zullen het Leerambt onder Israël waernemen, en het volk in de Wet onderrichten; dit zal het werk der Leviten in het gemeen zijn, maer de Pries-

ters zullen de geduurige voorgangers zijn in den openbaren Godsdienst: ſy ſullen, in het Heilige, reuckwerck voor uwen neuſe leggen, op den gouden altaer, ter verzoening, Heer! van uwen toorn; ende in het voorhof, zullen zy offeren, dat gantſch verteert ſal worden, op uwen altaer, te weten het brand-offer, en alle andere ſoorten van offeranden, van welke het brand-offer het voornaamſte is.

Moſe beſchrijvt hier het ganſche Priesterwerk, en voorſpelt, dat het zelve door de nakomelingen van Levi beſtendig zoude worden waergenomen. — By deze voorzegging voegt hy een gebed voor Levi.

11. Segent, HEERE, ſijn vermogen, de krachten en de vermogens der Leviten, zoo nae ziel als nae lichaem, welke zy noodig hebben, om hunne gewichtige bedieningen waertenemen en te vervullen, zoo in het onderwijzen van het volk, als in het Heiligdom, ende laet u het werck ſijner handen welbevallen: laet alle de poogingen der Leviten, zoo in het onderwijzen van het volk, als in het bedienen van het Heiligdom, uwe zegenende goedkeuring wechdragen, en hunne offeranden dienen om u te verzoenen. Laet hun dienst ook aengenaem zijn by het volk van Israël, laet uw woord, door hunnen mond geſproken, ingang vinden in de gemoederen, en, door de Genade van uwen Geest, dienen tot eenen wezenlyken zegen: verſlaet ook de lendenen der gener, die tegens hem opſtaen, ende hem haten, dat ſy niet weder-opſtaen. Gebeurt het ooit, dat ongodsdienstige menſchen zich tegen de Priesteren en Leviten, tegen hunne loffelyke poogingen, aenkanten, al zijn het lieden van *lendenen*, die groot van vermogen zijn, het zy in ſchranderheid, het zy in macht; koom dan uwen dienaren te hulp, verydel de pogingen hunner tegenſtanderen, en ſtel alle hunne ondernemingen te leur.

Deze Prophetiſche zegen is ook blijkbaer vervuld geworden. Levi bleev, in het geſlacht van Aaron, de Urim en de Thummim bezitten, met alle de voorrechten der Priesterlyke en Aertspriesterlyke waerdigheid. Dit is het beſtendig voorrecht van Levi geweest en gebleeven, ook na de ſcheuring van het Rijk, gelijk ook na de wederkeering uit Babel, zelvs

nog

nog ten tijde van Christus komst in de waereld, wanneer de Priesterlyke bediening, en het werk der Leviten nog ſtand hield; ſchoon het vragen door de Urim, na de Babyloniſche gevangenis, is opgehouden, dewijl de Urim gezegd wordt, in den tweeden Tempel, ontbroken te hebben, ſchoon 'er een borstlap was.

De Leviten zijn Leeraers geweest onder Israël, daertoe hadden zy hunne wooningen, onder alle de ſtammen. Na de ſcheuring van het Rijk, werden zy wel, door Jerobeam, uit dat der X ſtammen, verdreeven, zoodat 'er geene leerende Priesters waren in Israël 2 Chron. 15: 3. vergel. met Kap. 11: 14. en 13: 9, maer evenwel Joſaphat deed hen in Juda omgaen 2 Chron. 17: 7-9, zelvs onder Joſia onderweezen zy gansch Israël 2 Chron. 35: 3. Na de wederkeering uit Babel, hebben ook de Leviten het werk van Leeraren wederom op zich genomen.

De Heer heeft ook de zegenbede verhoord. Hy heeft het *vermogen van Levi gezegend*, en de Leviten, tot het verrichten van hun werk, geſterkt. Moſe zag 'er, in het vervolg, duidelyke proeven van. By het ophalen der Arke, hielp de Heer de Leviten, 1 Chron. 15: 26, en gav, dat 'er onder hen kloeke mannen waren, mannen van vermogen, ook tot het werk van poortiers 1 Chron. 26: 7-9.

De HEER liet zich *hun werk wel gevallen*, vooral toen hy openlyke blijken gav van zijne goedkeuring, by het inwijden van den Tempel.

Eindelyk heeft ook de HEER *de lendenen der gener verſlagen, die tegen hen opſtonden*, zoo als by voorbeeld geſchiedde in Uzia 2 Chron. 26: 16-21, gelijk ook in Jerobeam, met zijnen offerdienst 1 Kon. 13: 1-5.

12. Ende van Benjamin ſeyde hy; De beminde des HEEREN, te weten de Meſsias, de Verbonds-Engel, die de Zoon is van Gods lievde, in welken de Heer al zijn welbehagen heeft, hy ſal ſeker by hem, by Benjamin, woonen: hy ſal hem den gantſchen dagh overdecken, ende tuſſchen ſijne ſchouderen ſal hy woonen.

Deze belovte ſluit de volgende zaken in zich. (1). dat de

Heer, of eigenlyk Gods gelievde Zoon, eene vaste en beſtendige woonplaets by Benjamin hebben zoude, by dat gedeelte des lands, het welk het ervlot van Benjamin wezen zoude. (2). dat deze plaets der Godlyke inwooning evenwel, niet in het ervdeel van Benjamin zelve wezen zoude, maer in de nabuurſchap van het zelve. De uitdrukking *tuſſchen de ſchouderen*, zouden wy liever vertalen, *aen de zijden*; gelijk zy zoo, van landen en volkeren, meermalen genomen wordt Joſ. 15: 8. en 18: 16; en dan wil Moſe te kennen geven, dat de Heer aen het uiterſte einde van Benjamin woonen zoude, en als aen zijne zijde.

Zoo heeft het ook de uitkomst bevestigd. Nadat de Tabernakel en de Verbonds-Ark lang had rondgezworven, hebben dezelve hare wooning gekreegen te Jeruſalem, op den heuvel Moria, volgens de aenwijzing, welke aen David gedaen werd, toen hy het huis des Heeren, op den dorschvloer van Ornan, meende te ſtichten 2 Sam. 24: 18. 1 Chron. 21: 18. 22: 1. — Maer Jeruſalem, oudtijds genaemd Jebuſi, behoorde tot het ervdeel van Benjamin Joſ. 18: 28, echter het was *op den ſchouder* van Benjamin, of *aen zijne zijde*, naer den kant van Juda, dermate dat *de zijde* der Jebuſiters van het Zuiden, dat is Jeruſalem, geſteld wordt het dal van Hinnom, het welk de gemeene grensſcheiding was tusſchen Juda en Benjamin.

Nu volgen Joſephs zegeningen vs. 13-17. Eerst wordt aen de beide ſtammen Ephraim en Manaſſe, die uit Joſeph oorſprongelyk waren, allen lichamelyken en geestelyken voorſpoed toegewenscht, vs. 13-16. en dan wordt 'er een vertoog bygevoegd van het aenzien en den luister dezer ſtammen vs. 17.

13. Ende van Joſeph ſeyde hy; (*a*) Zijn lant, dat gedeelte van Canaan, het welk den nakomelingen van Joſeph, die de twee ſtammen van Ephraim en Manaſſe uitmaken, zal ten deele vallen, zy geſegent van den HEERE! JEHOVAH, de Opperzegenaer, die alles, door zijne Voorzienigheid, verzorgt en beſtuurt, vestige het oog van zijne zeer byzondere gunst, op het land van Joſephs nakomelingen, aen

(*a*) Gen. 49: 25.

aen de beide zijden der Jordaen. Op hem toch is het recht der eerstgeboorte, van Ruben, ten aenzien der dubbele ervenis, overgebracht, terwijl het voorgangerſchap aen Juda gegeven is, 1 Chron. 5: 2. De Heer zegene hem, met eene zeer overvloedige vruchtbaerheid, en verleene hem ten dien einde, eene groote mate van het uytnementſte des hemels, van den daeuw, ende van de diepte, die beneden is liggende:

Door het *uitnemendſte van den Hemel*, heeft men eenen vruchtbaer-makenden regen te verſtaen, die de aerde doorvochtigt, en het zaed doet voortkomen. De *Hemel* toch is de Lucht-Hemel, en het *uitnemendſte* kan men, door eene zweiling, vertalen. Men denke derhalven aen eene gezwollen lucht, die, met wolken bezwangerd, eenen milden regen op de aerde uitgiet. — De *dauw* diende, in Canaan, alwaer het niet anders dan op de gezette tijden regent, om de vruchtbaerheid te bevorderen; en was daerom, voor den landbouw, van zeer veel aenbelang. — *De diepte, welke beneden is liggende*, wijst ons naer de wateren, welke in de ingewanden der aerde beſloten zijn, die de waterwellen, de bronnen en fonteinen veroorzaken, en daerdoor mede de vruchtbaerheid bevorderen.

Nevens deze vruchtbaermakende bevochtiging, wenscht Moſe, aen Joſephs nakomelingen, eene aengename koeſtering door de Hemellichten.

14. Ende van de uytnementſte inkomſten der ſonne, ende van de uytnementſte voortſettinge der mane.

De *inkomſten*, of liever de *voortkomſten der Zonne*, is de koeſterende ſtooving der Zonne, welke, door hare warmte, de zaden en planten doet uitſpruiten, zoodanig dat alles welig groeit en tiert. — Van de *Maen* ſpreekt Moſe in het meervouwig getal; eigenlyk ſtaet 'er *Manen*. Hy ſchijnt ook het oog te hebben, op de geduurige maendelykſche veranderingen van dit Hemellicht. De *uitnemendſte voortzettingen dezer Manen*, beteekenen den voordeeligen invloed, welken de Maen geacht wordt te hebben, op het groejend rijk, ter bevordering der rijpwording van de vruchten.

Deze vruchtbaerheid wenscht Moſe aen Joſeph toe, op alle plaetſen, zoo op hooge als laage landen.

15. Ende van 't voorneemſte der oude bergen, ende van het uytnementſte der eeuwiger heuvelen:

16. Ende van het uytnementſte der aerde, ende harer volheyt.

Ten aenzien der verheven plaetſen wenscht Moſe, dat het *voornaemſte der oude bergen*, dat is de verhevenheden, of de toppen der bergen, welke reeds van de ſchepping af geweest waren, op die plaetſen van Canaan, welke Joſephs nakomelingen ten lotte vallen zouden, rijke vruchten mogten voortbrengen, hoe zeer zy 'er anders ongeſchikt toe waren; dat ook *de eeuwige*, dat is, de aloude *heuvelen*, dezelvde teekenen van vruchtbaerheid vertoonen mogten. Het zelvde wenscht hy ook ten aenzien *van het uitnemendſte der aerde en hare volheid*, dat ook het laage land eenen grooten overvloed van vruchten mogt voortbrengen.

By dezen lichamelyken voorſpoed, wenscht Moſe ook geeſtelyke zegeningen, wanneer hy 'er by doet:

Ende [*van*] de goetgunſtigheyt des genen, die in 't braembosch woonde: kome [*de ſegeninge*] op het hooft Joſephs, ende op den ſchedel des (*b*) afgeſonderden van ſijne broederen.

Wanneer Moſe ſpreekt van den genen, *die in den braembosch woonde*, bedoelt hy den Verbonds-Engel, die hem, in den brandenden braembosch, verſcheenen was Exod. 3: 2-14. Van dezen wenscht hy, dat Joſeph de *goedgunſtigheid*, of het welbehagen, ondervinden mogt, dat is de blijken van zijne zegenende gunst. — Hy bidt, dat alle deze zegeningen *komen* mogten, en mildelyk worden uitgeſtort, op het hoofd en op den ſchedel van Joſeph; welken hy beſchrijvt, als den *afgezonderden van zijne broederen*, omdat hy van zijne broederen werd afgeſcheiden, toen hy naer Egypte vooruit ging, om den grond te leggen tot het geluk zijner broederen; of omdat hy zijnen broederen daerin overtrof, dat hy een dubbeld deel der erfenis verkreeg.

Ver-

(*b*) Gen. 49: 26.

Vervolgens ſpreekt Moſe van den aenzienlyken luister dezer ſtammen.

17. Hy heeft de heerlickheyt des eerſtgeborenen ſijnes oſſes, ende ſijne hoornen zijn hoornen des eenhoorns; met deſelve ſal hy de volcken te ſamen ſtooten tot aen de eynden des lants: Deſe nu zijn de tien duyſenden van Ephraim, ende deſe zijn de duyſenden van Manaſſe.

A. Het eerste lid, het welk een vertoog behelst, van den luiſter der nakomelingen van Joſeph, luidt, volgens het oorſprongelyke, in dezer voege: *de eerstgeboorne zijnes oſſes*, of ſtiers, *de heerlykheid aen hem, en hoornen van den Reëm, zijne hoornen.* — *De eerstgeboorne van eenen ſtier*, dat een kloek en ſterk beest is, vertoont ons het vermogen, de heerſchappy en het bewind, het welk Joſephs huis eens erlangen zoude. — Ook bidt Moſe hem *hoornen van den Reëm toe.* De onze vertalen *Reëm* door *Eenhoorn:* maer, behalven dat men twijffelt, of 'er zulke dieren zijn, kunnen zy hier niet bedoeld worden, omdat 'er van *hoornen*, in het meervouwig getal, geſproken wordt. Wy denken daerom aen een ſoort van wilde geiten, met hooge opſtekende hoornen, of aen wilde ſtieren, die in de Arabiſche woeſtijnen zeer bekend waren, en zware breede hoorens hadden. Een *hoorn* nu is een zinneprent van macht. Gevolgelyk bidt Moſe aen Joſeph eene uitnemende ſterkte toe, welke hy betoonen zoude, in het overwinnen van zijne vyanden.

Met deze hoornen toch, met zijne groote macht, zou hy *de volken te zamen ſtooten, de einden des lands*, gelijk het oorſprongelyke heeft. — Moſe veronderſtelt dan, dat 'er zich volken tegen Joſeph vyandig verzetten zouden; en hy voorſpelt, in zijnen prophetiſchen wensch, dat Joſephs nakomelingen alle deze vyanden, zelvs hunne verëenigde krachten, zouden afweeren, en dat niet ſlechts zulke vyanden, die naby waren, maer ook aen de einden des lands, dat is, die aen de eene of andere zijde van Canaan grensden.

B. In het tweede lid, wordt dit alles toegepast, op de beide ſtammen, welke uit Joſeph oorſprongelyk waren: *Deze nu*

zijn de tien duizenden van Ephraim, en deze zijn de duizenden van Manasſe.

Moſe deelt Joſeph in *Ephraim* en *Manasſe*, omdat zijne nakomelingen, uit zijne beide zonen, als twee onderſcheiden ſtammen, zouden gerekend worden. — Hy geevt aen Ephraim den voorrang, boven Manasſe den broeder, om redenen, welke Gen. 48: 20. vermeld zijn. — Hy eigent *Ephraim tien duizenden*, en aen *Manasſe* ſlechts *duizenden* toe, omdat de eerſte ſtam veel talrijker wezen zoude, dan de ander. — Hy wil in het algemeen te kennen geven, dat de toegewenschte zegeningen op den ſchedel van Joſeph komen zouden, in beide de ſtammen, welke uit zijne twee zonen oorſprongelyk waren.

Laten wy nu de vervulling van Joſephs uitvoerigen zegen aentoonen.

Joſephs nakomelingen zijn, met eene ongemeene vruchtbaerheid, bevoorrecht. Zy kreegen niet alleen een dubbeld ervdeel in Canaan, maer hun land was ook vermaerd van wegens de uitnemende vruchtbaerheid, waerin het alle andere gedeeltens van Canaan overtrof, zie Joſ. 16 en 17. — Wat de byzonderheden aengaet van *het uitnemende des hemels* enz. Tot het ervdeel van Joſeph behoorde ook Samaria, en Joſephus bericht ons, van het land der Samaritanen, dat het bergachtig zy, maer evenwel met dit alles zeer vruchtbaer, vol geboomte, en overvloejende van allerlei ſoorten van vruchten; dat de aerde, ſchoon van natuur zeer dor, echter overvloediglyk met regen beſproeid worde; dat 'er daerenboven een groote menigte van zoete wateren doorheen vloeit. Hier vondt men derhalven *het uitnemendſte van den Hemel en de aerde.* — Dat 'er *fonteinen* waren *uit de diepte*, blijkt in Jacobs fontein Joh. 4: 5. Men had 'er het gebergte van Ephraim, Gilboa, Hermon, Ebal, Gerizim en Zalmon, op welke bergen van Samaria de wijnſtok welig plagt te tieren Jer. 31: 5. Amos 3: 9. 4: 1. 6: 1. Over de Jordaen, had men, in het land van Manasſe, het vruchtbare Gilead en Baſan. Voeg

er

'er by, dat het gebergte van Ephraim, het hoofd der zeer vette valleien genaemd worde Jeſ. 28: 1.

Ook is de *goedgunſtigheid* des Verbonds-Engels op Joſephs hoofd geweest: want de Tabernakel is, tot op den tijd van Samuel, te Silo geweest, in de ſtam van Ephraim 1 Sam. 4: 3. Richt. 21: 19. Joſ. 16: 6.

Uit Ephraim is ook Joſua, als voorganger, voortgekomen, Num. 13: 8. 1 Chron. 7: 22-27, gelijk ook het Koningrijk der X ſtammen, onder Jerobeam, op Ephraim gekomen is.

Wat eindelyk Joſephs luiſter en vermogen aengaet; zijne Heerlykheid is niet geweest, gelijk die der andere broederen, maer als des eerstgeboornen, eene heerlykheid van heerſchappy en Vorstelyke waerdigheid. — Ook heeft Joſeph *hoornen* gehad: aengevoerd door Joſua, *ſtieten* zijne nazaten *de volken*, en Manaſſe *ſtiet de einden des lands*, in het overjordaenſche. Debora was uit Ephraim Richt. 4; Jaïr en Jephta waren uit Gilead, in het ervdeel van Manaſſe Richt. 10: 3. 11: 1. 12: 7.; ook oorloogde deze heldhaftige ſtam tegen de Hagarenen 1 Chron. 5: 18-22.

De mannen van Ephraim zijn tien duizenden, en die van Manaſſe duizenden geweest: want het aental van Manaſſe, hoe groot reeds by de telling Num. 26: 34-37, kon niet halen by dat van Ephraim. Als Ephraim, in latere tijden, ſprak, beevde men Hoſ. 13: 11. Hy had de hoofdbanier, boven Manaſſe en Benjamin Pſ. 60: 9. 80: 3. 108: 9.

Vs. 18, 19. *betreft de ſtam Zebulon, doch Iſſaſchar daerby begreepen.*

18. Ende van Zebulon ſeyde hy; Verheugt u, Zebulon, over uwen uyttocht: ende Iſſaſchar, over uwe hutten.

Er is, die hier JEHOVAH, als het onderwerp der redeneering, beſchouwen, en dus vertalen: *de Heer verblijde Zebulon en Iſſaſchar, over zijnen uitgang en over zijne hutten*, dat is over de uitgangen of verkeeringen van den Meſſias, in het vleesch geopenbaerd, in Galilea, en zijne tabernakeling

voornamelyk in dat gedeelte des lands. — Doch ik voor my blijv liever by het eenvouwiger begrip, en verſtae door den *uittocht* of uitgang van Zebulon, de gelegenheid van deze ſtam aen de twee Zeën, de Middellandſche en de Zee van Gennezareth, gelijk Jacob reeds voorzegd had, dat hy aen de haven der Zee woonen zoude Gen. 49: 13. — Aen Isſaſchar zouden *hutten* toevallen, dat is zulk een land, alwaer hy, in ſtilte, den landbouw en de veefokkery konde waernemen, vergel. Gen. 49: 15. — De *blijdſchap*, welke Moſe hun, over het een en ander, toebid, geevt te kennen, dat zy met hun erfdeel zouden te vrede zijn, en vergenoegd in het zelve woonen.

Zelvs voorſpelt Moſe, dat zy een recht dankbaer en godvruchtig beſtaen, omtrent den HEER, hebben zouden.

19. Sy ſullen de volcken tot den bergh roepen; daer ſullen ſy offerhanden der gerechtigheyt offeren: want ſy ſullen den overvloet der zeen ſuygen, ende de bedeckte verborgene dingen des zants.

De *volken* kunnen hier zijn hunne eigen landzaten, of ook andere natien, met welke zy gemeenſchap hadden, vooral Zebulon, door middel van de Zeevaert. — *De berg* is zekerlyk de berg van 'SHEEREN wooning, in het Heiligdom. — Derwaerts zouden zy *de volken roepen*, zich niet alleen yverig, naer de plaets van den Godsdienst begeven, maer ook anderen daertoe opwekken en aenſpooren. — *Offeranden der gerechtigheid* zijn zoodanige offeranden, welke, volgens den eisch van het recht, op de betamelyke wys, en uit een godvruchtig gemoed, den HEERE worden toegebracht. — Het een en ander geevt te kennen, dat de nakomelingen van Zebulon en Isſaſchar, in Godvrucht, en blijken van dankbaerheid, zouden uitmunten.

De reden ligt in deze voorzegging: *want zy zullen den overvloed* enz. — *Zy zullen den overvloed der Zeën zuigen*, dat is, met de Scheepvaert en den Koophandel groote winsten doen. — Hier by zouden nog komen *de bedekte verborgen dingen des zands*; dit doet ons denken aen de mijnen van goud en zilver, die, in het ervdeel van Isſaſchar, zouden gevonden worden.

Deze

Deze zegen over Zebulon en Isſaſchar is duidelyk vervuld.

1. In de ligging dezer ſtammen. — De Ooster Landpael van Zebulon was aen de Zee Gennezareth Joſ. 19: 10-16, en de Wester aen de Middellandſche Zee, omtrent Carmel. — Isſaſchars ervdeel was meer binnenwaerts Men had hier Dothan, daer Jacobs Zoonen weidden, de berg Hermon, het dal Jisreel, een groote en aengename vlakte, de plaets der uitſpanning van Israëls Koningen 1 Kon. 21: 1; zijnde deze ganſche landſtreek by uitnemendheid geſchikt, tot den landbouw en de veefokkery.
2. Schoon van de plaets des Heiligdoms afgezonderd, hebben evenwel deze ſtammen zich van daer niet verwijderd. Na de ſcheuring van het Rijk, werden zy wel, door Jerobeam, verhinderd, den Godsdienst te Jeruſalem waer te nemen, maer dit benam evenwel hunne genegenheid niet, om des Heeren zegeningen, zoo te water als te land, dankbaer te erkennen. Althans ten tijde van Koning Hiskia, waren 'er vele uit Zebulon en Isſaſchar zeer yverig en voorbeeldig, in het optrekken naer Jeruſalem, om den HEERE te offeren 2 Chron. 30: 10, 18.

Voor het overige kan het zeer wel zijn, dat Moſe, door den Prophetiſchen geest, verder hebbe doorgezien, op het gedrag van Zebulon, in de dagen van den Heer Jeſus; wanneer 'er velen uit Galilea, door Hem, tot den Euangelie-dienst geroepen zijn, die andere menſchen en volkeren, tot den berg van het huis des Heeren en tot den waren Godsdienst, gebracht hebben.

Wijders gaet Moſe over tot Jacobs Zonen, uit zijne dienſtmaegden; en wel eerst ſpreekt hy van Gad vs. 20, 21.

20. Ende van Gad ſeyde hy; Geſegent zy, die Gad ruymte maeckt: of liever *Gad de ruimtemaker*, die zich zelven ruimte gemaekt, en reeds eene geruste inwooning, aen deze zijde van den Jordaen, verkreegen heeft: hy woont als een oude leeuw, ende verſcheurt den arm, ja

oock den ſchedel, of *woonende als eene leeuwin, zal hy den arm verſcheuren ja ook den ſchedel*; hy zal een dapperen moed bezitten. Schoon hy van vyanden mogt omringd zijn, als liggende naby de Moabiten en Ammoniten, en deze volkeren hem geweldig mogten aenvallen, zal hy zich manmoedig verdedigen, de aenvallers overwinnen, *den arm*, dat is de heirmacht zijner vyanden, en den *ſchedel*, dat is derzelver bevelhebbers, *verſcheuren* en *verſlaen*.

21. Ende hy heeft ſich van 't eerſte voorſien, hy heeft van my het eerste begin der ervenis begeerd, en het voor zich verkreegen; om dat hy aldaer [*in*] het deel des wetgevers bedeckt was: dat is (volgens de beteekenis van het woord door *bedekt zijn* vertaeld, zeggende eigenlyk iets *witholen*) omdat zijn ervlot, het welk hem door Moſe, als den Wetgever, is toebedeeld, voor hem als eene uitgeholde ſchuilplaets was, alwaer hy een zeer veilig verblijf hebben konde: daerom quam hy met de Hoofden des volcks, hy verrichtte de gerechtigheyt des HEEREN, ende ſijne gerichten met Iſraël. De Gaditen togen, by het innemen van het eigenlyk gezegde Canaan, uit als dappere helden, die de eerste in den ſtrijd waren, om tegen de Canaaniten Gods gerichten uit te voeren, en hunne broederen, in het bezit van dit gezegend land, te ſtellen.

In het eerſte lid van vs. 21. geevt Moſe zijne goedkeuring aen de keus van Gad, die een gedeelte van het Over Jordaenſche tot zijn ervdeel begeerde Num. 32; en in het ander voorſpelt hy, dat zy, met en voor hunne broederen, ſtrijden zouden, om hen in het bezit van het eigenlyke Canaan te ſtellen. — Trouwens dit hebben zy ook werkelyk ten uitvoer gebracht; zoodat zy, gewapender hand, nevens Ruben, die den voorrang had, en de halve ſtam van Manaſſe, in de voorhoede, voor het aengezicht der overige Israëliten, door de Jordaen trokken, en aldaer de oorlogen des Heeren voerden tegen de Canaaniten Joſ. 4: 12, 13.

Op Gad volgt nu de ſtam van Dan.

22. Ende van Dan ſeyde hy; Dan is een jonge leeuw, of zy een jong der leeuwen, hy bezitte eenen onverſchrok-

ſchrokken heldenmoed: hy ſal [*als*] uyt Baſan voortſpringen, hy zy gereed, tot het overweldigen van zijne vyanden, gelijk de ſterke Leeuwen van Baſan, met eenen geweldigen ſprong, op hunne tegenpartijders aenvallen.

Moſe wenscht derhalven met één woord, dat Dan een ſtam van dappere helden wezen moge. — Deze wensch is ook vervuld: want, ſchoon Dan in het begin weinig kracht had, en, door de Amoriten in het gebergte, gedrongen werd Richt. 1: 34, is Dan evenwel naderhand, als een toegeruste Leeuw, te voorſchijn gekomen, in den perſoon van Simſon Richt. 13: 16, gelijk die zelvde ſtam ook eenen geweldigen ſprong deed tegen die van Lais Richt. 18.

Omtrent Naphtali zegt Moſe.

23. Ende van Naphtali ſeyde hy; O Naphtali, zijt verſadigt van de goetgunſtigheyt des genen, die in het braembosch woonde vs. 16, ende vol van den ſegen des HEEREN, door eene ruime bedeeling van voorrechten, welke hem, als eene losgelaten hinde, konden doen huppelen, en ſchoone woorden van vrolyke dankzegging ſpreken, Gen. 49: 21: beſit erflick het weſten, ende het zuyden.

Ten aenzien der vervulling van dezen zegenwensch ontmoeten wy eene ſchijnbare zwarigheid. — Te weten deze ſtam heeft eigenlyk niet *het Westen en het Zuiden bezeten*, maer kreeg het noordelykſte lot in Canaan Joſ. 19: 32; hoe ſtrookt dit, met den Prophetiſchen zegenwensch? —

Het ervdeel van Naphtali was zeer uitgebreid; zy hadden ten Noorden den Libanon, ten Zuiden Zebulon, en een gedeelte van de Zee Tiberias, ten Westen de ſtam Azer, en ten Oosten de Jordaen. Zy woonden derhalven in een zeer goed land, het welk, van zijne wonderbare vruchtbaerheid, zeer vermaerd was. Ook ontbraken 'er geene wateren, noch bergen, noch dalen, noch eenig ſoort van vruchten, gelijk van Opper-Galilea bekend is. Daerenboven was deze ſtam zeer volkrijk, en derhalven, naer het uitwendige, *verzadigd met goedgunſtigheid, en vol van den zegen des Heeren.* — Het is waer, de Naphtaliten bezaten wel niet *het Westen en het Zuiden*

van Canaan, maer het Noorden, terwijl Aſer het Westen bezat; maer met dit alles hebben zy het Westen en het Zuiden van die Feniciſche Canaaniten, welke ten Noord-Oosten van hen lagen beſtendig ingehouden. In het eerst hebben deze volken het den Naphtaliten wel zeer moeilyk gemaekt Richt. 1: 32, 33, ja naderhand zijn zy, vooral door Jabin, en deszelvs Overſten Siſera, 20 jaren achter een, zeer gedrukt, doch door Barak en Debora zoo heerlyk verlost, dat zy naderhand van deze Canaaniten niets meer te vreezen hadden Richt. 4: 24. Ook hebben zy zich ten Westen en ten Zuiden zeer uitgebreid, en zoo wel Zebulons en Aſers zegeningen genoten, als of zy zelve dat Westen en Zuiden bezaten. Trouwens dat Naphtali eenige uitnemendheid en eenig gezach boven de andere ſtammen bezeten hebbe, mogen wy opmaken uit Deut. 34: 2. zelvs wordt Abel Beth Maacha, eene Stad van Naphtali; beſchreeven als eene moeder in Israël 2 Sam. 20: 18.

By dit alles kan men nog de geestelyke zegeningen brengen, der inwooning van Christus onder deze ſtam, en de verkiezing van vele Apostelen uit dezelve, die het Euangelie, ten Westen en ten Zuiden, wijd en zijd gepredikt hebben.

Nu komen wy tot den luetſten zegen over Aſer vs. 24, 25.

24. Ende van Aſer ſeyde hy; Aſer zy geſegent met, eigenlyk *uit* ſonen, dat is, hy zy gezegend boven Jacobs andere zonen, vergel. Richt. 5: 24, hy zy ſijnen broederen aengenaem, of liever hy zy den HEER aengenaem, en van hem begunſtigd, boven zijne broederen; ende zijn ervdeel zy zoo uitnemend gezegend, dat hy, als het ware, doppe ſijnen voet in olie, vergel. Job 29: 6.

25. Yſer, voegt Moſe 'er by, als in eene onmiddelyke aenſpraek tot Aſer, *Yſer* ende koper ſal [*onder*] uwe ſchoe zijn: ende uwe ſterckte gelijck uwe dagen.

Men zou dit vs. 25. wel tot het geheele volk brengen kunnen, zoodat Moſe, ten aenzien van gansch Israël, tot den HEER zelven zeggen zoude: *Uw ſchoe*, of liever *uw grensſlot* (Canaan) *zal koper en yzer zijn, en Uwe ſterkte is zoo eeuwig, als*

als uwe duuring is. Volgens deze opvatting zou de HEER in zijne macht worden afgeteekend, waerdoor hy in ſtaet is, om Israël te helpen en te beveiligen. — Dan onzes achtens is de aenſpraek tot Aſer gericht. Men heeft wel op te merken, dat het woord *onder*, het welk onze Overzetters 'er hebben ingelascht, in den grondtext niet gevonden worde. — Het woord, door *ſchoe* vertaeld, komt van een wortelwoord, dat, by de Oosterlingen, gebruikt wordt, niet alleen van het beſlag of de hoefyzers der paerden, maer ook van allerlei beſlag, waerdoor men ſterkte aenbrengt, ook tot ſluiting van deuren en venſters. In ons geval ſchijnt het een *grendel* te beduiden, en dan zal de zin zijn: *uw grendel zal yſer en koper zijn*, uw ervbezitting zy vast en ſterk, de HEER make de grendelen uwer poorten ſterk, en ſtelle u onwinbaer voor alle vyandelyk geweld. — Het ander lid, en *uwe ſterkte gelijk uwe dagen*, of vertalen wy liever: *gelijk uwe dagen, alzoo zy ook uwe rust*; en dan bidt Moſe Aſer rust en vrede toe, zoo lang hy in Canaan woonen zoude.

Zoo is het ook vervuld Joſ. 19: 24-31. — *Zijn grendel is van yzer en koper geweest.* Ten Noorden en ten Oosten waren de Aſeriten gedekt, door het gebergte Libanon, en het ervdeel van Naphtali; zoodatze voor de vyanden geſloten waren, als met koperen en yzeren grendelen. — Hun ervdeel was ongemeen vruchtbaer; men had 'er niet alleen de allerbeste wijnſtokken, maer ook zulk een overvloed van olie, dat men daerin, als het ware, *zijnen voet doppen* konde. — Ook oeffenden zy, door den koophandel, gemeenſchap met de Feniciers, en daerdoor namen zy dermate toe, in vermogen, dat zy *gezegend* waren uit of boven Jacobs *Zoonen*. — Ook hebben zy, in hunne geſterkte ſteden, ſtil en gerust geleevt en, buiten de algemeene optochten Richt. 6: 35 en 7: 23, wanneer zy een groot leger konden op de been brengen als 1 Chron. 12: 36, doorgaends in rust en vrede geleevd. Trouwens de Heidenſche volkeren, in welker nabyheid zy lagen, waren geen oorlogzuchtige, maer ſtille natien Richt. 18: 7.

Nadat Moſe deze zegeningen ſtamsgewijs had voorgeſteld, richt hy vs. 26-29. zijne aenſpraek tot het ganſche volk. Hy wijst hen tot de Opperoorzaek van alle de toegebeden zegeningen vs. 26-28. en beſluit zijne laetſte woorden, met eene zeer aenmerkelyke gelukſpraek vs. 29.

26. Niemant is 'er, onder de ſchepſelen, of de zoogenaemde goden der Heidenen, gelijck Jehovah, onze Godt, o Jeſchurun: die als op de wolken van den lucht-hemel vaert, als op zijne wagenen, tot uwe hulpe tegen uwe vyanden, ende die, met de bewijzen van ſijne macht en hoogheyt, als het ware, rijdt op de boveniſte wolcken.

Moſe vertoont hier de tegenwoordigheid des Heeren, als Veldheer, onder Israël, die in het optrekken, de wolken tot Zijnen wagen maekt, en van daer Zijne Hoogheid en Heerlykheid openbaer maekt, om Zijn volk te helpen, wanneer Hy hunne vyanden, door oordeelen en onwederen, verplettert, vergel. Pſ. 18: 9, 10. 68: 34-36.

27. De eeuwige Godt zy [*u*] eene wooninge, een *dekſel*, om 'er onder te ſchuilen en veilig te zijn, ende, wanneer gy bezwijken mogt, zy u die eeuwige God van onder, tot eeuwige armen, om u te onderſteunen en op te richten: ende hy verdrijve den vyant, de tegenwoordige bewooners van Canaan, voor uw aengeſichte, ende ſegge door een almachtig bevel; Verdelgt deze volkeren.

28. (*c*) Iſraël dan ſal in Canaan ſeker en veilig, en ook alleen, afgezonderd van alle andere volkeren, woonen, [*ende*] Jacobs ooge ſal zijn op en zich verlustigen over een lant van koorn, ende moſt: ja ſijn hemel ſal van daeuwe druypen; ſchoon het maer tweemael des jaers regenen zal, zal een geduurige dauw het land verkwikken.

29. Welgeluckſaligh zijt gy derhalven o Iſraël! wie is u gelijck? niemand kan by u, in geluk, vergeleeken wor-

(*c*) Jer. 23: 6. ende 33: 16.

worden; gy zijt een volck, in den uittocht uit Egypten, zonderling verloſt door den HEERE, den ſchilt uwer hulpe, ende die een ſweert is uwer hoogheyt, die u beveiligt en voor u geſtreeden heeft: daerom ſullen ſich uwe vyanden, bemerkende dat zy tegen u niets vermogen, u geveynſdelick onderwerpen, ende gy ſult op hare hoogten tteden, hunne hooge plaetſen en ſterkten, welke zy voor onwinbaer hielden, innemen.

Dit alles is, door de uitkomst, bewaerheid, zoo lang Israël den HEERE getrouw bleev, zoo als blijkt uit de geſchiedenis van Joſua. Maer toen zy de handen ſlap lieten hangen, is hun voorſpoed verminderd, en die Canaaniten, die zy uit flauwheid overlieten, zijn in hun midden tot hun bederv geweest Pſ. 81: 14-17.

Ten ſlotte heb ik, omtrent het ganſche beloop van dezen zegen, nog drie vragen te beantwoorden.

I. De eerste is deze: waerom heeft Moſe de onderſcheiden ſtammen, in zulk eene volg-orde, gezegend, welke van die van Jacobs zegen Gen. 49, 20. zeer verſchillende is?

Moſe heeft de orde gevolgt van den rang, en de woonplaets, welke elke ſtam in Canaan hebben zoude. — Hy begint van *Ruben*, om den rang, zijnde het eenigſte, het welk hem nog van de eerstgeboorte was overgebleeven 1 Chron. 5: 1. — Naest hem plaetst hy *Juda* en *Levi*, omdat de eene de Koninglyke, en de ander de Priesterlyke waerdigheid bekleeden zoude. — Aen deze voegt hy *Benjamin*, *Ephraim*, *Manaſſe*, *Zebulon* en *Iſaſchar*, volgens de orde der woonplaetzen, van Canaans Zuider tot het Noorder deel opklimmende. — Daerop laet hy *Gad* volgen, die even zoo noordelyk als Isſaſchar, maer over de Jordaen, woonen zoude. — Om dezelvde reden had hy *Dan* by Benjamin moeten ſtellen; maer vermids Dan mede een eindpael van Baſan zoude bezitten, zoo plaetst hy deze ſtam by Gad, als ook *Naphtali* en *Aſer*, die de noordelykſte waren.

II. Wijders vraegt men, waerom heeft Moſe de geheele ſtam

van *Simeon*, in zijne zegeningen, gansch en gaer overgeſlagen? — Deze bedenking is ſommigen zoo gewichtig voorgekomen, dat zy den naem van Simeon, met de LXX, by Ruben hebben ingelascht. — De reden is eenvouwig deze, dat Moſe geenen byzonderen zegen voor Simeon van God ontvangen had. Door Vader Jacob was hem, met Ruben en Levi, de eerstgeboorte ontzegd Gen. 49. Ruben en Levi werden evenwel door Moſe gezegend, omdat de HEER voor dezen nog iets byzonders had wechgelegd. Voor Simeon was 'er niets anders overig, dan het gene hem, van de zegeningen der andere ſtammen, zoude toevloejen, gelijk ook de uitkomst geleerd heeft, alzoo Simeon, in het Zuidelykſte van Juda, een deel kreeg van het gene Juda te veel was Joſ. 19: 1-9. — Voor het overige is deze ſtam gansch niet voorſpoedig geweest: want, daer zy, door Gods oordeelen, in de Woestijne, 37000 mannen minder geworden waren, Num. 1. vergel. met 26, zoo zijn zy ook naderhand niet zoo vermenigvuldigd, als Juda 1 Chron. 10: 27.

III. Eindelyk komt het nog in bedenking, of Moſe, in deze zegeningen, ook een verder prophetisch uitzicht gehad hebbe, op de tijden van het Nieuwe Testament?

Sommigen verëenigen, met het letterlyk Israël, ook het Geestelyk Israël der geloovigen van het Nieuwe Testament. Zelvs is 'er, die over het letterlyk Israël geheel henen zien, en hier rechtſtreeks het Geestelyk Israël van het Nieuwe Testament meenen te vinden, in zeven deelen geſcheiden, nae de verdeeling der tijden, welke, in Johannes Openbaringsboek, door middel der zeven Kerken, Zegelen en Bazuinen, gemaekt wordt. — Men merkt namelyk aen.

A. Dat, in het Lied van Moſe Kap. 32, het oordeel nader verklaerd wordt, het welk reeds Kap 31: 16-18, 20, 29, als mede Kap. 29: 18-29, bedreigd was, en dat Moſe derhalven, in dezen zegen, door den Geest der voorzegging, verder moest zien, dan op den ſtaet van Israël, in Canaan woonende, en afgeſcheiden van alle andere volkeren; ja dat hy hier die zegeningen moest ver-

verklaren, welke, met en na de beſnijdenis des harten, Kap. 30: 6-10. beloovd waren.

B. Dat het den Geest der voorzegging zeer gewoon zy, niet alleen in Johannes Openbaring, maer ook Ezech. 48, en by andere Propheten, het Rijk van Christus te beſchrijven, met benamingen, welke van de oude ſtammen der Israëliten ontleend zijn.

C. Dat men, uit de gezegden, de onderwerpen moet kennen. — Indien nu alle de gezegden, dus redeneert men, in den letter, op het eigenlyk Israël, en geheimzinnig op Christus Kerk, kunnen worden toegepast, dan moet men het een en ander te zaem verëenigen, zodanig dat hier eene voorzegging zy, aengaende den ſtaet van het oude Israël, voorbeduidende den ſtaet van Christus Kerk. — Dat nu de gezegden, in deze zegeningen, op Christus toepasſelyk zijn, meent men te kunnen bewijzen, zoo uit andere voorzeggingen in het Oude en Nieuwe Testament, als uit de ondervinding. — Men voegt er by, dat 'er ſommige gezegden zijn, welke op de ſtammen van Israël, nae den letter, niet dan bezwaerlyk kunnen worden toegepast, en dat dezelve daerom, op het Geestelyk Israël van het Nieuwe Testament, moeten betrekkelyk gemaekt worden.

Uit het een en ander, hebben ſommigen beſloten, dat men het oude Israël moet voorbyzien, en alles regelrecht toepasſen op de Kerk van Christus, als het geestelyk Israël van het Nieuwe Testament.

Zelvs oordeelt men hier de gevallen der Kerke van het Nieuwe Testament, in zeven deelen, als in zoo vele tijdperken, afgeſcheiden aentetreffen. — Te weten, men heeft hier wel tien Zonen van Jacob, als mede Joſeph met zijne Zonen, makende te zamen een twaelftal uit, vermids Simeon niet genoemd is; maer men begrijpt het zoo, dat ſommige van deze XII worden te zamen gevoegd, zodanig dat alles op een zevental uitkome: en wel,

1. Ruben vs. 2-6, met Juda vs. 7.
2. Levi vs. 8-11. met Benjamin vs. 12.
3. Joſeph, of Ephraim en Manaſſe vs. 13-17.
4. Zebulon en Iſſaſchar vs. 18, 19.
5. Gad vs. 20, 21.
6. Dan en Naphtali vs. 22, 23.
7. Aſer vs. 24 en 25. en met hem gansch Israël vs. 26-29.

Deze vereeniging meent men, zoo uit de *zaek* zelve, als ook uit het *redenverband*, te kunnen opmaken. Ook wil men dat deze verdeeling geſtaevd worde, — a. door de verdeeling der tijden van de Kerk des N. Testaments, welke, in de Openbaring, door zeven Kerken, zegelen en Bazuinen, wordt voorgeſteld; — b. door de overëenſtemming met de uitkomst, — c. en door de orde, die, in alle de Godſpraken gehouden werdt.

Laten wy kortelyk, over het een en ander, onze gedachten mededeelen.

א. Het eigenlyk Israël geheel en al over het hoofd te zien, ſchijnt ons te hard en te gedrongen. — Het opſchrift zegt ons vs. 1, dat Moſe *de kinderen van Israël* gezegend heeft. Hoe wanvoeglyk is 't, dat Moſe gereed ſtaende om te ſterven, en van Israël een plechtig affcheid nemende, hen, in zijne zegeningen en vaarwel groeten, geheel hebbe voorbygezien, en hen dingen toegebeden, welke hen in het geheel niet raekten, maer betrekkelyk waren tot een ander volk, het welk, na hunne verwerping, eerst zoude opſtaen en aengenomen worden?

ב. Wat de ſchifting in *zeven deelen* aengaet. — Deze is althans *in het redenverband* niet gegrond. Ruben en Juda werden allerduidelykst onderſcheiden vs. 2-7, door eenen nieuwen aenhef, daer in tegendeel alle de volgende doorgaends, door *ende*, aen elkander verbonden zyn, behalven Benjamin, die vs. 12 alleen ſtaet. — Ook legt de gemelde verdeeling niet *in de zaek zelve*, gelijk ons, in de uitbreiding, gebleeken is.

ג. Ook

2. Ook zijn de opgegeven redenen, ten betooge, dat hier rechtſtreeks gezien worde, op het Geestelyk Israël van het Nieuwe Testament, onvoldoende.

A. Het is waer, dat het oordeel, het welk Kap. 31: 16-18, 20-29. reeds bedreigd was, in het Lied Kap. 32, nader verklaerd worde; maer, in dit oordeel, wordt het oude Israël niets minder, dan voorbygegaen. — Ook is Kap. 30: 6-10. niet zoo zeer eene voorzegging, als wel eene voorwaerdelyke belovte.

B. In de prophecyen wordt, onder den naem van Israël, dikwijls de Kerk van het Nieuwe Testament bedoeld, maer daer uit volgt niet, dat het overal, en ook ter dezer plaets, zoo moet genomen worden.

C. En wat de gezegden aengaet, deze, hebben wy aengetoont, paſſen zeer wel op het letterlyk Israël.

Onzes achtens, is het onbetwistbaer, aen de eene zijde, dat Moſe het eigenlyk Israël bedoelt, en het oog gehad hebbe op de tijden van het Oude Testament, gelijk wy ook hebben aengetoond, dat elk der toegewenschte zegeningen hare vervulling nae de letter bekomen hebbe. Aen den anderen kant ſtaet het ook vast, dat het letterlyk Israël een voorbeeld geweest zy van het geestelyk Israël der Kerke van het Nieuwe Testament: edoch in hoe ver de lichamelyke en geestelyke zegeningen der onderſcheiden ſtammen van Israël een voorbeeldig uitzicht gehad hebben, zou ik, by gebrek van genoegzaem doorzicht, niet durven noch kunnen bepalen. — Men verſchilt, onder de Uitleggeren, grootelyks over de letterlyke beteekenis, en dit kan niet anders dan eene zeer groote verſcheidenheid, in de toepaſſing op geestelyke onderwerpen, te weeg brengen. — In allen gevalle, zal het, op de rechte bepaling van den letterlyken zin, eerst en meest aenkomen.

HET XXXIV. KAPITTEL.

De dood en de begravenis van Moſe vs. 1-8. — De hulde aen Joſua als Moſe opvolger vs. 9. — Het beſluit van dit Boek en van den ganſchen Pentateuchus.

1. DOe de Godsman die zegeningen over de onderſcheiden ſtammen had uitgeſproken, welke in het voorige Hoofdſtuk zijn opgeteekend: *doe* gingh Moſe, volgens God bevel, zeer bemoedigd op, uyt de vlacke velden Moabs, in welke de Israëliten thans gelegerd waren, nae den bergh Nebo, het hoogſte gedeelte van het gebergte Abarim (zie Kap. 32: 49.) op de hoogte of den allerhoogſten top van Piſga, welcke recht tegen Jericho over is, zijnde een vermaerde ſtad van Canaan, aen de westzijde van de Jordaen, ende de Heere (*a*) wees hem dat gantſche lant, Gilead tot Dan toe;

Joſephus verhaelt ons, dat het ganſche volk Moſe, al weenende, tot het gemelde gebergte zoude gevolgd zijn. Maer dit is zeer ongeloovbaer; alleenlyk kan dit wel zijn, dat Joſua, Eleazar de Hoogepriester, en andere byzondere vrienden van den Godsman, hem tot aen den voet van Nebo uitgeleide gedaen hebben, en dat zy, toen Moſe den opperſten top Pisga beklom, zijn terug gekeerd.

De HEER had aen Moſe beloovd, dat hy het gezegend Canaan zoude zien, offchoon hy 'er niet in mogt komen Num. 27: 12. Deut. 3: 27. Deze belovte werd nu vervuld, *de* HEER *wees* of vertoonde hem *dat ganſche land, Gilead tot Dan toe.*

2. Ende het gantſche land van Naphtali, ende het lant van Ephraim, ende Manaſſe: ende het gantſche

(*a*) bov. 3: 27.

ſche lant van Juda, tot aen de achterſte of Middellandſche zee, zijnde het Wester-gedeelte van Canaan.

3. Ende het zuyden of Zuider-deel van Canaan, het welk, door de ſtammen van Juda en Benjamin, zoude bewoond worden, ende het Oostelykſte deel van Canaan, te weten het effene velt der valleye van Jericho, de Palmſtadt genaemd, wegens de groote menigte van Palmboomen, die in hare nabuurſchap groeiden, Richt. 1: 16. 3: 13. 2 Kron. 28: 15. tot Zoar toe; het welk aen de Zoutzee lag.

4. Ende de HEERE ſeyde tot hem; Dit alles het welk ik u thans te zien geve, is het lant, dat ick (*b*) Abraham, Iſaac, ende Jacob geſworen hebbe, ſeggende; Uwen zade ſal ick het geven: ick heb 't u met uwe oogen doen ſien, maer gy en ſult daer henen niet overgaen: maer, gelijk ik gezegd heb, op dezen berg, ſterven.

Moſe ſtond in het Oosten, daer hy het land Gilead vlak voor zich en van naby beſchouwde, en verder wendde hy zijne oogen naer het Noorden, Westen en Zuiden, tot dat hy de ganſche uitgeſtrektheid van het beloovde Canaan, tot aen de uiterſte grenzen, bezien had.

Maer hoe was deze zaek mogelyk? hoe kon een menſchelyk oog zulk eenen verbazenden afſtand overzien?

De Jooden begrijpen het eenvouwig zoo, dat de HEER aen Moſe eene kaert of afteekening van Canaan vertoond, en hem daerin aengeweezen hebbe, hoe elk byzonder gedeelte van het zelve gelegen ware. — Maer deze opvatting heeft weinig of geene wederlegging noodig. Zy ſtrookt in het geheel niet, met het gewijde geſchiedverhael; het welk duidelyk te kennen geevt, dat Moſe het land zelve, en alle de byzondere gedeelten van het zelve, en niet ſlechts eene afteekening, indedaed gezien hebbe. Trouwens, om eene kaert van Canaan te bezien, had Moſe niet noodig gehad, op Pisga te klimmen.

(*b*) Gen. 12: 7. ende 13: 15. ende 15: 18. ende 26: 4. ende 28: 13.

Uit natuurlyke oorzaken kan ook de zaek niet verklaerd worden: want hoe hoog men ook den top Pisga make, en hoe eng men den omtrek van Canaan beperke, is en blijvt het toch altoos voor een menſchelyk oog onmogelyk, om zulke eene aenmerkelyke uitgeſtrektheid, als Canaan beſloeg, zoodanig te bezien, dat men alle de byzonderheden nauwkeurig konde waernemen. — *Nauwkeurig waernemen* zeg ik: want het voldoet niet, te onderſtellen, dat Moſe op eene verbazende hoogte geplaetst zijnde, en een zeer ſcherp gezicht hebbende vergel. vs. 7, by eene zeer heldere lucht, het grootſte gedeelte van Canaan, op eene verwarde wys, hebbe kunnen zien. *De* HEER *wees hem dat ganſche land*, zegt de Text, het welk, buiten allen twijffel, te kennen geevt, dat de HEER hem het ganſche land van Canaan duidelyk te zien gav, zoodanig, dat hy alle wetenswaerdige byzonderheden nauwkeurig konde opnemen. — Ook zoude eene verwarde beſchouwing van het beloovde land aen het Godlyke oogmerk geenszins beantwoord hebben. De HEER wilde Moſe, die, om zijne overtreding, niet in Canaan komen mogt, van de voordeelige gelegenheid en de ongemeene vruchtbaerheid des beloovden lands, verzekeren, om hem van de vervulling zijner belovten aen de Vaderen te overtuigen. Maer hiertoe was zekerlyk eene nauwkeurige en onderſcheiden bezichtiging van dat land noodig.

Er blijvt derhalven niets anders over, dan dat de Heer, door zijn wonderdoend Alvermogen, het gezicht van Moſe, op eene buitengewoone wys, geſterkt hebbe, zoodat hy het ganſche land Canaan, in alle deszelvs byzonderheden, zeer duidelyk en onderſcheiden gezien hebbe, op ſoortgelijk eene wys, als de oogen van Stephanus geſterkt werden, zoodat hy tot in den derden Hemel zien konde Handel. 7.

5. Alſo, nadat Moſe met het gemelde gezicht verwaerdigd was, ſterf Moſe, de zeer getrouwe knecht des HEEREN, aldaer op den berg Nebo, in den lande Moabs, het welk voorheen aen de Moabiten had toebehoord, nae des HEEREN mont, dat is op het bevel des Heeren, en wel zeer zacht en als in éénen oogenblik,

zon-

zonder dat zijn dood, door ziekte, ouderdom, of andere gewoone middelen, veroorzaekt wierd.

Eigenlyk ſtaet 'er, *aen* of *by den mond des Heeren*; en hieruit beſluiten de Jooden, dat de HEER Moſe gekust, en daerdoor zijne ziel, uit het lichaem, getrokken hebbe. Maer dit is eene beuzeling. De uitdrukking geevt hier, gelijk op meer andere plaetſen van Moſes ſchrivten, eenvouwig te kennen, *op Gods bevel, gelijk God te vooren beſloten en verklaerd had, dat geſchieden zoude*. vergel. Kap. 17: 6, 10, 11. Num. 9: 20. 13: 3.

6. Ende Hy, de Heer namelyk, begroef hem, te weten het lijk van Moſe, of onmiddelyk, of door den dienst der Engelen, in een dal, in den lande Moabs, tegen over Beth-Peor, ende (*c*) niemant heeft ſijn graf geweten, tot op deſen dagh, op welken dit geſchiedverhael, als een aenhangſel, by Moſes boeken gevoegd is.

Dit *dal* lag in het land van Sihon den Koning der Amoriten vergel. Kap. 4: 46. Deze had het den Moabiten ontnomen. Oorſprongelyk derhalven had dit dal gelegen *in den lande Moabs*. Het lag *tegen over Beth-Peor*, het welk dien naem ontleend had van den Tempel, aen den afgod Baal-Peor toegewijd, die aldaer wel eer geſtaen had. Naderhand maekte deze landſtreek een gedeelte uit van Rubens erfdeel Joſ. 13: 20. — De reden, waerom de Heer niet wilde, dat iemand de plaets zoude weten, alwaer het lijk van Moſe begraven werd, was, om voor te komen, dat de Israëliten niet ten eenigen tijd zouden vervoerd worden tot bygeloov en afgoderye.

7. Moſe nu was hondert ende twintigh jaer oudt, als hy ſterf: dan hoe zeer hy eenen aenmerkelyken ouderdom bereikt had, gevoelde hy geen van deszelvs gewoone ongemakken, ſijn ooge was niet doncker geworden, ende ſijne kracht en was niet vergaen.

8. Ende de kinderen Iſraëls beweenden Moſe in de vlacke velden Moabs, dertigh dagen, zijnde de gewoone tijd van rouw, over perſonen van den hoogſten

(*c*) Jud. 9.

rang, vergel. Gen. 50: 1-3. Num. 20: 29: ende de dagen des weenens, der rouwe over Moſe, werden na dien tijd voleyndt.

9. Joſua nu, de ſone van Nun, was vol van den Geeſt der wijſheyt en alle andere gaven, welke hy noodig had, om de Regeering over het Joodſche volk, in Moſes plaets, te aenvaerden en met roem waer te nemen, (*d*) want Moſe hadde ſijne handen op hem geleyt, tot een teeken van zijne inhuldiging, by welke gelegenheid Joſua buitengewoone gaven ontvangen had, vergel. Num. 27: 18. Het volk erkende ook de aenſtelling van Joſua, en daerom ſo hoorden de kinderen Iſraëls nae hem, ende deden gelijck als de HEERE Moſe geboden hadde, door zich aen het gezach van Joſua te onderwerpen.

10. Ende daer en ſtont geen Propheet meer op in Iſraël, gelijck Moſe: dien de of *die den* HEERE gekent hadde, van aengeſichte tot aengeſichte:

11. In alle de teeckenen, ende de wonderen, daer toe hem de HEERE geſonden heeft, om die in Egyptenlant te doen aen Pharao, ende aen alle ſijne knechten, ende aen al ſijn lant:

12. Ende in alle die verbazende wonderen, welke hy, door de tuſſchenkomst van Gods ſtercke hant, verricht heeft, ende in alle die groote verſchrickinge en verbazende daden, die Moſe in de roode zee en in de woeſtijne gedaen heeft voor de oogen des gantſchen Iſraëls.

De Schrijver van het aenhangſel, het welk naderhand by den Pentateuchus gevoegd is, die hoogstwaerſchijnlyk Joſua is, eindigt het zelve met deze lovſpraek van den grooten Moſe, opdat de Israëliten altoos aen hem, met eenen byzonderen yerbied, zouden blijven gedenken.

Trouwens nimmer heeft Moſe iemand zijns gelijken gehad onder de Propheten van het Oude Testament. Zijne voortreffelykheid boven alle dezen beſtond in deze drie ſtukken. (1). Dat hy den HEER *gekend had van aengezicht tot aengezicht*, dat

(*d*) Num. 27: 18.

dat is te zeggen, dat hy onmiddelyk met God, op de gemeenzaemſte wys, verkeerd had, gelijk een man met zijnen vriend verkeert. Aen de overige Propheten maekte God zijnen wil bekend, door openbaringen, in droomen en gezichten. Maer aen Moſe verſcheen de HEER, in een zichtbaer teeken van zijne byzondere tegenwoordigheid, en ſprak tot hem van mond tot mond. (2). Dat hy meer en grooter wonderen verricht heeft, dan eenig Propheet, ja dan alle de andere Propheten te zamen. (3). Dat hy tot een gansch byzonder werk gevolmachtigd was. De andere Propheten werden ſlechts gezonden, om byzondere zaken te voorſpellen; maer Moſe was gevolmachtigd, om de Wet aen Israël voor te ſchrijven, om Israëls Gemeenebest te vormen, om hunnen Kerkſtaet te verordenen, met een woord om Israëls Wetgever en Leidsman te zijn.

Onder den dag der vervulling is de grootſte aller Propheten verſcheenen, welken Moſe beloovd had Kap. 18: 19, de Godlyke JESUS namelijk, die MOSE zoo ver overtreft, als de Heer boven zijnen dienstknecht verheven is. — Dit wichtig ſtuk heeft PAULUS, in zijnen briev aen de *Hebreeuwen* Kap. 2 en 3. met opzet betoogd.

EINDE VAN DEUTERONOMIUM.